

KONGL.
VITTERHETS
HISTORIE
OCH
ANTIQUITETS
ACADEMIENS
HANDLINGAR.

1
FÖRSTA DELEN.

STOCKHOLM,
TRYCKT I KONGL. TRYCKERIET,
MDCCLXXXIX.

2. (xii).

1954

1954

1954

1954

1954

1954

1954

1954

1954

1954

1954

1954

1954

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academien lägger här under Allmänhetens ögon Första Tomen af sina Handlingar. Den samma innehåller först underrättelse om Konungens Nådiga åtgärd til den i verklöshet råkade Vitterhets - Academiens uplifvande och des arbetes framgena drift; dernäst de Städgar, med hvilka HANS MAJ:T behagat förse henne, til detta ändamåls säkra befrämjande; och sluteligen de Inträdes-Tal, hvilka de Ledamöter hållit, som af HANS MAJ:T genast blifvit utnämnde til Academiens förstärkning. Framföre dessa har likväl Academien utbett sig, och HANS MAJ:T i Nåder samtyckt, at det Lof-Tal måtte få sit rum, som Academiens Heders - Ledamot Herr Hof-Marskalken och Riddaren af Kongl. Nordstjerne-Orden, *Sten Abraham Piper*, den 24 Julii 1786 offenteligen hölt öfver Högfstsalig

Hennes Maj:t Drottning LOVISA ULRICA. Academien har trott sig icke värdigare kunna öppna sina nya arbeten, än genom et offer åt den Prinsessas Minne, hvares kärlek för Vitterhet Academien har at tacka för sin första inrättning. Detta offer, lika få rättvist, som instämmande med Academiens tacksamhet, innebär tillika et tyft uttryck af hennes tankefätt för en Nådig och Lefvande Beskyddare, hvares välgerningar hon njuter, utan tilstånd at uppenbart få prisa dem.

De förändringar, som kort efter Academiens uplifvande förefallit med des Embetsmän, hafva äfven gifvit anledningar til Tal, som här i Tomen finnas inryckte.

INNEHÅLL.

I NLEDNING <i>innesfattande Berättelsen om Kongl. Academiens uplifvande och första sammanträde, samt KONUNGENS och H. E. Herr Riks - Rådet Grefve v. HÖPKENS Tal vid samma tilfälle</i> - - - pag. 1.	
Kongl Academiens Statuter	13.
Lof - Tal öfver H. H. K. Majestät Enkedrottningen LOVISA ULRICA, af Hr. STEN ABR. PIFER	33.
Inträdes Tal af H. E. Hr. Riks Rådet Baron FRIEDR. SPARRE	90.
Inträdes-Tal af Hr. Grefve C. W. v. DÜBEN	94.
Inträdes-Tal af Hr. Baron MALTE RAMEL	97.
Secreterarens Svar	99.
Inträdes-Tal, om Sveriges fordna Österländska Handel, i anledning af Arabiske penningar, fundne i Svensk jord, af Hr. GUDM. ADLERBETH	102.
Secreterarens Svar	175.
Inträdes - Tal, om Menniskofnilletts nuvarande gäsning och verksamhet til nya uptakter, af Hr. BENGT FERRNER	178.
Inträdes - Tal, innesfattande strödda tankar om den visshet som finnes i Historien, af Hr. JAC. V. ENGSTRÖM	192.
Inträdes-Tal, om Sambandet emellan Historien och Medaille - vetenskapen, samt om den hjelpreda som den förre af den senare kan hemta, af Hr. A. F. RISTELL	224.
Inträdes - Tal, om K. Gustaf I:s vård om allmänna Uplysningen och Undervisningen, af Hr. JOHAN MURBERG	236.
Secreterarens Svar	276.
	In-

Inträdes - Tal, om nyttan och nödvändigheten af Latiniska Språkets bruk, af Hr. SAM. SERNSKIÖLD - - - - - pag.	279
Inträdes - Tal, om den ogrundade beskyllning som göres Götherna at hafva förstört den Romerska witterheten, af Hr. CARL JOH. STRAND - - - - -	300.
Secreterarens Svar - - - - -	324.
Hr. NILS V. ROSENSTEINS Tal då han nedlade Secreterare Embetet - - - - -	327.
Hr. GUDM. ADLERBETHS Svar - - - - -	330.
H. E. Hr. Riks - Rådet Grefve v. HÖPKENS Tal vid nedläggandet af Directeurs Embetet	333.
Secreterarens Svar - - - - -	338.
Inträdes Tal, om Vitterhetens och de Fria Konsternes inbördes förbindelse, af Hr. Baron CARL FRIEDR. ADELCRANTZ - - - - -	339.
Inträdes - Tal, innefattande en Uplysning i Kon. GUSTAF den 1:s Historia, af Hr. UNO V. TROIL - - - - -	367.
Secreterarens Svar - - - - -	381.
Inträdes - Tal, om Grekernes Vitterhet och des fortplantande til andra Folkslag, af Hr. JOH. FLODERUS - - - - -	384.
Secreterarens Svar - - - - -	405.
Beskrifning på de Penningar, som til Pris för gillade Försök i framvädda Täflingsämnen, af HANS KONGL. MAJ:T blifvit anslagne, och af Des Vitterhets Historie och Antiquitets Academie enligt Statuterna, utdelas	407.
Beskrifning på den Kåspenning, hvaraf 50 Exemplar i silfver vid Academiens månadteliga sammankomster om sommaren mellan närvarande Ledamoter utskiftas - - - - -	409.

Alt ifrån den tid Hans Kongl. Maj:t efter Des Högtfäliga Fru Moders Drottning LOVISA ULRICAS dödeliga fränfäle, täckts åtaga sig Kongl. Vitterhets Academiens beskydd, hade Hans Kongl. Maj:t i nåder varit betänkt at gifva denna inrättning et förnyadt skick, tjenligt at förfäkra des bestånd och förkofran, samt så medelst til de sednaste tider bära vittne om Drottning LOVISA ULRICAS och Kongl. Maj:ts egen ömhet för Vetenskaper och Vitterhet. Kongl. Maj:ts anstälde utrikes resa och flere vigtige regerings-ärender, hafva dock förorsakat uppehåll i verkställandet af Des höga förelatts, til des Kongl. Maj:t om vintren 1786 fant rådrum, at genomgå och öfverväga de Statuter Des Herr Fader Glorvördigst i åminnelse Konung ADOLPH FRIEDRICH för Academien vid des inrättning 1753 låtit utfärda. Desse Statuter, egenteligen afpassade til den lyckan Academien hade at styras af Hennes Maj:t Drottningen, funnos behofva jämnkning och förbättring; medlen til belöningars utdelande hade med Hennes Maj:ts listid uphört, och Academien saknade ända til et rum för des

sammankomster. At på en gång afhjelpa alla dessa olägenheter, tacktes Hans Kongl. Maj:t ej allenast med egen hög hand för Academiens författa nya, tilökta och förbättrade Lagar, utan äfven utse tilgångar til upmuntran för Academiens ledamöter, til belöningar för upväxande snillen samt andra oumgängeliga behof, inrymma Academiens et tjenligt samlings-ställe, samt sträcka sin nådiga omtänka til allt som kunde bidraga til inrättningens anseende och tilväxt.

Den 20 Martii 1786 eller 33 år sedan Högtfälig Konung ADOLPH FREDRIC låtit utfärda Academiens första Lagar, tacktes Hans Kongl. Maj:t begifva Sig i Des Råd-Kammare, och de in pleno församlade Herrar Rikfens-Råd tilkännagifva Sit nådiga beslut, låta upläsa de nya Statuterne samt den Donations Skrift Hans Kongl. Maj:t för Academiens låtit författa. Ingressen til dessa Statuter innehåller Kongl. Maj:ts affigter, sjelfva lagarne, medlen til deras vinnande, och för Academiens återstår endast at genom sina arbeten visa sig värdet så högt beskydd samt lemna til samtiden och efterkommanderne det säkraste och värdigaste prof af sin tacksamhet.

Den

Den 20 Martii 1786 eftermiddagen
 infunno sig på Kongl. Maj:ts nådigste
 befallning de i Staden varande Leda-
 möter af Kongl. Vitterhets Academien,
 Hans Excellence Herr Riks-Rådet
 Grefve von Höpken,
 Justitiæ-Cantzleren och Riddaren
 Herr Liljesträhle,
 Cantzli-Rådet Herr Grefve Gustaf
 Fredric Gyllenborg,
 Kammar-Rådet Herr af Botin,
 Expeditions-Secreteraren Herr Jo-
 han Elers,
 Hofmarskalken Herr Baron Mander-
 ström,
 Cantzli-Rådet Herr von Rosenstein,
 hvilka samlades i Galeriet en trap-
 pa up på Kongl. Slottet och sedermera
 inträdde i Kongl. Maj:ts Cabinet eller
 det så kallade Hvita Rummet, hvar-
 efter

Hans Kongl. Maj:t

täcktes inkomma, intaga Sit ställe så-
 lom Academiens Höge Beskyddare, och
 sedan Ledamöterna undlått befallning
 at sätta sig, öppna sammankomsten med
 följande Tal.

"Min första pligt vore visserligen i dag,
 "då Jag för första gången finner mig i
 "detta vittra samhälle, at hedra min-
 "net af eder Stiftarinna, at tolka Hen-
 "nes kärlek för vetenskaper och vitter-
 "het, Hennes smak för konster, Hennes
 "frikostighet emot dem; men det äras
 "bäst, då jag fotat på et oryggeligt fätt
 "et Samfund som Hon stiftat. Det har Jag
 "trodt säkrast stadfästa i de Statuter Jag
 "funnit nödigt at tillägga denna Acade-
 "miens förra Lagar, och genom de pen-
 "ninge tilgånger hvarmed Jag nu begåf-
 "var Akademien. Genom detta blifver
 "Hennes verk orubbadt, och genom eder
 "oförtrutna flit, eder lärdom, eder ar-
 "betsamhet blifver eder Stiftarinnas
 "namn odödligt, då Hennes verk hedrar
 "tiden och framtiden, uplyser fädernes-
 "landet och öfverlemnas til efterverlden.
 "I detta hopp är Jag styrkt då Jag finner
 "i edert samhälle den äldste af edre
 "Ledamöter *), med samma kärlek för
 "vetenskaper och vitterhet som upeldade
 "honom vid denna Academiens stiftelse,
 "gifva åt vitterheten och bokliga konster
 "des ålderdom och gagna ännu sit fä-
 "dernes-

*) Herr R. R. Grefve v. Höpken.

”dernesland med fina kunskaper, sedan
 ”hans ålder ej mera tillåtit honom at vid
 ”min fida gagna mig i rikets angelägen-
 ”heter med fina rådflag.”

Herr Riks-Rådet Grefve Höpken
 tolkade derpå Academiens underdåniga
 och lifliga vörndnad och tacksamhet med
 följande Tal.

Stormägtigste Allernådigste
 Konung.

”**A**t vid denna högtidlighet och då
 ”Eders Kongl. Maj:t har behagat uplif-
 ”va denna Academiem och återkalla hen-
 ”ne til sit förra väfende, mig åligger at
 ”uti hennes namn föra ordet, tyckes väl
 ”vara enligt med det stället jag tilföre-
 ”ne här innehåft, och Eders Kongl.
 ”Maj:t för mig än vidare haft den nå-
 ”den at utmärka; men mindre öfverens-
 ”stämmande med mina år, som fordra
 ”hvad jag nu mera ej kan äga och måt-
 ”teligen i alla tider ägt, nemligen den
 ”eld och finnes-styrka som Academiem,
 ”på denna stunden i synnerhet, har
 ”full rätt af mig såsom des Taleman
 ”at äska och förvänta.”

"Och i fanning, huru mångfaldiga
 "flora ämnen föreställa sig icke för up-
 "märksamhet och värtalighet, antingen
 "man påminner sig förra tider då Högst-
 "salig Hennes Kongl. Maj:t ledsagade,
 "understödde, upmuntrade detta sam-
 "fund med sin kärlek för vitterhet och
 "fria konstler, med sit stora efterdöme
 "och sin ädelmodiga gifmildhet, eller nu
 "då Eders Kongl. Maj:t med sit maka-
 "lösa snille öpnat för Academien, uti
 "förbättrade lagar, mera utrymme, vid-
 "sträcktare utfigt, större fullkomlighet,
 "allmännare nytta, än man i början dri-
 "ftade påtänka eller trodde med fram-
 "gång fullfölja kunna."

"Menniskors anläggningar gå stun-
 "dom fäkraft då de följa naturens lång-
 "samhet; men en skapelse- anda framter
 "sig änteligen, gifver mera lif, varme
 "och fördubblad drift åt hennes höga
 "verkningar. Böjelsen äger hon, men
 "konsten at nyttja den är snilletts egen-
 "skap, kan ock aldrig bättre användas
 "än til människoslägtets uplysning och
 "förbättring."

"Vi och våre förfäder hafva den
 "längste tiden af detta rikets varelse er-
 "farit orlog och strid, ömsom med fi-
 "ender,

"ender, ömsom med ofs fjelfve. Un-
 "der deffa oroligheter hafva alfvarfam-
 "ma djupfinniga vetenskaper, såsom min-
 "dre ömtålige någorlunda bärgat sig; men
 "den rätta värtaligheten, den rena och
 "goda smaken, och än mera de fina
 "känflor hafva icke vunnit märkelig
 "framgång. Desse fordra en lugnare him-
 "mel, och likna de plantor, som under
 "väderlekens mildhet trifvas, under des
 "stränghet åter förvisna och borttorkas."

"Grekerne, under deras blida och
 "lislige luftkrets, hafva upammat Ro-
 "marne, och bägge tillika gjort samma
 "tjenst åt nuvarande odlade folkflag,
 "hvarigenom de nyare språk erhållit en
 "styrka, en behaglighet, en böjelighet,
 "hvilka af deras första vilda art man
 "ej förvänta kunnat, ehuru de någon tid,
 "i brist af egna uttryck, måste med
 "fremmande och länte ord upspädas,
 "upfriskas och hjälpas."

"Man gör säkrast då man förnäm-
 "ligast följer de gamle gode scribenter,
 "då man lærer at tänka väl och redigt,
 "at uttrycka sina tankar med lika tyd-
 "lighet, med anständighet och värdighet,
 "undvika olika skriffätt uti samma äm-
 "ne, obehöriga infällen och liknelser.

Med et ord, känna naturen af faken
 ”hvarom man skrifver, känna språket
 ”hvarpå man skrifver.”

”En annan beskaffenhet är med gam-
 ”la minnesmärken, gamla eller nyare
 ”mynt, med mera. Desse hafva fina
 ”lagar, och böra idkas lika med andre
 ”regelbundne vetenskaper, dock efter de-
 ”ras olika natur. Men huru angelägen
 ”är icke den kunskapen at leta sig fram
 ”til förra tidens händelser; huru nödig
 ”til sinnebilders och påskrifters förfat-
 ”tande? Konsten gömmer sig der undan
 ”och lyser derigenom än mera, hög tan-
 ”ka och mening målas uti betydliga
 ”drag och är allenast sparsam på uttryck.”

”Intagen af den vidsträckta utfigt
 ”förevarande lagar utstaka, har jag nästan
 ”glömt mit ämne. Mig åligger icke at
 ”upplysa de grunder desse lagar äro byg-
 ”de på; de upplysa sig sjeltva: Inarare at
 ”inför Eders Kongl. Maj:t ådagalägga
 ”vår sinnesrörelse vid detta tillfället,
 ”ådagalägga vår odödliga vördnad, vår
 ”underdåniga tacksamhet för den om-
 ”forg Eders Kongl. Maj:t uti Sin vishet
 ”med denna inrättningen betygat för
 ”Svenska folkets än vidare upodling och
 ”förbättring; en vördnad ej inkränkt
 ”inom

”inom detta samfund allena, ej inom rikets gränser, ej inom de medlemsvänder korta lifstid. Jag skulle nu gerna önska kunna tala med samma frihet och utan misstänka af smickran. Eders Kongl. Maj:t vil häldre förtjena än afhöra de billigaste loford. Hjertat är varmt, men köld och slöhet uti tankar och uttryck, som åldren vidlåda, neka mig ock nu med liflighet och styrka utföra så stort ämne värdigt.”

Hans Kongl. Maj:t behagade i nåder til Academien öfverlemna de Statuter hvilka Hans Kongl. Maj:t för Academien under detta dato i nåder behagat utfärda, och som funnos inneslutne i samma band med dem des Glorvördigste Herr Fader Höghsalig Konung ADOLPH FRIEDRICH på samma dag för 33 år sedan föreskrifvit Academien til efterlemnad. De nye Statuter blefvo på nådig befallning af Secreteraren upläste.

Den Donations-skrift, hvarigenom Kongl. Maj:t fastslätt Academiens tillgångar, blef likaledes af Secreteraren upläst; hvarest Hans Kongl. Maj:t sjelf täcktes lemna Academien underrättelse om den stat Kongl. Maj:t för den sam-

ma uprättat, samt tilkännagifva det Kongl. Maj:t inrymt Academiens den så kallade Rundelen i Gamla Slottet til des enskildta och offentliga sammankomster.

Hans Kongl. Maj:t tacktes i nåder förklara, at då den i Academiens förste lagar utvisade, men aldrig verkställte fördelning af Academiens Ledamöter i Honoraire, Arbetande och Utländske, numera genom Kongl. Maj:ts egna Statuter blifvit faststæld och til sit antal utstakad, hade Hans Kongl. Maj:t bland Academiens nuvarande Ledamöter utnämnt följande at såsom Honoraire anses:

Hans Excellence Herr Riks - Rådet
Grefve Höpken,

Hans Excellence Herr Riks - Rådet
Grefve Scheffer,

Herr Præsidenten Friherre Leyonhufvud,

Herr Cantzli-Rådet Grefve Gyllenborg,

Herr Hofmarskalken Sten Abraham
Piper,

Herr Envoyén Baron Schultz von
Ascheraden;

Såsom Arbetande åter:

Herr Cantzli - Rådet Lagerbring,

Herr Justitiæ - Cantzleren Liljesträhle,

Herr Kammar - Rådet af Botin,

Herr

Herr Expeditions - Secreteraren Elers,
 Herr Hofmarskalken Friherre Mander-
 ström ,

Herr Cantzli - Rådet Schönberg,
 Herr Professoren Melanderhjelm ,
 Academiens Secreterare Herr Cantzli-
 Rådet Rosenstein ;

Men som Lagarne utfätta de Honoraire Le-
 damöters antal til fjorton hade Hans Kongl.
 Maj:t behagat föröka dem med sex nye :

Hans Excellence Herr Riks-Rådet och
 Gouverneuren för Hans Kongl. Hög-
 het Kron - Prinsen Friherre Fredric
 Sparre ,

Herr Présidenten Grefve Düben,
 Herr Hof - Cantzleren Baron Ramel,
 Herr Öfver - Intendenten Baron Adel-
 crantz ,

Herr Biskopen i Linköping Doctor v.
 Troil ,

Herr Cantzli - Rådet Friherre Gustaf
 Ribbing ;

samt updraga Academien at på det
 fött Lagarne utstakat , genom val upfyl-
 la de tvänne återstående rum.

Til Arbetande Ledamöter hade Hans
 Kongl. Maj:t utnämt :

Herr Cantzli - Rådet Ferrner ,

Herr

Herr Cantzli - Rådet Jacob v. Engeström,

Herr Expéditions - Secreteraren Sernschöld,

Herr Expéditions-Secreteraren Strand,

Herr Expéditions-Secreteraren Adlerbeth,

Herr Professoren i Upsala Floderus,

Herr Professoren Lidén,

Herr Kongl. Bibliothecarien Ristell,

Herr Rectoren vid Stockholms Stor-Schola Murberg;

De trenne återstående rum skulle genom val tilfättas och til de nu af Kongl. Maj:t utnämde Honoraire och Arbetande Ledamöter borde kallelse-bref efter förra vanligheten afgå.

Til Utländske Ledamöter hade Hans Kongl. Maj:t utnämt:

Cardinalen de Bernis,

Hertigen af Nivernois,

Kongl. Preufiske Stats - Ministern Baron v. Hertzberg,

Kongl. Danske Kamarherren Suhm,
 Professor Pallas i Petersburg;

men förbehölt Sig i nåder at framdeles förklara Des nådiga vilja i anseende til de femton ännu återstående rummen.

STATUTER

för

Kongl. Vitterhets

Historie och Antiquitets

Academien.

VI GUSTAF med Guds Nåde, Sveriges, Göthes och Vendes Konung &c. &c. &c. Arfvinge til Norrige samt Hertig til Schlesvig, Hollstein &c. &c. Göre veterligt, at som Vi från Vår ungdom alltid älskat och skyddat Lärdom och Vitterhet, samt anse för en af Våre mäkt hedrande omsorger at dem på alt sätt befrämja, hafve Vi ock fäst Vår upmärksamhet på de inrättningar som redan äro stiftade, eller kunna stiftas hädanefter, til utvidgande af Lärdom och Vitterhet samt det som tjernar til uplysning i Fäderneslandets Historia, Minnesmärkens bibehållande, samt alt som länder til sådane stycken; Så hafve Vi ock funnit med nöje et
Sam-

Samfund vara inrättadt, til dessa ändamåls vinnande, af Vår Högtälskeliga Saliga Fru Moder, samt af Vår Fader och Företrädare, Glorvördigst i åminnelse, under den 20 Mars 1753 stadfästadt och bekräftadt, under namn af Vitterhets Academie, hvilken af Hennes Maj:ts egna medel underhållits, och soljakteligen efter Hennes Maj:ts dödeliga frånfälle saknat des högsta stöd, samt för framtiden ej kunnat bibehållas, om ej det af Ofs med någon säker Fond blifver försedt; Vi hafve derföre få af Egen böjelse, som af vördnad för Vår Moders Minne, tagit denna Academie under Vårt beskydd; men på det at denne Insticketse må för alltid hafva bestånd, samt bära för efterkommande vittne om Drottning LOVISA ULRICAS och Vår kärlek för Lärdom, hafve Vi velat på et oryggeligt sätt fästa denna Academies Lagar, Skyldigheter, samt Förmoner, och fördenskul låtit Ofs föreläsa de Lagar, som vid des Insticketse henne blifvit föreskrefne. Vi hafve funnit dem nödvändigt tarfva jemnkning, dels för det de varit egenteligen lämpade på Hennes Högtsalig Maj:ts Person, dels för det de äro mindre utförde

förde och fordrande tilläggningar, hvilket redan af Vår Högtfärlige Fader Konung ADOLPH FRIEDRICH förelågs i Ingressen til des Stadgar: Altså och i kraft af detta Vår Nådige Faders förbehåll samt den magt och myndighet Han Sig förbehållit, och Ofs är efter Hans död som Des Efterträdare af Honom lemnad, vele Vi härmed stadga til oföränderlig efterlefnad, som följer:

1. §.

Vi vele at denna Academie hädanefter som hittils skal bära namn af Vitterhets Academie, men som Historien, Antiquiteter, Inscriptioner och Medailler blifva föremål för serskilte Arbeten, vele Vi at desse Lärdomsgrenar skola intagas i des namn, och at hädanefter hon skal kallas Vitterhets, Historie och Antiquitets Academie.

2. §.

Historiens, Antiquiteters utforskande, Medaillers och Inscriptioners uttydande, upfinnande samt författande, så på Svenska språket, som på Latin, Grekiska,

kiska, Fransyska och Italienska, äro denna Academiens göromål.

3. §.

Latin, Fransyskan och de öfrige Lärda Språkens odlande och kännedom blifver dertöre nödvändig til de underfökningar, som äro Academiens förnämsta Arbete, samt at genom dem stadga smaken blifver ock et för Academien värdigt föremål.

4. §.

Hvarje af de Arbetande Ledamöter åligger at hvar år ingifva Afhandlingar eller Förfök uti Antiquiteter, så Svenske, som Grekiske, Romerske eller Egyptiske, uti Historien, uti Medailler, eller dylike Lärde saker, som utgöra Academiens föremål. Desse Skrifter skola vara inlemnade til Secreteraren sist i slutet af Junii månad, på det han kan på den stora förlamlingsdagen, den 24, dem nämna i den offentliga Sammankomsten. De Honoraire Ledamöter samt de Fremmande äro ej underkastade denna åkyldighet, men derest de vilja inlemla några Skrifter, skola de äfven som
de

de Arbetande Ledamöternes intagas uti Academiens Handlingar.

5. §.

Academien kommer at underhålla brefvexling med frånvarande Lärde, så inrikes vistande i Rikets Provincer, som utländske och fremmande, öfver alla de ämnen som äro föreskrefne, på det hon kan genast blifva underrättad om hvad som tildrager sig i dessa delar i fremmande Länder, som kan förtjena des upmärksamhet, eller nya och fällsamma upptäkter, som i Antiquiteten och Fäderneslandets Historia kunna göras, och bör framdeles Academien, i de Val som hon efter sina aflidande Ledamöter kommer at förrätta, af både inländske och utländske Ledamöter, at göra et stort affeende på de Lärde, som med henne fört, med mästa noggranhet och flit, en sådan brefvexling.

6 §.

Denna utrikes brefvexling föres af Academiens Secreterare, eller någon af Academiens Ledamöter, som serskilt blifver någon del derat anförtrodd, och

komma brefven at hvarje Samlingsdag upläsas, samt svaren i Academien upfättas och rättas.

7. §.

Academien åligger at författa en fullständig Medaille - Historia öfver de förnämsta Händelser, som utmärka Fäderneslandets Häfder, ifrån Monarchiens början til Konung ADOLPH FRIEDRICHS död, utföka Emblêmer för Medaillerne, Inscriptioner lämpelige til hvar händelse, och uplysa dessa Mynt med tjenglige Historiska Beskrifningar, författade på prydelig Svenska, Latin och Fransyska.

8. §.

Academien åligger ock at författa en fullständig Beskrifning på de Mynt, Medailler, skurne Stenar, så nya som gamla, Antiquiteter, Monumenter som finnas i Sverige, vare sig i Konungens eller Academiernes förvar, med dertil lämpelige anmärkningar och utläggningar.

9. §.

Som til at rätt utföra sådant arbete fordras en grundelig kännedom af
La-

Latinska och Grekiska Antiquiteterne och desse språks Auctorer, så åligger Academiens Ledamöter at fyslofätta sig med alt som hörer til denna del af Lärdom.

10. §.

Om något Samhälle, eller någon enskilt Medborgare, anmodade Academien at upgifva för något serskilt tillfälle några Inscriptioner, vare sig til Skådepenningar eller at riftas på något Minnesmärke, eller Deviser, åligger det Academien at villfara des begäran, och upgifva efter önskan den begärte Devisen eller Inscriptionen, på Svenska eller det språk som äskas, och deruti fätta samma noggranhet och omsorg, som i des öfriga Arbeten.

11. §.

Utom dessa Arbeten, som Academien enhälligt kommer at förvalta, så åligger hvarje Arbetande Ledamot af Academien, at välja någon serskilt gren af dessa Lärdomsyrken til sit enskilda studium, och kommer han at personligen eller frånvarande meddela Academien sit arbete, at rikta des Ledamö-

ter med frukten af des lärdom, och njuta sjelf uplyfningar af de anmärkingar Academiens Ledamöter kunna deröfver göra.

12. §

Deffa Skrifter skola förvaras vid Academiens Protocoll af Secreteraren, och få ej af honom öfverlemnas til någon af Academiens Ledamöter, at utur Academiens Samlingsrum hem til sig föra, men bör det vara hvarje Ledamot tillåtit at dem i Academiens rum igenomläsa, och deröfver författa sina påminnelser samt dem til Academiens Protocoll ingifva; dock tillåtes dem ej at taga någon affskrift af berörde Skrift, som vid des inlemnande genast inprotocolleras, och utfättes Titulen, första raden af Skriftens början, antalet af sidor och sista raden af slutet, samt genomdrages med Academiens mindre Secret, på det intet blad må bortkomma.

13. §.

Academiens Handlingar utgifvas af trycket hvart annat eller minst hvart tredje år. De innehålla först alla uti ofvan-

öfvanstående §. §. uppräknade Skrifter, sedan de Arbeten som vunnit Priset, derefter Inträdes Tal hållne af Academiens Ledamöter, och sluteligen afledne Ledamöters Lefvernes beskrifningar.

14. §.

Alla öfverläggningar böra ske med den anständighet, det fog och den höflighet, som anstår et så vittert samqväm, och då något tvisteämne upkommer, böra skälen mot och med utföras med den fogelighet som endast kan bidraga til gemensam uplysning, och med den aktning som hvar och en sig enskildt är skyldig och som äskas af vördnad för det Rum der Academien är samlad.

15. §.

Academien sammankommer hvarje vecka minst en gång, och bör hvarje samling åtminstone vara i tvänne timar.

16. §.

Academien är samlad från den 1 November til den 1 Julii hvarje år; de öfrige månader taga Academiens Ledamöter sina ferier, undantagande den 24 Julii, Hennes Maj:t Enke-Drottningens

Födelse-Dag, då enligt Constitutionernes 11. Cap. 3. §. Academien skal fira sin Insticketse Dag, men den öfrige ferie-tiden komma endast de i Stockholm vistande Ledamöter at samlas Onsdagen som är näst före eller näst efter den 15 i hvarje månad, at emottaga de Bref och Skrifter som kunnat inkomma och låta dem behörigt inprotocollera, samt då de äro Sju til antalet, Secreteraren inberäknad, öfverväga de ämnen som kunna vara då lämpelige til deras skärskådande.

17. §.

Och til en upmuntran at under ferierne sammankomma, skola vid hvarje här ofvan stadfästade Samlingsdag om sommaren, 50 Silfver Jettoner, med Academiens devise präglade, til de närvarande Ledamöterna utdelas.

18. §.

Vid alla dessa Arbetens förfärdigande åligger det Akademien at noga taga i akt, at dem författa i korta, starka och klara ordafätt, med all den renhet och prydelighet, som språket på hvilket de författas medgifver.

19. §.

19. §.

Utom desse arbeten som enskildt tillhöra Academiens omsorg, intticktas för upmuntran af Lärdom och Vitterhet fyra Täflings-Priser, hvilka Academien årligen kommer at utdela åt dem, som bäst upfyllt Academiens väntan, samt fyra mindre Priser eller Accessit för dem, som närmast til det stora vunnit Academiens bifall.

20. §.

Desse fyra täflings-ämnen skola hädanefter och evärdeligen bestå, i et Historiskt ämne, i et ämne i Antiquiteterna, i et ämne för Inscriptioner eller Deviser, samt i en afhandling på Fransyska, Latin eller Grekiska af något Vältalighets, Philosophiskt eller Poëtiskt ämne, som på Vers eller Prose efter Academiens begäran utstakas.

21. §.

Vi hafve anslagit för alltid och orubbadt til årliga Priser, tvänne Guldmedailler af 26 Ducaters vigt hvaradera, för det Historiska och Fremmande och Lärda Språkens ämne: en mindre

Medaille af Guld af 15 Ducater för Antiquitets ämnet, och en af 12 Ducater för Devifer och Inſcriptioner, och fyra dylika af Silfver för Accessit.

22. §.

Deſſe Priſer ſkola årligen utdelas på den 20 Mars, då Academien håller ſin förſta årliga Sammankomſt, och på ſamma dag ſkola kungöras de Täflingsämnen Academien utfatt til följande året, hvilket genatt kungöres i Svenska Tidningarne och meddelas med Cantzlie-Collegium, at de blifva i Utrikes Tidningarne kungjorde.

23. §.

Täflings-ämnen i hvar och en ſerkildt gren, föreflås och öfvervägas i Academien ſå ſnart at den kan faſttälla tre för hvar Pris, hvilka de upgifva til deras Beſkyddares ſtadfäſtande, ſom väljer et af de tre.

24. §.

Academien håller tvänne dagar om året offentlig Sammankomſt, den ena at fira ſin Höga Stiftarinnas Drottning LOVISA ULRICAS Födelse-Dag, den 24
Julii.

Julii, då enligt Constitutionernes 2. Cap. 3. §. en af Ledamöterna tolkar, i flera eller få ord, på bundit eller obundit Tal, i et af de Tre Academiens helgade Språk, Academiens erkänsla för des stiftelse. Sedan upläser någon af Ledamöterna någon af dem författad Afhandling eller ock et stycke af Academiens Arbeten.

Den andra offentliga Sammankomsten hålles den 20 Mars, då Academiens Constitutioner 1753 blifvit af Konung ADOLPH FRIEDRICH utfärdade, och des sanktyldiga ordning och bibehållande stadfästad af Konung GUSTAF III. på samma dag 1786 igenom dessa Statuter. På denna dagen, sedan Præsens förklarar hvad Skrift vunnit Priset, upläses den offentligen, och dens namn som det vunnit förkunnas; och är han sjelf tillstädes framföres han til den förnämste af de Honoraire Ledamöter, at af hans hand emottaga den Medaille som honom blifvit tildömd; men skulle han ej vara närvarande, tillställes den Academiens Secreterare, at honom den öfverstyra. Sedan Prisc-Skrifterne sålunda blifvit upläste och deras namn som dem författat kungjorde, nämner

Præles deras namn som vunnit Accessit; och skulle någon af dessa Skrifter finnas vara så väl författad, at den närmast nalkades den som vunnit Priset, kan den ock upläsas. Sedan detta är förrättadt, om tiden det tillåter, kan något af Academiens Arbeta eller någon ferskildt af Academiens Ledamöter författad Afhandling upläsas.

25. §.

Som 6. Cap. 1. §. af Constitutionerne stadgar, at Academien skal bestå af Honoraire, Lärde och Arbetande, men ej utstakar antalet, så skal hädanefter och altid Akademien bestå af Femtio Ledamöter, nemligen, Fjorton Honoraire, Tjugu Arbetande, och Sexton Utländske Lärde.

26. §.

De Fjorton Honoraire Ledamöter väljas bland de Herrar och Män, som förena kärlek för Lärdom med Infigter, men hvars Embeten och Kall ej tillåta dem at så trågit följa Academiens Sammankomster, som arbetet fordrar. Desse Fjorton skola sitta främst näst Embetsmännen, och komma Rikens Råd och

och Herrar at emellan sig i akt taga den ordning som de i Riket hafva, men de öfrige Ledamöter den deras ålder uti Academien dem gifver.

27. §.

De Tjugu Arbetande Ledamöter väljas bland sådane Män, som med en grundelig lärdom förena god smak, och som dels genom Arbeten gjort sig i den Lärda verlden kände, dels igenom ingifna Arbeten och ofta vundne Priser gjort sig til Academiens åtanka förtjente.

Desse i akt taga emellan sig deras ålder i Academien: skulle nu få hända, at tvänne ledigheter på en gång i Academien sig yppade, och på en och samma dag med nya Ledamöter åter upfylldes, då taga de sina säten efter den ordning deras Företrädare i akt tagit.

28. §.

De Sexton Utländske Ledamöter väljas bland de Män, som dels gjort sig et stort namn genom deras Skrifter och Lärdom, dels ock bland sådane Män, som genom en långvarig och gagnelig brefväxling med Academien gjort sig til denna heder förtjente.

29. §.

29. §.

Valet til nya Ledamöter kungöres fjorton dagar förut i alla allmänna Papper, och komma Academiens Ledamöter at til Secreteraren öfverlemna, i lyckta sedlar, namnen af dem som de ärna förellå til omröstning: desse sedlar, med hvar Ledamots underskrift, upbärer Secreteraren til Konungen, at inhemta Des lof för dem at komma under omröstning, och då Konungen låtit författa en lista, hvilken Konungen med Sin Hand undertecknar, upläser Secreteraren den för Academien valdagen, samt låter den ligga på bordet under valet. Och bör minst för en ledighet vara tvänne namn på denna lista.

30. §.

Detta val sker med lyckta sedlar, men kan ej väljas på någon annan, än på dem hvars namn stå på den af Konungen undertecknade listan. Skulle det få hända, at det fants någon sedel med andras namn än de som stå på förefagde lista och om hvilka omröstas, blifver den ogill ansedd, och räknas den rösten til den som fått de mästa rösterna. Skulle rösterna blifva lika,
då

då balloterats med svarta och hvita kulor för de bägge som hafva lika röster, och blifver den vald som fått de mästa hvita kulorne.

31. §.

Ordningen af de Tre Classerne som föreskrefne äro blifver aldrig blandad, utan måste en Honoraire Ledamot väljas efter en Honoraire, en Arbetande efter en Arbetande och en Utländsk efter en Utländsk.

32. §.

Skulle Academien finna nödigt at lemna et eller flere rum lediga af den Honoraire och Utländske Classen, så stände det dem fritt; men af den Arbetande skal det genast, efter högst en månads tid återbefättas.

33. §.

Academien väljer hvart halft år, nemligen den 2 Januarii och den 2 Junii, sin Président och Vice Président, hvilka skola tagas, den ena af den Honoraire Classen, den andra af den Arbetande, och då de efter pluraliteten äro valde, draga de lott med en röd och hvit

hvit kula, då den hvita betecknar Præses och den röda Vice Præses.

34. §.

Academien har en Secreterare som är Ledamot och räknas bland de Arbetandes antal, hvilken Konungen allena utnämner, emedan utom Academiens Arbeten honom blifver anförtrodt de Mynt och Antiquiteter, som förvarats i Antiquitets-Collegio, och som nu lemnas i Academiens vård. Til hans biträde antages en Amanuens, af Konungen, som ej behöfver, men kan vara Academiens Ledamot. Desse bägge Tjenstemän skola undfå Lön efter den Stat och Donations lydelse med hvilken Konungen begåfvar Academien.

35. §.

Secreteraren förer pennan, och stundom ordet, då Præses eller Vice Præses äro frånvarande, enligt hvad 5. Cap. 2. §. af Constitutionerne förmår.

36. §.

På det Academiens angelägenheter desto mera kunna befrämjas, och til et teckn af det synnerliga hägn med hvilket

ket Konungen vil dem omfatta, äger Secreteraren hos Konungen föredraga Academiens angelägenheter, och anmäler sig dertil hos den Vakthafvande Öfverste Kammarjunkaren, at undfå den tima Konungen vil utfätta til Academiens ärenders föredragning; och äro Stats-Expeditionerne pliktige, at genast expediera och utfärda de Resolutioner som Konungen beslutar, då Secreteraren dem til Stats-Expeditionerne öfverlemnar försedde med Konungens egenhändiga påskrift.

37. §.

Academien skal nyttja tvänne Secret, et mindre och et större, på hvilket är stuckit den Sinnbild Drottning LOVISA ULRICA faststält för Academien: med des Devise, CERTAMEN LITERAR. CONSTITUTUM, och ikring läses: VITTERHETS, HISTORIE OCH ANTIQUITETS ACADEMIENS SIGILL, INSTICKTAD AF DROTTNING LOVISA ULRICA MDCCLIII. STADFÄSTAD AF GUSTAF III. MDCCLXXXVI.

38. §.

Detta Secret förvaras, af Vice Præsides det större, och af Præsides det mindre,

dre, som tjenar at fättas på de Skrifter som den 12. §. stadgar om.

39. §.

Det stora Secretet brukas til de Diplomer, som utfärdas för de Utländske Ledamöter, och på sådane Acter, der Academiens Quittance för penningar eller andra inkomster fordras.

Til yttermera visso hafve Vi detta med Vår Egen hand underskrifvit och med Vårt Stora Konungliga Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 20 Mars 1786.

GUSTAF.

LOF - TAL

öfver

Högstsalig Hennes Kongl. Maj:t
Enke - Drottningen

LOVISA ULRICA;

Hållit den 24 Julii År 1786

Üti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,

Äf

STEN ABRAHAM PIPER,

Höf-Marskalk hos Hennes Kongl. Maj:t Enke-Drottningen,
Riddare af Kongl. Nordstjerne - Orden.

Magnum iter ascendo, sed dat mihi gloria vires,
PROPERT.

Mine Herrar.

Vitterhetens förlust vid Kongl. Perso-
ners afgång har i alla tider icke varit lika
ömände. Om hon vid sådana tillfällen
DEL. I. C ofta

ofta tolkat allmän saknad, har hon dock på olika sätt känt sin egen. Ofta har äfven imikret aftvungit henne Lof-qväden, som framtiden återkallat; och derest mistningen någon gång varit sanskyldig, har hon fällan vid foten af konungastolen fått fälla sina tårar. Hvad uppå denna dagen förevigar Academien är at med rena och flödande känslor inför Kongl. Maj:t själf betyga en sorg, som til sin art äfven icke afstämmer ifrån Konunga-hufets egen; då hon nu uti sit och Svenska Vitterhetens namn begår åminnelsen ef en huld Mor.

Med detta ordet vore ock utfagt hvad Academien innerligen känner, hvad hon gerna uttrycka ville: och framtiden, til hvars åsyn Academien upträder, har allaredan helgat dessa känslor. Framtiden har ock til seklers längd antecknat Academiens Stiftarinna, och sig til fulllo åtagit et verk, som Academien väl på det ömaste åligger, men af des begängelser allena icke åstadkommas kan.

Vore sorg, vore affaknad det enda, hvarmed detta verk fullbordades, vågade jag täfla om det rum, der jag nu uti underdånig åtlydnad endast bör föka min ära. Min oskicklighet hade blifvit

vit otillsjord, när med vederfakelse af mig sjelf jag kunnat göra offer af alt annat än af erkänsla vid hörnet af den högtidliga eld, som Academien i dag til min Höga Vålgörarinneas minne tända vil.

LOVISA ULRICA, Kongl. Prinsessa af Preussen, föddes den 24 Julii år 1720: en tidpunkt, som för Sverige allena af fredens återkomst i Norden kunnat för lyckosam anses, dereft uti denna Prinsessas födelse en fällhet af ännu ypperligare art icke legat förborgad, jag menar Thronföljden, som nu gläder detta Riket. Af hennes tvänne namn var det senare det, hvarmed hon inom sit höga hus oftast nämdes; och detta namnet var vedermäle af det fadderskap, hvartil Sveriges dåvarande Drottning ULRICA ELEONORA blifvit korad. Efter freden och den regements-hvälfning, som i Sverige med inkränktares magt på thronen upfatte den Cassellke Arf-Prinsen, voro Svenske och Preussiske Hofven til närmare förstånd med hvarannan inträdde. I sådan ställning var det som Högtbemälta Drottning, med affigter, hvilka

C 2

hon

hon förmodeligen haft sig och sin Gemål förbehållne, lät hos Preussiska Hofvet förmärka sin hog, at til Sverige få den unga Prinseffan öfverfänd, hvars Fadder hon varit. — Men ärendet stadnade vid tilbud å ena, vid höfliga svar å andra sidan. Sveriges öden borde mogna. Stater, likasom enskilda personer, omföras icke fällan ifrån närmaste spår af fällhet til urmåla rymder och afstånd. Stunden är först efter en mängd af händelser beramad då lyckokiftet infalla skal.

Preussiska Monarkien, hvars skapelse hade kostat flera års vådeliga krig, ägde då uti vår Prinseffas Herr Fär, Konung FREDRIC WILHELM den förste, et hufvud utsedt at bereda igenom vaksam förvaltning, igenom otröttad hog för anseendet af sin krigshär, och granlaga vård om fredens bestånd, den ärefulla väg, på hvilken hans flore efterträdare upvandrar til odödligheten. Prinseffans Fru Mor var Drottning SOPHIA DOROTHEA, Kongl. Engelsk Prinseffa af Chur-Furstliga Braunschweig-Lüneburgska Huset. Den omvårdnad, hvarmed denna uplysta Drottning fölgde de Kongl. Barnens upfostran, har berett flera länders

ders lycka, samt gjort des ålderdom lyfande och ärefull.

Framför andra syntes Preussiske Hofvet denna tiden mindre af den prakt, hvaruti Majestätet, stundom med Personens misshag, nödgas visa sig, än af den oförändrade gång, som Regentens lynne ger åt riksförvaltningen. Hvad med ordning i samhället och med krigsväsendet icke stod i omedelbart sammanhang sådant hänstältes, om icke ibland biverk, åtminstone til den class af göromål, som medgaf mindre idkelsam befattning. I et land af så Spartaniskt utseende blef likväl et nytt Athén uprest igenom Drottningens smak för lärdom och vetenskaper. Dessa ägde jemte vitterhet och fria konster allaredan Thronföljarens oinskränkta behag. Et snille af de få, med hvilka naturen sparsamt utmärker tidskiften, var nu lik en ovanlig stjerna vidt upstigen på vitterhetens himmel. Kännare af sådan art, som de, hvilka nu påkallade hans besök til Berlin, borde visserligen åtlydas. Voltaire kom: och räknade med skäl ifrån denna stunden det vittra och filosofiska förtroende börjadt, hvartil han sedermera ägde den lyckan at med

flera af Europas högtbelutna inlåtas. Ibland dem intager vår tilväxande Prinsessa et rum, som efter några års omlopp får af Svenska Thronen sin fulla glants. Af hennes aktning för Voltaire gifver denna Academien vitsord, ibland hvilken utländska Ledamöter han af des Stiftarinna uptogs. Voltaires vördnad för Svenska Konunga-Huset är ock för efterverlden nogsam bevarad.

Men viktigare upträden förestå, til hvilka den unga Prinsessans dagar framskrida. Det tilhörer Häfdateknaren at med noggranhet insamla den rika skörd, som i dem förvarad ligger. Vid åminnelsen af sin Stiftarinnas öden fälter Academien förnämligast sin upmärksamhet på det strålande ljus af själa-egenskaper, som henne omgifver. Af intet i verlden kan ock Academiens afsaknad mera rättfärdigas, af inga värdigare betraktelser lättas.

Romerske Kejsarens och Preussiske Konungens död öppnade nu de skisten som, af den förstnämde i listtiden befara-
 rade, tör hända bordt fotas på annat än underhandlingar allena, för at i sinom
 tid

tid utflå til Österrikiska hufets fromma: Skiften, som på undransvärdt fätt deremot upklarnade til den unge Herrens ära, hvilken i afpassad stund, med städig hand då skar sina första lagrar, som efter en snart vunnen fred uplifvade prakt och glants inom sit hof, och vid hvars Thron Europa sedermera vant sig at ofta se den vågskål fästad, i hvilken hennes öden afvägas.

I så lysande belägenhet var det fädernesland, som födelsen gifvit vår unga Prinsessa. Ödet och värdighet af spiran beredde henne emedlertid et annat.

Hvilken skilnad af teckning företer sig icke uti Sveriges dåvarande belägenhet? Ställningen uti Europa hade nyligen visat sig för detta riket lika så gynnande: lika medel var ock vidtagit at begagna sig deraf: jag menar krig. Men ofta får detta medlet af länders olika regeringsfätt olika styrka. Här blef icke nog at fienden stadsnade vid fördelarna; inhemsk oreda och släcknande thronfölgd äfventyrade statens bestånd.

Afvändom ögat ifrån våra fädernas qvallsamma suckar och den våda, som

under ovissa fredsberedelser med en öfverläge utrikes magt, under slippriga vänskaps - anbud af en annan, under trotsigheter af en til upror inledd menighet, uti biltra ilar och skiften sammandrabbade på detta vårt fosterland. Omfattom häldre de glada betraktelser, hvartil undransvärd utgång af så margfaldig vidrighet ofs evigt leda bör; och njutom i jämförelsen med sådana tider den lyckliga förändring til hela sin vidd, som i vår närvarande fällhet klarast framlyser.

Uproret stillades: freden flöts: thronen befästades; och hvad mera är, ljusligt hopp om Sveriges fordna glants framtindrade med det val af en Wasahufets ättling, som för thronen gjordt blef. Aldrig har ock et ädelt mannavett, aldrig har et varmt hjerta för rikets väl, aldrig hafva nåd och välvilja hos någon Regent varit säkrare borgen, än hos Denne, för lyckfäligheten af det land han styra skulle. Aldrig hade ock så ädelt föremål säkrare blifvit upnått, än af hans hand, om länders väl vore mennisko-verk allena, och ofta icke uti länders tillfälliga skick de hinder voro nedlagde, som himmelen korar älskade

skade verktyg at i sinom tid med ära besegra.

Sverige fick emedlertid inom egna landamären snatt omsätta sin fällhet i den nye Kron-Prinsens Perlon. Hvad annan glädje återstod riket, än den, at vid Hans Kongl. Höghets sida se en ällk-värd Maka, en Ätt för Thronen bevarad, som trenne sekler förut återgaf det samma sin sjelfständighet; en Ätt, af höga öden allaredan bestämd at någon gång ännu återtaga samma verk? Redan hade Rikets belägenhet stadgat det val, som göras borde. Andra afseenden försvinna vid den högd, dit Thronens Arf-Herrar upstiga. Här framstälde sig Konungliga dygder, lysande förtänds-gåfvor i sam-band knutna med det könets behaglighet, hvars välde hjertat så otvunget åtlyder: alt förenade sig här at göra den belöning rik, som desse Herrar förtjena när i så granläga värf landets väl af dem aldrast först rådfrågas.

Eder, Mine Herrar, kan åtankan allena af den lyckodag, som nu i all sin härlighet öfver Riket framstrålade, men icke min ofullkomliga tekning, nog lifligt föreställa den glädje, som Kongl. Preussiska Prinsessans LOVISA ULRICAS

ankomst i landet år 1744 förorsakade. Hennes Kongl. Höghet syntes då här i egenkap af Svensk Kron-Prinsessa, efter all den helgd, som et ärende af så högviktig beskaffenhet förut hade kraft i underhandlings-vägen. Rikets tideböcker förvara äfven minnet af hvad under en lysande Svensk Beskickning vid Förmälningss-Acten i Berlin föregick. Menigheten, som vid Hennes Kongl. Höghets resa igenom landet, allestädes tillströmde: menigheten, alltid den förste at känna tyngden af allmänna olyckor, njöt ock nu hvad henne just af detta skäl tilkomma bör: at nemligen aldraförst skåda allmän lycka. Hufvudstäder äga uti den äran at ofta hyfa Kongl. Personer en mildring af vidrigheter, som med billighet ger bygden företrädet, då efter stormande skiften ny glädje i landet sig framvisar. Snart deltog äfven Stockholm i så efterlängadt lycka, sedan Bilägret den 18 Augusti blifvit firadt uppå Kongl. Lust-Slottet Drottningholm.

Academien delar väl med vittra Samfund den lyckan, at obekymrad om
 hvad

hvad i deras vård ligga kan, som Högsta Magten anförtrodd är, få i stillhet sköta tyflare värf. Aldraminft torde Academien vilja uppehålla sig vid Rikets numera i så lycklig stund tilrygga lagda skakningar. Dock fordrar det ouplösliga sammanhang, som desse äga med en Svensk Drottning, hvars ärefulla lefnadslopp i dag är hufvudsakeliga ämnet af Academiens ihogkomst, at vi dem icke aldeles förbigå; lynnerligast at vi något stadne vid den märkeliga tidpunkt, som med vår Kron-Prinsessas inträde i landet nu uphunnen är.

Första grundfanning ofs härvid möter är, at blandning af regementsfätt fäl- lan framhärdigt befordrar statens jemna och oförändrade tilväxt. Vore med lika ömhet för fäderneslandet personer och menigheter i alla tider lika uplyfte, lika dygdige; då vore ännu begrepet svårligen hos alla enabanda om statens väfentliga bästa. Åtminstone har en dryg del af detta århundrade klarligen bevittnat at en sådan enhet i begrep icke alltid varit Svenske mäns lott. Skiljaktiga tankefätt i allmänna ärender hafva i de flästa tider varit så kallade Frie Staters första kännemärke. At endast nämna

en

en sådan skiljaktighet är at nämna et oinskränkt ondt. Här fant nu Kron-Prinseffan tvänne flockar för sig, hvilka med föremål af landets bästa på stridiga vägar afledde, under et fällan inslumrande agg sig åtföljde, och i alt sig inbördes genstälde, endast deruti förenades at med den andras fullkomliga utslutande tilvinna sig unga Hofvets beskydd. Den gråhårige Konungens dagar hade äskat et lugn, som likväl i et så fällsamt tidernas skick svårligen stod at upfinna. Utgången af et nyss öfverståndit krig tycktes gifva en öfvervigt på ena sidan, som man å den andra ifrigt hugfades at återtaga. Denna öfvervigt blef ju betydligare, ju mera värn man derjemte tyktes emot påkommande skiften vilja föka hos sjelfva Thronföljaren; då Svenska Folkets första vördnads-offer efter valet blefvo för Hans Kongl. Höghets fötter i Hamburg nedlagde af personer, som å motsidan villerligen misstänktes, at på så hög ort ömalt bevaka egna fördelar. Desto angelägnare blef det å motsidan, at på et för sig lika fördelaktigt sätt, aldraförst synas uti frågan om Thronföljarens giftermål. Märkeligt var ock det skick, hvaruti Euro-
pas

pas allmänna värf sig befunno, och af hvilket så omedelbar verkan borde inflyta på tankefätten inom Riket.

Wienerfka Hofvet underlät på denna stunden ingen utväg at nalkas det Petersburgifka: Sjö-Magternes dyrbara biträde och egna vapens lycka fatte det förflnämnda under dåvarande krig uti en öfverläghenhet, som utbredde sig äfven in öfver Frankrikes landamären. Kunde väl fölghden deraf blifva likgiltig för den unge Konungen, hvars nyvundna besittningar voro et offer, kort tilförene gjort af Österrikifka Hufet at brydfamma ställningar, för at tör hända vid mera gynnande återtaga? Svenska Kron-Prinseffan skiljdes ock just vid Konungen Sin Herr Bror i en stund, då des troppar ifrån alla håll til härnad sammanstötte. Utgången af en för Brandenburgifka Hufet så hotefull hvälfning, fäste väl, såsom bekant är, nya lagrar vid des Örna-baner; men likafullt voro kanske de nyfs förvärfvade på denna stunden stälte i fråga. I så granlaga ögnablick kunde äfven Sverige, såsom Frankrikes urgamla vän, icke otilsportdt blifva; aldraminst då Frankrike sjelf så eftertryckeligen anfattes af en des och
den

den Preussiska Magtens gemensamma vederdeloman, och emellan Preussen och Sverige var nu vägen åter på det lyckligaste fätt banad til vigtiga fördelars bevakande å ömse sidor.

Jag framställer icke denna korta och ofullkomliga afskildring af almäna ärendernas skick på denna tiden i affigt at uppenbara okända ting. Ho har väl följt sakernas lopp i detta landet, utan at igenkänna det fröet, hvaraf händelserna upgrott? Ho har ock i dem icke allaredan funnit de gåtor upplöste, hvilka röra det unga Hofvets då varande belägenhet i Sverige, och äfven deras, som lyckan gynnade at af detsamma aldräförst blifva kände? Af vida annan art är den anledning, som i dag föranlåter mig at stadna vid denna tidpunkt. Höga Personer äga icke alltid stunder, mindre det finneslugn som fordras at i ordning antekna sina och samtidens öden: at vägleda efterverlden in uppå det, som den med icke mindre granlagenhet bör följa; än sjelfva händelserna, jag menar händelsers danande af tidhvarven och deras lynne, som framställdte varit, at vid Höga Herrars sida synas uti et eller flera inträden på Verlds-

Thea-

Theatren. Huru dyrbar är då icke den förbindelse man dem äger, enär de sjelfve i lifstiden utmärka de viktiga skiljemärena, der ny ordning af händelser vidtager: ordning, som med oinfränkt verkan på deras hela lifstid leder dem i den högre kretsen ifrån det ena bestämda målet til det andra, nästan lika få allrådigt som den uti en lägre omförer enskildta menniskor?

Högstsalig Hennes Kongl. Maj:t Enke-Drottningen kastade aldrig sina ögon tillbaka uppå den stunden vi nu omtale, utan at önska det måtte den en gång blifva til hela sin vidd så anteknad och beskrefven, at framtiden kämbarligen rönte, det en Prinsessa, som hon, af tjugufyra års ålder, hvars ungdom aldrig smakat annat än behagligheterna af et öpenhjärtigt förtroende inom sit hus, träder et högt estertänkligt steg då hon nalkas en fremmande spira, och bör likasom hon uti en älskvärd Herres hjerta återfinna hvad hon lemna. Vitne af sådan önskan har jag ovägerligen trott mig böra på denna dagen upmana en skickligare hand at fullkomna, hvad jag här allenast anvisa vågat.

Men

Men Drottningens i så måtto fälde egna omdöme om lyckfaligheten af sit höga äktenkap leder oss ock naturligen in uppå en af Hennes Maj:ts mäst lysande dygder. Denna dygden är den hvarmed hon allena vunnit sin beprifade fällhet: den, hvars äfven så dyrbara som olvikliga belöning denna fällheten just är. At med förtjusning känna sig vara lycklig Makå, hvad annat bevisar väl det, än at man sin lycka förtjent? Et lekande och af känslor lätt-rördt hjerta förnöjer väl den til en tid, med hvilken det har at dela lifvets plågor och nöjen; men känslor allena och deras behag ligga inom trångare krets, än den naturen i allmänhet gifvit människors dagar. Vore då icke Furstar lika så olycklige som andra, derest med all den härlighet som dem omger, äktenkapet icke hyste en dråpligare skatt förvarad uti högaktade sjäalars aktning för hvarandra: uti deras öma vård, ej mindre om hvad et gemensamt anseende hos samtid och efterverld, än hvad deras öfriga välfärd beträffar: uti deras osparda bemödande at med samvetets vitsord under detta lifvets mångfaldiga skiften ända intil grafvens brädd

häfva

hafva varit hvarandras ofvikeliga biträde och stöd? Värde af goda råd blifver ju större, ju omedelbarligare Rådgifvaren delar deras verkan med oss: ju mera under sammanlefnaden för honom yppadt är, hvad vi sjelfve få ofta misskänne, jag menar vår Ityrka at vidtaga hvad det närvarande tarfvar, hvad för det tilkommande beredas bör. När Jordenes Herrar ätka råd, anser Rådgifvaren ofta Majestetet allena, af hvilket han tilspörjes, oftare sig sjelf. Vänskapen, af alla hjertats böjelser den mäst luttrade, ja til sin väfentlighet ibland dödliga den mäst fällsynta, vänskapen, säger jag, har ju icke til oryggelig boning framför andra utvalt Furstars borg och Säten? Mig undfaller här en obehaglig, men verldskunnig fanning, som här och der finner fina undantag; hvilkas ringa antal endast gör bristen märckbarare. Jemnlighet uti vilkor och stånd utgör förmodeligen de enskildtas förmons rätt til vänskap. Der allena ligger grunden hvarpå byggnaden af des tempel hvilat. Hvad är då säkrare för Furstar, än at inom egna hus och vid sin sida upföka den fällhet, som en på uplyst vänskap fotad sammanlefnad altid medföra bör?

Vid den längd af märkvärdiga häfder, som Academien nu igenomvandrade, lærer det uppehåll, hvartil jag afstigit, så mycket säkrare vinna des bifall, som ehuru fant än vara må; at förloppet allena af Drottningens lefnad blefve des äreminne, Academien likväl lærer finna sit hjerta lättas, då hon under öfverfvämmande rörelser af vördnad någon gång hemtar anderum, för at med rika blomster beströ den grift; som inneslütit så höga dygder.

Huru innerligen önskade icke Academien äfven at dessa dygder uti hvarje ögnablick af Hennes Maj:ts lefnad blifvit bekrönt med all den förnöjelse, som i dem kunnat utmärka Himmels högsta behag? Men åhörare, för hvilka icke lönligit är hvaruti en sanskyldig lycka består: Åhörare, som själfve på närmare håll kunnat följa Hennes Maj:ts finnelag och själstyrka: sådana Åhörare lära ock utom mit erindrände finna; at om egenkap af Drottning ofta tilskapade mindre glada stunder för Hennes Maj:t, lågo ändock uti des egenkap af Maka, af Mor, af Syster, af Vän, af Menniska, af Vetenskapers; Konstern och Vitterhets uplysta Älskarinnä;

na, det rika förråd bevaradt, der vida ypperligare lycka och förnöjelse hemtas kunde.

Men vi helse dig nu, du märkvärdiga dag, du, som återgaf detta Riket, hvad det på en tidrymd af femtio år hade saknat; ja det, hvaruti Himmen rikeligen nedlagt hvad någonfin kunnat göra spiran lyfande, Svenske Män ibland lyckliga folkslag utmärkte! Redan fäger hjertat eder, Mine Herrar, hvilken denna dagen är, som väckte glädjetårar hos våre ålderstegne Fäder, hvilkas ögon trängtade at ikåda denna härlighet: den dagen, som i flera leder borde utmärka deras barns och barnabarns fällhet: den som i tiders längd och människors minne alltid til ljuf åminnelse ämnad var. — O mit fädernesland! blifve djupet af de vidrigheter, hvilkas förefattå gränts denna dagen tycktes vara, blifve det ock måttet, fäger jag, hvarefter du oafbrutit din lycka åtnjuta må! Du, som då med liflig erkänsla för Himmelens nåd omfattade den Herrens vagga, under hvars spira du lofvade dig så lyckliga dagar: huru ömt vil du ock i

alla skiften bevara den tro, den huldskap, den vördnad och tackfämhhet, som hoppet Honom allaredan i des födelse timma få oinfränkt ville tilägna?

Sådan är dagen, Mine Herrar, med hvilken jag återtager förloppet af en Drottning's lefnad, i hvilken Himmelen gifvit detta Riket Regerande Konunga-Hufets Stam - Mor.

Et allmänt Riksmöte utlystes. Kron-Prinseffan hade ifrån första stunden af sin hitkomst med sorgfällighet sökt undervisning i svenska språket. Hennes aktning för et folk, hvars tungomål emot Öfverheten i alla tider varit hjertats eget, blef hvarje stund ju ömare, ju ouplösligare Förfynen vid hennes person nu hade fästet detta folkets öden. Hon tyckte sig nu med skäl hafva erfatt hvad henne sjelf icke hända kunnat, at nemligen födas Svensk. Hennes Kongl. Höghet ville derföre sjelf på svenska besvara den underdåniga hellsning, som Ständernes Deputerade nu hos henne för första gången fingo aflägga, och med egen hand i Svenska Folkets armar öfverlemna hvad naturen henne kärast gifvit: en Son, hvars namn allena var förebod deraf, at Fäderneslandet i alt skul-

skulle blifva des hjertas och gerningars föremål.

Stämplad til everldelig helgd af så märkvärdig Act, lemne vi nu denna Riksdagen och de allmänna händelser, som då föreföllo. Af dem var för Hennes Kongl. Höghet icke den minst fägnafamma, at emellan Sverige och Preussen vid denna tiden et nära förbund träffades til gemensam säkerhet och försvar.

Hennes Kongl. Höghet hade redan vid sit biläger, såsom en gåfva af Högtfälig Konung FREDRIC den Förstes hand emottagit Kongl. Lust-flottet Drottningholm, der icke allenast hufvud-byggnaden, utan äfven yttre tilhörigheter icke hunnit fullkomnas. Prinseffan räknade sin omtanka värdigt at gifva detta Konunga-sätet et anseende, som närmast instämde med första anläggningen. Hade Hennes Kongl. Höghet inskränkt sig inom hvad allena gjort af Drottningholm et af rik byggnad lysande, et af ståt til inre beklädning och vänings-rum märkvärdigt flott; då hade ock vetenskaper och konster tör hända icke gjort den rika vinning, som de nu til allmänhetens nytta och tidehvarfvets heder gjort

hafva. Den utvalda boksamling, det förråd af målningar, de rika naturalie- och mynt-cabinetter, som under påföljande åren blefvo detta Palatssets dyrbaraste prydnader, voro alla frukt af Hennes Kongl. Höghets insigter och smak, hvilka med en des hörd i öfrigt tillständig prakt förenade det nyttiga, det som i människors aktning och erkänsla kvarblifver, då tiden misshandlar andra lämningar af Furstelig ståt och härlighet. Alla dessa samlingar tilkommo under närmare bekantskap med vidtberömda Män, så väl utom som inom riket. Af de senare framstälte et för idrotter så gynnande tidhvarf långt större antal, än Sverige tör hända någon sin tilförene kunnat upvisa. Ibland dem intog vår v. Linnée et rum, som utmärktes af täflan hos Europas Lärda Samfund at uti honom äga en medlem, för hvilkens forskande öga naturen likasom fägnades at i ordning så upptäcka sit rika förråd. Hennes Kongl. Höghets ypperliga smak för bokvett och konstler ägde et ej mindre uplyst, än nitfullt biträde uti unga Hofvets dåvarande Öfverste - Marskalk framledne Hans Excellence Herr Riks-Rådet m. m. Grefve Tessin. Denne Herren, hvars

hvars förtjenster emot Fäderneslandet inrymde honom det ena lysande ärestället efter det andra, ägde äfven sjelf de utvaldaste samlingar, hvilka alt för dyrbara at igenom skingrade arfskiftningar åtfölja enkildte personers och slägters öden, nu til betydlig del, igenom Kron-Prinsessans höga förlorg kommo at göra början til Drottningholms märkvärdigheter. Ibland mångfaldiga prof af det ädelmod, hvarmed den unga Prinsessan til vetenskapernes fromma gerna behagade använda hvad henne af Statsmedlen til färskild hand-cassa lemnades, bör här icke obemäldt förbigås den Palæstiniska refan, hvilken utom Hasselquists alt för tidiga fränfalle tvifvelsuttan hade medfört ännu vigtigare upptäckter, och som uppå ofullkomnade eller skingrade anteckningar uti den aflednes qvarlåtenskap lemnat saknad af omständeligare beskrifning.

Hennes Höghet, som af naturen hade, likasom i mon af Konglig börd, fått alla de behagligheter, som tilhöra des kön, ägde allaredan oinskränkt rättighet til Svenska Folkets förundran och vördnad. En välgörande själ ville bana sig en ej mindre ärefull väg til all-

män kärlek och erkänsla. Vid öfver-
 ståndne Riksdag var fråga väckt om in-
 rättande af et Adeligt Jungfru - Stift.
 Ridderskapet och Adelen skyndade då
 at lägga denna inrättning för Hennes
 Kongl. Höghets fötter, och at för den-
 samma utbedja sig des höga beskydd.
 Hennes Kongl. Höghet insåg nyttan til he-
 la sin vidd, lemnade väl förvaltningen
 til Ståndets eget välbehag af orfaker,
 hvilka med det då upgifna förslaget ägde
 närmare sammanhang; men omfattade
 dock sjelfva affigten med största glädje.
 Här företer sig uphofvet til den ospar-
 da omkostnad, som några år derefter an-
 vändes uppå flera Adelige Fruntimmers
 upfostran: en kostnad, af den gifvande
 utfedd at med lika ädelmod för alla ti-
 der bestridas; men icke desflomindre
 uti vidrigare ögnablick affadnad. Om
 tiden upbringar menniskoverk lika som
 naturen alster til mognad: om han gif-
 ver de förre den fullbordighet, som är
 ädla sjäalars sanskyldiga ögnamärke; up-
 ter han dock beklageligen ofta nog uti
 oväntade händelser, fällsamma hinder och
 afbrott, igenom hvilka upfåtet likväl uti
 oförmörkad klarhet alltid framlyser.

Vi skride icke den förändring närmare, som på Thronen uphöjde vår älskade Kron-Prinsessa, utan at påminna oss den frögd Sverige rönte vid des Arf-Furstes Hans Kongl. Höghets Prins CARLS ankomst til verden. Glädjen förnyades inom et omlopp af tvänne år, uti Hans Kongl. Höghets Prins FREDRIC ADOLPHS födelse, hvarigenom tretalet i Sverige präglades med en jordisk stämpel af helgd och välsignelse.

Emedlertid nalkades den gamle Konungens dagar sit mål, och Thronförändring viste sig nu icke mera i afstånd. Hvad under sådana liknelser förelöpte med Rikets Grannar, derom bära tidens allmänna handlingar nogsammt vitnesbörd. De mäkt högtidliga förfäkringar hunno näppeligen bestyrka hvad vid Konungens död genast upklarnade: at nemligen regeringsfättet vid Thronledigheten icke skulle utflockna. Under alt detta hade dock unga Hofvets belägenhet ofta varit brydsam och slipprig. Konung FREDRIC afsonnade den 25 Mars 1751.

Så tycktes då stunden hafva infallit, när Sverige omsider skulle se det hopp til hela sin vidd upfyllas, som otta år förut vid Thronföljarens val, och

fynnerligast vid des ankomst til riket, så tidt och ofta hade uti lifliga betygelser utbrutit. Med den Konunga-Förfäkran, som nu afgifven blef, häfdes ock alla tvifvelsmål, som tillförene ådragit sig Grannars upmärksamhet. Ännu var Europa efter trenne års fred icke hotadt af påträngande stormar. Freden borde ock någorlunda hafva stadgat rikets invärtes skick. Redan hade nyttiga inrättningar af flere slag blifvit allmänhetens käraste föremål. Landthushållning, handaflogder och sjöfart förbättrades, utbildades, utvidgades, och den förestående Riksdagen tycktes böra blifva en af dem, som under gladaste utfigter för landet varit beramade. Stridige begrep om Grund-Lagens rätta förstånd hade under framfarne Riksmöten sig då och då yppat, och i dem låg väl alltid för de påföljande et ondt af obestämdt utbrott, äfven under fägnessamma liknelser. Så är ofta en klart upgående dag af luftens inre ställning til mörkare skiften danad.

Men framställom icke i förtid hvad äfven uti följden af händelserna vi aldrast förbigå ville. Deras Majestäters kröning lyste af en denna rikshög-
tidlig

tidligheten värdig prakt. Kort deruppå företog Konungen sin Erics-gata til Finland. På en resa til så vidt aflägne gränfor hade Drottningen icke kunnat följa sin hog at, med et i des finne alltid obetydligt upoffrande af egen bekvämlighet, blifva i alla ögnablick af sin lefnad oskiljd vid Konungens person. Med desto större välbehag deltog Hennes Maj:t uti de tvänne ferskilta färder, som påföljande åren af Konungen gjordes; den förre til Sveriges födra landskaper, den senare til Dalarna.

Kongl. Huset fick emedlertid en kärkommen tilväxt uti Hennes Kongl. Höghets Prinsessans SOPHIA ALBERTINAS födelse: Och Akademien lärer alltid med glädje påminna sig en jemnårighet, som des instiktelse, igenom Hennes Kongl. Maj:ts omvårdnad för Svenska vitterheten äger med des Store Beskyddares enda Syfter.

Allmagten har i et djupt mörker nedfänkt den kedja af verlds-öden, hvaraf vi inom vår trånga synkrets, jag menar det närvarande, endast vidhänge en obetydlig länk, och med den
samma

famma tycka ofs fjättras vid hela fölgher af olyckor, då efter des visa råd vi med denna länken ofta begynne nya omlopp med lyckans hjul, en genväg, hvars afsteg vi märkeligen skönje, utan at vänta det glada mål, dit han ofs framleder. Naturen går under förödelsens skeppelse til varaktighet och bestånd: få måste ock ofta i den moraliska verlden cirkel-bågen fulländas, och punkten af hvad efter vårt tycke värst är ligga den punkten närmast, der det goda vidtager. Högt och lågt, Stater och enkla varelses äro ofynliga afstånd uti stora sammanhanget: alt hvälfves der af likartade föränderlighets lagar.

Om ej få vore, hvad säkrare konst gäfves väl än den at föra länder til utstakad högd af välmagt och lycka? — Men då med begär och böjelser hos menniskor sig ock en tilfats af ringheltighet och obestånd alltid insmyger, äfven i deras djupfinnigaste verk: då just dessa begärens äro den ofynliga tön i en högre hand, hvaraf det förmättna mennisko-förståndet ledes til bestämda mål; då stadnar ock den vetenskapen, hvars storverk vi prise under namn af politik, ofta uti trakter, vida affskilde

ifrån

ifrån dem, der hon sit åsyfte träffa tänkte.

Sådane äro de betraktelser, hvilka förmodeligen kunna lämpas på de klyftigaste anslag i verlden, och kanske äfven uppå 1756 års Riksdag i Sverige. Ny var åtminstone den utväg, som på denna tiden vidtogs til Rikets förkofran och tilväxt: inskränkande af Kungamagten och utrikes krig. Medborgerligt blod skulle ock besegla dessa medel; men blodet ropade agg, villervalla, hämd, och kriget fick snart ingen riksvådelig, dock föga riksbätande utgång; Efter så öfverdrifna förfök har högsta magten omsider sladnat, ej der man då tänkte, men i händer hvarest den til allmän fromma oqvald ligga bordt.

I öfrigit vitna denna tidens ryktbara handlingar i hvad fällsam måtto en Sveriges Drottning vid denna Riksdag äfven måste deltaga i bemötelser, som everldeligen skulle på Thronens bekostnad uprefa det ena af dåvarande partiers öfvermägt. Och hvad äro väl bägge efteråt, hvar i sin ordning vordne med lika affigter, olika styrka i utförandet? — Et förelöpande ondt til Sveriges nuvarande stadga och skick: et ondt, som
af

åf intet annat, än endast deraf at på ädelmodigt sätt vara af Thronen befegradt, kan ifrån välförtjent mörker och glömska i framtiden befrias.

Följande årens fegd, mera tryckande för riket, än af vapnebrak och krigslycka märkvärdig, blef om ej i afseende til de orfaker, på hvilka den upkom, åtminstone til utgången et talande bevis deraf, at blodsband snarare befästa Rikens fällhet, än de utan olägenhet upoffras åt nya systemål. Det återstod Hennes Maj:t at nu höra de vidrigheter, ur hvilka des segerrika Hus dock alltid med ära framträngde, blifva såsom förmonliga til påfölgden ansedde af et folk, af hvars oryggeliga förening med samma Hus hon få år tilförene ansågs såsom en dyrbar underpant. — Ömare slag af Förförlynens hand var den affaknad, som Hennes Maj:t under dessa åren rönt vid Drottningen sin Fru Mors, samt sin Herr Bror Kron-Prinsens af Preussen fränfälle.

Deras Majestäter nyttjade nu en tid, som mindre än någon sin tilförene kunde af allmänna ärender uptagas, at inom sig sjelfve njuta den glädje en ljuf sammanlesnad och en älskvärd tilväxt för Thronen dem så rikeligen gäfvö. Ädla hjer-
tan

tan finna icke alltid det utrymme för sig banat, der välgörighet ämnar dem at bereda mångas lycka. Regnet kan af stormilar förskingras; men lägringen af de fjät, i hvilka det framgått, utvisar den öfriga trakten sin förlust. Drottningholm tilväxte ansefningen i prydnings och utvidgande på denna tiden. Den af träd tilförene upförde byggnaden; under namn af China, blef til et afskildt Luftflott af sten förvandladt. Början gjordes äfven at anlägga en stad; som med inrättningar för finare stål-arbeten och med en spets-fabrik förfågs, hvilken senare egentligen under Hennes Maj:ts höga infående och på des bekostnad drefs. China-flottet räknar för yppersta prydnad at inom sina murar framvisa; hvad konsten förmått uti en Drottningens hand, som med förundransvärd arbetsämhet och smak deruti velat finna sit höga behag.

Emedlertid öppnades 1760 års Riksdag, fällsam af den tid, som dertill upgick under omväxlande segrar emellan partierna. Men då minnet af hvad sig tildraga kunnat på en för ögnablicket vigtig tummelplats inom mennisko-åldren utan efterverldens affaknad försvinner;

ner; då äger deremot historien, at på et sig värdigt fätt för alla tider anteckna, huru staters lycka och menisklighetens rätt i samma stund vårdades. Freden, som år 1762 flöts emellan Sverige och Preussen bereddes af Hennes Maj:ts hand; och med freden återtog LOVISA ULRICA sin igenom börd och värdighet tillständiga lott at stifta fämja och förening emellan dessa Magter.

Detta och det förledna året hade Hennes Maj:t, alltid oskiljaktig ifrån de höge personer, hvilka hon tilhörde, gjort tvänne särskilta resor til Loka. Grafvården, som uppå Hennes Maj:ts befallning vid Lofö Kyrka uprestes til en v. Dalins och en Klingensstjernas åminnelse, och högtidligheten hvarmed denna grafvård invigdes, äro hvar för sig talande vedermälen, ej mindre af förtjensten, än af förtjenstens värde, rönt af en Drottning med uplysta och af vänskap förädlade känslor.

Småningom tycktes den år 1756 så ifrigt omtvillade frågan om Grund-Lagarnes verkställighet vilja förbytas til en annan icke mindre vigtig: jag menar den

den om Grund-Lagarnas förbättrande. Et Samhälle, der denna senare kan upkomma, tarfvar ostridigt hvad det söker, men upnår fällan hvad det tarfvar. At upoffra enskildta fördelar åt allmänt väl tilhörer endast själar af hög art: sådant fördrar försakelser, hvilkas värde menigheten icke känner, mindre des anförare. Emedlertid qvider den underliggande: himmelen tröttnas af hans vådelöften, så länge det onda omedelbartligen verkar på egen säkerhet och bestånd. Öfvergången finner honom kallfinnig, löftet förgätit. Han qväljer nu i sin ordning hvad heligt vara bör, och plankan, som räddat honom ur vågen, lemnas henne aldrigförst til röv.

Länge hade rikets penninge-verk och de förbättringar dervid af nöden voro, ådragit sig allmän upmärksamhet. Dermed tycktes ock den Riksdagen egenteligen vilja sysselsätta sig, som började år 1765. Dock återtogo de förut öfverklagade Grund-Lagarne stundeligen nya behagligheter i deras ögon, til hvilka ordningen nu kom at styra. Rätt och sparsamhet äro ypperliga ting, när hämd icke förestafvar den förra; när allmän tro, afhandlingars tilbörliga

DEL. I E helgd;

helgd, och grundsatser i öfrigt värdige en rikshushållning äro de rättesnören, som den senare med uplyst varfamhet alltid följer.

Hvad denna Riksdag känbarast efter sig lemnade var behof af en ny; och detta behof blef tryckande för riket i mon af det äfventyr de näringsfång underkastades, som med des bestånd äga ouplösligt sammanhang. Gemenligen ljuda suckar och klagorop illa i de rådandes öron. Sådant är ofta en fölgd af deras mistag och deras affigter. Intet är då lättare än at låna dem namn af halsstarrighet, anläggningar och motvilja. De flere besvär, som ifrån åtskilliga landsändar hunno til Thronen framtränga, uptogos med ömhet af hjeratan, hvilke uti rikets väl, oaktadt alla förändringar, funno sit framhårdiga syftemål. En vaklande och nyskapad delaktighet i Riksstyrelsen räknar allt förloradt, när des bestånd och varaktighet äfventyra. Erkänslan förvarar i desto lifligare minne det ädelmodiga och oförskräckta steg, som togs uti December år 1768.

Under skakningar och brydsamma tidskick har dock Allmagten sig ofta förbehållit at på vederqvickande fått för-
vissa

vissa länder om fällaste framtid. Ibland vedermälen af denna art hade Sverige tvänne år förut fått njuta et af de ljusligaste uti dåvarande Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsens giftermål med Hennes Kongl. Höghet Kron-Prinsessan af Danmark SOPHIA MAGDALENA. Hvarje rättförmig undersätters glädje at hoppas Svenska Thronens styrka och tilväxt för senaste efterverld täflade då uti lifliga betygeller och uttryck.

Hvilken förnöjelse borde icke Deras Majestäter nu känna at se sig omgifna af en Familie, hvars dagar den Högste alt intil denna stunden med så synbar välsignelse hade skyddat? Men huru smärtesamt var dock at rädas det onda, som ännu förestod så älskvärda barn: et ondt, förfärande vid alla åldrar, men oblidkeligt vid en mera framliden? Drottningen var altför uplyst at draga koppymningens allmänna nytta i tvifvelsmål. Dock hade denna för mängden af mennisko-lif dyrbara up-täkt uti enkla händelser någon gång tagit vidrigare skick, och ju flera de lif voro, som för minsta här af upkomman-

de tvetydigheter skulle blottställas, ju mera rykte Hennes Maj:t at vidtaga, hvad med en oblid möjlighet icke aldeles åtskildt var. Drottningen lemnade den finnesstyrka sit värde, som väpnad med förnuftets köld, under lockande tal och leende upsyn med giftet i handen går at aldräminst uptända en plågosam sjukdom i de späda varellers ådror, hvilka naturens röst kallar til vår famn, såsom deras läkraste fristad för åkommor och nöd. Med et til efterfölgd här af aldeles oskickligt hjertelag, hade ock Hennes Maj:t alltid yrkat koppymningens uplöf intil des unga Kongl. Huset hade uphunnit den ålder, at föreställning af nytta och påfölgder verkade frivilligt val. Riksdag var nu åter utlyft, men på en ort, der trängsel förestod för sjelfva Kongl. Familjen, ibland skockar af folk ifrån alla rikets gränser sammanflutne til en liten krets. Här var då ingen stund at förlora. Koppymningen börjades och fick snart den glada utgång för hvilken Himmelen icke nog lofvas kunde. Under afbidandet hade dock Hennes Maj:t til fullo smakat den finnes-våndan at se flera sig lika kära lif ligga på en gång likasom

som sammanblandade med den otaliga offer-mängd, som döden stundeligen hemtar ur menskligheten.

Riksdagen blef afflyttad til Stockholm, hvarest den flöts i början af året 1770. Frågan om jennvigt inom Lagskippande Magten blef med detta Riksmöte väckt, afhandlad, omtvistad och mindre utredd, än bortgömd. Här begynte et och annat spår at synas af et i landet upväxande mångvälde, för hvilket dock tidigare mål latt var, än man då vågade hoppas. Mot sommarens slut fick Hennes Maj:t den glädjen at på Drottningholm emottaga sin Herr Bror, Hans Kongl. Höghet Prins HENRIC af Preussen. Sex och tjugonde året framskred, sedan Hennes Maj:t, med en oaf-låtlighet, som vänskapen allena känner, hade med sit Kongl. Arf-Hus underhållit egenhändig brefvexling; et medel at göra aflägsenhet draglig, som enskildte personer oftare få med besök förändra; och som efter så många års omlopp borde för en Syster, af Hennes Maj:ts hjertelag, göra denna efterläng-tade omvexlingen uti en kär Brors omfamnande aldeles ovärderlig. Sällan kunna dock sådana besök förlängas i

mon af den glädje, de å ömse sidor väcka. Årstiden skyndade efter få veckors förlopp den Preussiska Hjeltens afresa til Ryfsland.

Känslorike själars väsentliga skiljetekn är at i bråd och ilande fart omföras af et ömande, et eldfullt hjerta. Styrde de än alla des röreller med eftertryck, och i få måtto upfylde hvad sedoläran aldrafträngalt föreskrifva kan; mägta de likväl aldrig förtaga den högstämde ton, som natur och lynne danna: det outplåneliga skick, hvarigenom vi mer eller mindre i ögnablicket anfättas af tilstötande föränderligheter, af saknadens qual och all den frätande smärta som uti oförsedde, i ljungande ödeskisten ofs ofta til jorden nederkrossa.

Konungen dör: de ögon flockna, der vilja och nåd tilvunno sig allas hjertan: de ögon, hvilkas frögd alltid varit en just i ögnablicket skådad Maka. Slagen af den våldfamma, den förfärande skeppelse, hvaruti faran genalt visade sig, haltar Drottningen föga annat sjelf än med döden i hjertat til den dören, inom hvilken des dyra förlust i blinken timar,

timar, och den nu et skyldigt, et ömt, et vördnadsfullt men grymt medlidande för henne tilltänger. Fafan är icke mera deras, som ljungelden förtärt; men då lifvet hos de kringflående mindre fläcket, än i des innersta grundvalar misshandlas; då hjertat hos dem likt trädet ryckes til hälften af rötterna up; då gör ock den öfverbliffel af lif, hvarmed de länge måste kämpa emot fördelfen en smärtande ålyn för alla. Sådant är deras tillstånd, som til närmaste blods- och vänskaps-band plötsligen plundras af döden: sådant var fast mera den höga Makans, hvars hjerta fätte sit lif, sin rätta förnöjelse uti de helgade band, som nu uprefvos. Sömn och hvila veko fjerran ifrån Drottningen flere månader igenom. Sinnet var outhörligen fargadt af tärande oro. Alt visade här et hjerta, som ledsfagadt af förnuft gernaville lyfta sig; men steg til djupare fall: som utan at veta hvilken af sina rörelser det följa skulle, stundom vaklande och obestämdt lutade åt alla håll, stundom antog brådare fart, och af mäktiga hinder på alla sidor sammanträngt, likt strömmen, i forllände hvirflar kringhvälfde. Sådana skakningar är menni-

sko-hjertat altför svagt at länge uthärda. De tarlva skyndesam bot, om finnet eljest skal ryckas ur et djup, på hvars försåtliga brädd det Inart til vådligaste dåfnad och likgiltighet kan infomna. I de trakter der förlusten timat, der återförer ofs ock alt på minnet deraf: inga afbrott, ingen tankekingring, ingen hvila, rum, personer, ja liflösa ting, alt väcker åminnelsen och sorgen blir sluteligen en eld, som upfräter sit eget altar, dit föda honom utan återvända framstapas. På så oemotfägliga skäl grundade sig de välmenta föreställningar, som omsider bevekta vår Drottning at in på hösten företaga sig en resa til Berlin.

Här blef ingen af alla de betygelser ur akt låten, hvarmed höge Gälter altid vardå af Konungar på et dem värdigt sätt emottagne; men när dessa betygelser och den erkänsla de väcka äro hjertats egna uttryck; då äga de et värde, som throner allena dem aldrig gifva kunna. Ocklå hafva throner fällan gifvit friare utrymme än denna gången åt mennisko-hjertats ömaste känslor, fällan framlyst i ypperligare efterdömen af broderlig vänskap än under en FREDRIC den

den Andras spira. Här fördrögde Drottningen långt in uppå nästkommade året; då sonlig vördnads otröttade ögnamärke emedlertid var at skyndesamligen och i rik måtto låta upfylla hvad til inrättande och bestånd af en hofhållning Hennes Kongl. Maj:t, enligt des höga giftermåls-contract, tilkomma borde.

Drottningen var allaredan under återresan ifrån Berlin anländ til Löbenitz i Pomern, när framledne General-Lieutenanten Baron v. Ramsay til Hennes Maj:t öfverlemnade Konungens egenhändigade skrifvelse, med tidning om hvad sig den 19 Augusti och följande dagar i Stockholm tildragit hade. Det förtroende, hvaraf Kongl. Maj:t uti så viktiga ögnablick derjemte gaf Drottningen yppersta vedermäle, då Kongl. Maj:t updrog henne högsta befälet öfver sina Tyiska Stater, hastade Hennes Maj:t at upfylla. Sveriges och alla des underliggande länders lycka blef af Drottningen på högtidligt sätt i Stralsund kungjord, och huldhets-ed i Konungens höga namn tagen af Regering, Landt-Ständer och Troppar. Den unge Hjelten, som då hade gifvit Verldshistorien, hvad hon visserligen icke i

öfverflöd äger, nemligen minnet af en med idel mildhet och nåd befeglad hastig, men eftertryckelig Rikshvälfning, fant efter sådant verk mindre behag i allas förundran, än i de ofmickrade glädje-offer, som inför thronen utan återvändo frambyros af et inom få timars förlopp ifrån femtio års fargande oenigheter frelsadt Folk. Hvad glädje för en Mor at snart få skåda? En Mor, som åt dessa oenigheter nödgats upoffra så mycket af eget, så mycket af en älskad Gemåls finneslugn; En Mor, som i det höga ädelmod, hvarmed det framfarna förgats, aldrig kunde misskänna egna tanklätt, och som nu af en så stor Son i ömaste uttryck inlåten var at hafva til lyckliga Barn och til et lyckligt Folk?

En med så rörande känslor påkallad återkomst uteblef icke länge: och huru öppnar sig nu icke med den samma för vår Drottning en af Försyner lika som förberedd hamn at vid annalkande år kunna intaga?

Hade regeringsfätt och vidriga tidskiften tilförene gifvit thronen bekymmer: hade Hennes Maj:t, såsom Konungens Gemål ofta i dem haft sin dryga del;

del: hvad ära nu at såsom Mor af en magtägande Kung i lysande lugn få dela den nya glants, som thronen at denna Herren fått? Snart inföll äfven för Hennes Maj:t den hjerteliga glädjen at vid densamma se sin älskade Herres hus med nya blodsband fällas, då Hans Kongl. Höghet Hertigen af Södermanland år 1774 förmältes med Hennes Höghet Prinseffan af Hollstein; och fast närmare borde Hennes Maj:t känna den, som hela Riket rönte den förste November år 1778. Fredrichshof hade emedertid förbytt sig til en Kongl. boning, dit Hennes Maj:t redan på förslnämde af dessa årtal hade inflyttat, och med Drottningen den ordning och smak, som alltid utmärkte des hemfäten. Här tilbrakte Hennes Maj:t vintertiden, då des Hof vid åtskilliga tillfällen var lysande, alltid af anständigaste värdighet utmärkt. Sommaren åter hade för Hennes Maj:t under stillare lefnad det mästa behag vid Svartsjö, hvares negder Hennes Maj:t hvarje år tycktes finna af förnyad fågring. Denna är ock sluteligen den årafölgd, der J, Mine Herrar, intagen et märkligt rum. Academiens uplifvande den 24 Januarii år 1773 är
just

juft den punkt, hvarifrån des handlingar intyga at med lyckan, som för Sverige fem månader förut började, Hennes Maj:t äfven trodde det finneslugn för sig börja, med hvilket hon å nyö ville åtaga sig Academiens beskydd. Allmänheten har ock sedermera oafbrutit sport huruledes Academien ägt den hedern, at likasom in i sista stunden följa den stillhet, hvaruti des Stiftarinna frambragte de öfriga åren af sin lefnad.

017-
 03
 läf-
 5
 02
 03
 33.

Sällan hade väl Hennes Maj:ts hel-
 sa i ungdomen varit föränderlig; åtmin-
 stone voro föränderligheterna af en art
 at båda lycklig och sund kroppsbygg-
 nad. Så dyrbar naturens gäfva under-
 hölt Hennes Maj:t med oafbruten mått-
 lighet i lömn och mat. Luft och rörel-
 se voro den enda omvexling, som Hen-
 nes Maj:t alltid med lika nöje tillät sig
 under det trägna arbetande, hvaraf da-
 gen til största delen uptogs. Om årstid
 och smärre olägenheter dervid fällan
 kommo i fråga, var glömska och förakt
 af dem Hennes Maj:t et nöje, då ömhe-
 ten för någon af des höga Hus så kraf-
 de. Alt sedan år 1775, då Hennes
 Maj:t

Maj:t med möda hade undsluppit en Ivar peripneumonié, hade ock de fleste anstöter, som träffade Hennes Maj:ts helssa, fått til påföljder för bröstet et mera oroande utseende. Sådan var ock den, som år 1782 vid medlet af Maji månad sig infant, och som af en, Hennes Kongl. Höghet Prinsessan åkommen sjukdom ingalunda lindrades. Likväl liknade sig ännu alt til förbättring vid förestående blida årstid. Dessa höga Personer, för hvilka helssan uti så omedelbarlig måtto berodde af bägges välmåga, lämnade nu staden, och återtogo sit vanliga sommarvistande på Svartfjö.

Emedlertid härstältes Hennes Kongl. Höghet långsamt och Drottningens oro deröfver gaf sinnet icke det lugn, som det aldraminst bör sakna, då et ondt af vådlig art sig i vår egen blod antända vil. Hennes Maj:t hemtade under alt detta nästan ingen annan vederqvickelse, än den som någon stund uti öppna lufften tagas kunde. Olyckligtvis hade sommar i värma ännu icke uphunnit det tjenligaste skick dertil. Febern, som med möda velat i korta skof uteblifva, återkom med förfärlig framhärdighet åtföljd af en i hög måtto plågsam och afmat-

mattande upphöstning. Krafterne försvun-
no, och i mon deraf minskade äfven
de botemedel i verksamhet, som med
berömda Läkares otröttade omtänka
nyttjades.

Ho ryfte icke redan vid blotta åtan-
kan af den mistning, hvars afstånd et
sveksamt hopp gerna förlängde, ju oer-
fättligare den var? Hennes Maj:t, sjelf
den första at inse slutet af sina dagar,
visade ljusligen huru obesehrad af fruk-
tan en ädel själ med Himmelens bistånd
vara kan i de ögnablick, hvilka natu-
ren sig sjelf lemnad aldrig utan bäfvan
afvaktar. Med saktmod och oförfären-
het hade Drottningen sjelf tidigt före-
kommit sina Läkare om hvad hon tröd-
de sig förestå, när Läkaren ofta behöf-
ver mycken granlagenhet at äfven i det
senaste derom underrätta den sjuka.

Men hvad Hennes Maj:t i så måtto
sig sjelf litet fördölgde, deröfver var
det förnämligast som Hennes Maj:t öns-
skade at kunna tidigt trösta de höga
Personer, som af detta dunderflag hota-
des. Försakelse af egna känslor hade i
alla tider varit Hennes Maj:t lätt, då
blodsband och vänskap så krafde. Mär-
keligen voro dock Hennes Maj:ts ytter-
sta

sta stunder danade at gifva, ej mindre denna än alla des öfriga egenskaper sit rätta och everldeliga ljus: et ljus, som med ädlaste täflan både togs och återgafs i upfyllande af alla de öma plikter, som åt en Mor bevisas, men ock af henne i sin ordning icke misskännas böra.

Så tacklige i Himmels ögon, få hugnesamma för hvarje svenskt hjerta, få rörande för menkligheten voro de upträden, som föregingo Högtfälig Hennes Kongl. Maj:ts lefnads slut. Detta inföll til Konungahuset och Rikets djupa affaknad den 16 Julii år 1782 kl. tu om morgonen.

LOVISA ULRICA ägde uti hela des utseende det fina, det behagliga, som äfven icke viker för annalkande år och af tiden likafom med ovilja vidröres. Uti höga och ordentliga anletsdrag, men synnerligast uti eldfulla och majestetiska ögon framlyste genomträngande urskilning; värdighet och alfvarsam ädelmod. Ynnest, välvilja och vänskap utöfvade kanske aldrig mera kraft på människors undergifvenhet och erkänsla, än då denna Drottning, öfvertygad at de icke
ytra-

yttrades emot ovärdiga personer, ville uti bemötningssättet framställa så smickrande öfvertygelse. Icke mindre uppenbarligen teknade sig ock en oskrymtad och ren själ i alla des öfriga rörelser. Hvad på bekostnad af känslors sanfärdiga halt borde antingen förändradt eller oyppadt blifva, sådant anfåg Hennes Maj:t för en hjälpreda ojemkelig ej mindre til des höga börd, än tankfätt. "Jag är skyldig at lemna, sade Drottningen, hvad trängsel, affigter och förlägenhet måste tilgripa i en lägre krets: "min öfvertygelse tåler at rättas, aldrig "at döljas". Hennes Maj:ts dageliga lefnad gaf oförändrade prof af ordning och arbetsfahmet. Tidsfördrif innebära behof at förlora hvad menniskan dyrbarast äger: hvad Drottningen öfver alt värderade. Umgänget var Hennes Maj:ts hvila; och om nöjen skulle smakas, borde et skick dem påklädas, at lemna hvarken förstånd eller hjerta aldeles syflolöst. Ifrån denna synpunkt allena var det som skådespel kunde behaga Hennes Maj:t. Drottningen fant i dem en väg til hyfsning, belefvenhet och fria konst; alltid uplyst i omdömen, och aktning för Svenska folket trodde hon det-

lam-

famma til sådana yrken lika så skickligt, som til lärdoms- och snille-rön.

Igenom urkilning och smak var Hennes Maj:t en i födslen danad vän af idrotter och snille. Intet gjorde Hennes Maj:t mera nöje än at tro, det hjertats förbättrande i mer eller mindre mon af dem åtföljdes. Åtminstone trodde hon någon utväg i allmänna sammanfunden vara med dem öfrig, då deremot en grof, ohyssad och vankunnig menniska ofta kan mistjena, äfven då han tjena vil; utan känsla af det ädla, det tiltändiga, ofta ens icke mistänka deras varelse, just då de klarast visa sig, och finna den moraliska verlden lika så mörk, som dagen det är för den blinda. Sällsam minnesgåfva och många års beläsenhet hade hos Hennes Maj:t nedlagt et ypperligt förråd af kunskaper och vitterhet. Redan i yngre åren hade Hennes Maj:t vid Drottningens sin Fru Mors sida fullbordat alfvarsamma och vidlyftiga verk. Med osläckelig hog för insigter hade så trågit läfande blifvit en likasom införlifvad och väsendtlig ting med Drottningens varelse. Större delen af förmiddagarne upgick dertil, ja flera timmar användes äfven til läsning hvarje

estermiddag. Härunder hvilade Hennes Maj:ts upmärksamhet lika ostörd merendels på djupfinniga ämnen, då likafullt sådana arbeten fortfattes, hvilka fordra könets hela omtänka: jag menar dem; der nålen täflar med penseln om företrädet. En dag; som hindrat eller afbrutit dessa nöjen var uti Hennes Maj:ts sinne svårligen erfatt; och des höga värdighet kräfde aldrig något sådant upofrande; utan at gifva dem fördubblad behaglighet när de återtagas kunde. Med så ymnig skatt af tilvundne insigter förenade Hennes Maj:t den ældigaste inbilnings-kraft och lällsynt gifva at yttra sig med värdighet. Kort lägt: för ändra var Hennes Maj:t, äfven utom alt afseende på börd och rang, umgängets förnämsta prydnad; för sig sjelf begåfvad med en själ; at hvilken naturen i öspard måtto gifvit de fina känslor, som höfvas at röna hvad ypperlig förnöjelse et uplyst umgänge öfs gifva kan.

I förakt af mennisko-svagheter sökte Hennes Maj:t aldrig öka beröm af egen finnes-styrka. På denna sidan hade Hennes Maj:t lemnat verlden så övederslägliga prof, at hon icke behöfde af tvinga loford. Af svagheter räknade

Drottningen likväl feghet och räddhoga ibland de minst förlåtliga. Behjertenhet och mannamod tilhörde i hennes tanka icke allenast den clafs af medborgare, hvilka fäderneslandets försvär emot des fiender åligger; fast mera trodde hon dessa egenskapers fullkomliga motsats vara kanske den rikaste källa af låga gerningar, samt til påföljder ofta lika så farlig; som nackhöga affigter och ilvilja; åtminstone det mäktigaste hinder af dygdens fria och okonstlade utöfning. Oaktadt detta gaf Hennes Maj:it ingalunda sin förundran åt den art af oförfärenhet, som mera trotsigt än välbetänkt löper faran til mötes. Drottningen tilhörde en blöd; som med derina egenskapen allena aldrig hade kunnat i sju års tid gifva Europa den fällsamma synen af sex til et enda rikets undergång fruktlöst förenade Magter. Sannerligen sviker ock denna oförfärenhet ofta, när olyckor af oväntad, af snärjande och framhärdig natur oss öfverraska: när hjälp ur långväga afstånd med uträkning och tolamod skal framdragas: när genfäglers oss möta, som endast bero af sakers inre art, och knuten ligger outredd, för hvilken svärdet lika som slögna

vil. Annan är den oförfärenhet, som väl mindre bländande i första påseendet likväl bereder sig efterverldens fäkra högaktning, som med kall blod afmäter sin våda, hvars omtanka fjättrar alla tillfälligheter, och som i sinom tid med afpassad verkan, lik ljungelden, synes och dödar. Skulle en sådan själ icke alltid upnäå hvad hon åfyftar, finner hon dock sin rika belöning, icke uti fåkunniga hopens bifall, utan i eget upfåt, egen öfvertygelse allena. Ofta har hon inom sig uti känsfloömt hjerta de äfventyrligaste anfall at frukta: anfall, af hvilka hon dock aldrig besegras kan. Hon äger ingen annan driffjäder, än eget begrep om ära och tro, sin oinöskränta rättighet til framtidens aktning. — Äger hon tillika, hvad fällsynt är, jag menar konsten at aldrig förlänga sina inträden på verldens allmänna åkådeplats: at i tid mättna vid sveksamma bifall, oakadt hvilka mängden af åskådare alltid ledsnar, alltid längtar efter ombyte af personer: går hon med refvade segel vid en ännu blid vind utur farvatten, ryktbara af förtida eller senare, men alltid lika vådeliga åkeppsbrott, in i det lugn, en blid försyn henne tör hända til hands

bands håller; hvad ypperligare mål af visdom och lyckfälgighet är då i dödligheten at upnä?

Ho finner i öfrigt icke at Drottningen uti lynne, börd och fjelfva sin värdighet ägde borgen nog för betygelfer af vördnad, om icke ofviklig förmur emot tiltagfenhet och oförrätt? Desfa hade dock under vissa tidskiftens yrens icke altid velat döljas under de för-ras mantel för at framskymta vid thronen. Långt ifrån at vara någon hemlighet var ock denna Prinsessans sinne-lag af en art at lik cedern i sin högd icke blifva oförfökt af förmätna ilar. — Hvad efter stormen bäst skönjes, Mine Herrar, är cederns bestånd, icke vind-larnas raseri. Oförfynt i medgång har förmätenheten åter lit säkra straff i den qväljande räddhoga för hämd, hvar-til hon i vidriga lyckoskiften dömer sig lika så ofelbart drabbad, som hon der-af förtjent är. Högtfälg Hennes Kongl. Maj:t Enke-Drottningen, som uti häm-de lystnad och agg aldrig kunde igen-finna hvad hennes hjerta eftertraktade, krafde ens icke de första fleggen at rädda de offer, hvilka til Hennes fötter fällas kunnat: Hon gick fjelf deras rädd-ning

ning ädelmodigt til mötes. Om Hennes Maj:t af medfödd böjelse til välgörighet med förekommande ynnest äfven bemötte okända personer, och i få måtto gaf dem et desto lyckligare utrymme, at med tiden deraf göra sig någorlunda värdiga; förde dock en af vidrigheter mognad erfarenhet Drottningen ofta på sin vakt emot beställsamhet, fjäs och höglysten trängtan at fynas. Men af hvad art ock de hjertats rörelser voro som Hennes Maj:t yttra ville, ägde hon aldrig sina uttryck enväldigt nog för at tvärt emot upfattad tanka om människors halt flösa i betygelser på deras räkning. Tvärtom kräfver fanningen här öfverljuddt af oss det vitsord at ock all verldens höghet, ära och rikedom gått osnickrade ifrån Hennes Maj:t, om de af det aktningsvärda til lynne och egenskaper icke varit åtföljde. Drottningen kände icke högre nöje än at updaga en bortgömd, skydda en förfölgd, men i båda händelserna profgill för-tjenst: at framställa, hägna, ja med egen ofta känbar olägenhet belöna gerningar, mindre synbara tör hända, än af blygsamhet, seder och upfat förädlade. Sådana voro de yrken, som lågo Hennes
Maj:t

Majst fast närmare om hjertat, än at i stoftet förtrampa et misfkyckadt och om tilgift kräfvande öfvermod.

Ännu en gång, Mine Herrar, renhet i seder, ölkrymtad dygd, ära och tro voro uti Drottningens ögon Gudabilder, dem hon med en för vanliga själar fremmande förtjusning af innersta hjerta tilbad. Ju tidare en ledsam erfarenhet för Drottningens skarpa granskning hade updagat dessa varellers fällsynthet på jorden; ju oftare lågade ock Hennes Majsts nit för allmänna upfostran, såsom enda hörnstenen, hvarupå det välde i menckligheten för seder-na upbygges, som borgerlig lag nu endast utöfvar. Hennes Kongl. Majsts stränga begrep om skyldigheter, hvilkas krets hon äfven för sig sjelf ingalunda inskränkte: hennes fasta öfvertygelse at menniskan framter icke härligare bevis af sit höga ursprung, sin tilkommande lott, än den övilkorliga förkofran i dygd, den oafmätta gräns i kunskaper, dit hon uphinna kan: alt detta, säger jag, föränlät Hennes Majst at icke räkna en sådan sedernas möjlige magt för et philosophiskt tankspel allena. Det ofullkomliga visste Hennes Majst väl vara i alla

tider ofskiljaktigt ifrån menckligheten. Himmelen tilkomme det ock derföre alena at öfverfe med det jordiska; meniskan at aldrig ftadna i fin fart til det fullkomliga: at i denna vägen anfe alt för ogjordt, få länge ännu något återftår at uphinna. Huru ofta önskade Hennes Maj:t icke at den fidsvörndnad för seder, fom icke altid af grofva lagbrott åtföljes, och hvars enda domftol menniskors aktning är, äfven funne vid et i fig fjelft få fruktansvärdt domfäte en med des art enlig bestraffning? Tankan var at alla famqväm deruti enhälligt skulle inftämma, at ifrån fin gemenskap afhålla den fräcke, fom mera brottfelig än fakkäld med fin närvaro qväljer menniskans umgänge, fläcker den ofkuld, hvaraf han omgifves, och oförfynt framlefver et fkadligt efterdöme af hvad aldrig fynas bör: at nemligen det goda ftrafflöft kan underlåtas, blott uppenbara mifsdåd icke begås. Olyckligt det tidehvarf, jag fäger icke der denna fullkomlighet fäknades, men der utan ringaffe känsla af alt det höga, fom åtrån derefter innebär, man endaft uppehölle fig vid fvarigheterna at få henne upnådd!

Om under den i dödligheten förelagde beredelse til framhärdig högre fullkomlighet, ois af den eviga Godheten räkning hålles för den tilväxt vi här gifve, så väl åt kretsen af våra infigter, som åt en af samvetet gillad dygdens utöfning: om äfven de försteg af sken, hvartil vår oförgänglighet upklarnar just vidtaga i den punkt, der vi uti bägge dessa bemödanden blifvit af dödens lia träffade; i hvilket bländande ljus stadnar icke då vår svaga föreställnings-kraft när hon i de öfre boningar vil upföka en Anda af så ädel art, som den, hvars affaknad i det jordiska vi nu begått hafva? Utan at vidröra et täckelle, som undan dödliga ögon bortskymmer så outhärdelig klarhet, nedläggom, Mine Herrar, vid vår Stiftarinnas aska vår brinnande önskan til Allmagten, at til mencklig ålders högsta mått få vörda en Konung, hvilken med det ärftliga af höga egenskaper Han af Sin Fru Mor fått, äfven behagat igenom utmärkt beskydd göra detta arfskap lysande för Svenska Vitterheten!

INTRÄDES - TAL,

Hållit den 2 April 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,*

Af

*Hans Excellence Herr Riks - Rådet,
Gouverneuren för H. K. H. Kron - Prinsfen,
Riddaren och Commendeuren af
Kongl. Maj:ts Orden,*

FRIHERRE FREDRIC SPARRE,

Mine Herrar,

Af högsta erkänsla upfyld, för den nåd Konungen gjort mig, då det honom täckts kalla mig til et rums intagande bland de Honoraire Ledamöter i denna af Hans Maj:t åter uplifvade Vitterhets - Historie - och Antiquitets - Academie, bör jag med rätta priså det ögonblick fältt, som nu tillåter mig å edert samlings - rum här, Mine Herrar, fram - bära

bära mit brinnande vördnads- och tack-samhets-offer.

Af den blida lycka gynnad, at i hela delar af min lifstid få eldas i ädel hog för vitterhet och nyttiga kunskaper, under den ära jag haft, at nära Kongl. Maj:ts dyra Person och vid foten af des Thron, vara vitne til den vidsträckta insigt, kärlek och säkra granskning, hvarmed vår Konung altid hägnat och främjat Vetenskapers och Fria Konsterns gagnande idrotter, huru skulle jag icke finna mina i så måtto njutne fördelars värden til sin yppersta högd stegne, då mig den heder skänkes, at framgent få, ehuru den minst dertil förtjente, deltaga i et Samfunds bemödande, som Kongl. Maj:t sammanfatt af de vittratte Män i sit rike, och åt hvilket han anförtrodt omsorgen at tilvinna vetenskaperna allmänt behag genom de vackra kunskapers utbredande, at stadga goda sinakens äkta art, genom lärdoms-yrkens rätta granskning, at skilja landets häfder från mörker och oredor, och framställa i sin fanskyldiga dag, fäderneslandets genomgångna märkvärdiga öden, så i sjernare som närmare tidelopp, samt at silt befälla dem
genom

genom de varaktigaste minnen, och frälsa dem från vilfarellens falska sken och förgänglighetens vilda medfart.

Jag känner, Mine Herrar, all eder rätt, at af mig i något af dessa yrken utkräfva et nyttigt biträde; men darrar vid känslan ock af all den brist, som dervid hos mig sig röja lärer.

Emedlertid, betagen vid åsyn af de rika fält här för oss öppnade äro, ville jag åtminstone kunna bilda för eder, så som jag känner den själf, hvad glad utfigt instundande tid bådär för Svenska Män, at mer än någonsin kunna vänta den mäkt rotfasta grundläggning af borgerligt Samhälles väl, och des framgena tilväxt, sedan vår Konung få, som nu skedt, helgat åt vitterhet och lärdom bland sit folk, det kraftigaste beskydd och den mäkt lifgifvande upmuntran; men til så härlig tafslas värdiga uppställning, passär illa min tategåfvas ringhet, och et längre fortfarande med mina sva-ga uttryck derom, skulle snarare tjena at från ändamålet helt och hållit afleda, samt fördunkla det präktiga ämnets glans.

Et vare mig dock ännu tillåtit innan jag afbryter mit tal, hedern, at få
eder,

eder, Mine Herrar, och mig lika lyck-
 önska til de förnöjande och smickrande
 värf, som våre blifvit, at genom före-
 lyfande efterdömen i det gagneliga, sprida
 til sista verldsåldrar vår Konungs och
 höga Stiftares ära, samt Fosterlandets
 fällhet, under den älskade och vördade
 Regents spira, som nu det skyddar och
 styrer.

Mätte vår omtankas nit, vår vakos
 oförtrutethet, at til Hans Maj:ts visa
 affigters befrämjande honom til mötes
 gå, blifva vår säkraste borgen, at icke
 någon sin stadna nedanföre så värdiga fö-
 remål.

INTRÄDES - TAL,

Hållit den 2 April 1786,

*Uti Kongl Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien ;*

AF

GREFVE CARL WILH. v. DÜBEN,

Président i Kongl. Kamar - Revision , Commendeur af
Kongl. Nordstjerne - Orden.

Mine Herrar.

IInnerlig åhoga för vitterhet och upriktigaste högaktning för des idkare, hafva i alla tider ifrån mig varit oskiljaktige ; men medföra ingen slags rättighet til det heders - rum jag i dag har den lyckan ; uti denna Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academie at intaga : en lycka den jag således med skäl bör anse , mera som en verkan af oskattbar ynnest, än som en följd af egen förtjenst. Ju vidsträcktare fördenskul min tacksamhet derfore är, des högre önskade jag kunna densamma som sig vederbör å dagalägga ; men vid sådana tilfällen som detta, röjer äfven sjelfva förlägenheten

at finna uttryck, ofta tillräckligen de lifliga känslor; hvaraf hjertat öfverflödar. Hos mig upväcka de uti närvarande stund den fullkomligaste fägnad, at se mig författ uti et så lysande Samfund som detta, hvårs Ledamöter redan genom mångfaldiga snilleprof så mycket hedrat vårt tidevarf, och bevist, at om Svenska nationen ernått högsta spetsen af ära, genom hjelteimod och tapperhet, vågar den jemväl uti alla lärdoms-grenar, med andra folkslag täfla. Vitterhet bör ock nu hos oss hinna til all möjlig högd, sedan J, Mine Herrar, uti Kongl. Maj:t fått vördä en ny Skydds-Herre; hvilken sjelf begåfvad med en öförliknelig smak, tjenar til et mönster af den sanna värtaligheten, som rörer och öfvertalar, samt med sin genomträngande kraft utsprider öfver alt ljus och kunskap. Huru mycket lären icke under en så uplyst styrsel edert arbete lättas? och hvad lycklig utgång kunnen J icke deraf förvänta? Jag för min del, såsom stadd inom en mera inkränkt krets, kan väl icke smickra mig at dertil på något sätt förmå bidraga; men får dock tilegna mig den förmon, at deltaga uti edra öfverläggningar, och
 blifva

blifva vitne til edert bemödande at upfylla en stor och nådig Konungs affigter, som sedan han på varaktiga grunder stadgat sin samtids fällhet, uprefer för sig hos efterverlden en oförgängelig minnesstod, genom det utmärkta skydd, hvarmed han upmuntrar och hägnar vetenskaper och vittterhet.

INTRÄDES - TAL,

Hållit den 2 April 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien ;*

AF

FRIHERRE MALTE RAMEL ;

Hof - Cantzler, Commendeur af Kongl. Nordstjerne-Orden;

Mine Herrar.

Om jag på denna stunden öfverlemnade mig til en billig åtanka af de egen-skaper, som böra utmärka en värdig Ledamot af denna Academie, så förlo-rade jag et af de angenämaste ögnablick i min lefnad. Tillåten mig derfore, Mine Herrar, at njuta det i all sin full-komlighet, at endast nämna, endast känna den lifligaste tacksamhet för Konungens nåd, som kallat mig til det rum ibland eder, hvilket jag nu har den hedern at intaga. De starkaste känslor sakna ej fällan uttryck, som värdigt svara deremot. Snille och talemått äro icke nödvändiga fölgher, och lyckligt-

vis icke outhärliga prof af et varmt, et ömt hjerta. Men en lyckelig sammanställning af dessa egenskaper fordras, då man på detta rum vågar tekna vördnad, kärlek och erkänsla för Academiens höga Beskyddare. Det är en af denna Academies yppersta plikter, at til efterverlden öfverlemna minnet af den ära, hvarom Svea folks fällhet vittnar i samtiden. Inga svaga drag tålas i denna taffa. Ingen välmening kan ursäkra den djerfhet, at binda mindre friska blad i den krans, som vittnerheten offerar des Beskyddare.

Af eder, Mine Herrar, utbeder jag mig godhet och välvilja. Måtte kärlek för vittnerhet, aktning för des idkare, samt den fullkomligaste öfvertygelse, huru mycket snillets upodling bidrager at göra sederna och allmänna sammanlesnaden lätt och angenäm, huru kraftigt ärans värdiga beröm framkallar ärofulla gerningar; måtte, säger jag, dessa egenskaper, de enda jag til Academiens tjänst äger at upoffra, hos benägne Medbröder öfverskylla saknaden af andra et vittert Samhälle mera värdiga gåfvor.

SECRETARENS

S V A R

*Til de Honoraire Ledamöter, som uti Kongl.
Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien
emottogs den 2 April 1786,*

Hans Excellence Herr Riks-Rådet m. m.

FRIHERRE FREDRIC SPARRE,

Présidenten m. m. Herr GREFVE VON
DÜBEN,

Hof-Cantzleren m. m. Herr BARON
RAMEL.

Bland de vedermälen af Konungens nåd Akademien i dessa dagar fått vörda, räknar den för et af de yppersta at se sig förstärkt med Ledamöter, hvilka i Rikets högsta och vigtigaste värf vunnit sin Konungs bifall och allmänhetens högaktning, och huru smickrande är det ej för oss at i dag til Medlemmar af vårt Samfund emottaga trenne Herrar, hvilke alle beklädt det embete, som med

vetenskaperne äger den närmaste förbindelse; at i detta antal finna en Herre, hvilken med blodsbandet ärft Grefve Tesslins kärlek för bokliga och fria konster och hvilken, sedan han upvak-
 tat sin Konung under des ungdoms år af honom erfarit det största prof af förtroende, at vaka öfver en ung Prins, sin Faders och Rikets hopp. Huru upmuntrande är det ej, at hos de tvänne andre Herrar, som nu intagit sina rum, finna enahanda insigter och tilgifvenhet för vetenskaperne, förenade med namn, hvilka genom beskickningar redan äro kände i de länder, med hvilkas lärde Academien önskar at komma i närmare gemenskap, at hos alla tre finna den rättvisa i omdömet, de medborgerliga tänkesätt, den förfakelse af all myndighet och det angenäma och belevade umgänge, vetenskapernes idkare fordra hos dem, de skola välja til befordrare. Sjelfve finnen J, Mine Herrar, uti detta samhälles göromål nya ämnen för edra kunskaper, för eder kärlek til fäderneslandet, och et tilfälle at öka den fordran J redan ägen på efterverldens hugkomst. Hvad jag å Academiens vägnar kan hafva den äran förfäkra, är at
 J hos

J hos des Ledamöter aldrig skolen sakna den aktning som tilkommer edra egenskaper, den tilgifvenhet och det förtroende, hvilka allena kunna göra et gemensamt arbete lätt och angenämt.

INTRÄDES - TAL,
Om
Sveriges fordna Österländska handel,
I anledning af
Arabiska penningar fundne i Svensk jord;
Hållit den 2 April 1786,
Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,
Af
GUDMUND ADLERBETH,
Expeditions - Secreterare, Riddare af Kongl. Nordstjerne-
Orden, En af de Aderton i Svenska Academien.

Mine Herrar.

Jag intager i dag et rum i denna Kongl. Academie, för hvilket jag har at tacka Konungens nåd. Då jag med djupaste vördnad den samma erkänner, skattar jag mig ock lycklig, at genom de fastaste band förenas med et Samfund, för hvilket jag bär den upriktigaste högaktning.
Jag

Jag finner här hvad jag länge önskat; Mästare och Domare i åtskilliga vitterhets-delar, hvilka kommit at tilhöra min befattning ock i hvilka de lyckligaste snillen begått misstag i brist af granskningens biträde, men jag framför alt här skäl at mistro mig. Ofvertygad både om min egen brist, och eder förmåga, Mine Herrar, at den fylla och erfätta, anser jag för mit angelägnaste åliggande, at utbedja mig framgent åtnjutande af eder ynnest.

At utmärka mit inträde i en så uplyst församling, genom en afhandling, som innehölle nya upptäckter och updagade okända fanningar, kan jag utan förmätenhet icke hoppas. Men då det är min pligt, at öfver et visst ämne yttra mina tankar, torde jag få räkna på edert bevågna tolamod, när jag eder pröfning underställer några anmärkningar, rörande *Sveriges fordna Österländska handel, i anledning af Arabiske penningar fundne i Svensk jord.*

* *

* *

* *

Alt från den tid man med alfvar begynt vända håg och sorgfällighet på forn-häfderna i Norden, har mycken

upmärksamhet blifvit fästad på de skatter som forskning eller händelser efterhand ur fäderneslandets sköte frambragt. De bestå icke allenast i flerahanda smycken och minnesmärken af de gamlas lefnadsfätt, utan ock i in- och utländska penninge - forter.

Bland dessa senare har man igenkännt Anglo - Saxoniska, Tyiska, enkanerligen Cölniska; åtskilliga Romerska; Grekiska; Constantinopolitaniska; ja ock Parthiska eller Arfacidiske Konungars; och sluteligen Arabiska, i en ymnighet, som vida öfverträffat hvad man, i anseende til äfståndet emellan deras och vår hembygd, förmoda bordt.

Bland fynd af sistnämde penningar i vårt land, känner jag inga äldre antecknade, än dem Strelov i företalet til sin Guthilandiska Chrönika berättar vara gjorde på Gothland; hvilka följakteligen tildragit sig före 1633 då bemälte bok utkom i Köpenhamn a).

Schefferus i sin *Upsalia Antiqua* 1666, förmäler at en bonde i Nerike vid et skogs-

a) Där findis, heter det, adskillige fremmede mynt, som icke andre nationer er bekiendt, Syriske, Arabiske, Grediske, Romerske, &c.

skogshygge funnit en myckenhet Arabiske penningar, hvaribland en i samma bok är afritad.

Vidare omtalar Hadorph i företalet til Dale-Lagen en dylik penning, funnen ofvan om Kopparberget; och Dijkman, at i början af 1680:talet en myckenhet af samma slag blifvit hittade vid Dannemora.

I Rhodes Cimbrisch-Holsteinische Antiquitäts remarques *b)* finnes et märkvärdigt bref från den berömde Danske Historiographen Otto Sperling til Författaren. Det är skrifvit i Köpenhamn 1702 och innehåller, at år 1675 en sådan mängd Arabiske penningar blifvit fundne på Gothland, at upfinnarne låtit deraf förfärdiga skedar och knappar; hvaraf ock händt, at få af dessa långväga mynt blifvit bergade i Cabinetter.

Assessor Brenner i sin Thessaurus förtäljer, at Arabiske penningar blifvit fundne vid Calmar 1673, vid Åbo 1686, och på 1690:talet å nyö på Gothland. I bemälte Finska fynd voro ock Engelske, Cölniske, Augsburgiske och Grekiske penningar inblandade. De Engelske vo-

b) Pag. 421.

ro Konungarne Ethelreds, Knuts och Eduards; de Cölniske, Erkebiskopen Philips c). En Arabisk guldpenning som Brenner ägt, skal varit funnen vid Wadstena i en hög.

Keder förmäler, d) at år 1704 vid Näsby i Roslagen under gräfning til trädplanteringen, blifvit hittadt et mäkt förtärtdt kopparkärl innehållande 163 lod silfverpenningar, bland hvilka et ansefligt antal voro Arabiske; några få Constantinopolitanske, nemlingen Kejsarne Johannis Zimisæ, Basili II, och Constantini XI; många af Kejsar Otto den store, och af Engelske Konungen Ethelred; och de 13 ryktbare, hvilke blifvit tillagde Konungarne Olof Skötkonung, Anund Jacob, Håkan Röde och Sven Tjugeskägg.

Af de vid Antiquitets Archivet förvarade antekningar, har jag inhemtat, at 1685 en bonde på Gothland funnit Arabiskt mynt, jemte hvarjehanda annat silfver, under det han upbröt stubbar til så kalladt tjärtyre; och at 1703, 21
Ara-

c) Han dog 1201.

d) Nummi aliquot ex argento præstantissimi,
p. 1.

Arabiske filfverpenningar från Wisby blifvit til Archivet inlemnade.

År 1715 fants i Kulleberg i Skåne på Kraperups ägor en så kallad arm-ring af filfver, på hvilken hängde åtskillige mindre ringar och bland dem fyra, hvardera omvefvad med en hopabögd Arabisk penning.

År 1733 fkedde et nytt fynd på Gothland, ej långt från Sanda Kyrka; bestående i Arabiska mynt och brutet filfver til 100 lods vigt.

År 1734 upgrofs i Östergöthland och Skärkinds härad en jordskatt ur en sandbacke i en hage; hvilken bestod af et litet filfverstycke, et Arabiskt, en del hela och en del söndriga Konung Ethelreds och Knuts Engelska mynt och åtskilliga Cölniska.

År 1736 hittade några Dalkarlar vid gräfvande up i bergsklinten mellan beck- och kimröks-bruken vid Stockholm, flera Arabiska mynt, i blandning med Tyfka, Konung Ethelreds, några spännen och arm-ringar samt en myckenhet filfverbitar, til mer än 57 lods vigt.

År 1739 framböd åter Gothlands rikhaltiga jord en half mil från Wisby i Wästerreda sokn, 135 lod filfver, be-
stå-

stående i sex stora ringar, samt Tyska, mästadelen Cölniska, Anglo-Saxoniska, förnötta Arabiska och Constantinopolitanska mynt.

År 1741 hittades i Täby sockn en mil från Upsala 20 Arabiska mynt.

År 1771 fant man på Öland 40 hela Arabiska penningar, ibland ungefär 800 större och mindre afbrott, af hvilka icke et enda stycke passade ihop med något af de öfriga, så at de tycktes kunna utgjort samma penning.

År 1779 funnos icke långt från Köpings Kyrka på Öland på två färskildta ställen, Arabiska, Anglo-Saxoniska och Tyska penningar jemte något omyntadt silfver, til 153 lods vigt. En del af mynten lågo 4 tum under jordbrynet sammanstående på kant, i form af en smal rännel; en del åter under en sten på lika djup, liksom sammanpackade och omgifna med et slags förmultnad rö-jord, som tyktes vara lemning af någon lada i hvilken de varit förvarade. I granskapet af Köpings Kyrka skola finnas ättebackar, der man undertiden träffat brända ben och sönderslagna lerkrukor.

År 1781 funnos i Estuna sockn och Roslagen et silfverstycke, liknande diademe

deme eller hufvud - prydnad, en mängd filfverbitar, en Grekisk penning af Kejfar Contanstinus Porphyrogenitus och Romanus, samt 99 Arabiska mynt.

Denna korta Historia öfver Svenska jordfynd af Arabiska Penningar, som kunde blifva långt fullständigare, torde likväl göra tilfyllest at bevifa hvad ymnigt förråd af dem, vårt fädernesland i fit förvar emottagit. Jemföres hvad i detta ämne hos oss hänt, med hvad hos våra grannar sig tildragit; så inhemtas at sådane äfvenledes tid efter annan blifvit fundne på Jutland *e)*, på Bornholm *e)*, i Liffland, i Preussen *f)*, i Norrige *g)* och på flera ställen i Tyskland *h)*. Strahlenberg förtäljer ock, at så skett i Ryfsland *i)*. Emedlertid tyckes af de anmärkningar som hittils kunnat samlas stå fast, at de kring Öster-

flön

e) Niebur Beschreibung von Arabien, p. 99.

f) Kehr Monarch. Asiat. Sarac. Status 1724.

g) Schefferus l. c.

h) Nova Acta Societ. Upsal. Tom. 2. 1782. Adler Musæum Cusicum Borgianum Velitris. Repertorium für Bibl. und Morgenl. Litteratur, T. VI.

i) Beschreibung d. Nord- u. Ostl. Theil von Europa u. Asia, p. 193.

sjön belägna länder hyfa dessa Österländska myntslag i rikare mått än andra Europeiska orter.

Denna besynnerliga omständighet har med alt skäl blifvit et ämne för de Lärdas underfökningar. Scheffer trodde, at de af våra förfäder, som tjente under Constantinopolitanske Kejsarne i fält, tagit dessa penningar såsom byte från Saracenerne *k*). Kehr förmodade, at de, genom Tyska Riddarne som förvärfvat dem i kors-togen, blifvit bragte til Preussen och Östersjöns kuster *k*). Danske Professoren Bircherod *l*), och i hans spår den ofvanåberopade Sperling *k*), trodde dem vara förde til Norden från Alexandria genom handlande. Domproben Celsius förmente, at de hitkommit med Jorsala-sarare eller sådane som af andakt företogo resor til det Heliga Landet; Abbé Barthelemys *m*) tanke är, at de äro öfverlefvor af de ströfvande Mogoliska Tartarer, som i trettonde och följande århundrade oroade Polen och Lithauen.

Den

k) Locis ante citatis.

l) Arctos Alexandria.

m) Mémoires de l'Académie des Inscriptions,
T. XXVI.

Den lärde Professorens Carl Aurivillius, hvares frånfälle både fäderneslandet och den uplysta världen länge lära räkna bland öma förluster, har i ändratomen af Kongl. Vetenskaps-Societetens i Upsala Nya Handlingar, med sannolika skäl gjort troligt, at vi förnämligast för våra Arabiska penningar böra tacka en från Norden fordom drifven handel genom Ryssland på Caspiska hafvet och kringliggande länder: I hvilken tanke tvänne andre vittre män Adler *n*) och Reiske nyligen instämt *o*).

I et mål af den beskaffenhet som det närvarande, der inga uttryckeliga bevis kunna uppes, efter hvilka utslag fällas kan, måste man nöja sig med sannolikheter. Dessa böra hemtas af omständigheterna; och ingen som til uplysning tjena kan får förfummas. Til pröfvande om någon af de upgifna förklaringar må godkännas, eller hvilkendera, synes man fördenskul först böra i betraktande taga de fundne penningarnes egentliga fädernesort, deras ålder och deras beskaffenhet. Det hör dock
mer

n) Musæum Cuficum Borgianum.

o) Repertorium für Bibl. u. Morgenländ. Litteratur, T. 10.

mer til Arabiska litteraturen, än til mit yrke, at omsändeligen beskrifva deras typer eller påskrifter *p*). För mit ändamål är nog, at i anledning af de redan genom vittre män författade beskrifningar öfver Svenska Arabiska myntfamlingar, sammandraga följande allmänna anmärkningar.

1:o At alla de i fråga varande mynten äro flagna i Asien, under Mahometanske Furstar, och i många ferskildta städer såsom Damasco, Bagdad, Muful, Bassora, Vasseeth, Muhammedia, Schiras, Samarcand, Balch, Nifabur, Anderab, Bokhara, Schafch m. fl. För sammanhangets skul, icke för uplysningens, i en eder, Mine Herrar, nogsam bekant sak, tager jag mig frihet at nämna, det efter Mahomets död, hans lära fortplantades genom de få kallade Kalifer, hvilka utbredde Mufulmanska väldet med en hastighet utan like, och til en vidd som föga har exempel, om icke i det Romerska. Arabien, Syrien, Cal-

p) Om Arabiska mynt se i korthet v. Murr framför tredje delen af Cardonnes historia om Spanien och Africa, Tyska öfversättn. Bland nyare förtjenar i synnerhet Adler läsas.

Caldéen; Mesopotamien, Persien; Kho-
tassan; Egypten, Norra Africanska ku-
sten; Spanien och Cypern buro inom
et seculum deras ok. Musa; den Ara-
biske Fältherren som eröfrade Spanien;
förehade det dristiga anslag; at sträcka
sin nations mägt genom Fränkrrike; Tysk-
land och Ungern, så at den som en gjör-
del skulle omfatta Medelhafvet. Han
hant väl föga uträtta til verkställighe-
ten; men 20 år derefter hade Fränkri-
ke säkert varit Arabernes rof; om ej
Carl Martels tapperhet med strömar af
blod försvarat des sjelfbestånd *q)*:

Khalifatet; detta förfärliga Vælde;
räckte under tre ätter; den Haschem-
ska, den Oimmiahska och den Abassidi-
ska til år 656 efter Hedgiran; eller ef-
ter vår Christna tideräkning; den vi
framdeles såsom kändare vilje följa; år
1258 *r)*. Det året blef Bagdad; Khali-
fernes då varande residens; eröfradt af

DEL. I.

H

Tata-

q) Cardonne Hist. de l'Espagne & de l'Afri-
que. T. 1.

r) Hedgiran inföll år 622 efter Christi födel-
se och är epoken hvarifrån Musulmännen
räkna sina år. Det är bekant at deras år
äro lunares, bestående ömsom af 354 och
355 dagar, så at 32 Christna år svara vid

Tatarerne, och den sifte Khalifen Mostazem dödad. Men innan denna yttersta förstörelse öfvergick Khalifatet, hade det länge varit i det aftagande som gemenligen blifver rikens straff för en öfverdrifven ärelystnad och ältförvidsträcktä eröfringar. Uppror och inbördes krig fargade des sköte: först myndige Ståthållare, sedan Furstar från nästgränsande länder borttogo tid efter annan betydande provincer och uprättade sjelfständige stater, öfver hvilka Khaliferne ingen annan myndighet behöllo, än den dem, såsom så kallade Hufvudmän för de rättrogne, öfver alle Musulmän tillkom. Denna på religionen grundade förmons rätt förvarade åt Khaliferne en skugga af Majestet, sedan de redan förlorat verkligheten. Man såg Emirer af dem emottaga förläning på länder, dem de redan sig underlagt, och beklädas med titlar och höghetsrättigheter, dem de redan utöfvade. Sådane Vasaller, som ömsom oroade hvarandra, ömsom sjelfva Khaliferne med krig, delte sluteligen alla deras länder sig emellan.

pafs mot 33 deras. Se v. Murr, l. c. p. 28. och Hist. des Huns, T. 1.

lan. Således, under Khalifen Radhis regering, i fjerde seculo efter Hedgiran, voro Buidiske Furstarne innehafvare af Persien, Bassora, Vasselh och Ahuaz; Hamadaniske Furstarne af Musul och Mesopotamien; Fathimithiske Furstarne af Africa; Ommiahske Furstarne af Spanien; Samaniske Furstarne af Khorassan; Ickschid af Egypten och Syrien s).

De Arabiske penningar, som blifvit Sverige tilegnade, bära, jemte de vanliga formler ur Koran, merendels genom deras påskrifter säkra vitnesbörder om Regentens namn, hvilken låtit prägla dem; om myntstaden och om årtalet efter Hedgiran. En del äro slagne under Khaliferne, en del under de nämde Vafallerne. På dessa senares mynt-plägar ock den regerande Khalifens namn i prägeln vara utfatt. Men de Samaniske mynten finnas mångfaldigt ymnigare än något annat slag. Således ibland 99 penningar af Roslags-fyndet

H 2

1781;

s) Alt hvad här är sagt, kan bestyrkas af Herbelots *Bibliothèque Orientale*; Des Guignes *Histoire des Huns*; *Mémoires de l'Acad. des Inscript.* T. XXVI. De nämde Ätters namn ledas mäkt från deras stamfäder.

1781, voro 88 Samaniske; och af 101 från Öland 1779, 84 Samaniske. Herr Professor Aurivillius har tilförne anmärkt, at af 1771 års fynd, ej flete än 21 Khalifiska mynt funnos, emöt nästan 700 Samaniska; at i Upsala Cabinet finnas allenast 3 Khalifiske, emöt 12 Samaniska *t)*; m. m. Af de öfriga Vafaller-nes mynt Buidiska, Hamadaniska, med flera, äro allenast få fundna i vårt land.

Samanske Furstarne voro rådande i Kharezmien och Mavarahnahr, annars kalladt la Transoxane *u)*, det är den delen af Asien, öster om Caspiska hafvet, som plägar få namn af Itora Buchariet och nu innehafves af Usbeckiska Tartarer; hvarjemte en stor del af Persien stod under deras lydnad. Samanske Ätten herrskade under nio Regenter ifrån år 875 til 999. Samarcand, Schasch eller Allschasch, Balch, Nisabur, Anderab, Bokhara äro de städer, hvilkas namn oftast förekomma på Samaniska mynten. I allmänhet tyckes, af penningar som ej äro Samanske, et större antal hos oss finnas från de myntstäder som ligga närmare dessa länders fordnä grän-

t) Nov. Acta Soc. Ups. T. II.

u) Af floden Oxus; sedan Chihum.

gränfor, än från aflägsnare; til exempel flere från Bagdad, än från Damasco, 2:o Hvad åldren beträffar, så finnes i Konungens samling den äldste Arabiske penning vara slagen i Damasco år 699 v) under Khalifen Abdalmelek. Penningarnes antal tiltager med de följande sekler och är ymnigalt af Mahometanernes fjerde, det är vårt tionde seculo, ja så, at ifrån 890- til 950-talet, föga något årtal saknas. Men efter sistnämnda tio-tal blifver åter penningarnes myckenhet ansevärdigen förminskad, til des de ändteligen kort efter början af elfte seklet aldeles uphöra. Man har åtminstone ej funnit någon med visshet

H 3

yngre

v) Efter Hedgiran 79. Och torde denne Arabiske vara den äldste som någorstädes kan upvisas, emedan den är endast tre år yngre än Arabiska myntningen, hvilken tog sin början år 76; före hvilken tid Grekiske Kejserslige och Persiske mynt varit de enda bland Araberna gångbara. Detta bör anmärkas til rättelse vid v. Murrs yttrade förmodan i des ofvanåberopade tractat, at den äldste förvarade Arabiske penning skal finnas i Bodleyska samlingen i Oxford af a. Hedg. 88; och vid Adlers i des Museo Borgiano, at det är en som finnes i Venedig af a. Hedg. 97.

yngre än et brott af Ölands-fyndet 1771, hvilket utvisar 403 såsom präglingsår, svarande emot vårt 1012, men under-rättar oss för öfrigt hvarken om Regen-tens eller myntstadens namn. De yng-ste Samaniske mynt som veterligen fun-nits i Norden höra til Fursten Mansur I., hvilken år 976 eller 977 slutade sin re-gering.

3:o Det är tilförne anmärkt, at vid flere fynd, och i synnerhet på Öland 1771 en myckenhet Arabiske penningar funnits sönderbrutne, och at brotten ic-ke passat tilhopa. En annan omständig-het som bör i akt tagas, är at en del af desse penningar äro försedde med ög-lor at hängas på band eller bäras. I all-mänhet bestå de af godt och fint silfver.

Til vinnande af ytterligare ljus i det företagna ämnet, lära de omständigheter noga böra komma under öf-verbärande, som beledsagat sjelfva fyn-den; jag menar: ort och ställe; belä-genhet; djup; hvad slags andre pennin-gar eller ämnen på en gång med de Arabiske blifvit updagade, och så vida-re. Önskeligt vore, at både beskrif-ningarne öfver fynden blifvit fullständi-gare författade, och hvarje fynd förg-fälli-

fälligare underfökt, än som verkligen skett. Och är det en förlust på uplysningens vägnar, at ansefliga jordkatter, dels strax de upäcktes, til andra behof blifvit upsmälte, dels ock såsom sönderbrutne eller nötte och illa medfarne, genast efter angifvandet förkastade och ägarne återstälde. En följd af observationer, sorgfälligt med hvarannan jemförda, är utan tvifvel bästa medlet, at en gång skingra det mörker närvarande ämne omgifver. Af hvad redan anfördt är, finnes dock:

1:o Det Arabiske penningar i flera af Sveriges provinser blifvit upäckte, så väl til ansefligt afstånd från hafvet, såsom i Nerike, Dalarne och vid Wadstena x), som ock vid sjökulterna; såsom i Roslagen, kring Åbo, i Skåne, på Öland och Gothland. Förrådet har likväl varit ojemförligen rikare vid hafständerne, men besynnerligen på de sistnämnda öarna.

2:o At penningarne icke allenast funnits på slätter, utan och i skogar, ja

H 4

högt

x) Härtill kan läggas at en och annan Samanisk penning blifvit funnen i Jemtland, Vestmanland, och Vestergöthland. S. Prof. Aurivillii afhandling, l. c.

högt up i bergsrefvor, omständigheter, hvilka tyckas bevisa, at skeppsbrott eller fartygs förolyckande, likmätigt somligas mening, icke varit enda orsakerna til deras förfänkande på de ställen, der man dem träffat; utan at de med vilja flerstädes blifvit nedgrafne. Ölandsfyndet 1779, der man tydeligen såg pennningarne i form af rulle (en rouleau) nedfatta, samt med sten betäckte, bestyrker sådant oemotfägeligen.

3:o At de Arabiske mynten i jorden ägt sällskap af andra gamla mynt, såsom Engelska, Tyska och Constantinopolitanska; hvarvid det förtjenar upmärksamhet, at desse utländske pennningar mästadelen äro af samma tidehvarf, nemligen tionde och ellofte seculo. De fleste Engelske äro af Konungarne Ethelreds och Knuts, som regerade i sistnämde århundrade: de Tyske, af Kejsarne Otto den stores, Henric II:s och Conrad II:s, som förde spiran vid samma tid. Den i Roslagen fundne pennningen af Kejsarne Constantinus Porphyrogenitus och Romanus, blifver af lika ålder, ty de regerade i tionde seculo. De ofvanomrörda mynt af Johannes Zimisces, Basilius och Constantinus XI.

höra

höra til samma tidehvarf, ty den förste dog år 976, den andre 1025 och den tredje 1028. Herr Cantzli-Rådet Lagerbring har utrett, at den penning som tilika med 200 lod silfver hittades i Skåne 1729, lärer tilhöra Kejfar Alexius Comnenus, som lefde i slutet af elfte seculo y).

Då et ymnigare förråd af Arabiske penningar från tionde seculo än något föregående eller efterföljande, blifvit ur Svensk jord uphemtadt, bör man til updagande af deras väg til vår Nord, med sorgfällighet gå tillbaka at bele Rikets tillstånd vid och näst efter denna tiden, serdeles i anseende til handeln och gemenkapen med de orter, hvarifrån de kunnat bekommas.

Sverige, så väl som de fleste länder, har i sin barndom, utan tvifvel varit enstaka och utan mycken förbindelse med fremlingar. Ohyssade folkflags första kännedom om fremmande länder, vinnes gemenligen genom krig och våldsamma tiltag. Detta sannas på Sveriges äldste inbyggare. Deras sjörefor äro altför bekanta och altför bestyrkta, at behöfva omröras. **Wikingafärder**

färder och härnader gåfvo första anledningen, men de uptäckter genom dem gjordes, banade förmodeligen efterhand väg til handel och köpenkap.

Det är naturligt, at grännländer i dessa afseenden först blifva besökte och kände. På sådan grund har ock Sverige från uråldriga tider haft mycket at göra med Ryfsland, et land, som genom sit läge, kan anses för et samband emellan Sverige och de aflägsna länder, hvilkas mynt stadnat i vår fosterjords sköte.

En del af de folkstammar som bebodde det vidlyftiga land, vi nu kalle Ryfsland, var efter all liknelse et folk med Finnarne. Åtminstone finnes af Engelsmannen Ottars resebeskrifning i nionde seculo, at Bjarmernes och Finnarnes språk voro ganska lika. Bjarmaland eller Permien kallades hela den stora landsträckan från Casan upemot Hvita Hafvet och Ishafvet, som då utgjorde et sjelfständigt rike. Sturleson förmäler, at Bjarmerne dyrkade Jumala i deras tempel; och detta är et bekant namn på det högsta Väsendet i Finland.

Om således grunden til en nära gemenskap mellan Finnar och en del af
Ryfs-

Ryfslands gamla invånare härmedelst blir tydlig; förklaras äfven en dylik förbindelse mellan Sverige och Ryfsland, genom en i sistnämde rike i nionde seculo timad märkelig statsförändring. Detta land, kringvärfvt af ströfvande fiender, författes i mera lugn, sedan dess dåvarande inbyggare, Slaverne, fattat det beslut, at begära Regenter från Waregerne. Tre bröder af sistnämnda folk, Rurik, Truvor och Sineus, kommo då med sina hushåll och togo landet i besittning, hvilket, efter de senare bådes död, inom få år förentes under Ruriks spira; och blef han stamsfader för de efterföljande Ryske Storfurstar.

Desse Wareger, hafva efter all sannolikhet varit Svenske eller Norrländske Vikingar. Nestor, Ryfslands äldste och trovärdige häfdateknare, kallar Östersjön Waretskoi more, Waregiska hafvet. Waregernes hemvist beskrifves alltid gent öfver detta haf. Rurik eller Röräk är et Svenskt namn. När vid freds-fördragen mellan Ryfsland och Grekiska Kejsaredömet åren 918 och 944, Rylka Sändebuden nämnas, hvilka uttryckeligen sägas vara af Ryskt slägte, finnas deras namn til större delen Svenska eller

ler af Svensk art; til exempel; Karl, Ingiald, Weremund, Rulav eller Rolf, Roald, Kar eller Kare, Abiar eller Ambjörn, Lidulf, Faste, Gomol eller Gammal, Brunald, Jakun eller Håkan, Gunarey eller Gunnar, Sven, Haldan, m. m. Ryska namnet Vladimir är blott en mund-art (dialekt) af Valdemar; äfven som Rogovald af Ragvald. Om den Ragvald, hvars dotter Rogneda blef Vladimir den stores gemål, säger Nestor, at han kommit från andra sidan om hafvet. Och Jaroslav, Vladimirs son, som man vet til gemål ägde Svenska Konungen Olof Skötkonungs dotter, berättas af Ryska författare hafva varit förmält med en Waregisk Prinsessa z).

Waregiska herradömet's stadgande föranlät således en blandning af Wareger, eller, som vi förmode, Svenskar, med Ryska nationen, som bibehölt sig i flera följande sekler a). Man finner
ej

z) Alt det föregående är tagit ur Nestors Chronika, hvars Tyska öfversättning af Scherer man nyttjat; men den sista omständigheten stödjer sig på Müllers Russische geschichten, T. I. pag. 119.

a) Sjelfva Ryska namnet torde på sätt och vis hafva Svenskt uphof. Det var okändt

ej mindre af Nestors Chronika, at detta folk då i Ryfsland haft mycket at fåga och uträtta, än af Sturleson och nordiska sagor, at Svenske och Norrské män flitigt rest til Ryfsland. Dit togo förtryckte Furstar och Konungar från det öfriga Norden ofta tillflykt; der nyttjades

för Ruriks tid. Ruosi är et namn som Finnarne gifva Sverige. Slaverne kring Novogrod hafva förmodeligen af desse sina grannar länt det namn de gifvo de fremmande Waregerns fädernesland. Enär de under Rurik grundlade en ny stat, torde de ärfst moderlandets namn. Härigenom synes kunna begripas huru de öfvan nämde Sändebuden med Svenska namn likväl varit af Ryskt slägte; och huru Sändebud til Kejsar Theophilus i Constantiнопel, hvilka til sin nation sade sig vara Rhos, på återresan vid Kejsar Ludovici Pii hof, igenkändes för Svenska. Namnet Wareger lærer ock vara Finskt. De hade länge med plundringar oroat sina grannar, och därför af Finnarne kunnat förtjena det ringa hedrande, men til härjande fribytare lämpeliga namnet, Warkas; tjuf. Cfr. Thünmans undersöchingen über die geschichte der Östl. Europ. Völcker. Leipzig 1774. Item Gr. Gust. Bonde om Finska nations härkomst, i Vitterh. Acad. Handlingar I. Delen.

des äfven Waregerne i Ryska Furstar-
nes krigstjenst.

Äfven som våre Svenske förfäder
alt från fjunde seculo med krig och här-
dåd finnas hafva hemfökt Ryska länder-
na, så har man öck säkra spår af en
med Ryskland eller Holmgård drifven
handelsrörelse från det nionde. Torfæus
berättar, at Konung Harald Hårfager i
No rige skickade Hök Habrok til Holm-
gård, at upköpa dyrbara varor, och då
han tilhandlade sig en guldstickad råck,
kom han derom i häftig tvist med Björn
Blåfida och Salgard Serk, som i lika
ärende voro utfände från Konung Erik
Emundson i Upsala. När Astrid Konung
Olof Trygvasons moder ville resa til
Holmgård, at besöka sin broder Si-
gurd, skaffade Håkan gamle henne re-
se-lälskap *b)* af några köpmän. I Olof
Helges tid, dref Gudleker, en rik och
berest man, handel i åtskilliga länder,
och fick af sina många färder til Gar-
darike, tilnamn af den Gärdike. Vid
tilfälle af en hans resa til samma land,
updrog Konungen honom, at upköpa
flerehanda dyrbarheter. Han fullgjorde
detta

b) Sturleson.

detta ärende och begaf sig på hemvägen med sin köpenskap, gyllenduk, kosteligt pälsverk och en fin bordduk, fast han utanföre Öland förlorade allsamman *c*).

Man får genom dessa omständigheter et fördelaktigt begrep om handlens tillstånd i Ryfsland. Samma Rikes Historia intygar sådant til öfverflöd. Kejsar Constantinus Porphyrogenitus omtalar redan handlen från Novogrod och Ryfsland på Constantinopel och Syrien *d*). När i nästföregående århundrade, Oleg, förmyndare för Ruriks späda son Igor, med list gjorde sig mäktare af Kief, föregaf han sig vara en köpman som blifvit skickad af Oleg och Igor, at handla i Constantinopel. Denne inkräktare förde sedan et krig med Grekiska Kejsaren, som beyisar Ryssarnes skicklighet, at med fartyg gå strömarne utföre. Dni-pern tjente at föra dem ända ned til Svarta hafvet, och der klippor och strömfall hindrade, utlastades båtarne och buros öfver land. Kejsaren måste dyrt köpa sig fred. Et ibland des vilkor för-
måde,

c) Sturleson Olof Helges Saga.

d) De administrando Imperio,

mådde, at Ryske köpmän som handlade i Kejsarens länder, skulle i sex månaders tid njuta fri föda och underhåll, jemte tullfrihet för sina varor. Vid Olegs återkomst til Kief, blefvo alla förvånade öfver de skatter han medförde, bestående i guld, dyrbara tyger, läckra viner och frukter. Svätoslav I. ärnade i tionde seculo anlägga sit residens vid Donau strömen, i anseende til lägets bekvämlighet, at bekomma både Ryska varor, af vax, honung och pälsverk; och sådana som drogos från Grekeland, samt Ungeriska hästar. Ryslands välmagt steg til än mera högd i den store Vlاديمirs tid som dog 1015. Hans krigsbedrifter underlade honom hela Rysland; hans kloka hushållning bidrog til landets upodling och städens uppbyggande; hans omvändelse til Christendomen förbant honom med Grekiska kyrkan och lade grund til än närmare gemenskap mellan Rysland och Constantinopolitanska riket; med hvilket han förnyade alla gamla handelsfördrag, i kraft hvaraf Ryska köpmän idkade ständiga resor til Orienten. I anledning af allt sådant, var ock Svätoslav II. i sländ, at vid tillfälle af en beskickning från

Kejsar

Kejfar Henric IV. göra sistnämde Herre föräringar af guld, silfver och dyrbara tyger, som upväckte förundran *e*).

Ryska riket, hvilket då ej var så vidsträckt som nu, omgafs på södra och östra sidorna af handlande folkslag. Utom gränskapet med Grekiska Kejsaredömet, bör man erinra sig Bulgarerne, et folk, boende på östra sidan af Wolga strömen, bekant alt från femte och sjette seklerna, för blodiga krig med Grekerne och Götherne samt et inbrott i Dacien och Mœsien, som der fästat och bibehållit Bulgariska namnet, sedan det i sin hembygd är förloradt. Detta folkslag var ej mindre betydande genom sin handel än sina vapen. Det odlade jorden, idkade handslögder och var derföre välmående. Öfverlefvorne af staden Bolgar eller Wolgar, 18 mil från Casan, utvisa spår efter stenhus, torn, grifter och inscriptioner, mestadelen Arabiska. Wolga strömen och Caspiska Hafvet öppnade Bulgarerne väg til Persien, Buchariet och Indien; gränskapet med Don och Svarta Hafvet lättade handlen med Grekland och Italien *f*).

DEL. I.

I

At

e) Detta alt är hemtadt ur Levesques Hist. de Russie, Tom. I.

f) Levesque, T. I. p. 269.

At Bulgarerne förfett Ryfsland med Öfterländska varor, kan ej vara tvitvelaktigt; och deffa lära ej allenast varit fådana, fom alftas i nästgränsfande länder, utan öck hemtade från det aflägsna Indien, emedan caravaner vanligen gingo mellan Perfien och Indien til inbördes varu-byte *g*). Til Samarcand och Bokhara, kommo alla år köpmän både från Indiska och Perfiska ftäder, och från Ryfsland. Fartygen gingo då fram och tillbaka genom Wolga ftromen, Caspiska hafvet och floden Oxus eller Chihun *h*). Man fer således, at handlen gjort Indien, Buchariet, Perfien, Bulgariet och Ryfsland samt Grekeland til länkar i en ftor fammanhängande kedja.

Följande anmärkning torde vid detta tilfälle kasta än ytterligare ljus på Ryfska handlen. Ryffarne ägde til femton-

g) Des Guignes Hist. des Huns, om Ghazneviderne.

h) Adlers Mus. Cuf. Borg. p. 22. efter Huets Hist. de Commerce. Cfr. Robertsons Hist. de l'Amérique, T. I. pag. 60. efter Ramnho; och Raynals Hist. Philosophique des deux Indes 1781, T. III. p. 92. &c.

tonde seculum intet egit mynt i), och benämmandet af deras vigter, som hos dem, lika med de flesta folk med tiden blifvit namn och skiljemärken på myntforter, är länt af deras grannar. Sådane äro Griver, Pud, Denga, Polufschka och Besmen. Det förstnämnda myntet är efter Nestors intygande, til sit uphof, Grekiskt. Pud skal vara et namn, lånt från folkslag på andra sidan Caspiska hafvet. Denga skal härleda sig af Tanga, et silfvermynt i Buchariet och Kharezmien, svarande mot 22 Ryska Copeker; Polufschka åter, af et Buchariskt kopparmynt, Pooles, hvaraf 100 utgöra en Tanga; Besmen af Tartariska ordet Batman k). Man kan af dessa orda-uprinnelser trygt

I 2

fluta,

i) Ännu i fjortonde seculo betaltes i Novogrod varor med mårdskinshufvud, i brist af inhemske penningar. Lagerbrings Svenska Hist. T. III. p. 321. Annars lär Novogrod först på 1420-talet slagit egit mynt, men då funnos likväl Moscowiske och Tveriske penningar. Vil man gifva dem et halft seculi högre ålder än de Novogrod-ske, lærer den då blifva Ryska myntens högsta.

k) Scherers noter til des öfversättning af Nestors Chronika, p. 57.

fluta, med hvilka folk Ryßland fordom flått i handelsförbindelser.

De store strömar, som genomskära Ryska riket och förbinda des inra delar med flera haf, tillbjuda handlen de fördelaktigaste tillfällen. Det är mödan värdt, at både på chartan bese deras lopp och af utgifna arbeten inhemta, huru man af dem begagnar sig. Floden Wolga har i alla tider såsom från en rik källa, kringfört ymnighet i Ryska riket. Den upprinner i landskapet Reskoff, löper 4500 verst til Caspiska hafvet, och är nästan alt igenom segelbar. Genom denna farled hafva städerne Tver, Casan och Astracan i senare tider underhållit en vigtig handel på Persien, Bokhara och Chieva, til des den, genom invärtes osäkerhet förfallit *l*). Den tjénar ock Armenianer än i dag til utbytande af Europeiske varor, från Petersburg, mot Persiska *m*). Wolga tager, under sit lopp, flere segelbara strömar til sig. Sådan är Kama, som genomflyter norra och östra delen af Konungariket Calan. Utur Kama kommer

l) Hanvays beschreibung s. reise von London nach Ryßland und Persien, I. Theil. pp. 79. 89.

m) Hanvay, I. Theil. p. 74.

mer man med fartyg genom floderna Wischura, Kolva, Wischurka, Wogulka och Wolosniza ända in i floden Petschora, hvarvid blott en landtförfel af 4 verst, öfver en så kallad wolok eller ås, är af nöden, och der hållas hästar til varornas forthjelpande. Petschora-älfven utlöper i Ishafvet, hvilket naturen på detta sätt förent med det Caspiska. En annan farled, genom en del af de nämde floder, samt Kima och Wutſchegda, förbinder Kama med Dvina, som utfaller vid Archangel. På denna färd är ej mer än en enda landrygg eller wolok, Buchonin kallad, en half verst bred, at öfverfara *n*).

Deſſa af naturen öppnade genomfarter nyttjas än i dag til invärtes handel mellan Ryſka orterna. Men mångfaldiga ſpår intyga, at de fordom underlätat en långt rikare handel. Utom gamla fråfägner i ſjelfva landet ſom ſådant förmåla, finnas ännu qvarleſvor af träbryggor öfver Buchoninſka ålen, ſom vid en mera lefvande handelsrörelſe, af

n) Alt hvad här förekommit, är hemtadt ur Capitaine Ryſchkovs Tagebuch über eine reise 1769, 70 und 71. p. 294. &c. Hareſte i ſällſkap med Profeſſor Pallas,

Permierne lära blifvit bygda, til varornas beqvämligare öfverförfel; och lemningar af en mängd fordna bygnader i Permien, vitna likaledes om et välstånd, som der svårligen, utan genom handel kunnat vinnas o).

Strahlenberg i sin beskrifning om norra och östra delen af Europa och Asien, anförer ock efter Orientaliska Auctorer, at de gamle Permier, genom desse vattuvägar, idkat vidsträckt handel med Asiatiska nationer. Han tillägger p), at inom Ryfslands nuvarande gräns, då voro två betydande staplar eller nederlagsplatser, den ene, innan Novogrod hunnit til flor, i gamla staden Ladoga q), vid sjön af lika namn; den andre, i staden Tzordyn eller Tscherdyn i Permien, vid floden Kolva. Siftnämde stad var likfom en medelpunct för all den Nordiska och Österländska handlen. Guld, silfver och fidentyger utbyttes der mot präktigt pälsverk och an-

o) Rytshkov. l. c.

p) Pag. 95, &c.

q) Förmodeligen den i våra Nordiska handlingar under namn af Aldejoborg kända staden.

andra varor; och det kan ej vara otroligt at Indianer och Perfer der träffade Scandinaviens fordna inbyggare. Ur grafhögar vid Petschora-älven, men enkannerligen kring Tscherdyn, skola Arabiske penningar ymnigt upgrävas; äfven som hos Ostiakerne, en folkstam med gamle Permierne, metall-plåtar, sådane, som Tatarernes Höfdingar til prydnad bruka, med Cufisk eller gammal Arabisk påskrift r).

Desse anmärkningar om Ryfslands fordna Österländska handel, kunna lämpeligen beslutas med erinran om detta rikes än i dag idkade långt aflägsnare rörelse med China, hvartil landväg och flömmar ömfom nyttjas, och om Ost-Indiska handels-vägen til Europa, innan fjövägen söder om Africa blef bekant. Varorna fördes då med caravaner, dels genom Arabien til Alexandria i Egypten, dels ock genom Buchariet och Persien, öfver Caspiska hafvet, floderna Wolga och Don til Svarta Hafvet, hvarifrån Venetianer och Genuesare spridde Indiska varorna kring hela Europa s); hvilket sistnämnda

r) Strahlenberg, pp. 103, 313.

s) Niebuhrs Beschreibung von Arabien.

folk hade fast fot i Crimska halföen från tolfte til femtonde århundrade *t*).

Af

t) Innan detta ämne lemnas, bör ej aldeles obemäldt blifva, at Kejser PETER I. fökte upmuntra både sina underfåtare och fremlingar til handel genom sit rike på Perfien. Engelsmännen hafva gjort flera försök til en sådan handel. Visse Äfventyrare som lade grund til Ryska Compagniet, uptäckte år 1553 Archangel; och sträkte derifrån sina handelsfärder genom Ryskland til Perfien, ja ända til Bokhara, samt upstucko första gången Engelsk flagg på Caspiska hafvet. Et Engelskt Factorie var inrättadt i Schirvan; och rörelsen drefs til sextonde seculi slut. 1740 upgafs et förslag til denna handels uplifvande af Capitaine Elton, som förut varit nyttjad i Rysk tjenst uti Orenburgska tracten; Och en act til des fördel utfärdades 1741 af Engelska Parlamentet. På Engelska regeringens föreskrift, erhöles äfven Persiska privilegier til des drifvande. I anledning deraf, öppnades denna handel på Perfien med Engelska ylle-tyger, som med caravaner fördes landvägen från Petersburg ned til Wolga och derifrån sjövägen til Rescht i Ghilan vid Caspiska hafvet der Elton tog sit stamhåll. Rätt silke hemtades i utbyte; och handlen underhölts i några år; men som Elton gick i Schack Nadirs tjenst, stöttes Ryska hofvet, som förböde den sam-

Af hvad nu anfördt är, torde anledningen nog samt vara uplyst til det blomstrande skick hvori handeln fordom befant sig både i Novogrod och i Bjarmaland samt kusten af Hvita Hafvet, der Archangel nu är beläget; hvilket land vår gamla historia för tionde och elfte århundrade omtalar, såsom flitigt besökt, än af fredsamme köpmän, än af plundrande kämpar *u*). Ryfslands handel lå på Svarta Hafvet och Constantinopel, som på det Caspiska och nästgränsande länder, förklarar äfven hvarifrån de dyrbarheter drogos, som i bemälte rike til Sverige och det öfriga Norden upköptes, och tillika möjligheten, huru Österländska mynt kunnat komma hit. Men efterhand befrämjades dermedelst en omedelbar förbindelse mellan Norden och Österländerna. Man behöfver icke fly til runstenarnes mörka och tvetydiga vitnesbörder, för at öfvertygas om våra

I 5

förfä-

ma; och inbördes oro i Persien efter Nadirs död 1747 afbröt den aldeles. Cfr. Hanvay l. c. som själf varit nyttjad i denna rörelse. Fransoserna hafva ock påtänkt en slik handel på Persien från Archangel.

u) Til et prof kan läsas hvad i Olof Helges Saga berättas om Thore Hund's resa.

förfäders refor til Grekeland. Trovärdige häfdateknare gifva bevis vid handen. Prinsessan Anna Comnena omtalar i sin Alexiade, eller sin faders Alexii Comneni lefverne, Barangi såsom krigsmän, nyttjade til Kejsarnes lifvakt och utgångne från Thule. Antingen man med Procopius derunder förstår Sverige eller ej, lærer åtminstone stå fast, at folk från Norden dermed menas. I en lika egenskap af Kejsarnes lifvakt, omförmäla våre Nordiske Skribenter, Waringar, hvilkes namn ej mera skiljer från Barangi, än hvad språkens olika art lätteligen i uttalet kan förorsaka v). Torfæus berättar, at Eilif Jarl, Konung Sven Ulffsons farbror, sedan han under Danske Konungen Sven Otto anført Tingmännen i England, begaf sig til Waringarne och blef deras Höfdinge. Harald Hårdrådes Saga af Sturleson läter detta ämne i klaraste dag. Undkommen från Stiklarstads slag, der Olof Helge föll, begaf han sig först til Konung Jaroslav i Gardarike, ock sedan til Mycklagård

v) Uttalet af bokstäfverne V och B lærer hos Grekerne varit lika. Hos sjelfva Romarne finnes Baleas för Valeas; Danuvius för Danubius &c.

lagård eller Constantinopel; der han tog krigstjenst och blef sluteligen Hofdinge för Wäringarne. Efter många tappra bedrifter och en gudelig resa til den heliga grafven, blef han inmant i häkte, för något mot honom upfattadt misnöje, hvilket han efter återvunnen frihet hämnades på Kejsar Constantinus Monomachus, genom des ögons utstingande. Harald anträdde derpå återresan til Norrige genom Ryssland, der han förmälte sig med Konung Jaroslavs dotter Elisabeth. Som han tre gånger deltagit i så kallade pollutasvarf, eller den delning som Wäringarne föruntas af Kejsarnes lösa qvarlåtenskap vid deras fränfälle; så hemförde han stora skatter, ja så betydande, at Konung Magnus, som då regerade i Norrige, mot hälften i dessa ägodelar, til Harald afträdde halfva sit rike. Harald gjorde ock vid samma tillfälle, Steigar Thor föräring af et dryckeskäril med silfver beslaget, och upfyllt med klara silfverpenningar; hvarmed följde två guldringar, vägande tilsamman en mark \times).

Jag

\times) Om de rikedomar som funnos i Constantinopel kan ej tviflas. Et exempel ur Alexiad. L. X. Cap. XI. kan anföras. Boë-

Jag lærer ej behöfva öka vidlyftigheten genom flera bevis af våra förfäders fordna sed, at taga krigstjenst i Grekland och at hemföra skatter. Vägen togs genom Ryssland y). Sturleson förmåler, at Skofte Ögmundson omkring år

mund, sedan han svurit Kejsaren trohetsed, fick til skänks et helt rum, så fullt med dyrbara kläder, tyger, guld och silfver, at man der ej kunde komma fram; vid åsynen hvaraf Boëmund bestört utropade, at om han ägt så mycket gods, skulle han dermed eröfrat stora länder.

y) Ur Nestor (Scherers öfvers. p. 96.) förtjenar andragas, at då Vladimir den store med Waregernes hjelp blifvit återfått på thronen och desse hjälptroppar til belöning äskade en skatt af staden Kief, vant han så länge tiden til des han ej mer behöfde frukta dem; och sedan de då fått afslag, begärde de allenast vägvisning til Constantinopel. Detta beviljades; ehuru Vlademir styrkte Kejsaren at sprida dem på flera orter, på det de ej skulle blifva honom farlige. Nestor berättar på et annat ställe, at en yngling, som var son af en från Grekland återkommen Wareg, hvilken bekände Christna läran, år 983 offrades åt Ryska afgudarne. Dessa exempel bevisa Waregernes resor til Constantinopel.

år 1100 skal varit den förste Norrman som med sit skepp gått genom Niorva-fund eller Estrecho di Gibraltar. Nestor säger uttryckeligen, at det var en väg från Waregien (Sverige) til Grekland; och beskriver huru man från Grekland färdades längs Dnipern in i floden Lovoti, sjön Ilmen, floden Wolchov och sjön Neva, (nu Ladoga) som har utlopp i Waregiska hafvet z). När efter Christendomens stadgande, pelegrims-färder från Norden företogos til Jerusaleml, reste man öfver Gothland och genom Ryfsland a).

Ingen förundran lärer därför böra äga rum deröfver, at Österländske penningar träffas i Norden. Således kunde åtkomsten til dem, Professor Scheffer berät-

z) Scherers öfvers. p. 42. Detta kan ock läggas såsom fyllnad til det som är ofvan nämndt om durchfarer i Ryfsland.

a) Lilla Chrönikan, efter Gothlands Lagen, Cap. III. Det är således ej omöjligt, at enligt Benjamin Tudelensis resebeskrifning, staden Alexandria varit besökt af Svenskar och Danskar; och at likmätigt Abulfedas Geographia Nubiensis, Araberne känt både Sigtuna, Kalmar och Tavastland. Men som dessa intyganden ej äga ojäfaktigt vitsord, må de heldre uteslutas.

berättar funnits i Norrige, uplyfvas genom Harald Hårdrådes, Sigurd Jorsalfarares eller någon annan i Orienten flöfvande Norrmans äfventyr. Samma lärde Man omtalar en gammal penning, förmodeligen den, som nu förvaras i Kongl. Cabinettet, hvilken skal vara hittad i Sverige, och enligt sin påskrift preglad på öen Thafus i Archipelagen *b*). Flere Grekiske Kejsrlige penningar, fundne i sällskap med Arabiske i vårt land, äro redan tilförne nämde. Icke längre sedan än 1783 funnos på Kaggeholms ägor vid Mälaren 20 stycken väl behållna Grekiska Kejsrliga medailler af Theodosius junior, Anallafius, Leo, Marcianus och Zeno. Alt detta låter förklara sig genom Greklands- och Jerufalems-refor; och är det mycket sannolikt, at Arabiske penningar på samma räkning kunnat komma til Norden, helst tilförlåtlige Auctorer uttryckeligen förmäla, huruledes Grekiske Kejsarne i sina krig mot de otrogne nyttjat Francker och Wäringar, til exempel emot
Togrul

b) Hercules är der förestäld, och omskriften lyder: ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ.
Se Upsal. Ant. p. 200.

Togrul Beg, då han vid medlet af elfte seculo härjade Iberien c).

At likväl dessa mynts hitförande snarare bör tillskrifvas en österut drifven handel, än någon annan orsak, blifver i allmänhet troligt af de skäl: 1:o At de ymnigast uphemtas kring Östersjö-kusterna, der sjöfart enkannerligen blifvit idkad; i stället Wäringar och Jerusalems farare, såsom icke alltid boende vid hafvet, tyckas hafva bordt fördela dem i något jemnare förhållande på de inra landkaper. 2:o At i Sveriges västra provinser och vid Väster Hafvet, Arabiska fynd varit mycket fällsynta, så at man äfven kan gissa, at de få dylike penningar der funnis, händelsevis från Östersjön blifvit ditförde; 3:o At Grekiske penningar, hvilke efter all liknelse af Wäringar äro hembragte, til få ringa antal i jemförelse med de Arabiske hos oss uptäekas; och som de förre vankades i sjelfva Constantinopel, och Wäringarne til dem hade lättare tillgång än til de senare, skulle et sådant de Arabiskes öfverlägna förhållande, i
hän-

c) Des Guignes Histoire des Huns. Om Selgiuciderne.

händelse de med desse krigsmän hemkommit, blifva en svår gåta at uplösa.

Men i synnerhet faller genom handelsvägen begripligare, hvarföre de Samaniske mynten här i Norden äga en så anfenlig öfvervigt öfver andra Arabiska; en omständighet, altför märkvärdig, at lemnas outredd.

När man befinnar det föregående, kan Sveriges handel på Ryfsland, och Ryfslands handel med de Asiatiska länder som ligga söder och öster vid Caspiska hafvet, ej dragas i tvifvel: och dessa länder äro just de, som stodo under Samaniska Prinsarnes välde. Desse Prinsar voro mäktige; de upmuntrade idoghet och näringar; deras underfåtare Bucharerne voro mycket begifne på köpenskap, och belägenheten af deras land gjorde det til en marknadsplats för södra och norra Asien samt Europa. Om Samarcand läser man hos Arabiske Auctorer, at sedan staden af Ghengis Kan blef förstörd, upgrofs ännu et och et halft seculum derefter, myntadt silfver i myckenhet ur des ruiner; til tydeligt bevis af des fordna rikedom *d*). Bokhara före-

d) Aurivillius in Novis Act. Soc. Ups. T. II,

företer ännu ståtliga öfverlevor af sina nu mera förfallne Bazarer eller marknadsbyggnader; och änskönt denna stadens och hela Persiens handel i senare tider aftynat, genom beständiga invärtes krig, Tyränners plundringar och utarmande penninge - presningar, följas der äfven nu för tiden både inhemska, ändra Österländska och Europeiska varor *e*). Det är då troligt, at välmågan föranlåtitt en starkare myntning under Samaniderne, än andre Musulmanske Prinsar; och tillika, at deras mynt, genom handel och jemkning i anställda varu-byten; kunnat flyttas först til Ryssland och sedan til andra Nordiska länder *f*); helst hvarken Bulgärer, Permier eller Ryssar ägde något eget mynt. Märkvärdigt är ock; at Samanska mynt nästan ej annorstädes fås än i Norden; en omständighet; som tyckes bevisa, at denna del af verlden til dem ägt en egen utväg; hvilken ej kan vara annan än handeln:

DEL. I.

K

Den

e) Hanvay. Tom. I. p. 261.

f) At Parthiska penningar, som 7 til antalet i Kongl. Cabinetet förvaras, blifvit i Svensk jord fundne, låter sig ock härigenom förklaras:

Den medelbara handelsförbindelse, som således genom Ryssland ägt rum mellan vår Nordiska halfö och Österländerna, uplöser väl allena tillräckeligen den framställda frågan; men det är äfven sannolikt, at jemväl en omedelbar handel blifvit drifven mellan de gamla invånarne vid Östersjön och vid Caspiska hafvet. Den lärde Professor Reilke har redan yttrat en sådan förmodan, och at man af samtida häfdateknare har anledning at tro, det i nionde och tionde seklerna, caravaner af Tylka Köpmän från Östersjöns kuster årligen tågat genom Preussen, Polen och Ryssland, både til det Caspiska och Svarta Hafvet; samt således återbragt de Arabiska mynt som nu upgrävas g). Så vidlyftiga handels anläggningar kunna mycket väl förenas både med hvad ofvan anført är om andra våra förfäders långväga reiser, och med de vitnesbörder man äger, om Svenska fläders välmåga vid samma tid. Sigtuna är i gamla historien känd såsom en betydlig handelsort, besökt af Danskar, Norrmänner, Slaver och Sember,

g) Repertorium für Bibl. und Morgenl. Literatur, 10 Theil. pp. 221, 22.

ber, och ägande öfverflöd på silfver *h*). Kalmar nämnes såsom köpstad af Sturleson i Sigurd Jorsalafarares Saga. Om den för sin magt beryktade staden Björkö, vil man ej tala, för at undvika et länge mellan Antiquarierne yrkadt tvistämne. Wisby på Gothland nämnes i trovärdiga Tyska handlingar af tolfte seculo *i*); och torde då redan tillförne drifvit betydande handel. Åtminstone säges i lilla Gothlands Chrönikan, at des inbyggare redan i hedendomen leglade vidt omkring både i Hedna och Christna länder. Strelöv säger *k*), at sedan den stora handelsstaden Vineta blifvit förstörd, har af Wisby blifvit en stapel, der, såsom i en medelpunkt af Östersjön, alla nationer handlat, Danske, Vendiske, Sachser, Ryssar, Svenskar, Preussiare, Poler, Liffländare och Greker *l*. Dessas handel skal varit så bety-

K 2

dan-

h) Adamus Bremensis.

i) Lagerbring. T. I. p. 227.

k) Guthilandske Chrönika. p. 121.

l) Det är bekant, at i medeltiden, Ryssar stundom kallades Greker. (Se Bangenti noter til Helmoldi Chronicon Slavorum, p. 3.) Men denna förblandning tyckes ej här ägarum, då båda folkslagen nämnas ferskildt.

dände, at hvart folkslag haft der sin egen kyrka, sina egna handelshus, hvalf och gator; hvarefter nog präktiga ruiner än i dag visa sig. Wisby-handlen, utbredd kring alla den tiden befarna haf och länder, bestyrkes ej mindre af Gothlands Sjörätt, hvars ålder man väl ej noga kan upgifva, men som i medeltiden tjent andra handlande folk til efterdöme *m*). När Konung Waldemar år 1361 såsom en segrande fiende stod för Wisby, skänkte han borgarne deras förra friheter, emot det vilkor, at tre stora kar, som ställes på torget, blefvo Konungen lefvererade fulla med silfver *n*).

Dessa prof af Wisby fordna ostridiga rikedom och vidsträckta handel lägga vigt til en berättelse, framgifven år 1669 af de til Wisby affärdade Kongl. Committerade, Riks-Rådet Gustaf Kurk, Kamar-Rådet Henric Falkenberg och Assessoren Rosenholm, rörande denna stads til- och aftagande samt orsakerna dertil *o*). Denna berättelse

m) Den är tryckt på gammal tyska, öfversättning af Göthiskan, i Köpenhamn 1505 och i Harlingen 1646; men försvenskad, änskönt ej efter Göthiska hufvudskriften, hvilken gått förlorad, af Hadorph 1689.

n) Strelow. l. c. p. 172. *o*) I Palmeskjöld. Saml.

rättelse innehåller, at fordom varor blifvit förda från Indien, Persien och Grekland til Derbend, en hamn vid Caspiska Hafvet, och derifrån öfver bemälte haf, Wolga-strömen upføre, til Moscov, samt vidare, efter någon kort landtransport, genom flere strömar och haf til Wisby, hvarest så många nationer hade nederlag. Detta intygande, förmodeligen grundadt på muntelig fråfägen i sjelfva orten, öfverensstämmer ganska väl med hvad redan är flera auctoriter om denna gamla handelskosa är sammandragit, och förklarar i synnerhet nöjaktigt det öfverflöd af Samaniska mynt, som på Gothland samt det nära belägna Öland, tid efter annan igenfunnits. Ingen ting synes heller hindra, det ju Wisbyboer och andre nordens inbyggare, som genom Ryfsländ lärt väg til Grekland och Constantinopel, derstädes med lika lätthet kunnat lära den icke mindre bekanta vägen til Caspiska Hafvet, och den til sin fördel nyttjat.

Antingen man nu på de anförda skäl vil godkänna den sannolika gifsning at Wisby drifvit en omedelbar handel på Österländerna, eller man, för mera varsamhet skul, vil låta bero vid den

förmodeligen bevista medelbara rörelsen bemälte orter emellan, genom Ryfsland, yppas en annan mycket naturlig fråga: När lamma handel tagit sin början, varit mäkt blomstrande och nått sit flut? Ägde den ofvanåberopade berättelsen ifrån Wisby, tilförlätelig visshet, få skul- le kunna slutas, at den icke haft rum före tolfte seculum; ty staden Moscow nämnes; och den byggdes först i det ti- deharvet af Jurje Vladimirovitsch Dolgoruki. Men det är möjligt, at bemäl- te stad är förblandad med floden Mo- scua, hvars namn hon länt, hvilken, långt innan des anläggning, kunnat tje- na til farled; och således är denna om- ständighet föga gagnande til den lökta chronologiska uplysningen. Före flutet af nionde seculum tyckes någon orden- telig handel genom Ryfsland icke varit görlig. Oreda och osäkerhet rådde der öfver alt, til des Rurik, Sineus och Truver ditflyttade år 862. Men efter denna tidepunkt, blefvo Waregerne der- städes helt hemmastadde. Svenske köp- män handlade i Ryfska städer. Grek- lands-reforme, dem våra handlingar be- tyga hafva varit flitigast idkade i elfte seculo, togo förmodeligen sin början, och

och refor til Wolga eller Caspiska Hafvet, från vårt land, blifva från flutet af tionde seculo både möjliga och troliga. I tionde århundrade, hade Upsala Konungarne Erik Emundson och Erik Erikson äfven underlagt sig Kyrialand, Estland och Curland, hvilket både kunnat öka hogen och lätta tillfället til mera långväga färder åt samma kant: Och detta allt inträffar väl med de hos oss fundna Samaniska myntens ålder.

I trettonde seculo blef Wisby-handlen märkeligen delt med andra städer. Hamburgs förbund med Lübeck 1241, til hämmande af de mot handlande öfverhand tagande plundringar och af allmän osäkerhet, lade då grund til Hanseförbundet *p*), som af många mäktiga och för sin handel ansedda städer vid eller i nejden af Östersjön, innan kort biträddes, och år 1284 af Wisby sjelf. Det är klart, at om Wisby hemtadt betydande fördel af Österländska handeln, har den sedan med des bundsförvanter ej kunnat förblifva odeldt. Af en Historiefkrifvare är anmärkt, at Lübecks upkomst beredde Wisbys fall *q*); och i

K 4

Lü-

p) Fische's Geschichte des Deutch. Handels.

q) Willebrands Hanfisches Chronick. p. 19.

Lübeck nedfatte sig strax efter 1140, för-
 mögne Westphalare, Frifare och Hol-
 ländare, som drefvo stor handel, en-
 kannerligen på Norrige och Ryfsländ r).
 Sedan Lübeck erhållit et slags hufvud-
 manskap bland Hanse-städerna, inrätta-
 des i Novogrod en nederlagsplats och
 et contoir, förmodeligen för Österländ-
 ska varor, äfven som dylika inrättning-
 ar för bemälte Republikers räkning
 funnos i Bergen, London och Brüggens.
 På dessa ställen ägde de präktiga pa-
 lats, som derföre fingo namn af Tyska
 Hufen; och handelsärenderne bevakades
 af viffe fullmäktige, under en Älder-
 mans ordförande, hvilke brefvexlade
 med Magistraten i Lübeck s). Hvad ri-
 kedom denna handel afkastade, kan
 deraf slutas, at då Iwan Wafilwitsch
 år 1470 plundrade och underkufvade
 Novogrod, gjorde han allenast af Han-
 siska nederlaget et byte til fjorton mil-
 lioners värde t).

Men

r) Werdenhagen de rebus publ. Hanseaticis,
 P. III. Cap. 12, 13.

s) Werdenhagen. l. c. P. IV. Cap. 16.

t) Willebrand. Anmärkn. til förberedelsen
 N:o 77.

Men mig torde förebrås, at jag går ifrån mit ämne, då jag afhandlar det som enkannerligen angår Hanse - flädernes Ryfka handel. Til urfäkt får jag andraga den nära gemenskapen mellan Sveriges och dessa sammanfatta Republikernas *u*); at Wisby, innan de grundlades,

K 5

u) Til äfventyrs kan följande fortsättning af dessa anmärkningar tålas i en note. År 1303 utfärdade Thorkel Knutson, såsom Riksföreståndare i Sverige, och blifven mästarare af inloppet til Novogrod, i Konung Birgers namn, och år 1312 Konungens bröder, Hertigarne, frihets-bref för Lübeckarne, at besöka nyssnämnda stad med deras handelsvaror. (Lagerbr. T. II. p. 680) Gothlänningar och Tyskar föruntas i fjortonde seculo, fullkomligt beskydd, at idka handel derstädes. Deras gårdar och packhus voro fridlyste och ägde jus azyli såsom kyrkor. Gothlänningarnes herberge, kyrka, St. Olofs kyrkogård och tilliggande ägor, voro aldeles fria. Dem lemnades jemväl frihet at köpa och sälja mot ringa tull. (Lagerbr. T. III. p. 321.) Fredsflutet mellan Sverige och Ryfsländ 1348 förmår, at alla handlande från Tyskland, Sverige och Gothland, skulle äga fri fart genom Nyen (Neva) til och från Novogrod, och at dem ingen orätt fick tilfogas. (Lagerbr. T. III. p. 398.) Genom

lades, nästan ensamt innehafte den handel de sedan gemensamt drefvo; och at det som i de följande tider dermed förelupit, vitnar om en uråldrig och långt förut stadgad handelskosa från Östersjöns kuster.

Ordningen förer mig nu til underökning af de orsaker, som kunnat vålla, at de Österländska mynten, som af nionde och tionde sekelernas tilverkning så ymnigt i vårt land upgräfvats, med början af elfte seklet aldeles hos oss uphöra.

At Arabiska mynt så i Asien, som i Egypten, Africa, Spanien och Sicilien, i de följande tidehvarfvén blifvit slagna, är ingalunda tvifvelaktigt *v*). At åter, inga af dessa kommit til Norden, då de
Sama-

fredsfördraget 1526 bekräftades Sveriges handelsförmoner, dem det af ålder haft, nemligen, at underhålla et hus til egen betjening och at handla på alla Ryska orter; (Celsii Gust. I. Hist. I. p. 279.) hvilket bestyrktes genom fredsslutet 1557. (Celsius l. c. II. p. 325.) som utnyckeligen stadgar, at alla tvister mellan båda rikens inbyggare skulle af dömas efter de förre tractater, och at de fritt skulle få färdas genom hvarsannans land med handel och löfliga näringar.

*) Til vidlyftighets undvikande vil jag endast återropa hvad til bestyrkande af denna

Samaniska der öfverflödigt finnas, är juft den gåta, som bör upplöfas. Til den ändan torde af Öllerländska historien något ljus kunna väntas. Det är ofvanföre anmärkt, at Samaniderne voro ganska mäktige, och at myntningen förmodeligen i deras länder varit stark; men det är ock troligt, at den samma blifvit minskad mot slutet af deras Dynastie som aldeles uphörde år 999. I senare hälften af bemälte seculo, var deras magt i beständigt aftagande, medan de trängdes af grannars anfall och invärtes oroligheter. Ändteligen kom Sultan Mahmud Ghazni, stiftare af den efter honom kallade Ghaznevidiska Dynastien, förstörde den Samaniska och blef af Khalifen i Bagdad belänt med des länder. Samanidernes residents-städer lågo ej färdeles långt från Caspiska Hafvet, som medelst handlen öppnade Norden för deras mynt; men Mahmud tog sit säte i staden Ghazna mot gränsen af Indostan. Den verkan til rörelsens

sauning förekommer hos v. Murr i des ofvanbemälte afhandling; hos Adler i *Musæo Cuf. Borg.*, hos Barthelémy i *Memoires de l'Acad. des Inscri. T. XXVI.* och i *Reperterio für Bibl. Litteratur, X. Th.*

fens aftagande i Kharezmien och Mavaralnahr, som en slik hufvudstadens flytning långt inåt landet kunde ensam förorsaka, öktes ej allenast genom täta inbrott af Turkarne i dessa länder, utan blef inom några år än känbarare, då Mahmuds son och efterträdare Masud blef oroad af uproriska underfåtare som fråntogo honom tvänne af de under Samaniske Furstarne betydligaste myntstäder, Bokhara och Samarcand. När derpå Masud företog et fälttog åt Indien, blefvo hela Khorassan och Persiska Irak inkräktade af Togrul Beg, Höfdinge för de Turkar som fått namn af Selgiucider, hvilka redan förut innästlat sig i Mavaralnahr. Togrul, som til frukt af flera segrar bibehöll sig och sin ätt vid sin eröfring, anförde et vildt folkslag, som, utgånet ur Turkestan, lika med de öfriga Tatariska nationer, bestod af flyttande nomader, idkade boskapskötsel och föga kände handel och konst. Et land som fallit i sådana händer riktar föga mer sina grannar med sit mynt. Mavaralnahr förblef ock sedan länge et tummelfält för krig och ströfverier x).

Den

x) Herbelots Dictionnaire Orientale. Des Guignes Hist. des Huns. Man vågar väl ej

Den andra omständighet som kunnat vålla en minskad tilförsel af Österländ-

med full visshet påstå, at alsinga Arabiska mynt från de delar af Asien som Samaniderne beherrskade, af senare tilverkning än ofvan förmäldt är, i Norden finnas; Ty man har träffat några oläsliga, på hvilka hvarken Regents namn, eller årtal, eller preglingsort kunnat utrönas, och som följakteligen kunde vara af et nyare tidehvarf. Men dessa möjligt - vis yngre penningar äro dock rare, i jemförelse med de ofridigt äldre, och desutom är mycken anledning at förmoda, det äfven bemälte oläsliga mynt äro antingen samtida med de Samanska, eller åtminstone föga nyare. Samma slags skrift som på dem förekommer, träffas underflundom jemväl på de mynt, hvilka oemotfägeligen höra til Samanska tidehvarfvat. Den utmärker sig genom en förderfvad configuration, förkortade ord, bakfram vände och til en del okände bokstäfver, samt en högt misfvårdad pregel. Detta synes röja nog tydeliga spår af de Tatarer, som enligt Österländske häfders intygande, dels stodo någon tid under Samanidernes beskydd, dels efter Samanska Dynastiens undergång öfverfvämade en stor del af des fordna länder. Det torde varit dessa, som, oförfarne i preglings - vetenskapen och i Arabiska språket, genom tilblandning af sina egna bok-

ländska mynt, til Norden, efter tionde seculum, är tilståndet i Ryfsland. I bemälte tidehvarf var detta rike i en välmagt, som gick i beständigt tiltagande ända til Vladimir den stores tid, hvilken afled år 1015. Det välstånd hvare han lemnade sit rike, bibehöll sig väl under hans närmaste efterträdare; men desse delte Ryfsland emellan sig; och alt som ättlederne växte, mångfaldigades denna landklyfning, så at Ryfsland inom slutet af elfte århundrade, var sönderstyckadt mellan nästan oräkneliga Prinssar, hvilka, vanmäktige mot fremmande fiender, vände sina vapen inbördes mot hvarandra. Bulgarerne gjorde vid samma tid flera förödande inbrott i Ryfsland, til des det i trettonde seculi början

släfver, tilskapat bemälte på konstlens vägnar så misfölyckade försök; och om denna mening får antagas, blifver äfven den tiden orubbad, som man här redan utstakat för de yngsta i Norden fundna Arabiska mynt. At Ghaznevidiska och Selgiucidiska Furstarnes mynt hos oss saknas, kan i anseende til deras residenter långt söder i Persien, förklaras genom af lägselheten; äfven som Hamadaniska, Buidiska m. fl. af samma skäl äro föllsynta.

början blef et rof för den förfärlige Ghengis Kan och Tatarerne. I så beskaffade omständigheter, tyckes det vara så mycket begripligare, at både Rysslands egen och fremlingars handel på Österländerna lidit afbrott, som äfven i senare tider under en mächtig och fruktad spira, de der i riket lefvande Tatariske folkstammar med plundringar och våldsamheter göra invärtes rörelsen osäker. Om fördenskul Norden ägt någon handel på Caspiska Hafvet, tyckes en sådan vid denna tid hafva bordt afstadena, och med den samma, det bästa tillfälle för Asiatiska mynten, at til Norden framtränga.

Tredje omständigheten, som torde bidraga, at uplösa den framstälda gåtan, och som ensam förtjente och tarivade en omständelig afhandling, är myntväsendets tilstånd i Sverige i tionde och nästföljande sekler. Alt hvad man påstått om inhemska mynts preglande i Sverige före Olof Skötkonungs tid, är så föga grundadt på fasta skäl, at det högst kan hänföras til möjeligheter. En runa med eller utan vanskapligt ansigte, eller andre oformliga och oftast oriktigt förklarade figurer, på silfverbleck, upgräfne

gräfne ur Svensk jord, äro de anledningar, som våre äldre mynt-forskare nyttjat, at uprätta längden af fäderneslandets penningar, före nyfsnämde Konungs tid. Väre äldste och påliteligaste häfdateknare, vitna ingenstädes uttryckeligen, at mynt blifvit hos oss slagna. Tvärtom omtalas penningar af hårdt och fint silfver, såsom något märkvärdigt och ovanligt, til exempel de, hvilke Harald Hårdråde skänkte Steigar Thór, och hvilke, lika med all denna Konungs förmögenhet, ofelbart voro utländske, hvarom är talt tilförne. Rikedomar och ägodelar heta merendels fä, och beskriivas såsom bestående i guld, silfver och dyrbara smycken. At arm-ringar af guld och silfver fordom varit nyttjade, är otvifvelaktigt; men troligt at dessa smycken oftare tjent såsom omyntade penningar i handel och vandel, än blott til prydnad. Af Sagorna finner man derföre, at slike ringar varit burne under räckärmarne och således snarare på armen gömde och förvarade, än som smycken brukade. När Asmund Kämpabane updrog räckärmarne, voro händerna belagda med guldringar. Likaledes säges i Wilkina-sagan, at när

Thidrik

Thidrik af Bern strök up råckärmen ofvan om armbogen, hade han der en dyrbar guldring om sin armlägg y). Bland de dyrbarheter, som i vår folterjord blifvit hittade, är en och annan armring, förfedd med mindre vidhängande; jemväl åtkillige få kallade sniglar, eller plumpt gjorde och inom hvarandra upträdde ringar, hvilka tyckas hafva et slags gradueradt förhållande af vikt och storlek emellan sig, som kunnat hos et mindre laggrant folk upfylla ändamålet af större och mindre mynt. Märkvärdigt är hvad Sturleson förtäljer om Eivindr Skaldaspiller z). Han hade gjort en visa om alla Islands inbyggare, hvarföre hvar bonde skänkte honom en silfverpenning; men när man på prof skar i silfret, voro penningarne inuti hvita. De upsmältes fördenskull, renfades och arbetades til et silfverbälte. Eivindr emottog denna skänk, men lät sedan hugga bältet i stycken, och köpte derföre et hemman.

Af dessa anledningar tyckes man böra fluta, at de gamle i deras varu-by-

DEL. I.

L

ten

y) Om fättet at bära ringar och ätven gömma dem i jorden, se Harald Gråfälls Saga. Cap. 1.

z) Harald Gråfälls Saga, Cap. 18.

ten både känt värdet och betjent sig af metaller, men ej af mynt efter pregel; och at när de ägt fådana, de varit utländska och endast gångbara efter vigten. Den handel mellan Sveriges västra provinser och England, hvartil man har spår alt ifrån tionde århundrade *a)*, lärrer öpnat Christendomen en dittils föga banad väg til vårt fädernesland. Men när den i följande seculo kom til någorlunda stadga, har den ofelbart tillbaka bidragit til en förkofrad handelsrörelse och jemväl gifvit den en förändrad kofa. De nykomne lärare voro då först Engelmän och sedan Tyskar. Deras och Munkarnes förbindelser med fremmande medbröder, och Kyrkans gemensamma angelägenheter, alt beredde en ny förening både genom feder, inrättningar och handel mellan Sverige och des Romerska trosförvanter; och östra vägen torde efterhand blifvit mindre nyttjad. Den myckenhet Engelske penningar af detta tidehvarfs tilverkning, och jemväl Tyske af samma ålder, som man hos oss upgrafvit, äro vedermälen häraf. Men då dessa mynt, som ofvan sagt är, ofta funnits i jorden blandade med

a) Tortæus. T. II. p. 476.

med Arabiske penningar af samma ålder, hafva, få mycket mig veterligt är, Arabiske aldrig funnits beledsagade af sådana gamla mynt, som tryggt kunna anses för inhemliga tilverkningar. Man kan deraf sluta, at när de Arabiske i riket inkommit och i jorden blifvit nedfätte, hafva inhemske ännu varit obekanta. De mångfaldige sönderklippte bitar af Arabiska mynt, at göra dem lempeligare til mindre betalningar; fättet at fästa öglor i dem, och således bära dem som andra metall-smycken; Arabiske penningar, vefvade kring arm-ringar; omständigheter som redan tilförne blifvit anmärkta, lägga vigt til denna mening.

Men de samtida Engelska och Tyfka mynten lära förmodeligen efterhand utödt de Arabiska. Christendomen och en tiltagande rörelse, åt västra och södra sidorna, hitförde säkerligen flera och flera af de förra slagen, och gäfvo derigenom anledning til inhemsk myntning, vid hvilken de ock togos til grund *b*). Deraf hände, at desse utländske penningar länge, i bredd med rikets egne, voro gångbare, som man ser af Konung

L 2

Carl

b) Stiernhök Jus Sv. & Goth. L. I. Nobis
 olim pecunia omnis ignota. Nos Germani

Carl Knutsons förordning 1453, (mångfaldiga enskildta bref at förtiga) hvilken icke allenast nämner, utan ock fastställer värdet af hvarjehanda utländska mynt, Tyska, Engelska, Danska och Gothniska. Männe då icke den nya mynt-inrättningen til någon del kunnat göra de Arabiska mera fällsynta? Männe icke den del af desse Österländske skatter, som sedan inkommit eller då ännu ej hunnit nedgrävas, kunnat omflöpas i inhemsk form, helst i en tid, då ingen silfvergrufva inom riket ännu framböd ämne, och en Mahometansk pregel kunnat flöta et ömtoligt Christendoms nit?

Tiden til Svensk myntning vågar jag ej utstaka. Jag lemnar til andras afgörande, om Olof Skötkonung, Anund och Håkan Röde låtit pregla penningar; Men längre än til tolftē seculum c) lärrer Sverige icke varit utan sina egna; och denna tidepunkt passar tämeligen ihop med de Arabiske jordskatternes försvin-

& Angli pecuniam accipere docuerunt.
Pecunia primitus rara & peregrina & a
peregrina omnis nostra & orum & nomen
& valorem accepit.

c) Lagerbring III, p. 586.

fvinnande; helst när man tillägger hvad anfördt är om fvarare tillgång at bekomma dem och om nya handelsvägars öppnande. Gothlands mynt, tyckes i anseende til des handelsrörelse ifrån samma tid med de Europeiska folk som redan ägde mynt, färdeles de Tyfka, en lika ålder böra tilläggas.

Deffa anmärkningar kunna til äfventyrs äfven bereda svar på den frågan, hvarföre icke Arabiska mynt på andra orter af norra Europa finnas så ymnigt i jordens göma, som i vårt land? Et känt och antagit mynt, hvarest det ägt rum, har utan tvifvel qväft dem i rörelsen. Härtill kommer, at pennings nedgrafvande altid vitnar om ohyfsade seder och osäkerhet. Ehuru svag den skymning var, som uplyste medelåldrens långa natt, måste vi dock medgifva, at des strålar hunno senare til vår Nord, än til det öfriga Europa. Bruket at nedgrafva skatter har ock därför hos oss längre sig bibehållit. Man vet at Lappar och Tatarer *d)* än i dag öfva samma sed.

* *
** *
** *
*

L 3

Sedan

d) Memoires du Baron de Tott. Partie II.

Sedan jag nu haft den äran, at yttra mina tankar öfver orsakerna til de många Svenska jordfynden af Arabiska mynt, samt hvarföre de til större delen äro Samaniske och aldeles uphöra omkring början af elfte seculo, torde mig tillåtas, innan jag sluter, at med få ord, göra en och annan påminnelse vid de vittre Mäns omdömen, som redan blifvit fällda i detta ämne och ofvanföre äro uptagna.

Den lärde Kehrs mening, i anledning af aderton i Preussen upgrafna Arabiska mynt, at Tytke Riddarne til denna nejd medfört et sådant lit fordna byte af de otrogne, tyckes åtminstone icke i allmänhet kunna förklara anledningen til desse penningars mängd i Norden. De fleste äro Samaniske, och bland Asiatiske, just de som voro aflägsnast från det Heliga Landet, der korstogen förrättades. Sjelfva de mynten Kehr med få mycken lärdom beskrifvit och förklarat, äro allesamman af ottonde och nionde sekelerna; således 2 til 300 år äldre än de nämde Riddare. Heliga kriget begyntes med slutet af elfte seculo, och i Norden finnas knapt några Arabiska mynt, preglade senare än

än början af samma århundrade. Hvarföre skulle Tyfka Riddarnes byte alltid bestått i gamla penningar, då Arabiske i den tid de lefde, flogos och voro gångbare i Orienten?

Mot Celsii tanke, at Jerusalems-reforme hembragt de Arabiske penningarne, synes samma chronologiska och geographiska svårigheter äga rum. De som tunnits i våra landsändar äro äldre än Christendomen derstädes. Utom des lära Pelgrimerne snarare hafva qvarlemnadt gods i de länder de besökte än tillbaka fört något.

Då Bircherod och Sperling tilskrefvo handlen på Alexandria Arabiska myntens hitförsel, kan väl möjligheten af en slik handel icke bestridas; men beviset til verkligheten är endast hemtadt af en Spanisk Judes Benjamin Tudelenfis resebeskrifning i slutet af tolfte århundrade, der det säges, at folk från alla länder i Edom eller Christenheten handlade i Alexandria; och bland dem nämnas Schveschnia och Dania, Sverige och Danmark. Detta är med mycken lärdom utfört i Bircherods Academiska afhandling, *Actos Alexandriae*. Det torde väl tarfva undersökning hvad tro-

värdighet Benjamin förtjenar i et mål, som af inge Nordiske författare uplyses; men då han ikref, eller vid slutet af tolfte seculo, då korsfärderna räckt i 100 år och Greklands-reforna kanske i 300, kunna refor från Norden til Alexandria fynas någorlunda troliga, hëllt man af Pontani *Danska historia e)* finner, at Dankar jemte Frisländare och Flamändare på Påfven Clemens III:s anmaning utrustat en stor flotta mot de otrogne. Deremot har man ingen anledning at sträcka någon Alexandrisk handel från Norden längre tillbaka än korstogen, och således 100 år senare än våra Arabiska mynt uphöra: Och hvarföre skulle då en i senare tider, enligt Benjamins utlåtande idkad handel i bemälte rika stad tilbragt ofs idel gamla mäst Samaniska, och icke et enda Syriskt eller Egyptiskt?

Abbé Barthelemy har nog otilräckeligen utfört sin gilsning, at våre Nordiske penningar från Orienten, äro öfverlevvor af de Mogoliske Tatarer som härjat Polen. Men det skedde i trettonde och följande sekler. Föga troligt synes

e) Lib. VI.

fyns då, at desse ströfvande främlingar medfört mynt af 4 til 500 års ålder. Ofstridigt är väl, at Sverige och Hansestäderna underhållit en nära förbindelse både med staden Danzig, som ock deltog i sistnämde förbund, och med Liffland och Preussen; men skulle de i fråga varande penningarne spridt sig til oss från sistnämde länder, och til dem ifrån Polen, så borde ju flere af dem i Polen finnas än hos oss, hvilket icke inträffar. Desutom, hvarföre hittas de nästan endast vid Östersjön? Sällskap med andra kända mynt, utmärker ock efter all liknelse i Sverige en långt äldre nedfättning i jorden än den tid, då de efter detta system skola kommit til Polen. At man finner öglor i en del, är en omständighet som kunde nyttjas til skäl, at Tatarer, efter sin sed, brukat dem til prydnader *f*), men i gamle tider var sådant hos Ryssar och Svenskar fäkerligen icke heller ovanligt. Perferne hafva fördom haft samma bruk *g*). Man vet af trovärdige resande, at Algerierne än i dag smycka sig med zequiner.

f) Strahlenberg. p. 313.

g) Musæum Cuf. Borg. p. 92.

Scheffers mening, at Wäringarne hemfört de Österländska mynten, vore den fannolikaste, om icke antalet af de i Buchariet preglade, dit Wäringarne ej kommo, vida öfverträffade de andra slagens. Men derom är talt tilförne.

En annan anledning til de ostanämde penningarnes vundna burskap i Norden, drages af Norrmännernes härnader och fjötog i västra och födra delarna af Europa. At Norrmännerne voro et från Sverige, Norrige, Danmark och kanske Tyfkland utgångit folk, kan ej nekas. At de ock sträckte sina våldsamheter ända til Portugall och Spanien, midt i nionde århundrade, då Araberne der voro rådande, är lika ostridigt *h*); och i tolfte seculo, hulpo Tyfkar, Flämingar och Engelsmän, hvilke med en flotta ärnat sig til det Heliga Landet, under vägen Alphonfus Henriquez i Portugall, at eröfra Lissabon, det de plundrade *i*). Vid sådana tilfällen hafva ofelbart många Arabiska mynt kunnat falla i Nordiska folks händer; Men vore denne åtkomst den enda, så frågas
å nyo,

h) Cardonne Histoire de l'Espagne & de l'Afrique, T. I. pp. 274, 295.

i) Id. Ibid. T. II. p. 274.

å nyo, hvarföre just de aflägsna Samaniska bland rofvet utgjort största mängden, hvilka midt i monde seculo icke ens voro til? Och hvarföre icke något enda Spanskt eller Africaniskt medfölgt *k*)?

I samma mon dessa betänkligheter tyckas försvaga de uptagna förflags meningar, bestyrka de den jag fökt försvara, at handlen genom Ryfsland varit den förnämsta, icke den enda källan, hvarmedelst de aflägsna mynt vi betraktat ofs tilflutit. Ty at någon del genom en eller annan af de omförmälda utvägar kunnat hitbringas, vågar jag ej bestrida.

Då jag för fannolikt antagit, at denna handel förnämligast blifvit drifven ungefär vid samma tid som de fleste mynten äro preglade, och således föga sedan Christendomen hunnit stadgas i Norden, bör jag göra redo, hvarföre jag i detta mål vågat skilja mig från en

k) En Arabisk guldpenning finnes i Kongl. Cabinettet flagen anno Hegiæ 516 eller efter vår tideräkning, år 1122, i Sevilla; men som det ej är bekant, om den är uptagen ur Svensk jord eller på annat vis förvärfvad, så ändrar han ej min sats.

en af mina fäkrafte ledare, Profeflor Aurivillius. Denne lärde Man har upgifvit den förflagsmening *l.*, at Samaniske mynten icke forr kommit hit, än Samarcand och flera städer i Buchariet af Ghengis Kan blifvit förstörda, och man efterhand ur deras grus uphemtat myntskatter, hvilka endast efter tilfrets värde såsom varor, blifvit försälde eller utbytta. Jag hemställer om icke foljande inkast häremot förete sig:

1:o At de hos oss fundna Samaniska mynt utgöra en tämeligen fullständigt suite, der icke många år saknas i näst et helt seculum, hvilket synes göra troligt, at en under samma tid jemt underhållen handel efterhand med sig fört dessa långväga gäster; helst vi erfara, at mynt af 50 til 60 års ålder i allmän rörelse merendels pläga försvinna och vara utträngda af nyare. Då nu vid Ghengis Kans eröfring år 1220, de yngsta af våra Samaniska voro omkring 250 år gamla, tyckes af penningar för än et seculum längre tillbaka, i en så handlande stad näppeligen någon oafbruten series varit gångbar.

2:o

2:o At tilståndet i Ryfsland redan i tolfte århundrade, men än mer efter Ghengis Kans eröfring, på fäit ofvan förmäldt är, varit handlen derigenom til linders.

3:o At ehuru af penningarnes förändring väl synes följa, det de utan affeende på pregeln och endast efter vig, til slut varit gängle såsom varor, det dock viser sig troligare, at denna förändring med dem tildragit sig i något land, der ingen myntning vid deras ditkomst var antagen, sådant som Ryfsland och Sverige, än hemma i sjelfva mynt-orterna. Om detta öde i hembygden dem öfvergått, torde det skett genom Selgiucidiske Turkar och andra ohyffade inkräktare långt före Ghengis Kans tid och Samarcands undergång *).

* *

* *

* *

Mine

*) Til bestyrkande af åtskilliga ställen i detta Tal, samt för at meddela den lärda verlden en hittils saknad kunskap om Konungens samling af gamla Arabiska mynt, skal innan kort ifrån prässen utgifas en förteckning öfver den samma, uprättad och med nödiga anmärkningar försedd af en vittter Man, som på Kongl. Vitterhets - Historie - och Antiquitets Acade-

Mine Herrar.

I hafven hört mina ofullkomliga underlöfningar och derpå grundade gifsningar i et mörkt ämne, som tarfvat et vidlyftigare utförande, än jag vågat af edert tolamod äfka. Antingen edra mognare infigter tjena til bestyrkande eller til rättelse af hvad jag anfört, skal det vara mig lika hugneligt. Sanningen är den jag endast söker. Det är med denna böjelse som jag hoppas, at blifva efter förmågan nyttig och eder behaglig.

SE-

miens anmodan, dertil velat använda sin insigt och möda. Man förmodar at denna förteckning förtjenar så mycket större upmärksamhet, som bemälte Samling lärer innehålla både flere och äldre af detta slags mynt än någon annan känd, hvartil kommer den ännu mera oväntade omständighet, at de nästan alla äro fundne i Svensk jord. På det kännare och äskare ingen ting må sakna af hvad de i detta mål kunna önska, blifva jemväl de märkvärdigaste af dessa mynt med all möjelig noggrannhet i koppar sluckne.

SECRETARARENS

S V A R.

Då Konungen förklarade sig vilja gifva denna Academien nya Ledamöter, var det lätt at af des ömhet för Vetenskapernes tilväxt, och des rättvisa mot förtjensten förefälla sig at bland detta antal finna eder, Min Herre, som förenar alla de kunskapsgrenar, hvilka utgöra ämnet för Academiens arbeten. Sedan allmänheten i edre Skaldestycken igenkännt de gamles funda och rena smak, i et förfvenskadt Sorgespel Racines behageliga och rörande skrifart, har den fett eder emottaga och med et berömvärdt nit vårda och föröka Samlingen af Rikets äldste Handlingar och Minnesmärken, genom sinrike och lycklige Skådepenningar at efterverlden öfverlemna händelser och bedrifter, ärofulle för Svenska namnet och käre för Svenska folket, som äfven öfver dem af eder hand väntar den förste Historiske berättelse. Til desse förtjenster kommer det äfven så smickrande som lycklige tilfälle

fälle J Min Herre haft at bese et land som förvarar de dyrbaraste ålderdomens kvarlevor, lära känna des språk, des Lärde och hvad uplysning vi derifrån kunne förvänta. Om nye bevis af edre insigter kunnat fordras, så är det verkligt genom den afhandling vi nu afhört. Des grundeliga innehåll, des nytta, de uplysningar den meddelar, skriffättet; alt har igenom åhörarnes upmärksamhet vunnit et beröm, som gör mit öfverflödigt. Jag får endast omnämna at Academien funnit hvad den väntat, hvad som den til sina ändamåls vinnande anser för det kraftigaste medel, Lärdom och Smak förenade.

INTRÄDES - TAL ,

Om

*Menniskofsnilletts nuvarande gäfsning
och verksamhet til nya upptäckter,*

Hållit den 17 April 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien ,*

Af

BENGT FERRNER ,

Cantzli - Råd och Riddare af Kongl. Nordstjerne - Orden.

Mine Herrar.

Första inträdet i detta Vitterheten helgade Tempel upväcker en helig vördnad för den Andra des Höga Stiftare , och tankan gifver des ädla föremål en gränfelös vidd. Det uplifvar ock en vördnadsfull hugkomst af en stor Drottning , som uplifvat vitterhets - ljuset i Sverige och varit en lycklig Moder til den store Konung , som nu gjuter så

DEL. I.

M

ym-

ymnig olja til vitterhets - lampan. Desse få intagande händelser vore rika ämnen för et skapare - snilles hela styrka, och, om den bästa vilja kunde gifva mig förmåga, skulle talet härom blifva ganska vidlyftigt, utan at någon af eder, Mine Herrar, skulle det märka; men det vore et ganska förmätit tilbud af en man, som ej använt mer tid på vitterhet än hvad des naturliga böjelse för det sköna och det vackra kunnat vid ledigare stunder uptaga. Det inkast som J, Mine Herrar, härvid kunnen göra, vil jag hvarken uptaga eller befvare. Jag tror endast, at Konung GUSTAF III:s vishet ej gör något utan på goda skäl, och at hans höga ädelmod ej underlåter något som hugnar redligheten. Han känner bättre menniskan än at han kunnat vänta något betydligt arbete för denna Academie af en man, som skulle vid min ålder ingå på en ny bana; men, lik Svea Rikes framfarna största Konungar i nåd emot dem, som i deras yngre år haft den lyckan gå dem tilhanda i lärdoms - yrken, hafver han behagat lemna mig detta vedermäle af sin Kongliga nåd, som upväcker hos mig den lifligaste erkänsla

och

och den djupaste vördnad, hvilka skola följa mig til grafven.

Som det blifvit min skyldighet, at vid detta tillfälle tala öfver något visst ämne; så utbeder jag mig eder ynnest, Mine Herrar, under det jag i största korthet föreligger, likfom på en tafla, *Menniskofnillets nuvarande gäfnings eller häftiga rörelse, och framdrager några up-täckter, såsom verkan deraf, hvilka med edra föremål kunna hafva närmare eller fjernare gemenskap.*

Om behofven fätta människans kropp i rörelse samt den slags tanka, som dermed är förknippad; så synes likväl des åtrå til fanning och kunskap böra ledas utur en ädlare källa och vara henne medfödd; sål den, lik elden i stålet och flintan innan rörelsen tilkommit, är svag och nästan liflös förr än vissa tillfälligheter upväckt den samma. Verkliga händelser uplysa saken bättre än allmänna förnufts ilut, och derföre vil jag helst framställa de förra.

Et ungt, men granskande snille, intogs af et häftigt begär at känna den visdom, som förmentes ligga förborgad uti första ålderdomens skrifter i Indostan, som blott få af de Lärde bland Indianer-

dianerna nu förstå at tolka. Åtrån hos denna var så stark at han nästan glömdes sig sjelf, kastade sig fattig och värnlös om bord på et skepp, utstod der största misöden och kom ändtligen til Ost-Indien, hvarest i början mötte honom så stora svårigheter, at en mindre häftig förefats der aldeles fält modet. Han begifver sig inåt landet genom ödemarker, utfätter sig der för villdjur och röfvare, samt lärer icke desmindre under alla dessa olägenheter de gamlas språk. Han samlar äfven här och der stycken af deras läroböcker, til des han deraf får et fullständigt sammanhang, och när alt var väl bestält återkom Herr Anquetil du Perron lyckligen med alla sina samlingar til sit fädernesland, Frankrike, hvarest han i trycket utgifvit Zend Avesta och utrett hela sammanfattningen af detta i Indien äfven på vist lätt okända språk. Hvad han sjelf derigenom vunnit är mindre tydligt än at forsknings-snillet är i vår tid satt i mycken rörelse.

En annan man, förd af snillets eld med granskningens fakla i handen, vågar ensam stiga likfom trappvis tillbaka genom alla åldrar och nu lefvande samt döda

döda språk up til människans första tal och skrift, hvarifrån alla tungomål här stamma, och af hvilket deras närmare eller fjernare släktkap lätteligen utredes. Med detta verktyg i handen uplöser Herr Court de Gebelin på et naturligt och förnuftigt lätt ålderdomens symboler, gåtor, fabler, allegorier m. m. och afkuddar ifrån des visa män det hånlige löje, som okunnogheten om deras talesätt och seder i senare tider velat dem ådraga. Et så stort fält, säger någon, är för vidsträckt at af en enda människa genomvandra: der måtte finnas oräkneliga misstag och vilfarelser. Jag är ej i tillstånd at derom fullkomligen dömma; men om jag ock skulle det medgifva, så tappar författaren derigenom äfven så litet, som min fats, på snillets och skarpsinnighetens fida, som vågat en sådan plan och äfven utfört den åtminstone längre än någon kunnat förmoda af en mans korta lifstid. Ja! jag vågar äfven säga, at sjelfva felen, om de finnas, måtte bära snillets stämpel och vitna om des starka verkfamhet.

Än vidare, hvem skulle väl tro, at den varme, som kommer från solen

til jorden, är otillräckelig, ja! nästan obetydelig at ensam verka det, som menniskorna på jorden tillagt denna välgörande varelse? Snilletts blols visar likväl, at detta är fant. Herr Mairan hade bland andra länge hyft den tankan, at jorden ägde inom sig sjelf en varma, som ej hade något ursprung från solen; men han fann ingen fast grund, hvarpå han kunde fota sin tanka förr än i Petersburg först, och sedan än närmare på flere ställen blifvit utrönt til huru många graders köld på thermometern under fryspuncten man kunde bringa den samma genom vissa salters blandning til snön i kalla vintrar och nordliga climater. Utgången af försöken var den, at Herr Mairan kunde i det minsta taga den til 1000 grader under fryspuncten på Reaumurs thermometer. Denna köld är likväl hvarken i det afseende konfliktig, at den ej finnes i naturen, eller en absolut köld, som vil säga utan all varma; ty köld är i sig sjelf ingen verklighet utan en brist på varma. När detta lägges til grund och utaf 52 års observationer i Paris medlet af sommarvarman derstädes blifvit funnit 26 grader öfver samt medlet af vinterns 7 gr. under

under fryspuncten; så bör den förra numern läggas til 1000 och den senare dragas derifrån för at erhålla sommar och vinter-varmans förhållande fins emellan, hvilket förhållande är som 1026 til 993 eller som 32 til 31, hvaraf synes, at der icke är mer än $\frac{1}{32}$ dels skilnad emellan den varma som tvingar menniskan at föka kyla och skugga, samt den köld, som utan pälsverk eller varma kläder och eldbrasor skulle förstöra henne i des närvarande skick på samma ort; men när af säkraste underfökningar tillika är funnit, at sommarvarmen, som kommer blott ifrån solen, på samma ställe är i det minsta 6 gånger större än den, som om vintern kommer från samma ursprung, nemligen at $\frac{1}{4}$ delar af solens sommar-varme är derstädes om vintren förlorad; så är ingen annan utväg at förena tvänne så tydeligen bevista sanningar än at antaga, det jorden hafver en egen varma, som är ungefärligen 150 gånger större än solens vinter-varma, och 25 gånger större än des sommar-varma, samt at solens verkan är ensam oförmögen til alla de behofs framskaffande, som menniskan hafver af nöden här på

jorden *). Efter denna invärtes varme ej annat kan än vara jorden i första des början meddelad af Skaparen, och emedan alt i naturen, som haft början, måtte få slut, eller emedan hela naturens kedja består af födelse, tilväxt, aftagande och förfall; Så sluter den skarpfinnige Herr Buffon, at jordens invärtes varma måtte efter hand aftaga och sluteligen försvinna. Jag lemnar nu dessa upptäckter, eller hvad man vil kalla dem, för at längre fram binda dem tilfamman med Herr Baillys systeme.

När denne namnkunnige och snillrike Astronome företog sig at granska den äldsta Astronomiens delar och sammanfättning, för at derom utgifva historien, blef han varse, at de observationer, hvarpå de Egyptiers, Caldeers, Indianers och Chinesares til oss komne både Astronomiske taflor och kunikaper grunda sig, aldrig kunnat göras på de orter, som nu bebos af dessa folkslag, samt at de nödvändigt måtte blifvit gjorde på ej mindre afstånd från dagjemnings-linien än 49 grader och derutöfver. Under forskandet förekommo
honom

*) Bailly, Origine des Sciences.

honom en myckenhet andra skäl, som stadfästade hans första tanka, och vågade han i anledning af dem utgifva sin bok, hvaruti Astronomiens och flera med henne beslägtade vetenskapers uprinnelse härledes åtminstone från Stora Tatariet om ej längre norr ifrån. Denna vetenskapernes härkomst stötte i synnerhet dem, som icke voro Astronomer, och det mäktigaste snille fann äfven dervid svårigheter. I anledning deraf företog sig Herr Bailly uti bref til Herr Voltaire at med än flera skäl bestyrka sin sats, och det gjorde han med en så intagande penna at den syntes vara förd af sjelfva behagen, hvarigenom deras inbillning förfaller, som tro, at Mathematiquen utesluter ej allenast eld och snille, utan äfven sjelfva förnuftet i andra ämnen än de Matematiska, hvarom de likväl sjelfve ej kunna dömma. Herr Bailly företager än vidare, at äfven som vår namnkunnige Olof Rudbeck den äldre upföka den länge förlorade Atlands Ö och hafver nog drifstighet at peka på Spitsberget och Nova Zembla såsom första hemvist för det folk, som i långt senare tider öfversvämmat Asien och Europa

samt en del af Africa. Det ena snillet kan ej misskänna det andra, och Herr Bailly hafver nog ädelhet at tillå, det han af Rudbecks skarpfinnighet och lärdom haft mycken hjelp i sina undersökningar, fastän han föregifver, at kärleken til fäderneslandet något förlett den Svenska Häfdateknaren. Herr Bailly går än vidare och medgifver at om han skulle få mer medhåll än Rudbeck, så bör det tillskrifvas de fanningar, som blifvit upptäckte sedan Rudbecks tid, och i synnerhet, at han kunde vänta sig mer uplysta läsare än Rudbeck kunnat hafva i sin tid.

För at utreda huru det kan vara möjligt at få flora folkskarar, som föregifves, kunnat utgå från de länder, hvilka för köldens häftighet nu mäga blott underhålla et i sådant affeende ringa antal menniskor, komma Herrar Mairans och Buffons meningar, grundade i fasta ikäl, ganska väl til pass: emedan deraf följer, at jorden i första tiderna haft en så stark invärtes varma, at de länder, som legat omkring polerna haft den tilräckelig at frambringa växterna i största fullkomlighet, och at orterne närmare dagjemnings-linien haft

haft den så öfverflödigt, at menniskorne der ej kunnat berga sig; men at med tidens längd jordens inre varma få aftagit och följakteligen jorden få affvalnat, at menniskorne efter hand kunnat draga sig alt närmare och närmare åt dagjennings-linien m. m. De som med eftertanka granskat dessa meningar och deras sammanhang, måga döma om de äro foster af det äkta snillet eller af snillets yra. Jag är öfvertygad om det förra; men om ock det senare skulle antagas; så visar det ändock tydligen mit påstående, at mennisko-snillet är nu förtiden uti en ovanlig rörelse.

Hvad styrka drager icke samma påstående af konsten, som man nyligen funnit, at med rätt ansenliga tyngder fara up til förr otrolig högd från jorden igenom det lätta flytande ämnet, luften? Medel at styra en vifs kofa fattas ännu; men jag hafver til snillet det förtroende, at äfven det förr eller senare blifver upfunnit. Gifves der någon så känslolös; som ej röres til förundran ej mindre öfver menniskans djerfva tiltagfenhet at utan styre och segel genomvandra den ostadiga luftens vida rymder, än öfver sjelfva den frambragta fan-

fanningen, hvilken den egennyttige mindre värderar efter han ej ser deraf någon enskild nytta för sig; men nyttan kommer af våra behof, och dem känne vi än ej alla?

Den forsknings- anda, som nu slyfelfätter få många menniskor at bringa Gudaläran til sin enfald, at lemna förnuftet skäligen tilträde, at visa, det ingen strid möjiligen finnes emellan uppenbarelsen och den politik, som grundar sig på förnuftet och en inbördes kärlek menniskor emellan; alt detta bemödande hvad gifver det tilkänna? Snillets rörelse.

När en påstår sig kunna gifva tilkänna et skeps afstånd och des storlek i öppna hafvet, då det är få långt borta at intet väpnadt öga det kan utröna, och en annan föregifver sig igenom en slags djur-magnetisme kunna bota sjukdomar; få tänker jag, innan sammanhanget är utveckladt, at något sannolikt hugskott fatt dessas tankar i stark rörelse, hvilken kan til äfventyrs verka mycket godt och föga ondt; men, läger någon, hafver man icke länge sedan förkastadt förslagsmeningar och systemer? Jo, på samma grund som mångkunnighet, då
med

med denna senare förstås det aldraminsta af hvarje vetenskap för at ibland okunnigheten lyfa och bedraga; men när man vet mycket i hvarje sak af många, så är utfligten visserligen större. Äfven så ökes vidden för våra tankar då någre sanningar läggas til grund i förslagsmeningen och många sannolikheter efter förnuftig sammanbindning den samma föröka; men hafver förslagsmeningen ofanning til grund; så är den narraktig och bedrager blott dåren.

Jag skulle blifva utan skäl vidlyftig om jag företoge mig at anföra än flera bevis til mennisko-snilletts nu varande häftiga rörelse, i synnerhet som jag är öfvertygad, at J sjelfve, Mine Herrar, oändeligen bättre än jag inseen hvad gemenskap, åtminstone större delen af det anförda, kan hafva med Historien, Antiquiteterna, Fabler, Sinnebilder, m. m. Men om J anseen såsom en britt eller et af mig begångit fel at jag ej tillika upgifvit orsaken til denna snilletts ovanliga rörelse i vår tid; så erkänner jag det så mycket heldre, som orsakerne kunna vara mångfaldiga och deribland största delen för oss ännu dold; Ja! stora snillens dolda kraft kan hvarken

ken igenom upfostran, födelse-ort, tid eller regeringslätt förklaras. Stora snillen äro ej människoverk. De äro en skänk af Himmelen. Lycklig den Regent eller regering, som förstår at til sit folks fanna väl använda denna Guds-skänk och ej draga den til oädla affigter. Jag tror likväl mig någorlunda fri från misstag om jag upgifver en af dessa orfaker, såsom mycket verkande, den täflan, som Vitterhets och Vetenskaps Samfund upväcka, och den laggränhet, hvarmed alt i deras Handlingar granskas och bevaras från glömska. Jag går än längre och påstår, at denna orsak är aldeles grundad; emedan vår Store Konung, som med et skarpsynt öga och outtröttelig möda söker befordra sann uplysning och den goda smaken ibland sit folk samt ensam förmår hägna och uplifva, hafver, til så högt ändamåls vinnande, förnyat denna Vitterhets Academie.

Fåfängt invänder någon, at det är blott fruktbara länder förbehållit at frambringa stora snillen och at Svenska klimatets hårdhet sträfvar deremot. Det forra vederlägges lätteligen derigenom, at Attica var et bergigt och gan-
fka

fka magert land; men frambragte likväl ur fit sköte de största vitterhetsnillen, som verlden ännu känt, och det senare är få mycket mer ogrundadt som, utom alla andra skäl, GUSTAF III. är både född och uppfödd i Sverige.

INTRÄDES - TAL,

Innefattande

*Strödda Tankar om den visshet
som finnes uti Historien,*

Hållit den 17 April 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,*

AF

JAC. VON ENGSTRÖM,

Cantzli - Råd och Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden.

Mine Herrar.

Konungen har i nåde täckts utse mig at intaga et rum ibland eder.

Mig har icke varit tilständigt at rådfråga något annat än min underdånige pligt at vörda och lyda denna Kongliga befallning. Det återstår för mig allenast at i möjeligaste måtto föka upfylla de skyldigheter mig här kunna åligga.

At

At svårigheter mig dervid möta, förutser jag med någon oro. De vitterhetens stycken, som äro denna Academies föremål, fordra mycken insigt, nogaste granskning, bästa urskilningsgåfva.

Historien är icke den lättaste af dessa yrken, så vida den bör vara en sanfärdig berättelse om förefallne händelser, författad med sådan redighet, ordning och behaglighet, at den både kan förnöja och upbygga.

Sanningen är Historiens själ, ordningen des lif, en angenäm framställning de täcka anletes drag som intaga och fägna. Det ädlaste af allt är likväl sanningen. Den bör framför allt råda. Den bör vara en häfdateknars hufvudfakeligaste ögnamärke. Des språk bör häfdateknaren tala, om annars historien skal, såsom sig bör, vara skild ifrån dikter och sagor.

Så visst som sanningen utgör rätta kännemärket af en äkta historisk afhandling och tilvinner författaren den yppersta ära, så säkert är ock, at den mäkt redlige häfdateknare kan sig mistaga.

Huru skulle det ock annorledes vara. Historiske fältet är vidsträckt, sti-

garne icke väl banade; de ledare, som tillitas, icke alltid fäkre. Dageliga förfarenheten har lärt, at berättelser icke alltid äro pålitelige, äfven om de händelser, hvilke, snart sagt, under våra egna ögon sig tildragit. Må man då icke med skäl befara at förvillas af berättelser om framfarna tider.

Det kostar en redlig häfdateknare icke ringa befvär, at, medelst noga granskning, af berättelserne urskilja det fanna, det verkkelige. När han såsom mäkt bemödat sig, blifver oftast des enda vedergällning at hafva hunnit til så stor grad af visshet som möjelig synes.

Tillåten mig, Mine Herrar, at om denna *visshet i Historien*, så yttra några strödde, icke nya tankar.

Kan man uti Historien icke förfäkra sig om en visshet, hvilken på matematiskt sätt må blifva bevislig, gör tilfyllest om den i det närmaste är lika fullkomlig med den visshet, som Lagfarenheten gillar och antager.

En skickelig häfdateknare förefaller mig såsom en rättskaffens domare, hvilken med all omsorg söker utröna vissheten af de upgifter som förekomma.

Handlingar och vitnen äro de bevis, som älkas af dem bägge; bägge måste noga granska och jemföra skriffter och berättelser. Skilnad företer sig allenast vid den omständighet, at domaren, medelst edgång något närmare kan förläkra de återopade vitnens utfagor. Deremot måste för en häfdateknare vara tillräckeligt, at trygga sig vid en eller fleres, för redlighet kände Mäns, berättelser, om ock et eller annat jäf skulle neka dem at vid en domstol för vitnesgille anses.

Förnöjande och för kunskaperne riktande kunde i vifst affeende vara, om historien förmådde göra redo för alt hvad sig tildragit, alla förändringar inom menniskoslägtet, des hvarjehanda upptog och påfund; men dels är sådant för mycket begärtdt, dels kunna flera saknade underrättelser, i andra affeenden, vara umbärlige.

Emedlertid rönes nogsamtd at, ibland de händelser, som med glömskans mörker blifvit omgifne, äfven många måste finnas, hvilke vår upmärksamhet förtjena kunnat; antingen de aldrig blifvit lemna-de til efterkommandes kunskap, eller med förlorade tideböcker råkat uti förgätenhet.

Sådant visar sig tydeligast uti, snart sagt, alla folkslags första ålder, då, i stället för uplysning, blott idel mörker vankar. Icke stort mera upklarnadt är det tidehvarf som fått namn af Fabel-tid.

Måtte vara at de bibehållne fråfägnar af Fabel-tiden, tolka verkliga händelser, dem man sedermera, af okunghet om den tids språk, seder och bruk, icke förstått utreda, eller at de allenast äro diktkonstens foster, blifver dock dervid at de, i alla fall, sakna den visshet historien bör äga.

Jag vänder mig således til mera kände tidehvarf.

Ju tidigare et folkslag hunnit stadga sig uti et samhälle, eller, under fridens lugn, upodla snillet och sträcka omtanken längre än til eget försvar och nödvändigaste uppehälle, desto förr äro des häfder uplyste, desto vissare des tideböcker.

Här börjas det första Historiske Tidehvarf, under namn af landets äldre historia, olika, såsom man sig lätteligen föreställer, för de flesta folkslag.

Om Juda folket börjar sin historia med människolägtets första ålder, så saknas likväl hos alla andra folkslag otalige
län-

länkar af den kedja som tideräkningen förete borde. Vi blifve åtminstone i denna delen långt efter, och veta icke stort af fäderneslandets invånare förr än flere tusende år efter jordens danande.

At utfätta begynnelsen af Judarnes historiska tidehvarf vid den tid, då deras förste ofs bekante häfdateknare Moses lefvat, synes icke passande. Med lika skäl skulle vi här i riket börja detta tidehvarf uti ellostet århundrade efter nu vedertagne tideräkning, då vi likväl, efter antagen mening, redan äro inne uti medeltiden af vår historie.

Frågan blifver huruvida uti Mosés berättelse om Judarnes fornhäfder kan finnas behörig historisk visshet?

Jag behöfver icke erindra om den uplysning af ädlaste halt, hvarmed Moses var begåfvad, och den deraf sig härledande visshet. Måtte jag blott betrakta honom i egenkap af häfdateknare, så kan icke heller, i det afseende, en historisk visshet des skrifter fränkännas. Hade han inga eller få handskrefne underrättelser at tilgå a), voro lik-

N 3

väl

a) Man erindre sig hvad om Adams taflo, Seths pelare samt Enochs skrifter flere vitre Män skrifvit.

väl språk, feder och bruk förmodeligen icke då vidare förändrade, än at han lätteligen kunnat förstå at af gamla frågner utreda det rätta och fanna.

Emot Mosis frågd är intet at invända. Ingen anledning at mistänka en man af des egenskaper at hafva diktat ofanning. Skulle något af hvad han berättar, uti våra ögon synas förunderligt, må det tillkrifvas människoslägtets nuvarande förändrade skick och omsändigheter.

När uti de delar, som jemförelse medgifva, et lika omdöme kan äga rum om andra folkflags äldste häfdateknare, må de äfven anses såsom säkre ledare uti deras första historiska tidehvarf, eller den äldre historien.

För at icke sträcka underfökningen härom för vida, stannar jag i detta ämne blott inom vårt fädernesland.

Mig synes at Sveriges första historiska tidehvarf med alt fog kan räknas ifrån den tid, då Snorre Sturleson börjat den af honom författade Ynglinga Sagan. Svensk var han väl icke, men så mycket mera oväldug. För kunnog, redlig och i sin tid ansedd erkännes han. Född på Island, härstammade han
af

af samma förfäder med oss. Någon tid hade han uppehållit sig uti Sverige. Han var så mycket mera i stånd at urskilja det sanna af de äldres kynqviflor, skaldeliöd och fråfägner, som tiden icke hunnit göra större skilnad uti språk, seder och bruk ifrån nyfånämde underrettelsers författande til Sturlefons tid, än ifrån dennes tid til vår. Sturlefons trovärdighet vinner äfven ny styrka af den öfverensstämmelse, som befinnes emellan de Isländska och andra folkflags gamla häfdateknare, hvilke, efter all liknelse, icke följt hvarandras berättelser.

Utan all tvifvel synes det vara, at de fleste folkflag haft äldre häfdateknare än de, hvilkas skrifter hunnit at til vår tid förvaras. En del sådana äro nu blott til namnet kände; af andre har man deras berättelser allenast styckevis inryckte uti senare arbeten.

Af första monarchiens häfdateknares Berosi, Ctesifæ och Megasthenis skrifter äro så stycken at tilgå, och kanske en del fallke, såsom man det säkert vet om dem, hvilka Annius Viterbiensis, under Berosi namn utgifvit. Hos Eusebius finnes något af Egyptiske häfdateknaren Manethons anteckningar. Q. Fabius

bius Piſtor, den äldſte bekante Romerſke häfdateknare, åberopas af de gamle ſamma folkslags ſkribenter, men ſaknas i öfrigit nu.

Et folkslags äldſte kände häfdateknare, ſom ſkäligt klander ſig icke ådraget, är i tvänne hänſeenden märkvärdig. När han, å ena ſidan, uplyſt hiſtorien öfver de framfarne åldrar til ſin tid, finnas ſamma folkslags häfder, å andra ſidan, för de följande tidehvarf merendels bättre utförde. En omſtändighet, ſom på förenämde Sturleſon och des ſkrifter fullkomligen inträffar.

Konſten at ſkrifva blef ſedan hos ofs mera allmänt öfvad. Lagar, domar och flere handlingar författades i penan, affkrefvos och förvarades; man vårdade ſig mera om hiſtoriska uplysningar, och deſſe hafva, ſåſom vår tid närmare, icke hunnit aldeles förſtöras och förſvinna.

I deſſa omſtändigheter igenkännes den egenteligen ſå kallade Hiſtoriske Medeltiden.

Nyare Hiſtorien vidtager icke långt efter boktryckerikonſtens upfinnande, eller då denne hunnit mera utbredas. Svenska Hiſtorien börjar detta ſiſtnämde tide-

tidehvarf vid den för oss så lyckelige tid, när med GUSTAF ERICSON WASE, den Kongl. Svenska Thronen af Wase-Ätten intogs; så mycket märkeligare, som grunden då lades til Rikets sjelfständighet, landets upodlande, handflögders och handelns upkomst, med vetenskapernes tilväxt och förkofran.

De källor, hvarifrån historien för bägge dessa tidehvarf kan ledas, äro i det närmaste af samma slag; men nyare historien utmärker sig likväl med ymnogaste förråd af medel til des uplysande.

Handlingar, så allmänne som enskilte, finnas ännu ifrån medeliden förvarade uti våra förråder och skulle visserligen ännu långt flera hafva varit at tilgå, om de icke på hvarjehanda sätt blifvit för oss förlorade. De til nyare historien hörande handlingar hafva icke undergått så oblida öden. Få af dem torde så aldeles hafva försvunnit, at de ju på något ställe ännu vore at uplöka, sedan ordentliga archiver blifvit inrättade och vettgirugheten upväckt en smak at samla, hvilken jemväl af fåfängan ofta blifvit fortfatt.

At *Häfdatknare* under medeltiden icke saknats, intyga de öfverlefvor vi af dem äge. Hos ofs hafva de fleste varit af Andeliga ståndet, inom hvilket den tidens lärdom egenteligen hade sin fristad. Dagböcker som uti klostren gemenligen höllos, och någon likhet äga med Grekernas *Ephemerides* och de Romares *Diurna*, hafva förvarat åtskillige underrättelser, dem man på andra ställen fåfängt föka skulle.

Huru rika vi äro på *berättelser* om historiens nyare tidehvarf, vitna nog samt våra boksamlingar. Vitterhetens förkofran och den smak deraf, hvilken denna tid utbrett sig til alla stånd, jemte boktryckarekonstens framsteg, hafve vi egenteligen at sådant tillskrifva.

Minnesmärken öfver regerande Herrar och deras afkomma, öfver enskildte personer eller någon sig tildragen händelse, äro äfven talrike i de fleste länder.

Mynt blefvo slagne i medeltiden så väl såsom nu, fast til olika skrot och korn; men det är en nyare tidehvarfets uppfinning at, medelst skådepenningar, bevara åt efterkommande minnet af vissa händelser och personer. Grekers och Romares medailler, churu i all-

allmänhet at räkna långt äldre än de andra folkslags skådepenningar, höra dock egenteligen til nämde folkslags nyare historiska tid.

Så tjenlige som desse uprepade hjälpedor äro för historien, lå angelägit är ock at framför alt förfäkra sig derom at de äro äkta; ty i annor händelle, förstår det sig sjelf at de icke såsom bevis antagas kunna.

Handlingar anses för de säkraste ledare uti historien; men det faller befvärligt at dem upföka och samla, och ännu mera at med urskilning af dem utleta det nyttiga, det uplyfande. De, som äro nog oförtrutne at sådane med granskning til allmänhetens tjenst utgifva, förtjena således mycken erkänsla af samtida och efterkommande, under det de lätta maksamme skribenters möda.

Skola *handlingar* likväl något bevisas, så måste de vara i hufvudskrift eller i afskrift af trovärdige Män bevitnade. Andre afskrifter af gamla handlingar kunna, i brist af tilgång på bättre, hållas til goda, när de med säkerhet finnas vara skrefne nära vid den tid, då hufvudskriften blifvit författad; men, i detta fall, är likväl nödigt, at icke blott

hästa

häfta sig vid den första afskrift man öfverkommer, utan bemöda sig at upföka flera dylika, i affigt at dem med hvarandra jemföra. Man har, vid sådane underfökningar, ofta funnit dylike afskrifter fins emellan skiljaktige, äfven uti nog väsentelige omständigheter. Carl den Stores privilegium för Brehmiska Kyrkan är infört så väi uti *Krantzii Saxonia a)*, som *Adami Bremensis Kyrkohistoria b)*, men så skiljaktigt, at man nogsamft finner det olika afskrifter blifvit nyttjade, hvilket äfven för detta är anmärkt uti de så kallade Halliske observationer c).

Vid underfökningen om handlingars trovärdighet, gör den så nyttige diplomatiska kunskapen sin rätta tjenst. Man måste veta när man började skriva i det land, hvarest den förekommande handling skulle vara författad; hvad slags pergament i äldsta tider til skrifter blifvit nyttjad; när samma pergaments bruk aflades och papper i des ställe användes. Man måste känna hvarje tids stil, så til hand som sammanfättning; de språk,
uti

a) L. II. C. 15. p. 38. ed. Francof. 1621. fol.

b) L. I. C. 10. p. 12.

c) Obs. Select. ad rem litt. spect. T. X. p. 373.

uti hvilke handlingarne hvar i sin tid plägade utfärdas, titlar och flera bruk.

Det fordras mycken öfning at väl förrätta denna granskning och mycken varfamhet, om annars rätta medelvägen skal träffas emellan de tvänne lika skadelige ytterligheter, at vara öfver höfvan tvifvelaktig eller alt för mycket lät-trogen. Den förra blifver lätteligen utan historie; den senare saknar den sanning, som från en rätt historie är oskiljaktig.

Med diplomatiska kunskapens tilhjelp har man blifvit i stånd at urskilja det äkta från det falska; ja när det förra antages och det senare förkastas, lägger man ännu, för säkerhet skul, det misstänkte tils vidare å fido.

Et bref af Påfven Agapeto den Andre rörande gränsen emellan Sverige och Dannemark har mycket förlorat af det förtroende, som upfinnaren förmodade det tillskynda kunna. Längre hade man med en slags vördnad anfett en af *Ruxner* a) anförd handling til bestrykande af Torner spelens ålder, när *Goldastus* började göra samma åtte misstänkt,

a) Thurnier Buch.

tänkt, - hvarefter *Conringius*, *Boeclerus* och *Schurtzfleisch* med flere skäl bevist den vara falsk. De äldste handlingar, innehållande förmoner för kloster och munkar, tarfva få mycket nogare skärskådande, som sistnämde med något skäl kunna misstänkas för bedrägeri, såsom *Papebrochius a)*, *Mabillon b)*, *Sagittarius c)* med flere *d)* fökt ådagalägga.

Icke långt tillbaka upteddes et Adelsbref som skulle vara af Konung Carl Knutson förlänt, men författaren hade varit så föga skickelig at han, jemte andra fel, äfven låtit nyfsnämde Konung föra titul af Hertig til Pommern. Det är en lycka at kunskap fällan är bedrägeriets följeslagare.

Til berättelser måste man icke utan varsamhet lämna sit förtroende. De kunna vara falska, ja äfven under andras namn diktade, i affigt at desto lättare förleda. Galenus, som lefde i andre årh-

a) Propyl. T. II. Apr. Act. Sanct. T. III. Apr. p. 788.

b) Art. Diplom. L. III. C. 1. §. 2.

c) Antiq. Thuring. C. XI.

d) Tentzel monatl. unterred. A:o 1697. Pheffinger Not. in Vitriarii Inst. Jur. publ. L. I. T. XV. §. 5. p. 1117. it. p. 1284.

hundrade efter Christi födelse, under rättar ofs, at man redan före des tid förfalskat skrifter och böcker.

Berättelser, hvars författare sig icke namngifva, antingen at alt slags namn saknas, eller at det rätta, under et diktadt fördöljes, kunna mistänkas; men må icke aldeles förkastas. Kan man af sjelfva berättelsens art icke döma om författarens trovärdighet, företer sig dock mycken anledning at nogare undersöka och pröfva rätta sammanhanget af det som berättas. Senare tidens granlagenskap har ofta föranlåtit redligt finnade män at förtiga fina namn, i synnerhet när sanningen kraft at personer måste nämnas.

Säkraft är man, när författaren kännes til des egenskaper och öfriga omständigheter, des anseende, frägd, leverne, tänkesätt, oväldighet, m. m. Utmärker alt detta en rättfint och redlig man, så är han, i brist af handlingarne, et tjenligt historiskt vitne om de händelser, hvilke med honom äro samtida, eller nära til den tid han lefvat.

Skyldskap med de personer, som omtalas, eller deltagande i de ärender, som beskrivas, må icke betaga en författare

fattare trovärdighet, om han annars för redlig och oväldug kan anses, samt icke finnes af samtida klanderlöse män skäligen vara i dylika mål bestridd.

Nyare häfdateknare, hvilke lefvat i längre afstånd ifrån den tid, hvarom de handla, måste stödja sig på föregående berättelser och tideböcker eller fäkra handlingar, dem äldre skribenter icke kända. Dessa källor böra åberopas och anföras; men finnes detta uturaktlåt eller de föregående ledare af okunghet orätt förstådde och förklarade, är rådeligast at icke trygga sig vid en författare, hvilken få litet känt värdet af den historiska vissheten.

Uplyste häfdaöfokare hafva icke aktadt för sig vanhedrande at anföras sina få kallade löftesmän. De hafva icke allenast infett nyttan deraf, utan jemväl fåmedelst öfvertygat läsaren om sin redlighet och oväldughet, samt författ sittnämde i tillstånd at undersöka den historiska vissheten. Det må härvid gälla hvad vår allmänna Lag stadgar a): "ther uplysning sökes i thet, som för lång tid skedt är: pröfve ock tå Domaren
hvad

a) Rätteg. B. C. XVII. §. 24.

"hvad vitsord then äga kunnat, som
"vitnet sig åberopar."

Löjeligt, och på intet fätt öfvertalande är hvad Historiographen Johannes Wideclindi *a)* yttrar emot et sådant anförande af de handlingar, hvaraf man sig betjent: "Det skulle synas orijmligt, säger han, at hängia redskapen wid arbetet, icke annorledes än en handtverkare wille knippa sijl och tång wid wärket som han gjordt hafver, m. m.

Serdeles förtroende kan icke fättas til en författare, då han, för at erfätta den brist af underrättelser, som hos äldre häfdateknare sig visar, tillägger egna gifsningar, utan at desse för sådane utgifva. Den rätta historiska fanningen saknas, när häfdateknare åt de uti Historien förekommande personer låna tankar, hvilka icke helt naturligen bestyrkas af samma personers kända företaganden; lägga dem tal i munnen, hvilka de aldrig hållit; föregifva ofäkra anledningar til vissa händelser; förblanda händelserna för at framställa dem på et fätt, mera kitlande för en del läsare; föreställa omständigheterna annorlunda

DEL. I.

O

än

a) Thet Svenska i Ryssland tijo åhrs krigshistorie uti dedication til Riks-Cantzleren.

än de verkligen varit, för at, i sin tan-
ka, lyfa med något infall.

Alt fådant är knapt värdigt åt Fa-
bel-tiden. Kan icke annorlunda anses
än en dikt, ofta tjenlig at roa och kan-
ske upbygga, men med Historien icke
at förblanda.

Man vore långt bättre belåten med
det magra utkast til Historien, känt un-
der namn af krönika, när den med
redlighet är författad. Kyrkoläraren,
Philosophen, Sedoläraren, den Lagfar-
ne och Statskloke, kunna deraf med
mera visshet sjelf döma om kyrkans til-
stånd uti alla åldrar, om människosnil-
lets til- eller aftagande, federnes förfall
och förbättrande, hvad rätt och skäl i
alla tider varit, hvad utvägar til Sta-
ters uprätthållande och förkofran uti
olika omständigheter.

När äldre häfdateknare tillitas, är
icke rådeligt at lemna fullt förtroende
til öfverfättningar af deras skrifter. För-
fattarens rätta mening inhemtats säkraft
af des eget arbete; jag menar uppå det
språk han sjelf nyttjat vid sin berättelses
förfärdigande.

Vid gamla historiske berättelser,
är nödigt at söka utmönstra de tillägg-
nin.

ningar, som i senare tider kunnat inflyta. Innan boktryckare-konsten upfans var ingen annan utväg för den vetgiriga än at afskrifva andras arbeten. Desse afskrifter kunde, i anseende til besvär och kostnad, icke vara talrike. De få som gåfvos, voro uti deras händer, som funno nöje uti dylika skrifter, och desse införde ofta sina egna anmärkningar eller tillade dem i brädden. Här af togs åter andra afskrifter, och den, som detta bestridde, var ofta icke bättre af kunskaper underbygd, än at han lät dessa tilläggningar uti texten inflyta. Härifrån leda sig åtskillige olikheter uti handskrifterne, utom dem, hvilka af skriffel eller misläsning kunnat insmyga sig. Härifrån förskrifva sig åtskilliga uppgifter uti de gamlas berättelser, som, då de icke med tideräkningen stå at förenas, ådraga hela berättelsen en ofta oförtjent misstänka.

Må mig tillåtas at under berättelser uptaga de få kallade *Tidningar*, hvilka ifrån sextonde århundrade alt mer och mer tiltagit och gängse blifvit. Desse, med någon begärlighet fökte och läste, men föga aktade dagblad, försvinna nästan så fort som nyfikenheten blifvit til-

fredsstäld. At gå i borgen för tilförlåteligheten af det mästa deruti finnes, vore dårskap; men at många fäkra uplysningar i Historien för sin tid här träffas, hvilke på andra ställen icke öfverkommas, är en fanning som icke kan bestridas.

Huru opålitelige utländske skribenter äro uti historien, när de icke känt språket hos det folkilag om hvilket de berätta, intyga nogsam, utom annat, de flesta relebeskriningar. Likväl finner en granfynt forskare ofta uti utländska skrifter uplysningar som saknas hemma. Vi träffe uti *Mercure Historique de Hollande* af förra seculo Sventka handlingar, som fåfängt hos oss fökas.

Innan jag lemna*r Berättelseterne*, må jag erindra om nödvändigheten at, så vida sig göra låter, jemföra flere uti samma ämne. Få häfdateknare hafva kunnat så afskudda en del menniskliga svagheter, at ju uti deras skrifter rönas spår til en illa förstådd kärlek til fäderneslandet, öfverdrifvit tilbedjande af stora Herrar, egennyttiga affigter, hat, afvund, bitterhet och fruktan. De felaktigheter i historien som förenämde svagheter

heter alstrat, kunna bäst rättas när flere berättelser sammanhållas emot hvarandra.

Af *Minnesmärken* äro de äldste utan all påskrift. De gälla då icke mer än den fräfsagn, som underrättelse om dem til efterkommande lemnat. De ännu hos oss i behåll varande ättehögar, äfven de så kallade *Bötaflenar* äro af detta slag. At Upsala Konungar fordom efter döden bekommit sina hviloställen uti de så kallade Konungshögarne vid Gamla Upsala är en fräfsagn som Sturleson bekräftar.

Det märkvärdigaste forntidens monument utan påskrift, som vi hos oss äga, är väl det som finnes vid Kivik i Skåne. De flere människobilder här föreställas, jemte andra figurer tyckas utmärka at det af fremmande konstnärers hand blifvit förfärdigadt. At de varit Romare är en snillrik, föga trolig gissning; at de varit Norrmän icke heller bevilligt.

Minnesmärken med påskrift teknade, hafva antingen blifvit upreste vid samma tid med den händelse, hvarom de skola vitna, eller äro de i senare tider förfärdigade. I förra fallet äga de i det

närmaſte lika rätt med handlingarne at tjena til bevis. I ſenare händelfen betyda de icke mera än andre nyare berättelfer.

Äro nu ſådana minnesmärken verkligen få åldrige at de kunna räknas ſamtida med händelferna, bry de likväl ofta en häfdateknare, när man icke kan utleta til hvad tid de egentligen höra, helſt åratals ſaknas uppå de äldſta.

Af påſkrifter å Grekiſka och Romerſka minnesmärken, hafva ſamma folkslags häfder hemtat åtſkilliga uplyſningar. Likväl gifvas äfven ſådana, hvilka til någon wiſs tid icke hänföras kunnat,

Hos oſs äro våre runſtenar merendels af fiſtnämde beſkaffenhet. Hvad man med någon art af wiſſhet kan dömma är det, at de fleſte blifvit upreſte emellan den tid, då en del af våre förfäder hunnit få förſta undervisning uti Chriſtna läran, och den tid då flere klosterters inrättande ökte Munkarnes antal i riket.

Emedlertid om icke de perſoners namn, hvilkas minne deſſa runſtenar bevara ſkulle, lyſa uti våra andra häfder, vitna runſtenarne likväl om våra förfäders härfärder, ſeder och bruk under åfvannämde tidehvarf.

Af minnesmärken, hvarmed senare tider velat ihögkomma forntidens namnkunniga män, må exempelvis anföras de uti Varnhems kloster-kyrka befintelige grafstenar öfver någre Svenska Konungar. Det är bekant at desse grafstenar uti tider, långt aflägfte ifrån samma Konungars regering, beförgde blifvit. De på dem befintelige påskrif-ter äro således icke tilförlätelige.

Under *Minnesmärken* få äfven *Målningar* finna rum. De kunna för många orsaker skull icke vara färdeles gamla hos oss. När man vet af hvad ålder de äro, intyga de om den tidens framsteg i konsten at tekna och måla, om sin tids smak och bruk; men tjena föga til uplysning om sjelfva händelsen, som de föreställa.

Mynd eller portraiter utan påskrifven underrättelse om personen eller tiden när de blifvit förfärdigade, äro ofta osäkre, fällan väl träffade. Vitna således icke alltid om personens rätta utseende, men väl om den tids smak och klädedrägter.

Mynt verkligen slagne i fornåldren och icke i nyare tider tilverkade, vitna om handel och rörelse hos det folk-

flag som dem pregla låtit, om deras myntstäder, m. m. När de regerande Herrars namn blifvit någorlunda tydeligen utfatt på mynten, kan man vägleda sig til utrönande af myntets ålder, ehuru årtalen på de äldre myntsorter saknas; men at af en eller annan bokstaf vilja sluta til Myntherrens namn är ganska ofäkert.

Myntkunskapen lemnar dock åtskilliga anledningar at af andra märken döma til hvad folkslag och tidehvarf de gamla mynten hänföras böra.

Det förstås af sig sjelft, at man icke måtte låta sig bedraga af updiktade och understuckne penningar. Reglor til up-täckande af sådant bedrägeri göra icke tilfyllest; ögat måste vara upöfvadt at med granskning betrakta mynt af alla åldrar. De måste understuckne mynt äro gutne och sedan med hvassa jern förbättrade. Sällan har man gjort sig möda at göra nya stämplar; men, i den händelse, rönes gerna någon olikhet i figurer, bokstäfver, storlek, vigt eller andra bruk af den tid man velat efterapa.

De efter Romerske mönstler emellan år 1560 och 1570 förfärdigade vackra medailler af *Jean Cauvin* och *Alexander Bassian*

Bassian uti Padua, hvilka af myntälskare kännas under namn af *Paduaner*, äro med flit något större tiltagne än de vanlige stora kopparmynten. De finnas alla uppgifne af Herr Molinet.

Man kan icke alltid förlita sig på de i böcker dels afritade dels beskrefna mynt. Åtskillige af de mynt, hvilka *Patin*, *Goltzius*, *Seidius* och *Octavianus Strada* anfört, mistänkas. At *Jaques de Bie* uti des verk, kallat *La France Metallique* infört en myckenhet af honom sjelf diktade mynt, har *Papebrochius* anmärkt a). Alla de mynt som träffas uti *Johannis Palatii* arbete under titul: *Aquila inter lilia*, anses vara falska.

Det är bekant huru besynnerligt man afteknadt, läst och beskrifvit en gammal stor Svensk slant, den man tilskrifvit innevånarne uti Sevensiske bergstrakten b).

Skådepenningar äro ganska tjenlige at göra historien mera lysande; men fällan träffas der någon historisk uplysning som

O 5

icke

a) Propyl. Act. Sanctor. prop. T. II. Apr. C. III. N:o XLIX.

b) O. Sperling de numo æreo Svecico per errorem Francorum Sevensibus adscripto. Hafniæ 1703. 4:to.

icke af handlingarna med mera visshet inhemtas kan. At *Skådepenningar* ofta förleda om man sig blott vid dem fäster, intyga åtskillige Romerske medail-ler, enär de med historien jemföras.

Näst *mynt* må jag nämna de äfven af Stämpelnidare förfärdigade *Sigiller*. Af deras kännedom hemtas mycken up-lysnings vid bevitnande af gamla hand-lingar, hvilke, med *sigiller* försedde, alltid äga större vitsord. Gamla *sigiller* underrätta oss om flera forntida perso-ners stånd, värdigheter och embeten, om flera inrättningar, om kloster och andra gillen.

Af de uti *sigiller* befintelige sköld- demärken kan man likväl under flörre delen af medeltiden, icke draga fäkra slutfatser til ättelängders författande, så vida flere exempel gifvas at son och fa-der fört olika märken uti deras sköldar.

At förfalska sigiller har ondskan icke dragit uti betänkande, och vi haf-ve deraf et snöpligt prof af Fru Bir- gitta Olofsdotter til Hammarstad emel- lan åren 1460 och 1470 a). Men såda- ne äro väl i äldre tider fällsynte. Hvad
vapn

a) Se Sten Stures dombref 1479 uti Danske Magazinet ;dra Band. pag. 38.

vapn och namn angår, äro likväl de falska lika säkre med de äkta, ty annars hade de visserligen genast förrådt bedrägeriet.

Änteligen bör jemväl ihogkommas trenne andre historiens hjelpredor: *Tidemätningen*, *Geographien* och *Genealogien*.

Den första af dessa eller *tidemätningen* reglerar den ordning en häfdateknare bör följa, för at uti et riktigt sammanhang föreställa händelserna.

Svårigheten at med visshet utfätta vårt jordklots ålder, och således, ifrån des danande, kunna börja en säker tideräkning *a)*, är på visst sätt afhulpen genom de smärre tidehvarf, som *tidemättings-kunskapen* utslakar. En del folkslags antagne tideräkningar ifrån någon vis omständighet åstadkomma reda i deras häfder. Det är allmänt känt at Grekerne räknade efter de Olympiska spelen; de Romare ifrån staden Roms byggnad. Turkarnes tideräkning ifrån Mahomets flygt utur Mecca är ännu bibehållen.

Efter

a) Hvilken känner icke huru skiljaktige Chronologisterne i detta ämne äro. Man finner emellan den som minst räknat och den som mest tiltagit en skillnad af öfver 3000 år.

Efter den nu i Europa vedertagne tideräkning äro vi uti tilstånd at med mera visshet utfätta dagar och år för de timade händelser. Men det är bekant at samma tideräkning tager sin början några år senare än vår Frelfarens tilkommelse i verlden, och således icke rätteligen deraf borde låna namnet.

Vil man vara noga uti tideräkningen under medeltiden, bör man föra sig til minnes, det icke alle folkslag börjat året vid en och samma tid, hvarigenom emellan deras häfdateknare et års skilnad ibland yppar sig.

Uti Rom och större delen af Italien börjades året med den 25 December eller Frelfarens födelsedag. Likaledes hos Anglo-Saxerne och hos de Nordiske folkslagen. Frankernes nyårsdag var åter d. 25 Mars eller Frelfarens aflefsedag. En del andre folkslag räknade årets början på lika sätt såsom vi det nu göra ifrån den 1 Januarii eller Frelfarens omskärelse.

Geographien och *Historien* räcka hvarannan inbördes hjälpsamma händer. Nya *Geographien* är tämmeligen utredd, sedan de fleste folkslag fästat stadgade bopålar och deras tideböcker blifvit omständ-

ständeligare. Gamla *Geographien* är så mycket ofullkomligare och ofäkrare, som de äldre Rikens gränkor med folkflagens vandringar och inkräktningar ständiga ombyten underkastades.

Flere folkslag, länder och städer äro af historien til namnet kände, utan at man nu med visshet kan utfätta stället, hvarest de förstnämde bodt, hvarest de senare varit belägne. Herr Rudbeck och flere hafva fåfängt bemödat sig at återfinna det förfunkne Atland. Hvilken måtte med visshet kunna säga rumet, der den i Sverige fordom ryktbare Björkö stad varit bygd?

Langfädgar eller *Ättelängder* äro egenteligen historiens alster; men, när de med noggranhet äro författade, göra de historien tillbaka en nyttig tjenst. Igenom deras tilhjelp åtskiljas personer, dem et lika namn annars skulle med hvarandra förblanda. Man finner spår til anledningar af åtskillige personers gemensamma mått och steg, hvilke haft skyldskap til driffjäder. Arfsfrågor och efterträdes rättigheter måtte medelst samtaflor upplysas och bevisas. Huru ättelängder kunna komma tidemätningen til måtta, har Herodotus i sin tid redan visat.

Jag

Jag förbigår så mycket heldre at något nämna om *ättelängders* mer eller mindre trovärdighet, som det fordrade et uprepande af hvad om *berättelser* redan anført blifvit.

Det är visst at våre ättelängder i allmänhet tarfva en underfökning, som kunde öka deras pålitelighet. Man finner en del ätters flamtalor äfven för äldre tider ganska fullständiga, men til äfventyrs på andra försvundna ätters bekostnad. En granskare, som icke plägar antaga andra upgifter, än med bevis försedda, torde icke gifva de flesta af våra genealogiska arbeten fullt vitsord.

Jag har redan, Mine Herrar, för länge misbrukat edert tolamod.

J kätten bättre än jag ofullkomligen hunnit föreställa, at *visshet* uti historien kan och bör vara, at den måfle förkas, at utvägar dertil gifvas, men at den likväl icke, utan mycken möda ofta träffas.

Ju mera granskning och urskilning härtil fordras, desto mera lyckönskar jag äfven denna vitterhets - gren, at, under vår Nådigste Konungs höga beskydd, vara lemnad til eder omsorg.

Uti

Uti en tid, då sanning vid Thronen finner hägn och med vitterheten upmuntras, bör historien vinna den yppersta förkofran och aldrig sakna den visshet som utgör des rätta glants.

Ja historien, utmärkt med sanningens stämpel, förfättes i tillstånd at afbörda den nyttiga tjenst åt vetenskaperne, som man har fog at begära och hvarthän den egenteligen bör fyfta.

INTRÄDES - TAL,

Om

*Sambandet emellan Historien och
Medaille - Vetenskapen ,*

Samt

*Om den hjelpreda , som den förra
af den senare kan hemta ,*

Hållit den 17 April 1786 ,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien ,*

AF

ADOLPH FREDRIC RISTELL,

Kongl. Bibliothekarie.

Mine Herrar.

Ehuru vanligt det är , at vid inträde
i et vördadt Samfund betyga känslan af
sin ovärdighet; tror jag likväl at ingen
uti sit eget hjerta upriktigare vidgått fan-

fanningen af et sådant yttrande, än jag, då mig nu tillåtes intaga et rum uti denna af lärdom och förtjenster lysande samling. Om jag, af någon ibland eder, Mine Herrar, ägt den lyckan at såsom Vitterhets-idkare vara känd, är det genom förfök endast i de ämnen, som hädanefter skola utgöra minsta delen af denna Kongl. Academiens föremål. Således har ingen ting annat än Konungens nåd, kunnat tilägna mig den heder jag här kommer at åtnjuta. Men som det stundom händer, at en blick ifrån thronen är nog för at framalltra snillen, och väcker åtminstone alltid hogen, upmuntrar flitigheten, samt eldar en loflig ärelyftnad, at med tiden förtjena en upmärksamhet, hvarmed man i början, kanske, oförtjent blifvit benådad; och jag nu blir så lycklig, at få danas under edra ögon, Mine Herrar, uplyfas af edra insigter, och ledas af edra efterdömen, vågar jag hoppas at mit bemödande ej skal vara aldeles fruktlöst.

Men emedlertid, måste mit första uptråde på denna, at den vittra lärdomen helgade vädjoban, mera vitna om nit för et lofvärdt ändamål, än om in-

figters vidd och mognad. Likväl, som historien är et hithörande ämne, hvaruti en vitterhets idkare ej kan vara aldeles okunnig; och såsom hogkomsten af personer och händeller väcker nyfikenhet til de forntidens öfverlevvor, som åt dessas minnen varit helgade, och leder sålunda til skådepenningars kändedom, som ocklä utgör et af edra föremål; torde nu de anmärkningar mig förefallit vid dessa båda vetenskaper, det samband som dem förenar, och de medel som kunna göra den senare mera gagnelig för den förra; desse mine anmärkningar, säger jag, ehuru kanke ej af mycken vigt, torde likväl få utgöra et ämne, för hvilket jag af Kongl. Aca- demien må drista utbedja mig et ögnablicks upmärksamhet.

Det är en afgjord och bekant sak, at hvad vi nu kalle antique medailler varit gångbart mynt, på den tid de blifvit preglade. I synnerhet hafva de Romare haft för sed, at på sina pennin- gar förvara minnet af alla märkvärdiga händelser; så at et någorlunda fullständigt mynt-cabinet, anlagt efter tider- nas och händelfernas ordning, och ej på det vanliga sättet efter metallen och storle-

florleken, blefve et ojäfaktigt bevis til historiens fanfärdighet.

En efter nämde förslag inrättad mynt-samling, framvisar, utom sit historiska innehåll, ännu flera ämnen för vår granskning: et upmärksamt öga finner uti pregelens mer eller mindre fullkomlighet och påskriftens finrikhet, fäkert vitnesbörd om konsternas och vitterhetens tillstånd i hvarje tidehvarf, och följer steg för steg deras förkofran och aftagande.

Philosophen torde också, i denna mångfaldiga och sammanhängande tafla, kunna upleta spåren efter hvarje tids herrskande tänkesätt, och de merendels dermed förknippade orsaker til staters upstigande och fall. Hvad ämne til betraktelser öfver det menckliga lynnets förändringar och de orsaker som dertil verka, då man ser det högmodiga Romerska Rådet, som af nit för friheten upoffrat en Cæsar, det är en ibland de största Män verlden någonsin framallstrat, sedan kunna fördraga det hånligaste förtryck, och deruti finna sin och Roms välfärd, förguda Tiberii falskhet med namn af förligtighet, Neros grymhet såsom rättvisa, nämna Caligula kyskhe-

tens beskyddare, och ej blygas at alt sådant bekräfta med et offentligt Rådets beslut! Då man deremot til vitterhetens och des idkares heder får anmärka, at man aldrig finner dessa ovärdiga Regenter hafva erhållit något lof-offer hvarken af värtaligheten eller af skaldekonsten.

Måtte nu samma ädla högmod, samma oväldighet, för eviga tider helgas i vitterhetens tempel; och de rökverk som endast böra tändas til Himmelens dyrkan och dygdens upmuntran, aldrig til en föraktelig smickran förslöfas!

Medailler kunna ännu i flere afseenden bidraga til människoslägtets kännedom, i det de utgöra en samling af portraiter efter namnkunniga Män, eller sådane hvilkas gerningar genom historien äro bekanta. Om olika egenskaper och böjelser hos människor, antingen härröra af olika kroppsbyggnad och organer, eller af et förborgadt medverkande väsende, är det i båda fallen mer än sannolikt, at en altid mäkt rådande drift måste i anletsdrag och utseende lemna något intryck; om då tillika inträffar, at flere personer af bekant likhet i egenskaper också befinnas haft någon likhet i ansigtets ställning, torde der-
af

af slutfatser kunna dragas, tjenlige til hjelpreda för dem som lyffelfätta sig med ungdomens upfostran, för at kunna tilldela hvar och en den undervisning som bäst passas sig med naturens ändamål; en urskilning som för det allmänna är af så mycket större angelägenhet, som erfarenheten ofta vitnat, at den som är oskickelig til fäderneslandets tjenst i et ämne, kan blifva det samma högst gagnelig i et annat. Huru många förseelser och olyckor skulle icke i samhället undvikas, om hvar och en blefve nyttjad i det ämne, hvartil han af naturen varit ärnad! Huru mången menniska är det icke, som ser sig felaktig igenom sammanstötande omständigheters tvång, aldeles emot sit hjertas böjelse och upfat!

Til nämde ändamåls vinnande, kunde af berömlige Mäns skådepenningar dragas en vidsträktare fördel, om de vore allmänna, och af lättare tillgång. De medaljer som nu förtiden preglas, äro för dyrbare at kunna vara i stort antal; de inneslutas merendels i myntcabinetter, eller ock förvandlas de för metallens värde til annat bruk, och äro i båda fallen nästan lika förlorade för allmänhetens ögnakast. Man behöfver

endast efterfråga medailler, som för knapt femtio år sedan äro slagne, för at öfvertyga sig om svårigheten af deras erhållande; och äfven de Romerska och Grekiska mynt, som förmodeligen varit flere tusende af hvarje sort, äro redan få sällsynta, at man ej har lätt at finna tvänne af fullkomligen lika pregel. Dömen derutaf, J store Män, hvars ära förtjent at genom medailler förvaras, huru ganska få af dessa minesvårdar skola til efterverlden blifva bibehållna! af sjelfva Mæcenar har ingen afbild hunnit til vår tid; och flere i vårt land, som igenom de exempel, det beskydd och den upmuntran de gifvit medborgerliga dygder, lärdom och förtjenster, gjort sig värdiga et äfven få odödligt beröm, torde af efterkommande med lika få vördnadfull nyfikenhet fökas, och med lika ömt misfnoje saknas.

Men, för at häruti undvika framtidens förevitelse, vore det kanske värdigt närvarande tidehvarf, at man blefve betänkt på något fäkrare medel at föreviga store Mäns minnen och anletsdrag, än de nu förtiden vanliga medailler. För at göra sådana minnesmärken mer kända för samtiden, och at de möjliga-

ligare må kunna hinna til efterverldens ålyn, böra de preglas til mycket flörre antal, och allmännare utspidas. Hvad vore tjenligare til dessa ändamåls vinnande, än om, efter forntidens exempel, och kanske med ännu vidsträktare tillämpning, medailler och gångbart mynt åter blefvo förenade? få at, när man på myntets ena sida såge Konungens bild och metallens värde, kunde i stället för riksvapnet som läger ingenting, och förmodeligen aldrig löper fara at komma i förgätenhet, den andra sidan prydas med någon märkvärdig händelse, något berömligt verk, jemte bilden af någon förtjent medborgare som dertil bidragit.

Uti monarchier håller Konungen alla dygders driffjädrar i sin hand. All ära härleder sig ifrån thronen, och går til thronen tillbaka. All den upmuntran Konungen gifver åt förtjenster, uphöjer hans eget namn, försäkrar hans egen odödlighet. Han ser sig altid i samband med de stora män han danat och nyttjat; hvarföre skulle icke hans och deras ära ockfå förenas, på de minnesvårdar åt båda helgas? Hvad vore mera smickrande för dem, som i något ämne

gjort sig värdige fäderneslandets högaktning och tackfamhet, än at, som sagt är, deras bilder och namn, fattes tillika med Konungens på Rikets mynt, för det året på hvilket hvar och en förnämligast sig utmärkt; och derunder en kort påskrift, som innehöll deras förtjenster! Hvad värdigare sällskap för en Furste på odödlighetens bana, än de personer han hedrat med sit förtroende, och som varit hans medarbetare til fosterlandets väl! Man föreställe sig vår store GUSTAF ADOLPH, våre oförliknelige CARLAR, följde af De la Gardier, Hornar, Oxenstjernor, Bjelkar, Banerer, Wranglar och Torstensöner, af Sparrar, Braher, Wachtmeisterar, Stenbockar, Lewenhaupt, Taubar och Gyllenborgar, af en Dalberg, en Helmsfeldt, med flere; och kanske äfven ej mindre värdigt af en Stiernhjelm, en Tessin, en Polhem? Jag ser en älskad GUSTAF, en erkänslam Ättling af Sveriges äldre Ridderliga slægter, omgifven med framfarne åldrars mäst vördade namn, då han uplifvar sit fäderneslands fordna ära. Jag ser omkring honom och hans milde Farde största och lyckligaste snillen, hvilka jag ej här dristar upräkna och namngifva

gifva, utan måste misfonna framtiden det nöjet at tolka deras rättmätiga lof.

Medaille vetenskapen har väl i senare tider tagit et konstigare skick; den fordrar nu mera val i sinnebilder, mera fintlighet i tänkespråk; och nekar jag ej at denna lyckliga förening utgör en ny behaglighet. Men i samma mon som man afviker ifrån forntidens enfald, äro mästestycken mera fällsynta, och när de finnas, blifva de mera vitnande om uphofsmannens snille, än gagnande til historiens uplysning. Likväl kunde äfven sådana medailler få sit rum ibland gångbart mynt, med et i pregelen utslätt värde. Om ej en enkel riksdalers storlek vore tilräckelig, kunde den blifva två- och tredubbel. Nötningen på sådana större myntsorter blifver föga betydlig, emedan de ej äro så ofta i rörelse som de smärre; man finner ännu GUSTAF den Förstas Riksdalrar, på hvilka både figurer och bokstäfver äro fullkomligt bibehållne. Men til bevis at en okonstlad påskrift ofta fäger lika få mycket som den lyckligaste embleme, behöfver man endast föreställa sig denna Kongl. Academiens pris-medaille i efterverldens händer; hvad kunskap kan

då af den samma hemtas, utom tiden, då Academien af Drottning LOVISA UL-RICA blifvit inrättad, och at den samma då belönat snille - arbeten af trenne slag? Om nu samma påskrift fattes under Drottningens bild, med et enda ords tilläggning, eller i öfversättning af följande innehåll, nemligen: *Trefaldig Vitterhets-täflan, fliftad år 1753*; Blefve emblemen på andra sidan onödig, och kunde lemna rum åt vår Allernådigste Konungs bild, med påskrift, at denna täflan af honom blifvit *uplifvad* och *förökad* år 1786. Derigenom hade man de tvänne märkvärdigaste tidepunkter af detta samfunds historia, på en och samma skådepenning förvarade; detta nämner jag likväl ej såsom något antageligt förslag, utan endast tillfälligtvis, och med skyldig vördnad för de Ledamöters omdöme, som i denna vetenskap äga mera insigt och öfning än jag, och lemna jag villigt detta ämne för et annat, hvaruti jag förmodeligen ej har at frukta, at med någon enda vara af olika tankar.

Jag har nämnt detta samfunds första Skyddarinna; och så ofta hennes namn höres inom dessa murar, ibland de

de Herrar och Män, som antingen biträdt hennes ädla nit för vitterhetens odling, eller ock, af henne blifvit upfökte och upmuntrade; så ofta hennes namn här uttalas, väckas ofelbart de lifligaste känslor af tacksamhet och vördnad. Men vår erkänsla är mycket mera hedrande för oss sjelfva, än den är nödig för hennes beröm. Hennes stora egenskaper äro ännu i friskare minne, än at åtankan deraf skulle behöfva uplifvas. Hennes inrättningars värde synes tydligast genom det nådiga hägn, hvarmed en uplyst Konung dem nu omfattar. Om vår dyrkade LOVISAS ande ännu sväfvar omkring dessa boningar så nära til de helgade hvalf, under hvilka hennes aska hvilar; om hennes ögnakast ännu följer de föremål, hon i tiden hållit värdiga sin omsorg; ser hon här sit begynta verk fullkomnadt af en lyckligare hand! hon gläds at se sit namn sammanbundit med hennes värdige Sons, med den odödlige GUSTAF den Tredjes, namn; och således hennes ära ifrån förgängligheten evigt förvarad!

INTRÄDES - TAL,

Om

*Konung GUSTAF I:s vård om
allmänna Uplysningen och
Undervisningen,*

Hållit den 17 April 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,*

AF

JOHAN MURBERG,

Rektor vid Stockholms Stor - Skole,

Mine Herrar.

Då mig vederfares den så oförmodade som oförtjente heder, at intaga et rum i denna Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academien, undfaller mig icke, huru litet jag äger af den skicklighet som fordras hos Ledamöter i et så lysande samfund.

Et

Et af naturen måttligen gynnadt snille, som från ungdomen nödgats lämpa sig til flera färskildta och olika yrken, och sluteligen funnit hela sin verksamhet inskränkt inom en få trång, som mödosam krets, smickrar sig ingalunda, at äga de vidsträckta insigter, fäkra smak och grundeliga omdöme, som här äskas; och mit bekymmer ökas, då en af år och arbete medtagen munterhet och vacklande helssa lemna föga hopp at förvärfva något af de bristande egenkaper.

Men då en vördnasfull lydnad är min plikt, och en öfverdrifven misströflan vore et brott, blifver Kongl. Aca-
demiens ädelmod min enda tilllykt.

Jag vågar förfäkra mig derom för den dyra Persons skuld, som allernådigst bevärdigat mig med denna heder. Min vördnad för Kongl. Academiens Ledamöter, och min läraktighet skola förtjena det; och i denna tilförligt väljer jag et tal-ämne, som med mina göromål äger närmaste förbindelse.

* * *

GUSTAF den Förste, Sveriges glö-
vördige Konung, är utan tvifvel en af
de

de få Regenter, som vid färdningens domstol i alla tider behåller det så dyra, som af smickran ofta vanhelgade namn af Fäderneslandets Fader. Historien och vitterheten, hvilkas värf det är, at i helgd hos efterverlden förvara de flora mäns minne, som för flera tidevarf gagnat menkligheten, hafva ock icke efterfatt sin plikt i detta mål. Författare af alla slag hafva likfom täflat, at fätta hans *omständigheter och egenskaper, hjelteverk och välgerningar* i sin fulla dag. Om något ämne synes mindre vidrördt, är det hans *vård om allmänna Uplysningen oeh Undervisningen*; och deröfver utbeder jag mig Kongl. Academiens tillåtelse, at få göra några korta anmärkningar.

I lof-tal, der man ej fällan tillägger sin hjelte både de egenskaper han haft och kunnat hafva, blifver GUSTAF I. ofta ansedd som vetenskapernes störste befordrare. Hos häfdateknare talas i allmänhet sparsamt derom; och en och annan, så af äldre som yngre författare, vilja likfom neka honom all förtjenst deraf. Men GUSTAFS minne bör ej ohelgas, hvarken af smicker eller orätvifa. Hans förtjenster äro nog många
och

och flora, at göra hans namn odödligt, om ock vetenskaperna icke hade honom någon utmärkt förbindelse. Om de deremot hafva at tacka hans *grundläggning* för den stadga de sedan vunnit, bör det, bland hans välgerningar mot Svenska folket icke glömas, än mindre döljas. At kunna rätt döma härom, måste man i et ögnakast öfverse deras och allmänna undervisningens läge vid Konungens upträde på Svenska thronen.

Med Christendomens antagande följde et hos våra hedniska förfäder okänt behof af *offentliga undervisningsverk*, hvarest ungdomen uti des läror kunde underrättas, och infödde ämnen beredas til deras utspridande och fortplantning. Man finner således, at de förste inkomne lärarne, en Sigfrid i Gelbo, en David i Munktorp och andre på andra orter, öppnat små skolor. Desse förvandlades innan kort i kloster; ock klostren åter blefvo i följande tider de ställen der all undervisning hemtades och all tidens lärdom inhägnades a).

När

a) Det är nog allmänt, at vid minsta tillfälle smäda på Munkarnes okunnighet och lättja; och det är ej utan skäl, då de anses i allmänhet, och i de tider, som

När sedan kyrkväsendet vunnit den stadga i Riket, at Domkapitel kunde efter Roms åflundan och befallning, i trettonde århundradet inrättas, blefvo äfven Kanik - skolor vid Domkyrkorne nödvändige; men som deffas ändamål var, at tilskapa ämnen för den vanliga kyrktjensten, behöllo klostren merendels alltid företrädet uti den egenteliga lärdoms - häfden.

Jemte deffa tvänne flags skolor, fick ock Upsala, mot slutet af femtonde århundradet, en högskola; och då
har

gingo näst för den stora religions förbättringen i Europa. Saken tål icke desmindre mycken inskränkning; och klostren hafva, i alla tidevarf, ej fällan framvisat män af vacker lärdom och utvidgade insigter, efter tidens och uplysningens varande ställning, åtminstone är det vist, at vid barbariets intrufande, vetenskaperne funno i klostren säkra nederlagsställen för sina skatter: at klosterfolkets ledighet bevarat åt efterverlden de vittre Grekers och Romares snilleverk: at många stora och nyttiga upptäckter inom vetenskapernas och ädlare konsternas krets blifvit gjorde i klostren; och at vi, utom Munkarnes flit skulle sakna mycket af det lilla ljus vi äge i medeltidens häfder.

han^{Jag} också nämnt alla anstalter för allmänna undervisningen, som funnos, då GUSTAF emottog Rikets styrelse. Verkningarne kunde ej annat, än i samma mån svara deremot; och det var hela Christna kyrkans öfverhufvud angeläget, at uplysningen ej måtte för mycket befrämjas i Norden.

Påfven Honorius III. hade väl redan i början af trettonhundradetalet, uti bref til Erke-Biskopen och Biskoparne i Sverige, tillåtit, at en *Theologiæ Magister* eller *Doctor* och *Professor* måtte vara vid hvarje Domkapitel i Riket; men tillika anbefalt dem en noggran tillsyn, at de *verldslige vetenskaperne* och *lagfarenheten* ej måtte idkas, hvarken vid *Domskolorne* eller i *klostren* a); och ej långt derefter utfärdade Honorius IV. et strängt förbud, at ingen af Svenska Klerkeriet skulle vid vite af banlysning understå sig at studera de *skadliga filosofiska vetenskaperna* b). Man bör tro, at han blef åtlydd, helst tidens och göromålenes beskaffenhet ej fordrade af Prester, än mindre af Munkar, mycket

DEL. I.

Q

vid-

a) v. Celse Bullarium. p. 57.

b) l. c. p. 93. a noxio scientiarum pedissequarum studio abstant.

vidsträckta kunskaper. Det var i allmänhet nog, at kunna mäfla på latin, och lära menigheten *Pater noster*, *Ave Maria* och *Credo* på Svenska a). Hufvudfaken vid religions vården utgjorde det som i krönikan läges til beröm för Biskop Gisle i Linköping.

*Sin almogha monde han gudlika lära
Huru han skulle sin Gudh ath ära,
Met tiendhe och offer i hans kirckia b).*

Det klagades derföre af sjelfva kyrkans höga Förmän c) på Mötet i Arboga

a) Telge Mötes beslut 1441. Messenii Scand. illustr. T. III. p. 73. Statut. provinc. Æpi Nicolai hos Nettelbl. Schw. Bib. St. 2. p. 177. I Dale Lagen, Kirk B. förbjudes, at taga någon til fadder, som icke kunde sit *Pater noster* och *Credo*.

b) Benzel. Monum. Eccles. p. 118.

c) Desse kände sjelfve sin svaghet. Då Påfven Gregorius XII. kallade dem til det tilärnade allmänna Mötet, som han hade utfatt i Ravenna, urfäktade sig Domherarne i Linköping uti bref til Svenska regeringens, at de voro *pusiones* och *idiota*, och trodde at den minste af de til Mötet kommande Prælater, in scientia et practica Juris Canonici et Civilis, öfverträffade alla Capitel i Riket. Benzel. Mon. Eccles. p. 158.

ga 1417 a) öfver Presternas och Dje-
narnas stora okunnighet, och Erke-Bi-
skopen Johannes *hin ovalde* updrog de
til Costnitzska Mötet refande Prelater b),
at vid återkomsten taga med sig från
Tyskland några lärda män, som i Up-
sala kunde undervisa ungdomen c). Hu-
ru det uträttades vet man icke; men
1438 gäfvo Riks-Råden Mr. Anders Bo-
novin invifning på den tionde, som hör-
de til hospitalet uti Eneköping, *för det
han skulle i Upsala hålla en årlig läfning,
likevis som en mester in studiis privilegia-
tis d)*. Icke des mindre fördes 1441 på
Telge Kyrkmöte ännu samma klagan,

Q 2

och

a) Messen. Scon. ill. T. III. p. 46.

b) Ibland Sv. Prelater som bivistade detta
Möte var Johannes Hildebrandi, en Munk
ifrån Wadstena, som under refan i Paris
upköpte åtskilliga böcker för sit klosters
bibliothek, och finnes hans egen förtek-
ning så på böckerna, som deras pris, uti
en handskrefven bok i Acad. Biblioteket i
Upsala under B. N. 6. jfr. Lagerbr. Sv.
Hist. IV. D. p. 289.

c) Messen. l. c.

d) Regiftret öfver Upsal. Domk. documenter
i Kongl. Kamar.-Coll. Archiv. v. Dalin
kallar honom And. Bondonis. S. H. II. D.
p. 646.

och beslöts, at en Hög-Skola skulle på något ställe i Riket inrättas *a)*, hvartil Konung ERIC redan långt förut erhållit Påfvens tillåtelse *b)*. Beslutet kom dock icke til verkställighet förr än några och tretio år derefter, då Academien i Upsala braktes i fländ, med sina sex Läsemästare *c)*. Hvad hon verkat til de öfrige Skolornes förbättring, är svårt at säga. Troligt är, at de blefvo vid det vanliga, som vunnit urminnes häfd; och de bullerfamma tiderne göra det aldeles säkert.

Svenska Spiran hade i detta tidehvarfvat blifvit en kullboll, som ständigt flyttades utur en hand i en annan; och de utländske Konungarna bekymrade sig om ingen ting mindre, än det som befordrade Svenska folkets välfärd. Ändteligen hade hon råkat i den omildde Christjerns händer, som infördes sjelf så talande i Rimkrönikan:

*Jak förböd the fattiga lära bok
At ingen skulle vara i Lagen klok;*

Ok

a) Messen. l. c. p. 73.

b) Celse Bullarium. p. 171.

c) Histor. Acad. Upsal. p. 12. Schëff. Ups. Ant. p. 263.

*Ok gjorde jak ther til all min fiid
At jak kunne förminske klerkerud a).*

Vil man ock lita på den berättelse Erke-Biskopen Johannes Magnus gör om sig sjelf, at han på adertonde året, vid et förhör af Biskoparne i Skara och Linköping, kunde *innehålls-vis ur minnet uprepa totam Bibliam och Decretum b)*, visar det blott ovanlig flit hos en hugstor yngling, som lika ovanligt belön-tes med et Kanikdöme af hvardera Biskopen *b)*. Huru litet allmänna fådana framleg voro, visar hans bref til Wadstena klosterbröder några år derefter, hvaruti han högeligen klagar öfver *den försummelse som herrskade i de Svenska lärohusen, så at ganska få Prester kunde predika Guds ord, och någre ej en gång läsa det i bok, än mindre förstå något deraf c)*. När det så förhöll sig i den angelägnaste kunskaps-grenen, hvad tanke bör man då hafva om de öfriga?

I sådan upfostringens och uplysningens belägenhet emottog GUSTAF et rike, hvars oräkneliga brister fordrade intet mindre än hans skapande snille

Q 3

och

a) Rimkr. p. 592.

b) Joh. Magn. Histor. Metropolit.

c) Tryckt i Peringsk. Mon. Uller. p. 172.

och verkfamma hand, hans nit och drift, hans mod och ståndaktighet. Han följdes til thronen af frelsta underfåter, och förföljdes der af utländska krig och inländska upror, som under första hälften af hans regering tätt aflöste hvarandra. Hela rikskroppen var i en vådelig ställning, och jemnvigten lemmanne emellan aldeles förlorad. Någre, som ledt til sig all näringsfaften, plågades af för mycken föda, under det hufvudet och de öfrige trånade i brist och vanmagt. Religionen tjente blott til skygd för laster och gudlöshet: åkerbruket förmäktade, bergsrörelsen vantrefs, handeln låg i utländska ockrares band; och riket, i en odräglig fremmande gäld, var på yttersta steget til sin undergång. Oordningen var allmän, och skulle af en annan ansetts som obotlig: hvarje brist äskade skyndsäm hjälp, och tycktes fordra sin egen man; men GUSTAF var ensam, och ensam tillräcklig til alt. På en gång sina underfåters Konung, Fader och Lärmästare, förde han med ena handen riksstyret, företog de hufvudsakligaste förändringar, och bragte dem til lyckligt slut, under det han med den andra lärde åkerbrukaren sköta

ta sin jord, bergsmannen göra sit bruk, köpmannen idka sin handel och arbetaren draga nytta af sin handtering a). Han förordnar med lika gransynt sorgfällighet om rikets viktigaste högmål och de minsta omständigheter inom sit hof: om allmänna rikshushållningen, och sina barns kläder och matordning.

Anser man mängden af hans idrotter, alla högstnödiga til rikets sjelfbestånd och välfärd; alla så moget öfvertänkta, visligt företagna och lyckligt utförda, at hvardera enskildt kunnat göra en Regent odödlig ära, synes det mer oförmodadt om han gjort något än intet för allmänna upfostringen. Anses åter hans skarpsynta urskilning¹ och otrötteliga nit i alt som kunde befordra fosterlandets allmänna och framgena fällhet, torde man snart vänta de mäst lysande företag til uplysningens utbredande.

Men GUSTAF var för vis at vilja tvinga naturen ifrån sin vanliga ordning, och der magt ej kunde på en gång alt

Q 4

ut-

a) Jfr. R. R. Bjelkes tal om *Sveriges allm. hushållnings första lyckliga tidevarf*, och i synnerhet bilagorne dertil, samt Svenska Mercurius på flere ställen der K. Bref förekomma, och andra samlingar.

uträtta, lemnade han tiden sin rätt. Med et hetfigt blod, öfverilade han sig aldrig i beslut som fordrade nogen öfverläggning; och i hvarje företagande hade han mer afseende på det grundliga än det lysande.

Det är med allmänna uplysningen och vetenskaperne som med de stora byggnader, der grunden, som minst synes, ofta fordrat den mästa både tid och kostnad. Konungen kände deras verkan til sit folks fällhet; och det mörker, som så länge öfverhölgt Norden, borde skingras; men det fordrade försigtighet, tid och tålmod. Hela kyrkväsendet, och alt som dermed stod i någon förbindelse måste omskapas; och dertil tog han alt ifrån anträdet til regeringen oförmärkt det ena steget efter det andra. Redan 1526 hade han ock vid burspråket på Upsala högar sökt övertyga Allmogen, at *Munkarne voro en för dem och riket onyttig och skadelig ohyra och tilbudit sig, at i deras ställe skaffa landets ungdom uppbyggelige lärmästare*; men fördomen var för stark, och menigheten ville behålla sina Munkar efter de skulle sjelfve föda dem a). Följande
året

a) Tegels Gust. I. Hist. I. D. p. 119.

året krossades väl på en gång det An-
deliga väldets ofantliga magt; men vid
des fall blef allmänheten mera bestört än
uplyst. De ögon, som så länge viftats
i mörker, kunde ej på en gång emotta-
ga dagens hela ljus, utan måste finänin-
gom och efterhand vänjas dervid, ge-
nom en förbättrad allmän undervisning;
och denna förbättring blef nu et ibland
de första ämnen för Konungens omförg.

Med Ständernas samtycke gjordes
på Riksdagen i Westerås den lyckliga
ändring uti den offentliga undervisnin-
gen, at en tilförne litet känd bok skul-
le dageligen nyttjas för ungdomen, el-
ler som det heter: *Evangelium efter den*
dagen bland andra läxor läjas i alla skol-
stugor, efter de ju voro Christliga skolor a).
Halftannat år derefter kallades Bisko-
parne och de förnämste af Rikets Pre-
sterskap til et Möte i Örebro, at uträn-
fa de gröfsta påviska vidskepelfer vid
Gudstjensten, och der stadgades än vi-
dare: *at vid alla Domkyrkor skulle dage-*
ligen hållas åtminstone en föreläsning uti
den Hel. Skrift med god och rättfärdig ut-
tydelse, den så väl Klerkerne på stället,

Q 5

som

a) Tegels Gust. I. Hist. I. D. p. 171.

som Prästerne från bygden måtte bivista: at detsamma skulle hvar dag ske i alla Skolstugor för Djeknar och Chor-Prästerne: at Biskoparne skulle tilse, det tilgång på Nya Testamentets böcker på Latin ej måtte saknas för ungdomen; och at denne icke skulle, til hinder i sin undervisning, för länge vara ute på bygden, at upbära sin almösa, m. m. a).

Dessa beslut fordrade verkställighet, och den kunde ej väntas af dem, som redan tjente vid undervisningsverken, samt förmodeligen ej ägde mera skicklighet dertil, än tycke för de nya inrättningarne. Konungen fände derföre strax, och så fort tilgången, i då varande brist på lärdt och välsinnadt folk, tillät, en och annan ny och duglig lärare til hvar Domskola i riket. Magist. Laurentius Petri, den sedan så högtförtjente Erke-Biskopen, kom som Skolmästare til Upsala *b)*. Henricus och Marianus tvänne Luthers och Melancthons lärningar förordnades til Strengnäs *c)*: Magnus Magni och en annan fändes til Skara, och andre til andra orter.

Huru

a) Tegels Gust. I. Hist. I. D. p. 217.

b) Hallmans Ol. och Laur. Petri lefverne.

c) Dalin S. H. p. 200.

Huru de på somlige ställen blefvo mottagne visar det, som hände de två siftnämde. Den ena drefs af predikstolen, då han ville göra inträde i Skara Domkyrka, och begaf sig til Upsala; den andre bemöttes af Djeknarna med stenar, då han i Skolan ärnade hålla sin första föreläsning öfver Matthæi Evangelium och måste föka sin säkerhet i Wadstena *a*).

På andra ställen hade Skolorne stått i förbindelse med klostren, och blifvit inveklade i deras fall, då klosterräntorne antingen indrogos til skattkammaren eller råkade i enskildtas ofta nog tiltagna händer. Detta instämde icke med GUSTAFS affigt; och han skyndade at fända Skolmästare til alla de orter, hvarest antingen Skolorne råkade i ödesmål, eller en sådan inrättning förut felat, som hans bref til Arboga *b*), Hedmora *c*) och flere städer intyga. Sjelfva Lappmarken blef icke en gång förgäten. Utur det ödelagde Bureklostret i Medelpad fändes Abboten Jonas Bureus jemte

a) Dalin S. H. p. 200. Rhyzel. Episc. p. 2. Messen. Scand. ill.

b) Lohmans Arb. känn. p. 105.

c) Uglå de præf. Næsgard. p. 149.

jemte en Michaël Agricola *at undervisa det vilda folket i Christendomen a)*, och redan 1526 hade Konungen förlett en Wadstena Kloster-Munk Herr Benet med sit befodrings-bref, *at up-taga en Skola för de fattiga Lappar och andre gode barn i den landsände b)*. När hans omsorg omfattade rikets yttersta gräns, kan man ej tvifla om närmare orter.

Dessa nya upfostrings anstalter fördrade *underhåll* både för Lärare och Läringar; och det anvisstes af de indragne andelige räntorne. Emot en viss skälilig taxa lemnade Konungen i början Prelaterne frihet, at sjelfve upbära alla sina förra inkomster, och det varade til des de, efter några år, ledsne vid detta besvär och sina landtbönders ogenhet, sjelfve anhöllo, at mot vist underhåll och andra förmoner få afstå dem til kronan. Uti alla fördrag, som då 1527 och följande åren uprättades med Domkapitel och rikare kloster, gjordes starka förbehåll *at Skolarne skulle hållas vid magt och Skolmästarne besythas med tilbörtilig lön och*
uppe-

a) Högströms Beskr. ö. Lappm. p. 216.

b) Registrat. i Riks Archiv. fol. 71.

upphälle a), som brefven til Linköping, Wexiö och andra ställen utvisa. Efterhand förbättrades deras vilkor än vidare; hvaraf man har många vedermälen. Skolmästaren i Eneköping feck 1533 Konungens öpna bref at återtaga de gods, som Thure Eriksön honom och Skolan frånkännt *b)*. Följande året tillades Skolmästaren i Upsala *inkomsten af den prebenda som kallades Votum Olai c)* och någon tid derefter anlogs honom äfven *St. Olofs penning af hela Norrland d)*. 1542 skref Konungen til dem, som hade skolflugan i Calmar i befallning, at all den tionde, som kallades *pars armarum*, öfver hela Nörtra Möre, skulle efter den dagen ligga til Skolmästaren i samma stad *e)*. Men i synnerhet visade han en Konglig frikostighet mot Stockholms stads Skola.

Detta undervisningsverk, nästan lika gammalt med staden, var ifrån sin första inrättning deruti skildt ifrån andra, at det ej stod hvarken under Erke-Biskopens,

-
- a) Bref til Kapitl. i Link. och Wexiö uti Riksregistrat. 1527. dagen näst efter Ægidii.
 b) Registratur. 1533.
 c) Ibid. 1534.
 d) 1548. Celsii Mon. Palmf. p. 36.
 e) Registr. 1542.

pens, Domkapitlets eller något klosters upfigt utan under Kyrkoherdens och stadens styrelse; och denna des urgamla rättighet var, emot Erke-Biskop Johannis Jerichini intrång 1419 med en Påfvelig bulla förfäkrad a). Således, utan all känning af de nya kyrkoförfattningarne, var det ännu i full besittning af alla sina forna förmoner. Men då Konungen 1529 fann nödigt, at Skolmästaren skulle, jemte undervisningen i skolan, biträda Kyrkoherden i embetsyfslorne vid församlingen, lade han tillika under skolan och Predikaren, som han kallas, nio serskildta hus och några trögårdar i staden, som tilfallit honom efter de ödelagde klostren och de vid kyrkan indragne prebender. Dessa hus lemnades staden til everldelig egendom, med det vilkor, at all afkastning deraf skulle användas til samma Skolmästares lön, til des Konungen kunde än vidare vara förtänkt om des uppehälle b). Äfven detta löfte geck i verkställighet; och rikets äldsta jordböcker intyga at Skolmästaren åtminstone ifrån 1555 årligen upbar två pundläster eller 96 tunnor spanmål af

Kro-

a) v. Celse Bullar. p. 171.

b) Registr. 1529. fol. 7.

Kronans behållna kyrktionde i Olands härad *a*).

Til understöd för ungdomen vid lärohusen, tildelas hvar skola vissa landtlokvar *b*) der Djeknarne fingo, efter urgammal sed, upbära vissa tider om året en liten, så kallad *almofa*, svarande emot den del af *fattigtionden*, som alt ifrån tiondens första införande, varit lemnad til jordbrukarens egen utdelning *c*). Denna hjälp för fattiga skolunglingar njutes ännu til någon del, under namn af *Djeknepenningar* vid alla skolor; och det är knapt troligt, huru många lyckliga snillen derigenom blifvit framdragne, dem eljest fattigdom skulle qväst, och til vetenskapernas och samhällets förlust lemnat onyttjade.

Oaktadt all denna Kongliga omvårdnad hade dock Konungen det misnöje, at se skolorne nästan öde, så snart Westerås Riksdags beslut var verkställdt; och orsaken var ingen annan, än menighetens

a) Jordbok för Olands H. 1557. i Kongl. Kam. Coll. Arch.

b) Se Lohman p. 106.

c) Lagerbrings S. H. II. D. p. 249. Dykman Ant. Eccles. p. 277. Scheff. Chron. Ep. p. 37.

tens fördom emot de vidtagne författningar i kyrkyärendet. Prestler och Mun-
kar, ömtöligē vid det ljus som blotta-
de deras svagheter, målade för den blind-
da och lätttrögna allmogen, den nya un-
dervisningen med förhatliga färgor: *At*
ungdomen i Skolorne upföstrades i kättersk
lärdom: at det vördade latinet var der al-
deles utdömdt: at intet nyttigt der vidare
lärdes a); och folkhopen, häpen, våga-
de ej fända sina barn til så farliga stäl-
len. Ej nog dermed. Man anlag som
en samivets sak at hos andra medverka
til så skadligt ändamål, innehöll derföre
det som af ålder plägade gifvas til ung-
domens understöd; och Djeknarnē, lem-
nade utan hjälp, nödgades öfvergifva
Skolhusen och på annat sätt föka sin
bergning.

Konungen lät derföre mot slutet
af 1533 et bref afgå til Allmogen i hela
riket, hvaruti han föreställer verkan af
denna deras motvillighet. *Skolorne voro,*
fäger han, så stortligen förlagde, at der
tilförnē plägade finnas två til trehundra
Djeknar, var nu knapt et halfthundrad,
och på somliga ställen voro de aldeles öde,
riket

a) Messen. Sc. ill. T. V. p. 54.

riket til en dråpelig skada och förderf; orsaken var, at de nu hvarken ville ditta sina barn, som de förr plägade, ej heller komma Djeknarna så til hjelp, med sina almosor, som de pliktige voro, och fäder och förfäder för dem gjort; så at de nödgades gifva sig ur Skolan och tagå sig annat före, m. m. följderna deraf; heter det vidare; voré, at Christendomen icke kunde blifva beståndande; när inge upföddes som skulle akta derpå; predika Guds ord för dem och deras efterkommande, christna deras barn, viga deras brudår och göra dem annan tjenst på Christendomens vägnar: at Biskoparne icke kunde viga dem Prester, och skicka dem Kyrkoherrar, när de nu varande föllo ifrån om de icke sjelfve ville i tid föda up dem, som dertil tjena kunde. Han råder och förmanar dem at i tid lägga der bot på, sätta sina barn i skola, och hjelpa dem som gingo i skolan, när de kommo til dem; och försäkrar, at han så bestält med de värdige fäder Biskoparne, ut de skulle skicka gode och förståndige män til Skolmästare, så at barnen skulle få den lärdom, som både de och föräldrarne skulle vara väl belåtne med: at de ej borde tro, det intet annat än Svenska lärdes i skolorne: at

Biskoparne nog skulle akta derpå, och om ingen brist funnos på deras fida, skulle på lärdomens vägnar intet fel finnas a)

Med detta bref affändes et annat til Biskoparne och Presterskapet i alla Stift, med alfvarlig föreställning, at de skulle hafva bättre upseende med skolorne i Stiften än härtills skedt både på Skolmästarne, lärdomarne, och deras uppehälle; och tilse, at Djeknarne föregåvos en sanskyldig lärdom, ej allena af den Hel. Skrift, utan ock den, som kunde brukas pro utilitate reipublicæ: at Skolmästarne skulle behålla den del, som de tilförne på skolans vägnar vore vane at upbära, och Biskoparne hjälpa dem, at den redligen undfå, samt om någon råd kunde finnas, förbättra deras lön: äfven skulle Biskoparne tilse, at Djeknarne måtte något mer, än härtills skedt, åtnjuta den del som plägade komma de fattige Studenter til hjelp, o. s. v. b).

För sin egen del förordnar Konungen i samma bref, at *Inledningen*, eller alla de böter, som erlades för *Bannsmål*, och af ålder tilhört Biskoparne, men efter Westerås Ordinantia tilfölo Kronan, skulle ifrån denna tiden användas til

Skol-

a) Regiltrat. 1533. fol. 151. seq.

b) Ibid. l. c.

Skolungdomens understöd; och det var få mycket mera betydligt, som denna tiden nästan intet brott var så groft, at det icke kunde med böter försonas a).

Så öma och alfvarfamma föreställningar hade dock icke all den verkan, som Konungen önskat. Motvilligheten varade hela tiden framåt, och han trötades icke at arbeta deremot. 1540 utgeck et öpet bref til Allmogen i *Upland, Södermanland* och *Westmanland*, med befallning: at ej undanhålla den tionde, som af ålder vanligen blifvit utgjord, och nu til *Kyrkors, Presters, Skolstugors* och *Studenters* underhåll storligen vore af nöden: at *Fogdarne* och *Prostarne* skulle vara tilstädes vid des införande i kyrkherberget; och den som dervid beträddes med underflef, plikta som för annan stöld: at allmogen vid deras eget, efterkommandernes och menige rikets bästa, skulle sätta sina barn i skola, på det i framtiden ej måtte upkomma brist på lärda Män, m. m. b). I et annat bref vid samma tid til *menige Dalarne* yrkas detsamma c). Följande året utfärdades et vidlyftigt bref at upläsas för

R 2

all-

a) Lagerbr. Sv. Hist. IV. D. 5. C. 8. §.

b) Registratur 1540. fol. 98.

c) Ibid.

allmänheten, som från alla orter i riket famlades til Distingsmarknaden i Upsala, hvaruti Konungen, jemte många andra faderliga undervisningar i andra deras *enskildta hushållsmål*, förmanar dem, *at sätta en del af sina barn til Skolen, på det de med tiden måtte kunna tjena dem och riket både i andelige och verldslige saker a)*. I Westerås Kyrkstadga af 1544 infördes med Riksfens Råds samtycke, *at allmogen skulle sätta deras barn til skola; och menige man hjälpa Djeknar med allmosa b)*; och då Konungen 1548 vil upmuntra Norrlänningarna, *at villigt äflemna den til Upsala Skola anslagna St. Olofs penning, nyttjar han til skäl, at dem ju nu för sådana hjälp skedde så god skäl af Upsala Skolstuga med lärda Män, hvilke dem för lärfäder tjena skulle, som någon tid tilförne c)*.

Denna öma omsorg om allmänna upfostringen visade Konungen sedan under hela sin lefnad; och ville äfven förlänga henne efter sin död, då han i sit testamente anslög en onämnd summa til ungdomens uptuktan och Skolarne i Riket
der

a) Registratur 1541. d. 3 Febr.

b) Mspt i Palmf. Saml.

c) Celsii Mon. Palmf. p. 36.

der lärde Män skola upfödas a). Det är svårt at säga hvad han mera bordt och kunnat göra.

I hvad belägenhet allmänna undervisningen var vid GUSTAFS upträdande på thronen, visar den brift han hade på infödda ämnen at i Cantzliet nyttja i sin och rikets tjenst; och i en så bekant sak är et enda bevis nog. Då hans utländske Secreterare Wolfgang Gyler rymt ur riket, hade Konungen på lång tid ingen, som kunde föra hans Tyska brefvexling, utan måste brefven, som Riks-Registraturet utvisar, skrivas på latin, *hvarigenom utländska ärenderna mycket försumrades*, som han i samma bref til flere Tyske Furstar och Lärde högeligen klagat b). Han måste därför inkalla många utlänningar; och antog alla, som sjelfmant ankommo, nyttjade dem i sin tjenst, befordrade dem til hederliga embeten och giften; men hade fällan det nöje at hafva träfat någon som var värdig sin lycka. Det är ej möjligt at upräkna dem alla; man vil endast nämna en och

R 3

annan

a) Tegel II. Del. p. 410.

b) Registr. 1534. fol. 37. 41. seq.

annan af dem, som Konungen anlitate om skicklige och lärde mäns infändande. I detta afseende vexlade han bref med Hertigarne af Preussen, Pomern och med flere Riksfurstar, med Luther och Melancthon, med Geheime Råderna Johan Reinechius och Ludeke Hane, Preusiske Secreteraren Georg Rudolphi och flere a). Mag. Nicolaus Magni, en Svensk född i Arboga, som uppehöll sig vid utländska Academier, och i synnerhet i Wittenberg, seck 1538, utom det vigtiga värf, *at utse en Informator för Kronprinsfen*, befallning *at insända någon som hade rätt förstånd i cifrerne, på mynt och allehanda annan räkenkap* b). I Frankrike anmodades Hubert Languet om skickligt folks inskaffande, i Ostfrisland Cantzleren von Vesten, i Nederland Joachim Horn; i Lübeck anlidades Dr. Audelius och flere om förfarne Physici, Medici, Fältskärer och Apothekare; Professorerne i Rostock om en Licentiatus juris, och andre på andra orter; at ej nämna Konungens bref til alla orter, om skicklige konstnärer och handverka-

a) Registr. 1534. fol. 37. 41. seq.

b) Registr. 1538.

verkare af alla slag a). På sotsfängen betygade han sjelf för Biskopen i Stockholm M:r Johannes, *at han användt så mycken kostnad, som någon annan furste, at i riket hafva tilgång på väl förfarne Läkare, fast han dock nu ej hade någon til hands b)*; och som det ej var hans sed, at lemna något yrke lottlöft i sin omförg, lærer utlåtelsen äfven kunna sträckas til de öfriga vetenskapernas vård.

Men utlänningars nyttjande i rikets angelägna värf borde ej blifva et ständigt behof, utan infödde ämnen beredas, at ju förr des heldre intaga deras rum. Konungen upmuntradé derfor icke allena Svenska Adelen dertil, som fes af hans föreskrift til Hertigen af Preussen för Riks-Rådet Geres löner, *som der skulle hållas i Skola*; utan han understödde äfven sjelf mycken Svensk ungdom vid utländska och inhemska lärosäten. Den Jon Skrifvare, som ifrån qvarnen upsteg ända til Ståthållarskapet öfver Westerås flott och län, och fick af Konungen både adlig sköld och gifte, hade på hans kostnad blifvit hållen i Wester-

a) Se v. Dal. S. H. III. D. 1. B. f. 407. följ.

b) Bergii Tal om Stockholm f. 50.

ås Skola a). Vid Tyske Academier, i synnerhet i Wittenberg, underhölls af honom många Svenska ynglingar, och hade han redan 1527 på en gång ditfärdt trenne sådane b). Han besörgde den förrymde Biskopens i Skara Måns Haraldsöns brors-söners upfostran, som sedan blefvo stamfäder för Strömfeldtske, Apelmömske och flere Adelige ätter c). En Henric Jafsmundt, som studerade i Tyskland, hade af Konungen årligen 200 Tyska daler d) och den nyssnämde M:r Nils Månsöns hade icke allena underhåll af Konungen under sina reor, utan fick äfven på begäran 1538 inkomsten af Rasbo prebenda e) til deras vidare fortsättande f).

Hvad

a) Loccen. Hist. Sv. p. 273.

b) K. Bref til Dr. Luther 1527. d. 25 Julii.

c) Rhyz. Episcop. I. D. p. 182.

d) v. Dal. l. c. p. 392.

e) Registrat 1538. för Aug. Han har utan tvifvel åtnjutit denna förmon alt til sin död i Marburg 1543. d. 24 Nov., hvarigenom Kon. förlorade det hopp han haft om frukten af hans förvärfvade skicklighet.

f) Han kunde derföre i sin förklaring öfver Westgöthernas befvär 1529 åberopa sig, at han af Kloster klenodierne användt somt til at upphålla dermed några personer til stu-

Hvad Konungen sjelf i detta mål gjorde, blef äfven af andra efterfölgt, och til äfventyrs torde något mer, än Konungens eftersyn, föranlåtit Erke-Biskopen Laurentius Petri, at i stället för sine Drabanter, i Upsala, underhålla 50 Studenter, och Biskopen i Åbo, Agricola, at på sin kostnad fända åtta vackra ynglingar til utländska Universiteter. Atminstone ville de dermed behaga honom; och deruti bedrogo de sig icke. Til bevis deraf förbättrade han vid flere tillfällen deras inkomster. Erke-Biskopen var icke allena undantagen ifrån den vanliga *Biskops-taxan* för sina inkomster a), utan fick äfven 1533 *Karleboda* med derunder liggande gods, och *Kaniktionden af de Kyrkor*, som lydde under *Domprostriet* b); och 1541 frikallades han ifrån all gästning, på det han måtte hafva des bättre tillfälle och läglighet, at

R 5

stude-

dium på det, at lärde Män måtte komma i landet, Christendomen til styrkelse - - så ock för den skul at lärde Män i många andra måtto för det menige bästa i Riken nyttige äro. Tegel. G. I. Hist. I. D. p. 240.

a) Se räkningarne för Bisk. Domkapit. och Klosters afgifter i Kongl. Kam. Coll. Arch.

b) Registrat. för f. år.

studera och förkunna Guds ord a). Biskopen i Åbo fick åter 1529 Konungens förläkran, at hvad han kunde förse honom och gode män flere til tilbörigit upphälle, vore han der väl benägen til på det Christi lärdom och det Heliga Evangelium måtte förkunnat varda b).

Det som mäst klandras, är Academiens förfall, och at ungdomen derföre nödgades söka utländska Högskolor. Häruti urskuldar Konungen sig sjelf i det redan nämnde brefvet til M:r Nicolaus Magni, med skäl, som ej tåla någon motläggelse. Han hade mottagit et så godt som förlamadt rike, och haft mer än nog at beställa innan det kommit til någon rolighet och bestånd igen: han hade varit besvärad med utvärtes och invärtes obestånd, krig och örlig: uti riket hade varit och ännu vore en stor brist på de personer, som et sådant Universitet förestå och regera skulle: och för sådane och flere orsaker, hade det icke varit honom möjligt mera uträtta än skedt var. Han såge derföre gerna at M:r Nils och flere unge män af Sverige, som studerade i Tyskland, ville

a) Registrat. för f. år.

b) Registrat. 1529.

ville ej allena sjelfve med alfvare vinlägga sig om, at veta förestå sådane Univerfitet, utan ock förskaffa dertil en eller två Lärde och i de saker förståndige män, som ville sig et sådant embete åtaga, då på hans sida ingen flit skulle sparas. Han tager Gud til vitne, at han alltid varit, och ännu vore sinnad, at fundera och med tilbörligt underhåll förse et sådant verk, häldst han väl kunde besinna, huru märkeligen land och rike genom lärde och förståndige män förbättrades och förmerades; huru olyckligt det vore, när sådane fattades intygade hans egen erfarenhet, och den nöd han led då bref eller annat skulle på Tyska skrivas til fremmande Furstar och Städer, stundom blefve det efter hans behag uträttadt, stundom icke; och likväl måste han låta det ske. Han önskade därför, at M:r Nils eller någon annan af hans infödde män, som i Latin och Tyska tungan nog erfarenhet hade, ville i den måtto tjena honom och riket, då han kunde vara säker at ärenderne blefvo med flit och troligen bestäldte a).

Innan kort visade sig ock verkan af dessa Konungens försäkningar, då 1540
Aca-

a) Registrat. 1538.

Academien åter uprättades a), och tvänne inkomne lärde Män *Jacob Zieger* och *Olaus Magni* förordnades til Professorer b). Hvad tillopp de fingo af Svensk ungdom, vet man icke; men at det varit färdeles stort, är knapt troligt. Akademisk undervisning ansågs då i allmänhet ej så nödig, som i senare tider. Ungdomen nyttjade nu och nästan hela det följande århundradet sine Skollärares undervisning i det längsta, och merendels til des de sjelfve kunde inträda i embeten. Det frågades ej huru länge en yngling gått i Skolan, utan hvad han lärt: Djeknamnet var mera aktadt, än Magistertiteln i vår tid, och man ilfånades ej ur Skolan, at efter et haltigt besök vid Akademien, intränga sig i embeten och mäta sin skicklighet efter tjenår. I den barndom vetenskaperna och uplysningen då ännu voro i riket, var således Akademien mera umbärlig för allmänheten; och så ansågs hon äfven af Luther, som vid samma tid, då Melancthon i bref til Konungen yrkar *des uprättande* intet nämner derom,

a) Messen. Sc. ill. T. XV. p. 112.

b) Jfr. Histor. Acad. Upl. p. 16. 132. 140.

derom, utan endast beder *at Konungen vil-
le låta inrätta Skolor vid Domkyrkorna, der
ungdom kunde upammas til Gudstjenstens un-
derhållande och församlingärnes skötsel a).*

Deremot sökte denna tiden endast
de til Academierne, som, med någon
mera förmögenhet, eldades af åtrå at
lysa öfver allmänheten. Det som för
dessa hade i äldre tiderne varit en nöd-
vändighet, så länge ingen Högskola var
i landet, hade nu blifvit en herrskan-
de sed; och man vet hvad värde den
i alla tider öfvar. Mer än hundra år
efter GUSTAFS död, var den ännu så
rådande, at man som oftast såg Profes-
sorer i Upsala nedlägga sina fyflor, och
andra, ofta tredje gången företaga re-
sor til utländska Academier. Det är då
ej underligt, om i GUSTAFS tid, de
som ärnade sig til Högskolan, ej gerna
stodnade i sit val vid Upsala. Denna
utvandring var ock då både *nödig* och
nyttig i et annat afseende. De som skul-
le utrota fördom och vidskepeller hos
andra, borde förut aflagt sina egna; och
dertil

a) Spegel Bevis til B. kr. p. 84. I et annat
Bref til K. ifrån Dr. Luther 1541. heter
det: *Ich befehl E. K. Maj:t die Kirchen und
Schulen.* Fant. Obs. Select. p. 25.

dertil hade de olika tillfälle utom och inom fäderneslandet.

Academien föll derföre, ej långt efter sin fornyelse, åter i en så djup dvala, at ända til liturgiska oroligheterna knapt något tecken synes af des varelse; och en med åldren tiltagande sparsamhet torde äfven gjort Konungen mindre hugad, at mot slutet af sin lefnad förnya et redan misf lyckadt förfök. Omständigheterna hade väl nu mycket ändrat sig, och riket smakade i ro och välmåga frukten af Konungens långa och visa regering; men deremot hade han själf förlorat mycket af sin förra munterhet. Krafterna begynte aftaga, helfan svigta, och dageligen tilstötte nya bekymmer, inom Kongliga hufet, ifrån rikets grannar, underfåtarne, prester, embetsmän, fogdar. Han var ej alltid mältare af sit milsnöje, och vid sådane tillfällen mindre nogräknad i sina uttryck. Vid någon sådan händelse upfatte han utan tvifvel det allvarfamma *brefvet til Biskoparne 1559 om de personers egenskaper, som från Skolestugorne kommo i hans och rikets tjenst a)*.
Mål-

a) Se Bilag. til Riks-Rådet Bjelkes Tal om S. allm. hush. p. 121.

Målningen är stark, och färgorne icke sparade; men märkligt är, at den mindre rörer deras *insigter* än *feder*, at Konungen ej klagar öfver *brist i undervisningen* utan i vederbörandes *val*, och nu fordrar *ur Skolorne* de ämnen til embetsmän, som han tilförne måste söka på utrikes orter.

Verkan hade således redan visat sig af Konungens sorgfällighet och vidtagna steg til allmänna undervisningens förbättring, ehuru hon ännu icke i alla mål ernått tilbörligt skick; och det gifver då en bättre tanke derom, än den Riks-Rådet Jöran Gylte nästan vid samma tid söker i sit bref bibringa Biskopen af Os-nabrüg a). Han förläkrar väl, at han ej vil låta sig röra af *några privata affeeter*; men, at förtiga den misstanke denna förläkran väcker, yttrar han nästan för mycket misnöje med alting, och för mycken benägenhet, at se sakerna på sämre sidan. Han talar om *Adelns ringhet*; och hvem hade väl mer förbättrat deras vilkor än Konungen? Om *brist på grundlärde Män*; och hade de väl ännu haft tid at i ymnighet tildanas?
I syn-

a) Celsii Mon. Palmf.

I synnerhet är hans *spådom om den flentme barbaries*, som inom få år förestod riket, icke sannad. Deremot har den undervisningen i Skolorne, som han så illa anser, utan någon vetterlig förbättring, tillskapat de vackra män, som sedan uti der och efter de Liturgiska bullren, gjorde sig fördelaktigt kända för lärdöm, erfarenhet och fedér.

Ändteligen har man förebrått KÖNUNG GUSTAF någon *oginhet emot dem*, som under hans senare tid, författade något i *Svenska historien*. På det höglämon, om sin och rikets heder, och angelägen, at de gamla såren ej måtte å nyo uprifvas, kunde han icke utan ömtolighet se, hvarken Svenska folket ohemult smädas, som i *Danska krönikan a)*, ej heller sina företrädares minne lastas, och Catholske Biskoparnes upförande försvaras; och hvad annat borde han vänta af en Johannes Magnus, sedan han rönt det af sin egen gynnade Olaus Petri? I brefvet af Calmar 1541 til denne senare yttrar han sin åstundan at hafva det af *Svenska historien skrifvet*, som kunde

a) Man kunde ej denna tiden så lätt lom nu genom minister-vägen befordra en kitzlig författare til förtjent näpft.

kunde främja frid och enighet i Riket, och befäller honom författa en sådan öfver det tidvarf han sjelf öfverlevvat såsom der- til det tjenligaste a). För en ouplyft all- mänhet tjénar icke all slags läsning; aldraminst den; som uplifvar qväfda; men ej utrotade fördomar; och de stor- mar Konungen lyckligt genomgått; vo- ro ännu ej så stillade, at de borde utan orsak retas och trotsas.

At han förböd Biskopen i Linkö- ping nyttja sin bokpräls är icke under- ligt; då den endast brukades til reli- gionens förfång och *vidskepelsens under- hållande*. Deremot då Erke-Djeknedö- mets i Upsala inkomster blifvit indragne; *anslogös de 1534 af Konungen til Pren- tet b)*; och Olaus Petri betygar uti sin *egen lefvernesbeskrifning c)*; at alt hvad han skref innan han genom sina ovän- ners åtgärd föll i onåd; var Konungen så behagligt; at det blef tryckt på hans be- fallning och kostnad. Om så böcker i hans tid utkommo; visar det således en- dast vetenskapernas läge; och brist på

DEL. I.

S

för-

a) Hallm. p. 69.

b) Registrat. 1534.

c) Mspt. i Kongl. Bibl. äfven tryckt af v.
d. Hårdt i Stockholm 17

författare; men ej Konungens mindre benägenhet för någöndera.

Det lärer då med läkerhet kunna sägas, at GUSTAF I. ej mer lemnat denna del af grunden til rikets välstånd oarbetad än någon af de öfriga, och at han för *allmänna upfostringen, uplysningen och vetenskaperna* gjort alt hvad tidhvarfvvet och omständigheterna tillåto. Om han ej i sin lefnad fick fägna sig med frukten af sin möda, ligger skulden i sakens natur, som ej låter sig våldföras; och om bevis vore nödigt, kan det, som i mannaminne förelupit i vårt granskap, intyga, at et blindt och vidskepligt folks uplysning fordrar, äfven under användande af de kraftigaste medel, längre tids utrymme, än en mansålder, ofta en fölgd af flere afvexlande slägter. Den liknar de senväxta träden, som til sin mognad behöfva, ej en kort sommar, utan hela sekler; och det är *allmänna upfostringen*, som efter sin lärmre eller bättre *beskaffenhet*, antingen hindrar eller skyndar des tilväxt. Denna har GUSTAF I. vårdat med Fäderlig och Konglig ömhet, och dermedels banat den väg, på hvilken vetenskaperna och Svenska folkets uplysning sedan gjort

gjort så vackra framsteg under hans efterträdare, samt upnått den högd, hvarifrån de nu sprida sitt välgörande ljus, uti Hans Namnes lyckliga tidhvarf.

"Si qui nunc sunt, aut in posterum futuri sunt, qui, quantum ego de hoc regno et patria mea meritis sim, intelligunt, aut intellectu sunt, eos obtestor, ut non minus famæ meæ, quam factis faveant: quæ duo post fata mea super futura sunt. Konung GUSTAFS sista Tal til Ständerna. Loccen. Hist. Sv. p. m. 368.

SECRETÉRENS

S V A R

Til

Herrar, Cantzli - Rådet FERRNER,
Cantzli - Rådet VON ENGESTÖM,
Bibliothekarien RISTELL och
Rektor MURBERG.

Mine Herrar.

Vid underrättelsen at Konungen utnämnt eder, Mine Herrar, til Ledamöter af detta Samhälle; erfor Academien en fägnad, som var grundad på kändom af edra egenkaper, edra insigter, och den förläkran de gifva om et nyttigt biträde i våra arbeten. Jag nämner detta utan at ingå i et uprepande, som skulle vara öfverflödigt för dem, som i dag varit edra åhörare, stötande för eder egen blygsamhet. Af samma orsaker hindras jag at utföra edra förtjenster emot det allmänna; den lyckan en af eder haft at upvakta Konungen
vid

vid slutet af en undervisning, af hvilken vi dageligen skörde de rikaste frukter; det förtroende och den skickelighet, hvarmed en annan varit nyttjad i Rikets angelägnaste och hemligaste värf; det anspråk Academien trodde sig äga på den, som vårdar de dyrbara samlingar des Stiftarinna gjort; den aktning Academien med allmänheten delar för en skickelig förvaltare af et embete, som lägger grundvalen til nyttiga medborgares danande. Men hvad jag icke får förbigå, är Academiens tacksamhet för de afhandlingar J upläsit och med hvilka den ämnar rikta sina handlingar. Om Academien sjelf fått gifva eder ämnen, hade den ej kunnat göra et annat, et lyckligare val. Den hade i sådant fall helt visst begärt at få höra omtalas den vetgirighet och forskningsanda, som utmärker vårt tidehvarf och hvaruti Academien önskar at ej eftergifva sina samtida. Angelägen om den historiska sanningen, såsom et af sina yppersta föremål, hade Academien åstundat at höra des gränser utstakade i en afhandling bygd på beläsenhet och författad med en noggran urskillning. Sättet at göra skådepenningar uplysende för historien,

hade blifvit en äfven så angenäm som nyttig undersökning för et Samfund som söker ljus i de förra åldrars minnesmärken, och arbetar at lemna det åt tilkommande tider. Då Academien är mon at visa sig uplifvad af samma tacksamhet, som alltid åtfölgt Lärdoms idkare; då det ej alltid tillåtes at stämma den lyra eller höja den röst, som kunna värdigt yttra detta tänkesätt emot des egna välgörare, hade den utan tvifvel velat fluta sammankomsten med at omnämna någon af de Regenter, för hvilka historien redan tjénar til äreminne. Och hvem hade vi väl då snarare bordt välja, än GUSTAF den I., som i alla Regeringsgrenar är uphof til Rikets fällhet. J hafven således, Mine Herrar, förekommit Academiens önskan genom valet af ämnen, men icke des väntan, då J utfört dessa ämnen med styrka, ordning och behaglighet.

INTRÄDES - TAL,

Om

*Nyttan och nödvändigheten af
Latinska språkets bruk,*

Hållit den 7 Maji 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,*

AF

SAMUEL SERNSKIÖLD,

Expeditions Secreterare.

Mine Herrar.

Hos mig har aldrig upstigit det smickrande hopp, at kunna komma til en så utmärkt lycka och heder, som mig förund är, at såsom Ledamot få bivista denna Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academie, samt deltaga uti de vidsträckta, granlaga och nyttiga göromål, som Kongl. Academien til skötsel och utförande updragne äro.

Jag känner för noga mig sjelf för at tro mig äga alla de egenskaper, som til min skyldighets fullgörande härutinnan fordras. Jag har deraf allenast en at frambära, den jag menlöst och utan smak af lastbart eget beröm torde kunna nämna: at jag, nemligen, från ungdomen älskat bokliga konster och vetenskaper, och haft lust at med dem omgås, under de mindre talrika stunder, som åliggande merendels trägne embetsfyslor kunnat lemna mig dertil ledige; men då vid detta verk förnämligast et eldigt och vidsträckt snille, samt mogna insigter äro gällande, bör jag deremot upgifva, at det förre har naturen icke låtit falla på min lott, och at med flit och arbete vinna de senare, dertil har af göromål, som ej fått å sido lättas, min tid varit för mycket inskränkt. Enär ock härtill kommer en i år nu högt upstegen ålder, då efter naturens lag, jemte kropsstyrkan, äfven sinnets förmögenheter mer och mer aftaga, finner jag så mycket större orsak til misströstan.

En mild Konung har dock härutinnan täckts hafva för mig en fördelaktigare omtänka, då Hans Maj:ts mig utsett til et rum i detta lysande Samfund: och

och denna höga befallning, den jag såsom et nådesprof med underdånigste vördnad bör anse, åligger mig nu at i underdånighet åtlyda, samt låta densamma uplifva min svaga förmåga til at i bästa måtto efter mit ämne des affigt söka uppfylla.

Jag har ock härvid känt någon upmuntran af en omständighet, som uti Hans Kongl. Maj:ts för denna des Academie utfärdade nya och förbättrade Stadgar sig företer, och hvilken, utom hvad eljest högviligen är förordnad, ej annat kan än fagna hvar och en, som utan fördom vil inse det allmänna lärda Samhällets väsendtliga angelägenheter. Samma omständighet är, at uti högstbemälde Stadgar et vidare utrymme til nyttjande och bruk, än förut varit utstakadt, är lemnat åt de tvänne gamla lärda språken, Grekiskan och Latinen, af hvilka jag nu endast fäster min upmärksamhet vid det senare, som i de förre Stadgar tyckes egenteligen hafva varit inskränkt til historiska ämnen, men får nu jemväl sträckas til sådane, som så väl i bunden som obunden vältalighet, samt på annat för hvarje ämne anständigt skriffätt kunna utföras.

En författning, som utvisar Academiens och vetenskapernes höga Skyddsherres högtuplyste tankefätt om litteraturen i hela des vidd, samt hvad til des vidmagthållande och tilväxt här i riket kan lända, och at, då en obehäglig erfarenhet gifver vid handen, huru smak och aktning för det Latinska språket, som i lå långlig tid til fullt nöje betjent den lärda verlden, nu mera, utom Univerfiteterne och de mindre allmänna lärohufen, som böra vara des egentliga hemvist, i märkelig måtto aftagit, har Hans Kongl. Maj:t velat sträcka des visa sorgfällighet derhän, at härigenom föka bibehålla detta språk uti des tilbörliga värde, samt mota och förekomma det förfall, hvarmed det synes för framtiden här i landet hotas.

Män torde ej mistaga sig, om man tror, det förnämlita orsaken til sådant det Latinska språkets öde ligger i det bruk, som i senare tider hos de hyffade nationer i Europa, i synnerhet den Fransyska, Engelska, Tylka och Italienska, itagit öfverhanden, at föreställa vetenskaperne och idka vitterhet hvar på sit modersmål, sedan dessa språk vunnit den upödling de nu äga genom et
bemö-

bemödande, som i sig sjelft är hederligt och lofvärdt. Af dessa nationer lär den Fransyska med fog kunna fägas i berörde mål hafva varit den flitigaste. Alla vetenskaper och konster äro uti senare tider genom otaliga skrifter på hemspråket, äfven uti öfversättning ar af utländska arbeten, afhandlade; och som språket är lent, välljudande och til fina uttryck böjeligt, nationelle snillet derhos är lifligt och finrikt, och hos dem, som vetenskaper upodlat, yttrar sig i angenäm skrifart; så har här af följt för Fransyska skrifter det allmänna behag och gynnande tycke, som nu här och flerstädes herrskar.

Häraf hafva många, som väl älska bokvett, men kunna fara vilse om rätta vägen til des erhållande, fattat den tankan, at, när man kan inhemta vetenskaperne af skrifter dels på modersmålet, dels på andra lefvande, och efter deras tycke, til fattande mindre svåra språk, än det Latinska; så skal detta sistnämde ej vidare vara nödigt, utan måge allenast de befatta sig dermed, som ej kunna vara des kännedom och bruk förutan, eller ock eljest deråt hogfällas.

Jag vore benägen at tro, det på dem, som tänka således angående Latinen, kunde lämpas det man säger i et ordspråk: at en vetenskap eller konst kan ej hatas af någon annan än den, som den samma icke rätt känner. Men jag lemnar detta derhän, och vil allenast genom en kort föreställning af en och annan omständighet söka visa, det förnämde tanka icke i alt har sin riktighet, utan i det väsendteligaste är emot fakens natur samt en grundelig lärdoms befordran stridande.

Först vågar jag erinra såsom en sanning, at, då en rätt undervisningsmethod och tilbörlig flit brukas, är Latiniska språket icke i stor mon svårare för en Svensk at lära, än Fransyskan och Italienskan, aldenstund desse, äfvensom Latinen, äga ingen förvandtskap med Svenskan, men deremot, såsom härstammande til största delen af en gemensam moder, nemligen Latinen, då först kunna lättare inhemtas, när man förstår detta sistnämnda. Och således blifver detta oförskyladt och på en obillig grund i denna omständighet hatadt.

Hvad sedan vidkommer hjälpredorne til bokvetts och nyttiga insigtens vinnande,

nande, så bör i min tanka medgifvas; at uti de så kallade vackra vetenskaper och konster, samt de lärdomsdelar, som undervisa och uplysa et folk til Gudsdyrkan, goda seder, en rätt både enskild och allmän hushållning; med et ord: til andelig och verldslig lyckfalg-hets vinnande; skrifter och afhandlingar måge utgifvas och nyttjas på modersmålet: en sak, som så väl i anständigheten, som nyttan och til större delen nödvändigheten är grundad. Men lika beskaffenhet är icke med de theoretiske och dogmatiske delar af philosophien, så väl som af theologien; uti hvilka ännu mycket i lärobyggnaden kan förbättras; äfven ock med de tjenstvetenskaper; som til sådan förbättring kunna bidraga, såsom philologien, critiquen, chemien; med flera. När nu de lärde i hvarje nation fortfara at skriva i dessa lärostycken hvar på sit eget, men ej på det allmänna lärda Samfundets gemensamma tungomål, Lätinen, är för hvar och en, som noga och öväldigt vil inse saken, lätt at finna; hvad skadeligt hinder och stor förlust derigenom tillkyndas lärdomen i gemen; samt des och sanningens utvidgande til allmän uplysning.

Ty, huru skola då sådana upptäcker och förbättringar kunna meddelas det allmänna lärda Samhället til kunskap, närmare granskning och fanningarnes tilväxt, utan at des Ledamöter eller Lärdoms-älskare måtte göra sig med de fleste Europeiske språken väl bekante? Och hvad påföljd föder väl en flik vidlyftig språkkunskap af sig? om icke den, at den bästa och mästa tiden af ens lefnad måtte användas på et sådant mindre nyttigt förberednings- och blott minnes arbete, och sedan det ändteligen blifvit til ända bragt, är så mycket mindre utrymme til mogna insigters förskaffande uti de reele vetenskaperne, som äfven en lång tid sedan skal upgå til genomläsande af de oräkneliga i dessa språkutkomne skrifter, hvarmed man blifver öfverhopad, och af hvilka man ej hin-ner med behörig och tilräckelig granskning göra sig det gagn, som ändamålet fordrar, innan ålderdoms svagheten och sedan döden infaller.

Mån då icke nödvändigheten af en så vidlyftig språkkunskap är högst skadelig, då deraf ofelbart vil följa, at en grundelig, mogen och vidsträckt lärdom efterhand aftager, och, kan hända ändteligen,

teligen, jemte vetenskaperne aldeles ur landet försvinner?

Men härvid torde af Latinska språkets misgynnare göras det inkast, at en så eftertänkelig olägenhet kan förekommas, om, på det sätt som finnes vara kommit i bruk hos flere Europeiska nationer, hvarest lärdom i hög mon älskas och idkas, alla så i äldre som senare tider uti andra länder utkomne väl författade och nyttiga skrifter och afhandlingar i vetenskaperna öfverfättas på modersmålet, hvarigenom ock större ljus i kunskaper bibringas allmänheten. Härpå är svårt at svara med full motfägelse, när, som sägdt är, til styrka för detta inkast åberopas et af flera uplysta nationer vedertagit bruk, som tyckes äga sken af myndighet, och derjemte lärer vara at anse såsom en häftig och strid ström, som, sedan den gått ifrån sin gamla fåra och fart, låter sig ej ledas dit tillbaka. Jag vågar allenast at härvid anföra några påminnelser.

Alla tiders erfarenhet utvisar mer än nog, hurusom mensklighetens lott är, at ock hela folkslag och samfund kunna falla i sådana seder eller sedvanor, hvilkas skadlighet förr eller senare af tiden updagas. Det

Det bör ej nekas, at slike öfverfättningar, som omnämnas, jemte det de mycket bidraga til et språks riktande och förbättring, skaffa en allmännare uplysning; men det torde förmodeligen til ändamålet kunna göra tilfyllest, om de inskränkas förnämligast til de läroslycken, som här förut äro anmärkte såsom dels nödvändiga dels nyttiga at af myckenheten i bästa måtton kännas. Om de sträckas vidare, eller til de här ofvannämde vetenskaper och lärdomsdelar, uti hvilka ännu mycket återstår at upäckas och utredas, så blifver frågan; om icke äfven deraf kan verkas och förorsakas et märkeligt hinder mot dessa vetenskapers vidare utvidgande. Derigenom betages ju den genå väg och lätta gemenskap, som är nödig at underhållas uti det allmänna lärda Samhället til nyttiga uptäkters och förbättringars meddelande genom des af ålder brukade gemensamma tungomål, det Latinska nemligen, hvilket ock således tillika underkastas det ödet, at des rätta kännedom, til litteraturens stora förlust i flera des delar, efterhanden minskas och kan hända ändteligen förloras.

Eljest är vid skrifers öfverfättande i allmänhet at anmärka, at, enligt hvad förfarenheten lå väl som lärde och i saken kunnige män intygat, förorsakar den hvarje språk ineföljande skilgaktige och ferskildte art i ord och uttryck en öfvermåttori stor svårhet, eller rättare sagt, omöjelighet at i jemngod likhet öfverfätta en skrift från et grundspråk på et annat, i synnerhet när bägge icke äro fins emellan nära beslägtade. Som det är lättare för naturen at skapa et vackert anfigte; än det är för konsten at afbildadetsamma til fullkomlig likhet; så är det lättare at väl författa et snillearbete, än det väl öfverfatta. Härtil fordras et särdeles skickligt snille, som tilika förskaffat sig en fullkomlig kändedom af bägge språken, af författarens tanke- och skriflätt, och af det ämne han skrifvit uti, samt är derhos sorgfälligt at nöga i akt taga de i konsten utstakade grunder och reglor.

Då många, utan at tilräckeligen äga dessa erforderligheter, varit nog sjelfklöke och driftige at befatta sig med detta gränlaga och svåra arbete, har deraf händt, at öfverfättningar utkommit, hvaruti en välgrundad critique uptäckt betydande

fel, ända til sådane afvikelser ifrån grundtextens rätta mening, som, då de inträffat uti dogmatiska, historiska och andra vigtiga läroämnen, gifvit anledning til vilfareller och många stridigheter.

Vissast är dock det, at vitterhetens förnämsta del, den obundne och bundne värtaligheten, denna så angenäma och nyttiga som granlaga konsten, komme uti den nu i fråga varande läroväg märkeligen at tappa genom förlust och saknad af många i hufvudskrifterna förekommande vigtiga talesätt, samt många skönheter, de der i et annat språk med samma liflighet, styrka, nätthet och behag ej kunna uttryckas och öfversättas. Och inträffar detta förnämligast vid sådana tolkningar af den delen af forntidens högtskattade skrifter, som nu egentligen tilhöra mit ämne, jag menar de gamle Romerske så kallade Authores classici, hvilka, sedan de fullkomligen inhemtat hvad sant, högt, fint och läckert deras läromästare, Grekerne, uti vitterhetens hela rymd frambragt, hafva afgifvit de största mästerstycken och bästa mönster deruti för efterverlden at följa och härma; hvilket den samma jemväl

väl med den upmärksamhet och framgång gjort, som den i senare tider upstegne högd af värtalighet och god smak utvisar.

Som dessa Authorer äro skrefne på et språk, til sammanfattning och flere enskildte egenskaper ifrån de nu i bruk varande vida skildt, serdeles uti den bundna eller poetiska stilen; så låta de sig ej, fastän med bästa omtänka, kläddas i de nyares drägt til fullkomlig likhet, och utan at förlora mycket af sin naturliga fägring och behagliga art. Om ock någon skulle påstå motsatsen, och at, när öfversättnings-lagarne af en skicklig hand noga följas och utöfvas, de i en sådan ny drägt kunna framföras lika goda och sirliga, så svaras, at skillnaden lätteligen märkes af goda kännare: och hvaraf månne det väl härröra, at efter vittre Scribenters berättelse; Fransyske och Engelske lärde, som hafva sig Latinska språket väl kunnigt, men äro derhos så kära i deras eget; finna större nöje i at läsa dessa Authorer uti original-språket, än i de bästa öfversättningar? Mån detta vara annat, än en verkan af en synnerlig behaglighet, som detta språks enskildta art har

med sig, då deruti af lyckliga pennor skrives? Mån ock icke detta, hvilket äfven med andra välförfattade Latinska hufvudskrifter kan inträffa, tillika intyggar; at de alfter som naturen sjelf verkat och frambragt, sådane, nemligen som desse originaler, i behag öfverträffa dem, som konsten har största del uti, och hvarunder förenämde öfverfättningar äro at räkna, hvilka rättare, såsom imitationer eller välliknande konststycken uti et och samma ämne kunna anses? Mån då icke, liknelsevis, hit må lämpas det Cicero sagt, at, när goda källor äro tilhands, bör man ej fara efter at hemta vatten ur små bäckar, som gemenligen icke äro så rena? det är, at man heldre må hålla sig vid Latinska originalerna än öfverfättningarna deraf, vid hvilka desutan häftar samma olägenhet som alla tiders förfarenhet visat de så kallade lefvande språken vara underkastade, at tid efter annan undergå ändring; hvarigenom sådane skrifter som den ena tiden varit nöjaktige, en annan tid derefter mista sitt värde och måtte efter hemspråkets då varande skick förnyas; men huru skal detta då rätteligen kunna ske, om Latin-

tinska språkets förakt emedlertid få tagit öfverhanden, at des noga kännedom gått förlorad?

Hvad således i möjligaste korthet blifvit anført, torde, ehuru ofullkomligt det är, någorlunda kunna utmärka deras ofog, som vilja aldeles förkasta Latiniska tungomålets lärande och bruk, samt huru deremot nödigt är, at det framgent, äfven som förut i långlig tid skett, varder bibehållet, i synnerhet til at, såsom en gemensam tolk, betjena det i verlden kringspredde lärde Samfundet i de göromål, som lända til des jemna bestånd genom vetenskapernes både vidmagthållande och vidare befordran, och då i ljuset komma bör hvad vid gamla lanningars förbättring samt nyas upptäckande tid efter annan kunnat förefalla.

Härtil har det ock så väl af des beskaffenhet som förtjenst den närmaste rättighet.

Det har efter vetenskapernes återkomst til de vältra Europeiska länderne nu i flere hundrade år til denna tjenst med behörig nytta blifvit användt, af oräkneliga lärdas mogna och förträffelige skrifter dertil lämpadt, samt författ i

det skick, at det, i anseende til rike-
dom och vigt i ord, samt styrka, finrik
och nätt korthet, välljud och behaglig-
het i uttryck ej af något nu i bruk va-
rande tungomål öfverträffas, utan ock
bragt i den sladga, at det icke genom
tidens omskiften någon ändring til des
förvärring har at befara. At icke eller
des lärande, när det rätt anställes och
drifves, förorsakar för lång utdrägt af
tid til verkliga vetenskapers inhemtan-
de, såsom det beskylles före, derå för-
modar jag de otaligt många män af grun-
delig och vidsträckt lärdom, som på
detsamma utgifvit skrifter i vetenskaper-
ne, utgöra et fullständigt bevis.

Under en så lång tjenstetid, som
sagt är, har ock detta språk berett och
samlat för lärdomen det rikaste förråds-
hus, hvilket ännu är i behåll, och kan
icke utan största skada förstöras genom
många serskildtas inrättande, hvilket hän-
der, om hvarje lärdomsälskande nation
framgent fortfar at til vetenskapernes
föreställande endast bruka eget tungomål.

Det är dock härvid hugnesamt at
förmärka, det många lärde och vittre
män af de nationer, som eljest äro så
högt tilgifne deras eget modersmål och
des

des nyttjande, funnit sig befogade at tilldela detta språk sin tilltändiga rätt. Til bevis häraf behöfver jag allenast at anföra hvad et af Frankrikets lyckligaste snillen i senare tider, som utmärkt sig genom skrifter och arbeten lysande så väl af en djup tankekraft, som vidsträktta insigter, nemligen Herr d'Alembert i lifstiden, en af denna Kongl. Academiens värde Ledamöter, sig i sådant finne på et ställe uti en af des skrifter yttrat, så lydande i des eget tungomål, som härafter följer: "Autant il seroit à
 "souhaiter, qu'on n'écrivit jamais des
 "ouvrages de goût, que dans sa propre
 "langue, autant il seroit utile, que les
 "ouvrages de science, comme de géo-
 "métrie, de physique, de médecine,
 "d'érudition même, ne fussent écrits,
 "qu'en langue Latine, c'est à dire,
 "dans une langue, qu'il n'est pas néces-
 "saire en ces cas-là de parler élégam-
 "ment, mais qui est familiere à presque
 "tous ceux, qui s'appliquent à ces scien-
 "ces en quelque pays, qu'ils soient pla-
 "cés. C'est un voeu, que nous avons
 "fait il y a long tems, mais que nous
 "n'espérons pas de voir réaliser. La plu-
 "part des Géomètres, des Physiciens,

des Médecins, la plupart enfin des
 Académies de l'Europe écrivent au-
 jourd'hui en langue vulgaire. Ceux mê-
 me, qui voudroient lutter contre le
 torrent, sont obligés d'y céder. Nous
 nous contenterons donc d'exhorter les
 savans et les corps littéraires, qui n'ont
 pas encore cessé d'écrire en langue La-
 tine, à ne point perdre cet utile usage.
 Autrement il faudroit bientôt, qu'un
 Geomètre, un Médecin, un Physicien
 fussent instruits de toutes les langues
 de l'Europe, depuis le Russe jusqu'au
 Portugais; et il me semble, que le
 progrès des sciences exactes doit en
 souffrir. Le tems qu'on donne à l'é-
 tude des mots, est autant de perdu
 pour l'étude des choses; et nous avons
 tant de choses utiles à apprendre, tant
 de vérités à chercher, et si peu de
 tems à perdre ! *)

Men hvad behöfves mera orda i
 detta ämne, sedan Hans Kongl. Maj:t
 vår nådigste Konung, genom des visa
 omdöme förklarar uti den vid denna
 Academie nu gjorde anstalt til befordran
 af

*) Mélanges de Littérature, d'Histoire et de
 Philosophie p. d'Alembert, Tom. V. p. 499.

af Latinska språkets gynnande och bruk äfven utom de allmänna lärohusens gränser, likasom beseglat detta språks oltridigt stora värde, samt den aktning och tilgifvenhet, hvarmed det framgent i des rike hedras bör.

Hans Majst har ock derigenom velat bekräfta och fullfölja hvad des gloryvärdigste Företrädare nu snart i 200 är, i synnerhet Konung GUSTAF ADOLPH den Store, Drottning CHRISTINA och Konung CARL GUSTAF uti flera stadgar med så mycken ömhet anfett och vårdat.

Genom en sådan desse höge Regenters sorgfällighet, huru högt har icke den Latinska så bundna som obundna värtaligheten i de förra tider här i riket til des evärdeliga heder upstigit? och huru många vittre män, som deruti täflat med de bästa utländska, hafva icke prydt den Svenska Parnassen, äfven af dem, som sutit i Rådspurpuren och vid andra rikets högre embeten?

Af sådane högt ansedde Herrar, så väl som af andre uti lägre både civile och literaire tjänster stadda män, som af utgifne skrifter gjort sig mäkt lyfande, kunde ock nu upräknas och näm-

nas en anfenlig myckenhet . om ej en inskränkt tid förböde en större vidlyftighet. Det kan ock icke behövas, emedan de gjort sig nog kände i den lärda verlden, för at visa, huru högt detta språket varit här aktadt och älfkadt, serdeles i det silt förflutne århundrade och i början af det innevarande, et tidehvarf, som bör anses för lärdomens gyldene ålder, då genom många fälsynta stora snillen, som naturen framallstrat, vetenskaperne blefvo upbragte til en högd och et ljus de tilförene ej ägt, och som gagnar efterverlden til eftersyn och vidare förökande.

Mätte då af et lå lysande efterdöme och af en högt uplyft Konungs förklarade visa affigt, vår nuvarande och påföljande tid hos oss upmanas til at härutinnan likna och täfla med den framfarne, så at Latinska tungomålet ernår en lika lycklig framgång och trefnad i vårt land, som nu beredes åt det inhemska, och bägge, såsom sylstrar, sammanstämma, at hvar inom sin krets tjena vetenskaperne och vitterheten til deras utvidgande, samt derunder äfven til deras tacksamhets betygande, tolka och sjunga sin höga Skyddsherres lof och äreminne;

ne ; äfvenfom de tilförene ej underlåtit
en få glad ſkyldighet emot Sveriges ſto-
ra Regenter, ”det förra uti vanlig full-
komnad , och det ſenare uti då mindre
upſtädad och ſirlig drägt” at fullgöra!

INTRÄDES - TAL,

Om

Den ogrundade beskyllning som göres Götherne at hafva förstört den Romerska Vitterheten,

Hållit den 7 Maji 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,*

Af

CARL JOHAN STRAND,

Secreterare vid Kongl. Riks - Archivum.

Mine Herrar.

Lyckligt det folk, som kan och får räkna sig ibland hyfsade på jordklotet: lyckeligare det, som hunnit til all hyfsnings högsta mål: jag menar vitterhet, en foster - moder för menckliga snillets äkta bragder: lyckeligast det folk, hvars Regent sjelf är den vittralle.

Jag

Jag vet mig icke uti historiens gömmor igenfinna en enda vitter Tyran, och flere åldrars minnesböcker framvisa mig ganska få eröfrare, hvilkas yrke tillika varit vitterhet: ibland de lyckeligaste, då det gamla Svethiod, och vi des nu lefvande barn, åt styras, och i alt det vackra, som snillen kunna frambringa, beskyddas, ja föregås och upmuntras af den vittraste ibland Konungar.

Blott igenom denna Konungs nåd, får jag bland denna des Academies arbetande Ledamöter intaga et rum: sade jag mig aldeles ovärdig dertil, gjorde jag mig skyldig til et högmålsbrott i vitterheten, medelst klander af GUSTAF III:s urval ibland flere, och tiltrodde jag mig uti detta så höga som vittra Samfund kunna visa något synnerligt, så fruktar jag billigt, at just detta mit första tal skulle å daga lägga en egenkär förmäthenhet.

Mine Herrar, tillåten mig at liknelsevis för edra ögon få framställas såsom något brinnande, hvilket lågar i samma mon som elden har näring, derefter kolnar och sist flocknar: mit snilles eld har aldrig blossat: längden af des brand har redan til kol det mästa
för-

förvandlat: men varen förfäkrade, at desse kol, lifvade af vitterhetens Furfles nåd, dock skola visa tekn af eld, til des blott askan är qvar.

Om ämne, at här tala, har jag så mycket mindre kunnat vara villrådlig, som det alltid aggat mig, at se min Store Konungs, ej mindre, än våre Stamfäder, Normänner och Göther, med deras under ferskildte namn i häfderne teknade slägtingar, allmänt hållas och utropas för vitterhetens förstörare, i alla länder, der de framfarit: jag vil söka at aftvätta dem denna otilbörliga fläck.

Sjelfva vitterheten och des skaplyne, hvars krets i det gamla Rom under Augusti tid var lika vidsträkt som väldet öfver större delen af den då kända verlden, hoppas jag skola fanna mina tankar.

De Vittre och Frie Konsterne voro aldeles bygde på Platoniske filosofhiens grunder, och i samma mon som desse skakades af den Aristoteliske, fick ock så barbariet öfverhand, samt började sit hiskeliga tidehvarf.

Det är väl en afgjord och af alla esterrättelser befästad sanning, at vitterheten först viste sig uti bundet tal,
och

och at skaldekonsten således är snillets förtföding: så finner jag den hos Schyter, så hos Grekerne. Icke kan jag dock öfvertala mig at tro, det de förste snillerike menniskor voro födde Ovidier, eller sådane, för hvilka talet föll i vers; utan synes fast hållre deras tanka förtjena bifall, som påstå, at detta ofs förekommer af en i äldre tider knapp skrifkonst, samt felande upteckningar för efterverlden, och at verferne lättast kunnat bibehålla sig igenom böjeligheten efter menniskans rölt, och i följe deraf lämpeligheten för minnet, at igenom qväden fortplantas ifrån slägte til slägte.

Grekeland hade redan inemot 360 år fungit Homeri och Hesiodi verfer, och derefter sett en Archilochus med sine jamber bringa sin svärfader til förtviflan, och ibland flere andre skalder beundradt en Sapho, samt af Æsopus under sinnebilder inhemtat sedoläran: då Pherecydes af Schyros och Cadmus af Milete, jemte Grekelands så rycktbara sju Vise, nämnas såsom de förste ibland Greker, hvilka nyttjadt obunden skrifart, så väl uti visdoms-läran, som häfdateckningen.

Fler●

Flere skalder och ibland dem nog namnkunnige, Xenophanes, Æschyles, Pindarus och Sophocles fortplantade den bundna och Herodotus med flera den obundna vitterheten. Emedlertid var dock i synnerhet denna senare, med alt det, som fallit på des lott, af det hyffade och vackra, ifrån Egypten och Stora Schytien, som onekeligen, efter den kännedom vi äge, utgör stamvitterheten i hela världen; dock redan mycket förmörkad och vägen til des tempel besvärad af irrgångar, dem snillen, födde blott för gräl och onödiga klyftigheter, tillskapat, just då den Gudomliga Förfynens storverks-barn, Socrates, först tedde sig för sin, fastän vittre, dock ej mindre emot sina hjeltar, än honom, otacklamme fosterbygd, Athen. Han fällades til de mäst vidfrägdade Lärde i sin tid, hörde dem och valde altid det bästa, hvilket han ock inplantade hos andra; vederlade och täflade mäst med de redan då kände och så kallade Sophisterne, all fund vältalighets lönnmördare, hvilka ock drifne af agget i sin högd, sammanbundo sig med Afguda-Presterne at för honom tilblanda den förgiftade bågaren, til Athenienfernes

nog

nog sent kände ånger, men evigtvarande öära.

Den anmärkning, som til dygdens; vishetens och vitterhetens förtryck, vid et sådant samband äger rum, och af hela seklers häfder alt för mycket befastas, låter jag gerna få begrafvas i ohyggelighetens gömmor, under vårt af uplyst menisklighet tålmodiga tidehvarf. Socrates dog och lemnade sina Lärjungar Isocrates och Plato: den förre, något äldre, ville försvara sin vördade vän och föregångare, men var försigtig nog; at låta sit berömliga upfat falla för vänners afrådande. Ibland Platos lärjungar får jag åter i fynnerhet anmärka Demosthenes, Euclides af Megara och Aristoteles.

Den förstnämdes ära i vitterhetsvägen är så känd, at alla blomster äro onödiga, til vidare prydnad af hans lagerkrants. Den andre eller Euclides af Megara, som noga bör åtskiljas ifrån den yngre, hvilken uti matematiska fanningars updagande gjort sit namn odödeligt, bemtade väl af sin Läromästare des vittra föredragnings-sätt, men nyttjade det samma blott til utöfande af galla och bitterhet, likasom flere hos oss; hvilke ännu äro i friskt minne, under

fjelfsvåldskiftets eljest vittra tidehvarf, och fruktar jag, at fjelfve Cicero icke alltid kan urikuldast i detta fall; åtminstone falla mig hans tal emot Verres nog Megariske. Den tredje eller Aristoteles var längst i Platos Academie: han berömdes mycket af Lärämästaren för vakksamhet och flit, samt lätthet at fatta, och företrädde någon gång Platos rum, då denne var sjuk; men Mästaren fick anledning at beklaga sig öfver Lärjungens otacksamhet, och befant Aristotelis snille få danadt, at han ej kunde anförtro honom Academiens styrelse, hvilket ock få förtröt denne, at han lemna- de Athen, for omkring och blef Alexander den Stores Lärämästare, samt beskylles at hafva spillt sin höga Lärjunges tid med nyttjande af alla en förnuftig och i synnerhet fri tankekrafts plågoredskap, sin Logica, sin Dialectica och sin Rhethorica. Öfverhopad ändock af nåd vid Macedoniska hofvet, återkom han til Athen, och öppnade der sit Lycæum, bredevid den Platoniska Academien. Född son af en quackfälvare i Macedonien, idkade han ock i början denna konst: han har lemnat den åt efterverlden, under namn af naturkun-

nig.

nighet och rön deruti; men om deras värde och fall vittna bäst en Baco de Verulam, en Cartefius, en Newton och en Leibnitz. Emedlertid förblef den Socratiske Plato med de fina, Isocrates och Demosthenes, mäkt ansedd, och efterföljdes, under vitterhetens mäkt lyfande tidehvarf, något öfver 700 år, och Aristoteles var deremot föga aktad, utom Lycæum och af Läremästaren derstädes, med sina åhörare, samt efterföljdes icke förrän i och med barbariets början, och upsteg ej til högden af sin ära förrän i och med des fullkomnande. Plato fades af Grekerne råda i himmelen eller det höga, och Aristoteles på jorden eller i det låga.

En Alexander skulle aldrig haft anledning at vid Achillis graf misunna honom den hedren at vara sungen af Homerus, om han haft en Plato, en Isocrates eller en Demosthenes til Läremästare i stället för Aristoteles.

Grekiske Poëter och Vidsoms-Lärare, ehuru de alt mer och mer söndrade sig i secter och flockar, såsom Stoicer och Epicuréer, med flere, talte alltid Platos språk, och rådförde sig sällan eller aldrig med Aristotelis, jag vågar nä-

ftan fåga , olyckligtvis behållne fkrifter, både uti vältaligheten , fom ock visdoms - läran.

Romarne , detta flora folk , upftego fom bekant är , på Grekelands fall , til ärans högfta mål , ej mindre i all flags vitterhet än et vidftreckt välde. Det gamla Rom omskapade fit fpråk , fin vältalighet och alla kunftkapsgrenar efter Grekeland , juft lika , fom det fänknte Borgarerätt åt detta fiftnämndas Gudar : och i vitterhetens gyllenålder , eller vid Augufti tid , fades ordfpråksvis om den , fom uttryckte fina tankar flätt och enfaldigt , at han talade cum Evandri Matre eller Romarnes flamfpråk : En Cicero och alle andre flöre Talare hade til efterfyn Ifocrates och Demofthenes : och var nu alt Platonfkt.

Mindre fkickelige , ovittre och under fulafte målning kände våldsverkare , famt oftast tilkomne igenom köp af en otyglad krigsmagt , blefvo derefter Cæfarrer ; Och fom vitterheten nödvändigt tarfvar en anftändig frihet i tal och uttryck , famt således omöjeligen kan beftå med tyranni eller under en vild och öuplyft Envålds - Herres fpira , få är ej underligt , at hon i deffa tider alt mer
och

och mer aftynade, och sist infomnade i sin långa dvala.

Plutarchus hade uti alla sina skrifter Plato til förebild, och nämner uti sin lika funda som behageliga fedo-läroganska litet Aristoteles, och aldrig med synnerlig högaktning.

I och under alt detta och smånigom upreste sig den Aristoteliske filosofien med förfall af den Platoniska, uti aldeles lika förhållande.

Alt detta var ock redan fullbordadt, samt Kejsaresätet flyttadt, före Nicænska Mötet, efter vår tideräkning år 325, då vist ingen Göthe, Norrman eller Tyfk var född ibland alla dem, som först emellan 100 och 150 år derefter utspridde sig uti Italien och Frankrike: skulle jag ock erkänna en Prudentius och en Augustinus, såsom ättlingar af den gamle vitterhets-stammen; så voro dock desse länge döde, förr än någon enda lemnade sin Nordiska bergskrefva eller rökhydda, för at söka ny bolstad i väster och söder.

Jag kan således vid alt detta icke finna, huru våre förfäder måga anföras såsom uphofs män til et ondt, som var stigit til sin högd, långt förr än de

föddes, och enär hela släktet ännu nog litet var känt i den då bebodda världen.

Mig tyckes at deras eljest vittre barn varit lika obillige som otacksamme och förnedrande sig sjelfve, då de ansatt dem, af hvilka de leda sit lif, ibland den äkta vitterhetens banemän. Hos dem är väl någon enda yr och vild höfdinge anteknad; men icke finner jag, at de i allmänhet framfarit som Turkar och Saracener, bränt boksamlingar, och likasom Hercules med sin klubba krossade odjur, fökt utrota alt vittert, utan fast mera bildas de i häfderne såsom de, hvilke, fastän segervinnare, dock, kan hända, med för mycken fogelighet, uti all enfaldighet jemkade sig til de öfvervundna, och tillika med himla-lärans antagande låto sit gamla vackra utplånas af Aristotelis icke skonsamma pensel, ej annorlunda än våre Sviar med tolamod sågo Upsala tempel och runa-skrifter brännas, samt sjelfva gråstenen krossas, för det han framviste några iristade teckningar, hvilke, blott för det de icke voro kände af en Hamburgisk Biskop med des Cucullater eller nye Munklärde, blefvo hållne för troll-

doms-

domsmärken : ty vitterheten hade långt för Göthrenes utflyttningar redan börjat anlägga pfautier eller kloster-dok.

Detta kunde väl vara nog uti mit ämne ; men vågar jag tillägga , at desse våre Göther icke voro så barbarer som de blifvit afmålade , och at de ibland dem hvilka strängast utöfvat eröfrings-rätten , äfven som de , hvilka aldrig känt fremmande ok , samt hade minsta gemenskap med det då vanskapade Rom , voro de sifte som förföllo i den rådande ovitterhetens yttersta mörker : jag menar Anglo - Saxerne samt mina kära Svenskar och Göther , med deras gran- nar omkring Balthiska hafvet.

Jag har haft tillfälle at i öfversättning läsa lemningarne efter den Irlske Ossian , som tros lefvat uti tredje århundrade : urskriften har jag hvarken sett eller kunnat förstå , såsom aldeles okun- nig i gamla Celtiskan ; dock finner jag uppfinningen så förträffelig , målningen så rik och behagelig , samt uttrycken så starka , at jag vågar tro , at om en Po- pe så väl förstått Ossians språk , som Ho- meri , och så väl omklätt den förre , som han gjort den senare , skulle den noggrannaste och kinkigaste kännare af

det högsta i skaldekonsten, läst bägge nästan med lika förundran.

Vår Volufpa eftergifver, i mit, torde hända lika omogna, som fädernes kära omdöme, icke Grekernas likåldriga skaldestycken; des nog regelbundna verskonst, des med få mycket behag framställda sedolära fördrifvar jag mig förlikna emot det sinnerika och sköna under Socratis och Platos här förut omtalte tidehvarf.

Homerus är berömd för sina lyckliga epitheter eller färskilda och en hög skald värdiga bi-ord, til bildning af personer och saker, och de få kallade *Känningarne*, hvilka äro desamma, utgöra en del af vår Göthiske Edda, hvilken icke olämpeligen med en lika förtekning af hans Grekiska epitheter, torde få jemforas.

När jag ock med det hos Grekerne och Romarne mäst anfedde sammanparar den ibland våra djupaste ålderdoms öfverlefvor erkände *Hervarar-Saga*, blifver det förres företräde nog stridigt; jag kan, ibland annat, ej utan hänryckning läsa en *Hialmars dödsqväde*, då han, sittande på jorden, med undfångna sexton bane-får af svärdet

Tir-

Tirfing, lemnade til sin efterlevvande broder Oddur, at återbära det finger-guld, han fått af Prinsessan Ingeborg. Han qväder:

*Skildes jag nödigt ifrån den ljufva fång,
Som Väna Möar fungo vid Sota Skjär;
Drag mig af handen Ringen röda;
Och gif honom åt min unga Ingeborg;
Han skal vara henne et fast bevis,
Att hon härefter ser mig aldrig.
Korpen flyger östan af Hammarhede;
Flyger honom efter örnen icke mindre,
Den store örnen varder jag til mat,
Mitt blod det röda skal han fuga.*

Ej mindre förtjusande faller mig Hervorars versbundne tal med sin fader Angantyr i Högen; det begynnes:
*Vak upp Angantyr, väcker dig Hervor,
Enda Dotter af dig och Modren Svafa - - -
Få mig ur Högen det hvassa svärdet,
Som Dvärgarne smidde åt Svafurlami - - -*

Angantyr svarar:

*Hervor Dotter! Hvi ropar du så:
Är du rörd med trollstaf
Och far til din olycka,
Eller är du vorden vettlös,
Då du icke rädes väcka de döda - - -*

Det öfriga är lika förträffeligt; men faller för vidlyftigt at här anföra.

Denna öfverfättning liknar dock aldeles icke det Göthiska urqvädet: det är så nätt och så bundet; at det, likafom de fleste dylike, uti vår nu brukeliga Svenska, icke ännu kunnat omklädas eller härmas; och jag blyges icke at i detta fall uppenbart bekänna mit snilles ööfvervinneliga svaghet.

Våre gamles Skalda, icke okänd i denna Kongl. Academien, framlägger en verskonst, som väl är både vacker och ganska regelbunden, men vida skild ifrån alla andra; och skulle rimsluten få räknas til barbariets foster, som de ock verkligen äro i Latinska språket, samt vågar jag ej heller anse Rimkrönikan med flere för vitterhets-flycken; men de leda vist icke sit ursprung ifrån Norrlanden, ty de funnos icke här, förr än uti ellofte århundrade.

Fornåldrens nätt- och finrikhet uti historiska berättelser visar sig ock uti de fleste af våra sagor och fråfågner, samt i synnerhet uti Sturlesons Heims Kringla, långt efter sedan Livier, Cornelier, Sallustier och Taciter voro osynlige i Grekeland och Italien.

Om en Plutarchus lefvat och dem läst, skulle han icke haft svårt at emellan

lan Grekiske och Romerske samt Nordiske hjeltar göra jemförelser.

I hela språket funnos i början ej flere än et enda skällsord, nemligen *hvars mans niding*, hvilket ville säga det samma som *feg*, och *icke Mans make* eller *Madur i Bryste*; enligt förklaringen häröfver uti Uplands Lagen.

I alla tider hafva de täflat med de ädelmodigaste, mäkt belevade och ömaste folkslag i vördnad och tilgifvenhet för det täcka könet. Intet Afiatiskt och intet dylikt Europeiskt nedrigt heravälde fläckar deras minne. De voro i denna delen ända intil vida skilde ifrån de vördige och för ofelbare hållne Aristoteliske Kloster-fäder, af hvilka något at anföra, anständigheten mig förbjuder; det mästa hos dem är emedertid sådant, at den Christna verlden långt för detta, i anledning deraf, bordt varit förödd, och åtminstone aldrig någon vitter och lärd mans barn fått se dagsljuset.

Anglo-Saxerne, hvilke uti det Romerska Britannien icke viste sig så fogelige och faktmodige som deras slägtningar, omskapade alt, språk, seder och vitterhet, elter deras fäderneslands häfder;

der: Camden bevisar uti sina *Remains* eller *Öfverlefvor* angående *Britannien*, medelst en lång förteckning af sinnerrikaste märkelse-ord, at de bibehöllo sit stam-språk med nästan öfverdrifven stränghet, och enär de antogo Christna Läran, tålde de icke en gång de mäkt deruti vedertagne ord: Evangelium öfverfatte de med *Godspell*, det är Guds Tal, som ock ännu i Engellskan heter *Gospel*. Parlamentet, hvilket hos detta hög- och djuptänkta samt alltid fria folk i så många åldrar och skiften förblifvit orubbadt, kallade de *Vittenagemot*: det är de *Visas möte*. Uti bönen *Fader vår* tålde de icke et enda fremmande ord, eller gifves något af Latinsk utsprung: och så vidare. Af Camden visas ock, at de uti klädedrägt, samqväm och drickeslag icke togo lärdomar af andra, och at desse hos dem voro lika snygge och lika anständige som någon sin hos Greker och Romare.

Den lika stora granskaren som sam-laren Hickes har jemväl efter desse Anglo-Saxer, Alemanner, Teutoner, Svear och Norrmänner förvarat så mycket, at de fast mera böra bära namn af äkta vitterhets-ickare, odlare och ända intil
vise

vise beskyddare, än barbariets stamfäder och fortplantare. Detta rum tillåter mig ej at något deraf anföra til prof och bevis.

De Danskes desse stambröders underkufvande gjorde ej den minsta förändring; utan omskapades de först til då rådande barbari igenom den Norrmandiske eröfringen: De voro dock ännu mycket motsträfvoge at aflägga sit gamla, och kunde dertil ej aunorlunda förmås, än igenom införandet af Romerska lagen: jag vet, at denne icke blott förivaras, utan ock berömes af många, samt nyttjas ännu uti större delen af Europa; men ingen torde neka mig, at ju desse digre samlingar i lagfarenheten innefatta den mäst barbariska och i upspundna onödiga klyftigheter bråkade Latin, så at Cicero och det gamla Roms talemän, vittre och lagfarne, om de kunde upväckas, aldrig skulle erkänna dem för äkta ättlingar af sit så vackra och hyffade språk: Jag lemnar ock til hvar och en, at emellan denna lag, den Anglo-Saxiske, och den, som i Norden nästan oförändrad bibehålles, anställa jemförelse, och fruktar jag icke, at ju utslaget skal falla för de senare. Emedlertid alstrade

strade stats-hvälfningar och dermed förändrad lag och vitterhet de i sin tid få berömde och hos oss under gammalt Svenskt namn af Skolestugu-lärare kände Aristotelis trogne efterföljare, och likafom med hyllning förbundne hjeltar, en Alexander af Hales, en Doctor Thomas Aquinas den oemotfägelige m. m., en Duns Scotus den klyftige, en Bradwardine den djupfinnige, en Occam den öfvervinnelige och en Burley den tydelige: Män och namn, för hvilka den omskapade och nu återbragte vitterheten lärer häpna, och hvilke jag aldrig förmodar och åtminstone vist vet, at de under nuvarande högste Beskyddare uti denna Kongl. Academien icke komma at antagas til eftersyn.

Jag underskrifver gerna den igenom nödvändigt förutgående själa-plåga uplärde Guzzardi beskrifning på denna Aristoteliska visheten och des idkare: "Jag har," säger han, talande om de kloster-lärde, "råkat et, jag vet icke hvilket slags folk, som kallas Sophister, (pladdrare) tråtsamme och ej mindre rike på spitsfundighet, än eljest late, hvilke rifvit mig ifrån den ro och stilla lugn, hvaruti jag fortsatte mina
"lär-

”lärdoms öfningar, samt emot min vil-
 ”ja och böjelse fördt mig uti de fina,
 ”brusande uti svalg af trätor, ord och
 ”gätor, hvilke fränföndra Lärdoms-Gu-
 ”dinnorna all deras behaglighet. Jag
 ”svär vid dig Hercules! hvilke fäselig-
 ”heter af ord, hvilke vidunder af ut-
 ”tryck! hvilke klyftigheter fastän icke
 ”få aldeles ostämmige! huru många
 ”motlöpande, ja aldeles ifrån faken af-
 ”springande drag! huru stor tomhet och
 ”fåfänga har jag icke uti dem blifvit
 ”varse! huru ofta har det händt mig,
 ”at icke utan åtlöje höra desse plad-
 ”drare på en gång få träta, at den
 ”ene framstaldte det som var orimligt
 ”och löjligt, och den andre svarade
 ”med ovet, som icke hörde til faken!
 ”Demonactes, den Stoiske Epicteti åhö-
 ”rare skulle härvid sagt: synes det
 ”eder icke, lika som den ene mjölka-
 ”de bocken och den andre hülle fäll
 ”derunder? Ibland dessa har jag slitit
 ”flera år och verkligen de bästa af
 ”mit lif, nemligen, då et til mognad
 ”kommet snille bäst trifdes uti en frisk
 ”kropp. Ändteligen då de höllo mig
 ”nog kunnig uti deras drafvel, släppte
 ”de mig få öfverlastad af deras lär-
 ”doms-

"domsstycken och fladder, och af barbariet få intagen, at jag igenom tiden knapt kunnat aflägga det."

Här i Sverige har den af Kongl. Akademien, ej mindre, än af alt hvad vittert hos oss finnes, så högt förtjenste Hof-Cantzleren von Dalin bestämt ovitterhetens rätta tideskifte, med utgåendet af den gamla Svenska Konungastammen och fremmandes upstigande på thronen, som först timade med en Hertig ALBRECHT af Mechlenburg: och at bestyrka detta, torde en genställning af den ännu i dag i Tyska Riket såsom grund-lag erkände Gyllene Bullan, emot en samtida Förklaring til Svenska Ständerne af Konung MAGNUS ERICHSSON tjena såsom et nog öfvertygande prof: den förste börjar, "1:sta §. CARL IV. med Guds Nåde" &c. &c. til sakens ständiga minne. "Hvart och et Rike fördradt til sig" "sjelft, skal förödas. 2:dra §. ty deras Förstar äro vordne tjufvars stallbröder. "3:dje §. Derföre at Herren midt ibland" "dem blandat svindels-andan, at de" "skulle samla midt på dagen såsom i" "mörkret, och flyttat deras ljusastakar" "ifrån sit ställe, at de må vara blinde" "och

” och blindes ledare : och de som van-
 ” dra i mörkret stöta sig , och de til sjä-
 ” len blinde begå misgerningar , som
 ” hända i fändring. 4:de §. Säg hög-
 ” färd , huru du i djeflarnes öfverste skul-
 ” le regerat , om du icke haft fändrin-
 ” gen til din hjälperika ? Säg afundsful-
 ” le Sätan , (jag svär med Aurea Bulla)
 ” huru du skulle utkåstat Adam utur
 ” Paradiset , om du icke fändrat honom
 ” genom olydnåden ? 5:te §. Säg liderlig-
 ” het , huru skulle du förstört Troja ,
 ” om du icke fändrat Helena ifrån sin
 ” man ? Säg vrede , huru skulle du för-
 ” stört Romerska Republiken , om du
 ” icke uti fändring upretat Pompejus
 ” och Julius til inbördes slagtingar med
 ” grymma svärd ? 6:te §. Du afund ; har
 ” det Christne Kejsaredömet lika som den
 ” Helige och ofönderlige Trefaldigheten
 ” med de Gudomlige dygderne tron ,
 ” hoppet och kärleken befåstat , hvilket
 ” grundval är lyckeligen fästad å det
 ” Aldra Christelige Riket såsom en Orm
 ” det gamla ettret på de Kejserlige gre-
 ” narne och des närmare lemmar med
 ” en ogudaktig misgerning utspytt ; at
 ” du , sedan stöderne voro skakade , måt-
 ” te förderfva hela husbyggnaden ; du

”hafver många gånger stält fördring
 ” emellan det Heliga Rikets Sju Chur-
 ” Furstar, igenom hvilke såsom sju Lju-
 ” fastakar, lysande uti den sjuformi-
 ” ge Andans enhet, det Heliga Riket
 ” bör uplysas? 7:de §. Derföre m.
 ” m. - - -

Konung MAGNUS ERICSSON uti des
 Förening med Riksfens Män talar häre-
 mot sålunda:

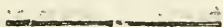
” Allom them thetta Breff höra eller
 ” se Kungörom Wi MAGNUS med Gudz
 ” Nadh Swerikis, Norighis och Skanes
 ” Konung, att Wi mädh Biskopum,
 ” Riddarum och andrum Wälburnum
 ” Mannom både inom Wårt Råd och
 ” utom och menlika madh allum Sweri-
 ” kis, Skanes, Hallande, bäggia Blekin-
 ” ga, och Lysters Mannum ängom un-
 ” dantaknom, hafvom dagtingat och of-
 ” verensdraget i sva måtto som harep-
 ” ter fylger: Först att wi lowom och stat-
 ” lika jättom wider Wara godha Tro
 ” och hedher m. m.”

Jag får ock tillägga at det Latinska
 språket både då, och nästan i alla ti-
 der, i anseende til des gamla renhet i
 orden och prydighet i sammanfätnin-
 gen, efter des första förfall alltid blif-
 vit

vit nästan bättre bibehållit i Sverige;
än i något annat rike i världen.

Anmärkningsvärdt är äfven, at vårt
kära fosterland ibland andra folkslag
får och kan räkna det kortaste tideskif-
te af ovitterhetens djupa barbari: det
varade icke öfver 160 år; ty derpå gjor-
des för eviga tider slut af Högstvälsig-
nad i åminnelse Konung GUSTAF I.

Vare då våre förfäder, Sviar, Gö-
ther och Norrmän befriade ifrån den
inrotade fördomen, at hafva varit bar-
bariets stiftare, beskyddare och fort-
plantare!

SECRETERARENS S V A R

Til

Herrar Expeditions - Secreterarne
SERNSCHIÖLD och STRAND.

Mine Herrar.

Flere anledningar sammanstämman at hos Academien väcka en upriktig och liflig glädje öfver edert inträde i detta Samhälle. Academien vördar i edert utnämmande et nytt vedermäle af sin höga Beskyddares uplysta omsorg, at belöna förtjensten, at på lyckligt val af arbetare bygga Academiens heder och bestånd. Då Academien erinrar sig de egenskaper, som banat eder väg til Konungens förtroende, kan den ej annat, än skatta sig lyckelig at bland sine Ledamöter räkna en Man, som under mer än femtio års tjenstetid förvärfvat sig allmän högaktning för grundelig lärdom, skicklighet, nitisk och oafbruten arbetsamhet, trohet mot Konung och fäder-

dernesland, en jemn och redelig vandel. Ej mindre hedrad finner sig Akademien af den Ledamot, hvilkens eldiga snille, mogna insigter, verksamma och nitiska själ under förvaltningen af et verk, angeläget för Riksstyrelsen, för historien, för enskiltas säkerhet, lemnat honom et utmärkt rum bland de berömlige och namnkunnige män, hvilke innehaft samma embete. För den nytta vi kunna lofva oss af edert deltagande i våra arbeten, hafva de Afhandlingar vi nu åhört, blifvit en ny och säker borgen. Akademien har med nöje funnit sin egen öfvertygelse om Latinske språkets nödvändighet och nytta försvarad af en penna, som ej endast utfört sit ämne, utan äfven så ofta den varit nyttjad genom eget efterdöme visat hvad verkan detta språks kännedom har på smak och skriffätt. Den varning som tillika blifvit lemnad at förekomma Latinens förfall, har vunnit en ny styrka genom den möda en annan af eder, Mine Herrar, gjort sig, at befria våre förfäder från en orättmätig beskyllning at hafva förstört den Romerske smaken och vitterheten. Des afhandling, hvilken lika med den förre, genom styrka i

tankar och uttryck, förtjent och vunnit
Academiens bifall och tackfamhet, har
derjemte påmint oss om det, som bör
vara yttersta föremålet af alt vårt bemö-
dande, Fäderneslandets ära.

Cantzli - Rådets m. m.

NILS VON ROSENSTEINS

T A L

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien ,*

Då han nedlade Secreterare Embetet

Den 7 Maji 1786 ,

Mine Herrar.

Innan denna Sammankomst slutas , åligger mig at til efterfölgd af min Konungs befallning och Academiens förnyade stadgar , nedlägga och i andre händer öfverlemnna det Secreterare Embete jag haft den äran bekläda. Om min förvaltning, afbruten genom utrikes vistande , åtfölgd af min oskicklighet , mera behöfver Academiens urfäkt och benägenhet , än den förtjenar des bifall , får jag likväl smickra mig at de antekningar jag lemna åt min efterträdare at fullfölja , innehålla händelser , hvilka ej endast komma at förvaras i Academiens utan äfven i

Rikets Historia. Det har varit min be-
 dröfliga plikt at uptekna Academiens
 Stiftarinnas den stora Drottning LOVISA
 ULRICAS bortgång ur tiden, och det to-
 ma rum som i vår tidebok följer på
 denna händelse, talar bättre om Aca-
 demiens förlust, än jag skulle kunna gö-
 ra. Jag hade ej heller återväckt min-
 net deraf, om jag ej tillika haft det
 lyckliga öde, at i en enkel och oprydd
 berättelse om hvad Academiens nuva-
 rande Beskyddare vår Allernådigste Ko-
 nung gjort för des bestånd och tilväxt,
 innefatta ämnen för Academiens bestän-
 dige glädje, och erkänsla, för tilkom-
 mande snillens värtalighet och skaldegäf-
 va. Tillåten mig, Mine Herrar, at bland
 de flera bevis vi erfarit af denne Vål-
 görares omvårdnad, framställa det som
 i dag förnämligast bör fälla eder tack-
 samhet. Det är den förändring, som nu
 verkställes med Secreterare Embetet.
 Den är för Akademien förmonlig ej al-
 lenast genom den förening som är stif-
 tad emellan detta och et annat embete,
 som med Academiens arbeten har nära
 gemenskap; den är det ännu mera ge-
 nom den persons egenskaper som nu
 kommer at förvalta dem båda. Jag har
 vid

vid des inträde såsom Ledamot tolkat eder öfvertygelse om des skicklighet och utmärkte förtjenster. Vid närvarande tillfälle, som närmast rörer mig, lär det vara lofgifvit at omnämna den glada finnesrörelse hvarmed jag i min efterträdare ser en vän, den jag i min förläungdom haft lyckan förvärfva och under alla lefnads-skiften pröfvat densamma. Med edert tillstånd framkallar jag nu honom at intaga det rum jag lemnar, icke utan saknad i anseende til de prof jag alltid fått erfara af edert förtroende och bevågenhet, men med fägnad at finna det värdigare upfylt och mig tillika rättighet förvarad, at af edre öfverläggningar hemta undervisning, nöje och nya föremål för min högaktning och erkänsla, om hvilkas beständighet jag får den äran försäkra Academien.

Expeditions - Secreterarens m. m.

ADLERBETHS

S V A R.

Min Herre.

Konungens befallning har tillagt mig den beställning jag inom denna Kongl. Academie har den äran at tilträda. Med lydriad underkastar jag mig hvad jag med fritt val borde mig undandraga. At med skicklighet bekläda detta em-bete, tarvas vidsträckt insigt i de lär-domsdelar, hvilka utgöra Academiens göromål, förknippad i fällsynt förening, med den drift, den erfarenhet, det lät-ta arbetsfätt, förutan hvilka allmänna ärender aldrig kunna med framgång be-stridas. Jag nämner fullkomligheter, för at fätta mina brister i klarare dag. Min vinst vid en jemförelse som borde fåra min egenkärlek, hoppas jag blifva den, at Academien med mera ynnest än stränghet hos mig afmäter sina for-dringar. Jag har detta förbehåll så myc-
ket

ket mer af nöden, som Academien hos eder, Min Herre, hvilken jag har den äran at efterträda, funnit egenskaper, som annars kunde gifva henne skäl, at af sin Secreterare kräfva mer än jag förmår upfylla. Edert snille; edra vidsträcktade kunskaper, samlade med outtröttelig flit, bevarade af det lyckligaste minne, til gagn vände af den stärkaste urskilningsgåfva, hafva redan förvärfvat eder in- och utländska Lärdas högaktning, äfven som edert hjerta och edert lynne allmän tilgifvenhet. Det äro ock dessa förenta egenskaper som banat eder väg, Min Herre, ej allenast til Konungens nåd, utan ock til det dyrbara förtroende, at vårda Des Sons undervisning, och at i hans späda själ tända och utvidga den uplysning, som en gång skal leda honom at göra et Rike fällt. Edra förtjenster såsom Ledamot och Secreterare inom denna Academie vågar jag icke vidröra; ty jag fruktar at saknaden innan kort torde göra dem dubbelt utmärkte. Min vörndnad för fanningen och min enskilda vänskap för eder, Min Herre, göra emedlertid detta tillfälle för mig ganska dyrbart, då jag förlästa gången får tala i Academiens namn,
 för

för at hafva den äran försäkra eder, om
des fullkomliga aktning och erkänsla.
Måtte jag alt framgent vara lika lyck-
lig at träffa des mening och fullgöra des
afsigt, som i denna förklaring.

Hans Excellence Riks - Rådets m. m.
HERR GREFVE ANDERS JOHAN
VON HÖPKENS
T A L

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,*

Vid nedläggandet af Directeurs Embetet

Den 23 Maji 1786.

Med Hans Kongl. Maj:ts Nådigste tilstånd och i kraft af de ofs föreskrefne lagar äger jag vid denna sammankomsten frihet at sluta mit Directeurskap och nedlägga et embete jag nu öfver tjugu år vid denna Academien har haft den äran at förrätta.

Denna Academien har ägt sina skiften, dem man dock ej kan tillskrifva händelser inom henne, men som varit verkan af den hvirflen hvaruti allmänna sakerne blifvit kringrullade, och hvilka förorsakat flera skakningar och förändringar i detta Rike.

Jag

Jag har haft tillfälle at längft följa denna Academien ifrån des barndom och under des tilväxt, märkt dervid ömsom fvarigheter, ömsom en lättare gång. All ting ikulle likasom skapas å nyo, och den allmänna smaken hade tilvant sig mönster uti tankar och skriffätt, som icke altid förtjente blifva mönster til efterfölgd.

En sådan förvirring kunde Academien, sig sjelf lemnad, icke trafla sig utur, der hon icke kommit under en mächtig vård och icke ägt uti Högtfälig Hennes Maj:t et stort snille at följa, et kraftigt bistånd at stödja sig vid, en myndighet som hennes börd och höga stånd åtföljde, och jag törs säga, det intryck hennes kön medförde och altid gifver mildring uti leder och fölgakteligen uti tänkefätt.

Hvad kunde, hvad borde jag icke anföra vid detta tilfället om denna stora Drottning? hon ägde med oförlikneliga och fälsynta naturens egenskaper, en hög själ full med ädelmod: ömt hjerta och försonligt: hon lefde en lång tid och äfven den sista af sin lefnad med dem, som ofta varit hennes böjleser vidrige: gifmild äfven med egen
bläs

olägenhet: värdighet lyste uti hela hennes väfende, uti hennes umgänge, med nåd och tilbörlig frihet; uti hennes hof, med ordning och anständighet: hennes samtal voro lärorika och den smaken at icke vara okunnig blef äfven allmän ibland hennes kön som dock minst hade vinlagt sig derom. Hon älskade sin goda och milda Herre och sina kära Barn, dem hon önskade blifva i framtiden mindre tvungne, än deras börd troddes tilhöra, ty sjelf van at se inom sit eget hus, ifrån de späda ste åren, et stort utrymme af välde och rättigheter, var icke underligt at blifva deraf intagen.

Mogna tider för ombyte och kloka rådslag frimodigt utförda, hafva verkat fullbordan af hennes önskan. Vi hafva sett den största omvexling, som et rike kan förestå, gå för sig med lika lugn, som hade den hört til dageliga händelser, utan afbrytningar af fyflor, utan rubbning af näringar och utan annan känning än hugneligare hopp för framtiden, om bättre och lyckeligare tider.

Men jag bör hafva försyn at uti et kort Academiskt tal, handtera et ämne historien tilkommer at vidlyftigare omröra.

röra. Hennes Maj:t ägde den styrkan uti sin själ, at ingen vedervärdighet kunde nedertrycka den samma. Hon fant inom sig et lugn och en ledighet, som utvärtes tillfälligheter ej kunde störa. Ingen ting undslapp hennes upmärksamhet: vitterhet, historie, vetenskaper: naturens underverk, hvaraf hon efterlemnade ansefliga och dyrbara samlingar. Denna delen hörer oss egenteligen til på detta rummet at omtala, och ifrån hennes brinnande hug för dylika idrotter, uprinner denna Academiens instiktelse, förenad med den vörndnad för hennes minne, som tiderne icke förmå utplåna. Ty hvad lyckan tilskyndar är vanskelighet underkastadt och förgås, snilletts foster åter blifva evärdelige. Mig tyckes på detta stället se Drottningens hamn, visa oss på hennes stora Söns efterdömen, på hans stora snille, på hans utrötteliga försorg om bokeliga yrken, och likasom förmåna oss, at underhjelpa et verk hon stiftat och en sönlig kärlek för hennes åtankar återkallat til sit första väsende, til et nytt lif och til en varaktig stadga.

Jag för min del kan icke betyga en större tilgifvenhet för denna Academi-
mien

mien och ifrigare nit för des förkofran, än då jag nu nedlägger mit hittils förde Directeurskap och öfverlemnar upfigten af detta angelägna verk under en lifligare vård, än mina år tillåta. Min hugnad härvid är den säkerheten jag äger, at ibland få många uplyfte Herrar och Män lyckan icke kan misstaga sig, och at valet och lotten måste falla på förtjenst, på lärdom och på skickelighet.

SECRETERRARENS S V A R.

Högvälborne Herr Grefve, Kongl. Maj:ts
och Rikets Råd, Riddare och Commen-
deur af Kongl. Maj:ts Orden.

Då mig tilhör at tolka Academiens
tänkefätt vid det tilfälle en vördad Sty-
resman bortgår; är det för mig lyckligt,
at Academiens samteliga Ledamöter äro
betagne af en rörelse, som fällan älskar,
aldrig tarfvar at med ord uttryckas.

Hvad skulle ock jag kunna anföra
som voro Eder Excellence och Acade-
mien värdigt? Och hvad vältalighet (om
vältaligheten vore min lott) skulle icke
förlora sig vid jemförelse med hvad Aca-
demien nyss hört och jag borde befvare?

Jag tyftnar för at ej rubba dessa in-
tryck af Eder Excellences röst. Saknad
och tacksamhet äro alt hvad i denna
stund Academien känner: Eder Excel-
lences välgång och ynnest hvad hon
önskar.

INTRÄDES - TAL,

Om

*Vitterhetens och de Fria Konsternes
inbördes förbindelse,*

Hållit den 28 Maji 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,*

Af

FRIHERRE CARL FREDRIC
ADELCRANTZ,

Öfver Hof-Intendent, Commend. af Kongl. Nordst. Orden.

Mine Herrar:

Den mig oväntade nåden, at blifva kallad til Ledamot af detta vittra Samhället, emottager jag med vörndnad, såsom et nytt prof af Hans Kongl. Maj:ts höga ynnest för de Fria Konsterna, hvilkas nära förbindelse med de så kallade Sköna Vetenskaper, Academiens höga

Y 2

Be-

Beskyddare dymedelst velat både tilkännagifva och befordra.

Vitterheten och Bildningskonsten, bägge döttrar af Genie och Smak, uplifvade af den eld, hvarmed Naturens Herre fällan begåfvar i hög grad de dödeliga, hafva från verldenes början, tils nu, delat lika öden uti ljust och ledt; blomstrats och lyft uti de äldre tiderna, i synnerhet hos Grekerne och Romarne, sedermera vantrifvits och försvunnit under barbariets mörker; och ändteligen de sitt förflutna tidehvarfven, å nyo framlyfande, utmärkt sig uti de Riken der de med aktning, ära och belöningar varit anfedde.

Samma glada utfigt visar sig jemväl nu för bägge i vårt fädernesland, under en uplyft Konungs beskydd, hvilken om han icke varit af Förfynen utkorad at lyfa bland Konungar på thronen, skulle likväl hafva utmärkt sig som den förste Vittre Mannen och den förste Konstnären uti det riket, der han nu värdes anse sig som förste Medborgaren. Vid jemförelse mellan vetenskaper och konster i gemen, skulle jag snart falla på den tankan, at få mycket som själen är ädlare än kroppen, så mycket

äro

äro Poësie och Vältalighet, Målare och Stod-bildhuggare konsterna, hvilka syfta på själens och de ädla sinnenas nöjen, ypperligare än de Physiska och Mechaniska Vetenskaperne, de der hafva kroppens behofver til föremål, nemligen, at utur jordens sköte framskaffa födan; at med kläder och hus afvärja köld och hetta; at med läkemedel bevara och återställa helan; at medelst uträkningar af himmelska kropparnes rörelser, befordra handel och ljöfart; at försvara oss mot våld och anfall; at angripa och öfvervinna våra fiender. Men denna anmärkning, såsom mera tjenande at rubba än at befästa vänskapen emellan vetenskaperne vare så snart glömd, som nämnd: mit ändamål är icke at visa hvaruti en del af dem äro skilde, utan at bekrifva den likställighet, som är mellan de Sköna Vetenskaperne och Fria Konsterna, i anseende til deras ursprung, föremål, utöfning, reglor, och medel at befordra deras trefnad och välgång.

De sköna vetenskapers och konstens gemensamma ursprung, igenfinnes uti den menniskan medfödda böjelsen, at efterapa naturen: minnet bevarar de intryck utvärtes tingen göra på våra sinnen;

nen; inbilningskraften uppritar dessa målningar; våra nöjen uphöja dem med lysande färgor; vi längta at fätta dem i verket, och för at hos andra upväcka samma ljufliga känslor, som roat oss sjelfve, bjuda vi til at uttrycka våra tankar på papperet eller duken; det ena förföket sker efter det andra; så länge, tils det ändteligen lyckas, eller at vi åtminstone få inbilla oss. De sköna konstlerne hafva, lika med alla andra naturens alster, varit oskaplige uti födelsen, svage i barndomen, och långsamme i tilväxten. Man har börjat arbeta blindtvis, och begått det ena felet efter det andra, innan man af förfarenheten lärt handleda sig med reglor. Sådan är det menckliga förståndets gång; det har flere hinder at öfvervinna, än det föreställer sig; det skapar då det blott behöfver efterfölja naturen; det gör onödiga tilläggningar i stället för at hålla sig vid det enkla; det lånar obehöriga prydnader, och gör en vanskapelig blandning af skönheter och ofullkomligheter; hinner således med långsamma steg til medelmåttan, nästan aldrig til fullkomligheten.

Äfven som vitterhets och de fria konsternes gemensamma föremål, är at måla efter naturen, så fordra de ock enahanda medel til verkställandet: medfödt genie och god smak, samt kunskaper och öfning.

Det medfödda förståndets ljus som kallas genie, afgör förnämligast Vitterhets Idkarens, så väl som Konstnärens framgång och öden; utom denna dyrbara naturens gåfva, äro kunskaper och regler, arbete och möda fruktlöfe. Större delen namnkunnige Poëter hafva i första ungdoms åren skrifvit qvicka vers, fast de icke varit regelbundne; Raphaël och Corregge hafva i barndomen ritat figurer med caractere och expression, ehuru väl correction i teckningen felats. Lycklig den yngling som upeldad af snillets gudomliga fakla inträder på konsternas ban; men olycklig den, som utan medfödda fina och lättrörda känslor, tror kunna med mödosamt arbete tränga sig fram til det målet han aldrig hinner.

Det är icke mindre nödvändigt för vitterhetens och konsternes idkare, at vara begåfvade med ren och fin smak, än at vara utrustade med lyckligt genie. Om denna senare riktar själen

med mångfaldiga bilder och höga tankar, tjenar den förra at utföra densamma på behageligt och intagande sätt.

Hvad intryck skulle de stora och präktiga målningar göra, som öfverflöda uti Dantes och Tassos, Miltons och Shakspears arbeten, om de voro mindre konstlade, mera naturlige och redige. Hvad äro icke Racines och Voltaires dikter deremot förtjufande, i anseende til valet af tankar och behageligt skriffätt. Hvad gör at vår tids Comedier och Fabler icke komma up emot Moliere och La Fontaine; om icke de naiva tankar, de okonstlade meningar, det lekande skriffätt, med et ord, den goda smak, hvarmed dessa senare äro författade. På lika sätt förhåller det sig med konstarbeten gjorde af berömda Mästare: Yttersta Domen, målad af Michaël Angelo uti Sixti Capell i Rom, är förundransvärd, i anseende til dess rika sammanfättning, ferma tekning och starka expressjoner; detta oaktadt, väcker samma målning hos åskådaren mera häpenhet än nöje, emedan smak vid urvalet af ämnen, ordning och redighet uti föreställandet fela. Polidors förträffliga tafla öfver Lazari upståndelse, kan oaktadt

oaktadt alla des skönheter icke anses utan en slags vämjelse för det osmakeliga infallet Mästaren haft, at låta en del af de närvarande vid detta underverket, i stället för at synas intagne af förundran och vördnad, hålla sig för näsan, at dy-medelst betekna det Lazarus verkligen varit död.

Likaledes är brist af smak det enda som vanställer Espagnolettes sköna målning öfver Achilles upfoltran. Den ställningen han gifvit Centauren Chiron, at slå med bakfötten för at betyga des missnöje öfver Achillis felkjutande med pil mot målet, kan icke annat än åstadkomma, mindre aktning, både för läromästaren och lärjungen.

Huru mycket blifva icke deremot fjäl och sinnen betagne af Raphaëls gudomliga tafla öfver Christi förklaring, och den icke mindre namnkunniga S:t Hjeronymi sista communion af Domini-quain; hvilka utom andra fullkomligheter af höga tankar och nästan öfvernaturliga expressioner, jemväl utmärka sig genom den urskilningsgåfva och goda smak desse bägge store männer visat, at til händelsernas föreställande nyttja et så lagom stort antal personer, och tilli-

ka få fyselfätta hvar och en af dem, at ögat och eftertankan strax finna det ingen saknas och ingen kan umbäras.

Om likheten emellan de sköna vetenskaperne och fria konsterne är synbar, i anseende til bägges ursprung och föremål, genie och smak, är den intet mindre otvifvelaktig hvad den mekaniske delen eller verkställigheten angår, hvilken med et ord kallas styl; vil man jemföra Konstnären mot Historieskrifvaren, bör bådas styl vara naturlig och fann, stark och okonstlad. Jemför man honom mot Poëten, är det för bägge två icke nog at se naturen sådan hon är, utan sådan som hon i des fullkomlighet kan och bör vara, följakteligen, at mindre söka det medelmåttiga som är fant, än det stora och höga fastän det icke vore mer än sannolikt;

Vid Konstnärens och Historieskrifvarens jemnförelse, visa sig många omständigheter til den enas förmon, många til den andras.

Utom det, at näst alla folkslag hafva särskildte tungomål, och det ena landets lärde således icke alltid förstå det andras, äro jemväl alla tungomål i gemen ofullkomlige deruti, at namn på
mån-

många få väl enkla ting som sammanfatte idéer, saknas uti et språk och finnas uti et annat. Detta tvånget för Häfdateknaren vidkännes icke Konstnären. Han kan utan tvetydighet gifva tilkänna hvad han tänker, och vi förstå honom i samma mening han förstått sig sjelf. Hans konst är et universelt tungomål: af hvad nation han är, talar han til hvar och en af oss på vårt modersmål.

Deremot möter Konstnären och i synnerhet Historiemålaren den svårigheten, som Häfdateknaren efter behag undviker, at han icke kan utföra sit hufvudämne, utan at tillika föreställa skådeplatsen der händelsen sig tildrager; han måste noga känna det landets naturliga utseende; des träd, växter och djur; des klädnader och vapen; des seder och krigslätt. Quintus Curtius, för at beskrifva fältslagen emellan Alexander och Darius vid Issus och Arbella, har icke behöft annan hjälp, än godt minne at noga ihogkomma, och redigt förstånd at ordenteligen utföra hvad han läst och hört om desse Konungars bedrifter: men om i Persien växa palmträd eller popplar, om der finnas elefanter

fanter eller ålnor; hvad skilnad är emellan Macedoniska och Persiska kläder och vapen, krigsvagnar och förespan; alt detta kunde vara indifferent för Curtius, men icke undgå Le Bruns kunskap, då han uti galeriet på Versailles målade Alexander den Stores hjältebragder. Om Konstnären för at utföra historiska händelser, bör hafva alla en Häfdateknares egenkaper, fordras fast mera af honom at uti mythologiske och episke ämnen äga Poëtens kunskaper och styl. Horatius har skäl at säga: Ut pictura Poësis erit. Målare-konsten likasom poësin fordra något högre och mera förtjusande, än en simpel historisk berättelse. Det är icke nog at de föreställa personer som tänka, tala och äro verksamma; deras hjeltar böra tänka flort, tala med styrka, verka med eftertryck. De likna varelses emellan människor och Gudar; de uplyfta sig högre, än naturens vanliga gränser; de liksom sväfva emellan himmel och jord; det är dem icke allenast lofgifvit, utan ock ibland oundvikligt, at vidtaga det underbara, fastän det skulle synas strida emot sakernas verkliga förlopp. Homerus väjde icke at uti Iliaden införa Ju-

no,

no, Venus, Minerva, Neptunus och alla Olympens Gudar, samtän Trojas förföring, den tiden han skref, ej var hundra år gammal, och således borde vara i friskt minne. Virgilius gjorde ingen svarighet vid at beskrifva Eneæ kärleks-äfventyr med Dido, som blef född 300 år efter Eneæ död. Voltaires Henriade är icke mindre förtjusande, oaktadt deruti finnas beskrifningar öfver kärlekens tempel; afundens resa til Rom; och S:t Louis nedstigande på en sky, uti åsyn af Konung Henric den IV. och hela des krigshär. Ingen är enfaldig nog at tro dessa händelser, och ingen kan ändå frånhålla sig at af dem lifligen röras.

På den taflan i Vaticaniska logerne, som föreställer Israëls Barns tåg genom Röda Hafvet, har Raphaël ställt Hafvets Gud på botten, som med des treudiga gaffel näpser hafvet, och upreser böljorna likt en mur på ömse sidor om de vandrande Israëliterne. Rubens har på en af taflorne uti galeriet af Luxemburgske palatset, målat Tritoner och Najader simmande framför det skeppet, som öfverförde Drottning Maria af Medicis til Frankrike: och på en annan tafla placerat bemålta Drottning uti rådpläg-

plägning midt emellan Guden Mercurius och tvänne Cardinaler. Hvilka målningar ehuru väl allmänt anfedde med största aktning, icke hafva undgått critique af några halflärda, dem Boileau med rätta kallar:

*Rimeurs craintifs, dont l'esprit phlegmatique;
Garde dans leur fureur un ordre didactique.*

Under denna frihets-mantel må likväl ingen Konstnär dölja sig, som icke med höga tankar och finrika målningar förtjent tillåtelsen, at göra små afsteg från fanningen.

De Grekiske Bildhuggarne Agesander och Athenodorus för at visa häftiga plågors verkan på menniskans nerver och muscler, hafva föreställt Laocoon, med des söner, då de af ormar angrepos och dödades, helt nakne, uti de Trojanske Furstarnes, deras fruntimers och alt folkets närvaro.

Denna lilla förseelsen mot sedvanan och anständigheten hindrar icke Plinius, at kalla Laocoons statue: *Opus, omnibus, et picturæ et statuariæ artis præponendum*: och vi anse densamma ännu i dag med finnesrörelser, som svårligen kunna uttryckas. Deremot ursäktar ingen Tintoretti och Paolo Veronese, så
flora

stora mästare de ock äro , at den förre uti des målning , som föreställer Israëls Barn , de der hemtade manna i öknena , gifver en del af folket skjutgevär i händern ; och at den senare på bröllopet i Caana i Galileen , kläder dem som passa up vid bordet såsom Sveitsfåre , och ynglingarne såsom Pager uti gamla spanska drägten. Om sådane misstag icke kallas okunnoghet , böra de åtminstone få namn af mindre eftertanka.

Deffa få dragen torde vara tillräckelige , at visa den likhet , som uti många delar är emellan vitterheten och fria konsterna ; jag får ännu i korthet omorda den nytta och den prydnad de hvarannan meddela.

Det är ostridigt , at Historieskrifvarne , och i synnerhet Antiquarierne äro konsterna tack skyldige för många upäckter , de der eljest gått förlorade : större delen antiqua målningar äro icke mera til ; men basreliefer och medailler äro så mycket tillräckeligare. Colonner , äreportar och andra ålderdoms minnesmärken , innefatta uti oräkneliga basreliefer , de archiver , utur hvilka vittre män framletat större delen underrättelser , vi fått om de äldre tidernas historia

ria. Titi triumf-port vid Coliféen lem-
nar de påliteligaste underrättelserne om
Judafolkets sedvanor, kläder och vapen,
samt utseendet af Jerusalems tempel och
des heliga käril: äfven som basrelieferne
på Trajani och Antonini colonner,
samt Constantini äreport, gifvit mång-
faldiga uplysningar om Dacerne, Sar-
materne, Thracerne, och flere så kal-
lade barbariska nationer, hvilka af fö-
renämde Romerska Kejsare varit un-
derkufvade.

De kunskaper vi hafva, om alla
fordna folkslags klädedrägter, så för män
som qvinnor, prestes, soldater och borg-
gare; deras sedvanor vid offer, gifter-
mål, begrafningar och apotheoser; deras
tempel, altaren, offerkärl, lampor, tre-
fötter, lectisterner och triclinier; deras
hus och tält; deras vapen til häst och
fot; deras catapulter, rullande torn och
vädurs-hufvuden, så väl som flere slag
och skapnader af fartyg; alle dessa forn-
åldrens rikedomar äro hemtade utur of-
vannämde källor, de antique basrelie-
ferne. Icke nog med detta: Konstnärer-
ne hafva ofta varit i stånd at med lätt-
het uplösa historiska frågor, hvilka, in-
veklade uti mörker, varit långvarige,
och

och utan deras åtgärd ouplöflige tviste-
ämnen för de Lärde.

Bland mångfaldiga exempel härpå vil jag allenast anföra et enda. Den for-
dom namnkunniga staden Palmyra, på
Arabiska kallad Tadmor, var för mer
än 1000 år sedan så aldeles bortglömd,
som hade den af jordklotet försvunnit,
då händellevis en caravane upptäckte
des praktiga lemningar år 1691, midt
uti Arabiens ödemarker; strax upväck-
tes bland de Lärda et chronologiskt krig,
om denna stadens ålder, och på hvad
tid de stora och vidsträckt bygnader
blifvit upreste, hvilkas ruiner visa en
så ovanlig prakt och rikedom. En del
trodde densamma vara ibland de älfte
verldsbyggnaderne, och igenkände der-
uti den Egyptiska eller Phœniskiska ar-
chitecturen. Desse stödde sig dels på
den Heliga Skrifts utfago i Konunga och
Chröniko böckerne, at Konung Salomo,
efter templets och des palatses bygnad
i Jerulalem af en Phœnisk Architect
vid namn Hiram, lät anlägga Tadmor
i öknene; dels på nuvarande Arabernes
enhälliga utfago, hvilka derfammastädes
visa Salomons Serail eller Haram, des
bad, och de grafvar der hans mäst äl-

skade Drottningar ligga begrafne; hvilka grafvar verkligen äro af en vacker Egyptisk skapnad. Andre bestridde detta påstående så mycket mera, som i historien berättas at Nebucadnezar i grund förstörde Palmyra, innan han belägrade Jerusaleml, och förmentel at Alexander den Stores efterträdare, Seleucus Nicator, upbyggt denna tillika med flera städer i Syrien, hvilket vore så mycket sannolikare, som den öfverblefna architecturen är af Corinthiska orden, och följakteligen långt senare än i Salomons tid: ännu andre Lärde kullkastade bägge de förras meningar, på den grund, at Ptolomeus, som namngifver alla under Seleucidernas regering anlagde städer i Syrien, säger icke et enda ord om Palmyra; men Plinius deremot tydeligen förmäler, at denna staden icke blef ansenlig eller kom til välmåga förr än i Romerska Republikens tid och efter des gjorde eröfringar i Asien, derest Palmyra, såsom gränse-ort emellan Romerska och Parthernas riken, var å ömse sidor firad och med skänker öfverhopad, til des den ändteligen, tillika med den ryktbara Drottning Zenobia, blef af Kejsar Aurelianus öfvervunnen

uen och förstörd. Förberörde tvist, som varade i 60 år, vart på en gång afgjord, då et fällskap Engelsmän, åtfoljde af några snälla Ritare, gjorde en resa til Arabien år 1751, afmätte och afritade alla dervarande antiquiteter, vid hvilkas granskande, kännare af architecturen lätteligen funno, at merbemälte byggnader hvarken voro Egyptiske eller Grekiske, utan senare än Neros tid, då Corinthiska orden efterhand belästades med många små lister och öfverflödiga ornament. Ända til förstnämde grafvar, hvilkas Egyptiska form tycktes intyga motsatsen, befunnos efter öppnandet vara innantill pryddes med ofvannämde tunga ornament, fast den Egyptiska stilen var utanpå efterapad. På detta sättet gjorde således Konstkännare et hastigt slut på en långvarig tvist, hvilken hvarken af de fundne få och oläsliga inscriptionerne, eller några den

Architecter hafva egna och fällan svikliga grunder hvarpå de bygga deras omdömen om städers och byggnaders ålder. De trenne antique Grekiske orderne, den Doriske, Joniske och Corinthiske, hafva haft hvar sit tidehvarf,

*Palme
De f...
le f...
L. Tom
jul 54*

på hvilket de nästan ensamt varit nyttjade. Den Doriske, såsom ält, brukades i de förlta Grekiska tiderna, intil Pericles, eller 400 år för vår tideräkning, och af denna orden voro Minervæ, Thesei och flere de ältte templen i Athen. Den Joniske orden kom sedermera i modet, och bibehöll sig två eller trehundra år för Alexanders tid, och äfven så länge efter honom. Icke allenast det namnkunniga Dianæ tempel i Epheso, utan och mer än 40 andre antique bygnader uti Mindre Asien, hvilkas lemningar ännu finnas tämligen väl conferverade, äro mäst allesammans af Jonisk ordre. När Romarne började göra eröfringar uti Grekland och Asien, och derifrån tillika med konsterna flyttade rikedomar och öfverflöd til Rom, funno de Joniske ordren icke nog präktig, utan införde och mäst öfveralt brukade den Corinthiske, antingen allena, eller uprest ofvanpå de andra; samma Corinthiske ordre blef efter hand riktad med bildhuggerier, hvilka uti Augusti och intil Neros tid voro måttelige, men sedan småningom så ökades, at architecturen til slut qväfdes under bördan af prydnader.

Jag fruktar at oförmärkt gått för långt in uti et ämne , som icke egentligen hörer til mit föremål , at visa Vitterhetens och Fria Konsternes likställighet uti flera affeenden.

Kongl. Academien behagar tillåta mig at fluta den dem emellan anstälte jemförelsen , med en kort berättelse om deras lika öden , från urminnes tider intil nu ; samt huru högt de hos uplyste folkslag alltid varit ärade och belönte.

Ingen af oss lärer vara , som icke påminner sig hafva läst uti den Heliga Skrift , hvad värde det så kallade Guds folk satt på konster och deras idkare. Bezaleel och Aholiab , tvänne Byggmästare och Bildhuggare de der arbetat på Förbundets Ark och öfrige til Judiske Gudstjensten hörande heliga kärl , ontalas med högaktning i Mosis böcker , såsom upfylde af Guds Ande med vishet , förstånd och konst , uti allehanda verk.

Den ofvanförmälte Hiram , Konung Salomos Architect , nämnes uti Konunga och Chrönike böckren med icke mindre loford , såsom den der icke allenast var en förfaren byggmästare , utan ock ypperlig bildhuggare , metallgjutare , cizeleur och brodeur.

Den äldsta världshistorien är för mycket uti mörker insvept, at med visshet kunna beskrifva vetenskapernes och konsternes tilstånd under Assyriska och Persiska Monarchierne: men så mycket vete vi, at de nästan varit med Guda-dyrkan anledde; för at icke flösa med Kongl. Academiens inkränkta tid, vil jag af hvardera dessa tidehvarfven allenast anföra et enda exempel. Ingen Konstnär är uti historien omtald för Trophonius, hvilken letde under de förste Assyriske Konungarnes regering, och bygde det namnkunniga Appollinis tempel i Delphos. Cicero och Pausanias berätta, at han icke allenast efter döden hedrades med stoder och altaren, utan ock, at honom til åminnelse, de Trophoniske spelen instiktades, hvilka i flere hundrade år bibehöllos. Bland Konstnärer som utmärkt sig under andra verldsåldren eller Persiska Monarchien, har Mandrocles från Samos, tillika Architect och Målare, gjort sig odödligt namn. Denne mannen bygde under Konung Darii Hytaspis regemente, en bro öfver Svarta Hafvet, på det stället der sedermera Constantinopel blef anlagt, half svensk mil lång, och så bred, at
hela

hela Persiska krighären på några timars tid togade öfver den samma från Alien til Europa. Denna bygnad och denna händelse har Mandrocles i målning förelänt på en tafla, der Darius, sittande uphögd midt på bron, åskådar hela toget: hvilken målning upfattes uti Junos tempel på Samos, med följande inscription, den Herodotus förfäkrar sig sjelf hafva läst: *Mandrocles, efter at hafva på Konung Darii befallning byggt en Bro öfver Bosphorus, helgade Jung denna minnesvården, som gör Samiterna heder och Verkmästaren ära.* Det vore vidlyftigt at upräkna alla de Architecter, Bildhuggare och Målare, hvilka uti Grekland, för och efter Alexander den Stores regering, varit af den tidens Häfdateknare omförmälte; äfven som det är utom gränforne af mit ämne, at namngifva alla de Lärde och Vittre Män, hvilkas bröllbilder och floder då blifvit med mältare hand förfärdigade af Parisk marmor, och nu förvaras i hundra-detals cabinetter, inom och utom Italien. Vi äro konstlerne tack skyldige, at utan misstag kunna strax igenkänna Homerus och Hesiodus, Sophocles och Euripides; äfvensom vi böra med erkänsla tillstå,

at den tidens Historieskrifvare underrättat oss om de förnämnda omständigheter, som angå Apelles och Zeuxis, Phidias och Praxiteles, Scopas och Democrates.

Historien bevarar minnet af fyra märkvärdiga, i tyngelhet vitterhet och konstler gynnande tidehvarf, hvilka kallas de Sköna Konsternas gyllene åldrar. Dessa fyra äro, den Grekiske under och efter Periclis tid intil Alexander den Store; den Romerske under Kejser Augusti regering; den Italienske, medan Leo den X. satt på Påfve Stolen och Mediceiska huset styrde Florents; samt den Fransyske under Konung Ludvig den XIV. regements tid. Det tilhör mig icke at döma om dessa fyra så kallade gyllene åldrar varit med hvarannan lika lysande i anseende til Vitterheten; om Virgilius varit lika subline som Homerus; Horatius så qvick som Pindarus; Cicero så värtalig som Demosthenes: men derom lära alla kännare vara ense, at hvad Fria Konsterne angår, Grekiske tidehvarfvvet, emot de tre senare, förtjenar allena at kallas gyllene. Det synes som hade Konsterne då blifvit updrifne til en öfvernaturlig högd,
dit

dit intet menckligt bemödande sedermera kunnat sig uplyfta. En få förträffelig ideal skönhet, som finnes uti Vaticaniske Apollo och Laocoon, Mediceiska Venus, Borghesiska Gladiateuren, och flere antique stoder, hafva de tre efterkommande tidehvarfvens Konstnärer fåfängt bemödat sig at återvinna. Upmuntringar och belöningar hafva likväl icke felats. De Regenter, af hvilka nysnämde gyllene åldrar fått namn, hafva ällkat vittherhet och konstler så högt, beskyddat och belönt deras idkare så rikeligen, at de gjort sig berättigade til all den erkänsla som efterverlden för dem hyser. Leonard de Vinci dog emellan Francisci den Förstas armar. Påfven Leo tilböd Raphaël Cardinals - hatten, och Cardinal Bibièna ville ge honom til äkta sin brorsdotter, då Raphaël rådvil i valet emellan äran och kärleken, skildes från bägge uti des bästa ålder, 37 år gammal.

Kejsar Carl den V:te, för at fåga det Titien gjort des Portrait tre gånger, brukade det talfättet, at han fått odödeligheten trenne gånger, af denne Målarens hand; til erkänsla hvarföre Kejsaren icke allenast begåfvade honom med flere pen-

fioner, utan ock gjorde honom först til Riddare och sedan til Phaltzgreffe.

Då Konung Ludvig XIV. förskref Bernini från Rom, at göra des buste, skedde det genom et handbref beledsagadt med Konungens portrait, infattadt mellan diamanter. På resan til Frankrike, gåfvo Hertigarne af Toscana och Piemont honom solenne intog uti Florentz och Turin; vid ankomsten til Lyon, mötte Konungens equipager, at framföra honom til Versailles.

Jemte det kraftiga medlet, at genom belöningar upmuntra konster och vetenskaper, hafva uplyste Regenter vidtagit en annan, dertil icke mindre bidragande utväg; nemligen inrättning af slutne Sällskaper, under namn af Academier, som komma tillsammans, at meddela hvarannan kunskaper, utfätta täflings-ämnen, och med högtidelighet utdela priser. Italienske Furstarne hafva härutinnan, så väl som uti mycket annat, föregått de öfriga Europeiska Hofven med lysande efterdömen. Laurentius Medicis med tilnamnet Vetenskapernes Fader, inrättade vid slutet af 15 seculo, nästan på en tid, den Platoniska Academien för Vitterheten, och en Ritar-Academie för

för Konstnärer: hvartil des efterträdare Hertig Ferdinand, lade Academia della Crusca för Italienska språket, och del Cimento för Physiska och Mathematiska Vetenskaperna.

Deffe fyra ypperlige inrättningar blefvo icke lång tid derefter införde i Frankrike; först Franska Academien, år 1635; näst derefter Målare- och Bildhuggare-Academien, år 1655; åtta år ännu lednare, eller 1663, Vitterhets-Academien; och sist Vetenskaps-Academien, år 1666.

Den öfriga delen af Europa, som eljest så begärligt och så hastigt antager alla Franskyka i synnerhet de flyktiga nyheterna, har et halft seculum varit blott åskådare af dessa Academiens nyttiga göromål.

Uti hvad ordning de sedermera blifvit införde i London, Berlin, Petersburg och flera ställen, hör icke til mit ämne at omförmåla; men den omständigheten bör jag Svenska Nationen til heder anföra, at på ingendera af de nämde ställen, utom Frankrike, särskilte inrättningar äro gjorde, til upodling af landets Språk, Vetenskaper, Vitterhet och Fria Konster. Svenska Målare- och Bildhuggare-Academien är ällst, stiftad

tad under Konung FREDRICS regering, år 1735: til åminnelse hvaraf en Medaille då blef slagen, föreställande et ungt och vid en stöd fastbundet träd, med öfverskrift: Formatur ad Justum. Men denna Academien saknade både Stadgar och nödiga Medel til drift, til des vår nu regerande Hulde Konung benådade henne med båda delarne åren 1773 och 1777.

Vetenskaps-Academien har börjat år 1739 och sedermera haft at intil nu hugna sig af en orubbad och berömvärd fortgång.

Vitterhets-Academien har blifvit instiftad år 1753 af den Glorvördigsta Drottningen LOVISA ULRICA, hvars nåd och ömhet för vetenskaper och konster skal vara uti välsignad åminnelse hos oss och våra sednaste efterkommande. Men den nya tilväxt och fullkomlighet samma Inrättning nyligen vunnit, anse och emottage vi med vörndnad, som en ny välgerning af vår nådigste Konungs hand: detta är den sista likhet jag trott mig böra anmärka, emellan Vitterhetens och Konsternas öden. Bägge hafva de at tacka vår Höga Beskyddare, för det de nu äro, och för det de i framtiden kunna blifva: Bägge böra ockfå derföre frambara förenade tacksamhets-offer: medan
Vit-

Vitterhets-Academien upammar de Historiefkrifvare och de Skalder, som med fanningens styrka och värtalighetens prydnader för efterverlden teckna GUSTAF den III:s Dygder och Bedrifter, skal Målare- och Bildhuggare-Academien tilskapa Apeller och Phidier, hvilkas upeldade bildekraft och mästarehänder, komma at förfärdiga de målningar, och uprefa de ärestoder, som tilkommande slägter skola med vördnad visa och beskriiva, för deras barn och barnabarn.

INTRÄDES - TAL,

Innefattande

En Uplysning i Konung

GUSTAF I:s Historia,

Hållit den 28 Maji 1786,

Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets

Academien,

AF

UNO VON TROIL,

Theol. Doctor och Biskop i Linköping.

Mine Herrar.

Då Konungen vid denna Academiens uplifvande nådigst behagat nämna mig til des Ledamot, har jag erfarit et nytt vedermäle af des Kongl. välbehag, grundadt på nåd, icke på förtjenst.

Det föremål Academien har at, jemte forskandet af forntidens häfder, hos Svenska Nation odla den styrka i
tan-

tankar, den nätthet i uttryck, som efter så många secler, uti et förtjent minne bibehåller Roms och Grekelands gamla författare, vittnar om den mäkt uplyste Konungs smak för vetenskaper, och hägn för des idkare. Det är här, Mine Herrar, de snillen böra alstras, som ur glömskans mörker skola framdraga ålderdomens märkvärdiga lemningar, och åt efterverlden förvara den Store Konungs namn, hvars idrotter gifva ofs de rikaste ämnen, och som sjelf i sina skrifter är det säkra efterdöme, at skänka fosterlandet en Xenophons och Taciti medtäflare.

Men då jag besinnar detta Academiens stora föremål, samt den utmärkta skicklighet och lärdom, hvarmed J, Mine Herrar, pryden edra rum, så besvärar mig min oförmögenhet at upfylla det förra och likna det sednare. Et embete, helgadt til andra göromål, har hindrat mig at gifva all den tid til edra yrken, min hog fordrat, och de stunder äro få, då jag kan öfverlemna mig åt edra vitttra lekar. Emedlertid räknar jag för en lycka at af eder uplysas, och för en ära at af Konungen teknas vid mån af eder förtjenst.

Til

Til åtlydnad af de lagar, vår Höge Stiftare och Beskyddare föreskrifvit Aca- demien, åligger äfven mig at afhandla något ämne, då jag har den äran at i- bland eder, Mine Herrar, intaga mit rum. En inskränkt tid under de mån- ga göromål mig nu syffelfätta a) torde benägit anses til min urfäkt, om, hvad jag har at anföra, icke svarar emot eder väntan, min skyldighet och önskan.

GUSTAF WASA förtjenar onekeligen et rum ibland Sveriges störste Konun- gar. Rikets olyckliga belägenhet under CHRISTIERNES jernspira och Påfvens ok, hvarifrån han med mod, klokhet och ståndaktighet räddade et förtryckt folk, gör des regering til en bland de mär- keligaste tidepunkter i Svenska Histo- rien; äfven som tiden då det skedde, de svårigheter honom dervid mötte, med flera omländigheter, öka glantsen af des stora förtjenster emot fosterlandet. Alt hvad som kan lemna uplysning i des Historia, förtjenar således otvifvelaktigt Svenske mäns upmärksamhet; men brist på handlingar ifrån denna tiden, åstad- kommen dels igenom samtidas efterlåten-
het

a) Talemanskapet i Högvördiga Presteståndet under 1786 års Riksdag.

het at uptekna hvad märkansvärdt kun-
nat vara, dels igenom eldsvådor Archi-
verne undergått, med flera vansklighets-
lagar befordrande händelser, äro
orsaker, at vi sakne ljus i några vigtiga
omständigheter, rörande des person, och
de för honom äfven så ärofulla, som för
Riket nyttiga värf. Således famla vi
ännu uti mörker, då han först antog
titel af Riksföreståndare, uti hvilken e-
genskap han grundlade det anseende och
magt, hvartil han såsom Konung sedan
upbragte Sveriges Rike. Peder Svartz,
af hvilken vi om denne Konung hafva
den ällra Krönika, berättar väl, at han
på Riksdagen uti Wadstena 1521 den 24
Augusti blef för Riksföreståndare förklarad.
Honom följa de äldre en Rasmus
Ludvigson, Rasmus Carlsson, Sven Elaf-
sen, Laurentius Petri, Grefve Per Brahe
med flere, och på hvilkas upgifter äfven
de nyare a) bygt sina berättelser härom;
DEL. I. A a men

a) Tegels Konung GUST. I:s Hist. Tom. I. p. 30.
Girs, Ægid. Kon. GUST. Krönika. St. 1670.
p. 26. Grubb, Christ. Breviarium GUSTA-
VIANUM. Link. 1671. p. 20. Kempensschöld,
Sam. Historia GUSTAVI. Stregn. 1648. p. 86.
Celsii, Ol. Kon. GUST. Hist. St. 1746. p. 121.
Dalin, Ol. Sv. Rik. Hist. Del. III. p. 45. m. fl.

men man har haft ingen anledning at tro, det han förr än vid berörde Riksdag, antagit denna titel. De anförda väl at Öster- och Westerdalarne först utvalde honom til sin Herre, Förman och Regent, samt svuro honom ed, trohet och lydriad; at detsamma skedde strax derefter af annan Dal-allmoge i Kopparberget; ytterligare i Tuna, Hedemora, Lindesberg, Nora och en del af Westmanland; straxt derpå i Gestrikeland, Helfingeland, och något längre fram på sommaren i Östergöthland; men utan at ens nämna Föreståndare-titeln. At han dock i sjelfva verket på alla dessa ställen blifvit erkänd för Riksföreståndare, innan Wadstena Riksdag, såsom ock at han, förr än denna Riksdag börjades, antagit denna titel, tror jag med visshet kunna inhemtas af et Document, som Linköpings Stifts och Gymnasii Bibliothek ibland andra lärdomskatter förvarar, och hvilket jag nu, stuckit i koppar, får den äran at til Academien öfverlemna a).

Sjelf-

a) Detta jemte något öfver 200 andra pärmefref, hvaribland äro någre ifrån början af 14:de seculo, förvarades i en gammal kista jemte andra Documenter uti Wadstena Hospital. Derom underrättad af den flitige och för-

Sjelfva Originallet är skrifvit på Pergament, och lyder, som följer:

"Jach Göttaff Ericsfen pa Rydbo-
 "holm, Sweriiges forstandere gjør weter-
 "liigit at saa som Wastena stadh och an-
 "dra wpläder ij Östergjöhland haffuer
 "wariith wnt oc tiillatiidh aff werdugifte
 "werduge erlige Herrer och gode men
 "riikesens raad Tesliikes och riikesens
 "forstandere ath the motthe och skola
 "köpflagha ij Söderköpingh medh the frä-
 "mende köpmen som tiit aff Städerna föka-
 "likervist likervist som medh Söderköpin-
 "ges borgere, naar the ther i fjortan dagha
 "ligat haffua Tesliikes och at the skola
 "tofrui wara ij Swderkopiingh äpther
 "riikesens raadz briff innehollilse som the
 "ther oppa haffua saa samtycker jagh och
 "fadana theris privilegia, och wil wiid
 "magt halla oforkrength ij alle mottho
 "Thy forbiwdher jagh alle e hoo the
 "helst äre befunderliche Byfoothe Bor-
 "gomeflare och raadh ij fornemda stad

A a 2

"Swder-

tjente forntidens fortkare Herr Commiñister Kylander uti Wadstena, anhöll hos Herrar Seraphimer-Riddare, som öfver Hospitalerne hafva tillyn, Consistorium i Linköping, at dessa måtte lemnas til Linköpings Stifts och Gymnasii Bibliothek, hvilket bifölls.

" Swderköpingh ij de mattho mödha
 " qwälia eller forfangh göra forfcreffna
 " Wasthena borghare wed Riichefens och
 " mijna strengia näpft *a*) hempd pliicht
 " och wredhe. Scriffwit ij fornempnde
 " Wasthena anno Domini MDXXI. vigilia
 " Bartholomei under mit indfigle *b*).

Detta är det älfia bekanta Docu-
 ment, der GUSTAF Ericsson kallat sig
 Riksföreståndare, utfärdat 1521 in vigilia
 Bartholomei, som efter den tidens bruk
 uti Cancellierna och hvilket ännu uti
 Påfviska Cancelliet och flerestädes uti de
 Catholska länder ofta bibehålles, samt
 betyder Bartholomei afton eller den 23
 Augusti. Det vitnar således, at GUSTAF
 Ericsson för Wadstena Riksdag kallat sig
 Riks-

a) Obs. at detta ord i Originalen är öfverstrukt.

b) Flere omständigheter gifva anledning at tro,
 det tvänne blifvit nyttjade til at renskrifva
 Originalen, och tror jag, at den senare
 tagit vid på sjunde raden vid orden: *tolfrü*
vara; ty utom det at sjelfva stilen är nå-
 got olika, finnes i det föregående och efter-
 följande olika skriffätt. I det föregående
 finnes *jach*, *Wastena*, *Söderköping*: i det sed-
 nare *jagh*, *Wasthena*, *Swderkopmgh*. Mindre
 noggranhet märkes äfven, ty den förre har
 tvänne gångor skrifvit *likerviist*; den sednare
näpft, som är utstrukt.

Riksföreståndare *a*), och utöfvat denna magt förmodeligen ifrån des första hyllning, som skedde 1521 straxt efter Julhelgen i Mora.

Lika ofäkert finner man äfven hos våra Historieskrifvare och Genealogister om Wafa-namnet och Sköldemärkets betydelse uti denna Slägtens vapn. Någre tro med Palmköld *b*) at den betyder

A a 3 en

a) Annars kallade ock GUSTAF Ericson sig denna tiden Herre til Rydboholm, Svea Rikes Föreståndare och Höfvitman. *Ol. Celsii GUSTAF I:s Hist. Tom. I. p. 125.*

b) Familiæ Wafæ genearcham, antiquitatum nonnulli haud ignari commemorant fuisse in Fennonia fabrum quendam ferrarium, de patria optime meritum, atque adeo in nobilium numerum relatum, cum vero pro symbolo, pristinam conditionem indicaturo, accepisse, quod fabri sæpe usurpare solent, flabellum ex scissis minutim lignis, campo primum aureo & dein croceo aptatum; quin etiam ejusmodi flabellum supra galeam, inter duo cornua nigra positum. Hoc emblema inquirunt, diu flabrum, temporis vero tractu mergitem Svethice Wafæ appellatum esse atque inde cognomen familiæ curiæque hodie Wafa nuncupata, repetendum. *Utur Palmshöldiana uti Cancell. Råd. Ihres Dissertat. de Insignibus Familiæ Sereniff. Wafæacæ. Ups. 1758. p. 24.*

en flecht, hvarmed smederne bruka at flechta på elden, til åminnelse af slägtens stamfader, som föregifves hafva varit en namnkunnig och berömd smed i Finland. Andre med Messenius *a)* hvilken äfven Eric Benzelius bifaller *b)* at denna slägt har sit namn af slägtens stamgods Wafa uti Skeptuna sokn i Upland. Andre åter en sädeskärfva, hvilken uttydning har sin härkomst ifrån Polen *c)*. Andre en rörknippe, som Gregorius Borastus an-
fört

a) Præterea hoc loco neque silentio involvendum, quod antiquissima Wafiacæ Prosapiae commemoratio fuerit in curia quadam Uplandiæ, Parochia Skeptuna, nomine Wafa. *Joh. Messenius Theatrum Nobilitatis Suecanæ, p. 133.*

b) Det är at märka, at för ERIC den XIV:s tid ganska få af Adeln hade tilnamn, utan de kallade sig af sina gårdar; äfven som denna slägten, hvilken var ägare af en gård, som kallades Wafa, och ligger i Skeptuna Sokn. *Er. Benzeliij Utkast til Svenska Folkets Hist. Lund, 1762 p. 248.*

c) Om Konung SIGISMUNDS intog i Cracow 1587, anför Weiwing ibland andra högtidligheter: at man såg en väl utarbetad örn, som uti sit bo, hållande med klorne en Wafe, lät sina ungar derutaf hemta sin föda, hvarmed betecknades Kon. SIGISMUN-

fört a). Andre en fachine at fylla grafvar vid fästningars bestormande, som Cantzli-Rådet och Riddaren Ihre b) för-

A a 4 mo-

DI, som var utaf Wase-famillen här i Sverige, sorgfällighet om sina underfåtares näring och vältrefnad. *Werwing Konung Sigismunds och Konung Carl den IX:s Historia. Stockholm, 1746. p. 76.*

a) On croit communement, que la Maison de Wasa porte pour arme une gerbe de bléd; mais Mr. Gregoire Borastus, Chanoine de Calisch et de Cracovie, Gentilhomme Suedois qui avoit suivi la fortune de SIGISMUND, Roi de Pologne et de Suede, homme sçavant et curieux, m'a detrompé et m'a appris en Pologne où je l'ai connu, que les armes de Wasa ne sont pas une gerbe de bléd, mais une botte de roseaux. *Auberg de Mauvier Memoires de Hambourg &c. anförd af Cantzli-Rådet Ihre i ofvannämde Differt. p. 29. —* Chaque cohorte avoit trois manipules; ces compagnies étoient appellées manipules, parce qu'elles portoient pour enseignes une botte de foin, ou une poignée d'herbes, telles que la portoient dans leurs armes les Rois de Suede et de Pologne de la Maison de Wasa. *Amelot Notes sur Tacite, Tom. I. p. 83.*

b) Wasa fumitur pro fasce vimineo, implendis urbium expugnandarum fossis accom-

modar ; men i anledning af det detta document vidhängande sigill , det enda aftryck jag sett och flere fornforskare förläkrat sig känna utaf detta GUSTAF den Förstas familie-sigill , hvilket han brukade innan sit anträde til regeringen , får man äfven anledning at afgöra denna fråga. Sjelfva sigillet är i grönt vax , hängande på en pergaments-remsa och uti en tråkupa. Det föreställer midt uti vapnet den så kallade Wasen , samt på den ena sidan derom bokstafven G. på den andra E. hvilka utmärka namnet GUSTAF ERICSSON. Rundtomkring är en krans af blomverk. Det hör icke hit at anföra alla de förändringar detta vapen undergått ; huru den så kallade Wasen varit svart i gult fält , men af Konung GUSTAF den Förste 1540 blifvit förändrad til gul uti blått fält a). Mig torde dock tillåtas at anmärka , at Dalin , såsom orsak härtil anför , at han ville hafva fältet såsom uti sit moderne vapen

modato , atque hujus generis fasciculus est , nisi me omnia fallunt , quo scutum suum ornandum voluit Familia Wasæa , inter septentrionales illustrissima. Ofvananförde Cantzli-Råd. *Ihres Disputat.* p. 27. 28.

a) *Dalins Svea Rik. Hist. Tom. III. p. 3.*

vapen *a*). Rasmus Ludvigson åter i sin krönika *b*) säger: at thet ikedt för thesa skälige orfaker skuld, at efter H. K. M. genom Guds nådiga försyn och hjelp med krigande hand icke allenast hade intagit, friet och frälst Göthes Riker, sit kära fädernesland, ifrån gamle Konung CHRISTIERNS grymma tyrannie, och hulptit them til theras friheter igen, utan ockfå Danmarks och Norriges Riker uti theras yttersta nød och farligheter, emot samma Konung CHRISTIERN och hans anhang, både til land och vatn undfatt, och sin kära Herr Svåger Konung CHRISTIERN den Tredje ther in förhulpet; derföre H. K. M. förbemålte Konungs Rikers vapners färger i sit fäderligt vapn före velet. Hit hör icke eller at undersöka de förändringar i anseende til skapnad och form detta vapen ifrån äldre til nyare tider undergått, då sådant kan inhemtas af den under framledne Cantzli - Rådet och Ridaren Ihre 1758 i Uplåla utgifne Aca-demiska afhandling om Wafa famillens vapen, och vid hvilken finnes bifogad

A a 5

fem-

a) *Dalins Svea Rik. Hist. Tom. III. p. 3.*
b) *Ihre de Insign. Familæ Wafiacæ. p. 18.*

femton ferskilta och olika aftryck utaf denna Wase ; men då utaf detta GUSTAF den Förstas figill innan des Famille vapn uti Riksvapnet infördes detta är det enda kända , det icke eller förut på något ställe finnes graverat i koppar , och detta aftryck är så ganska tydligt och rent, så torde i anledning utaf des skapnad och form mig tillåtas at framföra min tanka, hvad den så kallade Wafen föreställer.

At den icke är annat än et stridsinstrument, et stridsspjut, hvaraf våre så kallade pertuisaner eller bardisaner och korsgevär ännu bibehålla någon likhet, tror jag mig med säkerhet kunna påstå. I nedra ändan på den så kallade Wafen uti figillet är en stor rund knapp, som väl passar til et stridsspjut, men icke til andra saker man trott Wafen utmärka. Våre förfäder ansågo ingen ära kunna vinnas i jemförelse med den man undfick i strid och bardalekar, hvarföre äfven i deras vapen finnas sinnebilder af tapperhet och krigsbragder. Härifrån torde Konunga spiror och Konunga kronor äfven hafva sin uprinnelse. Tapperhet och hjeltmod var den väg, hvarigenom man i äldre tider säkrast und-

undfick och bibehöll Konunga anseende och magt. Hvad mera lämpeliga kännetekn at utmärka deras höghet och företräde för andra, än det svärd de med beröm fört, och under fredslugnet lätt förvandlades til en spira. Uddarne i de äldre tiders kronor hafva äfven förmodeligen icke varit annat än sinnebilder af svärd, hvilket Hertiglīga kronorna ännu i dag tyckas utmärka, som med fina höga och hvassa spiror föreställa i uddarne sammanbundne svärd. Otto Sperling *a)* i sit bref til Bircherode påstår at liljorne i de äldre Franske Konungars och korsen i Grekiske Kejsar-nes kronor hafva varit det samma, nemligen sinnebilder af deras gamla vapn. Herr Pigagnol de la Force anför äfven *b)* at en Jesuit Henschenius, af et gammalt sigill, der Konung Dagobert föreställes såsom hållande tre spiror, tror de Franska liljorna utaf dem hafva sit ursprung. Förmodeligen var den liljan Folkunga ätten under tiden förde i sit vapen icke något annat. Man finner äfven

a) Francorum coronæ sunt liligeræ prout Imperatorum Græcorum crucigeræ, paivo sane discrimine. Dænsche Biblioth 7. 418.

b) Description de la France. Tom. I. p. 104.

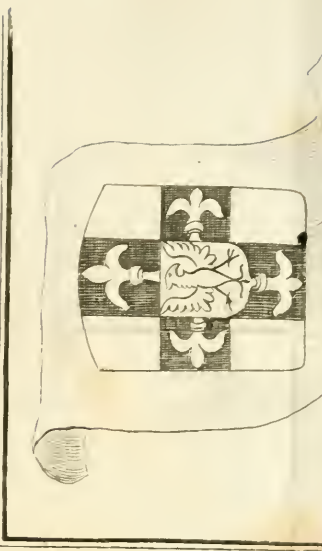
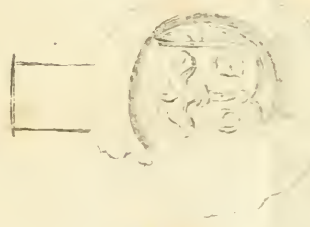
ven ofta på gamla målningar och mynt, at den öfre ändan af Konunga spiror med stridsspjut äro pryddes. Men hvad som ännu ytterligare styrker mig i den tanken at Wafa-vapnet är et strids-instrument, är at Tyska Härmästarna redan på tolfhundraåret och alt framgent fört samma märke i sina Härmästarevapen a). Jag har til at jemföra likheten låtit afrita och nedanföra på kopparplåten graverad den adertonde Härmästarens Henric Dufener von Arffberghs vapn, som lefde på trettonhundraåret, och hvarmed den elfte Härmästarens Gottfrieds, Grefve af Hohenlohe, fullkomligen öfverensstämmer. At desse fått sina vapn ifrån Wafa-ätten, eller at Wafa-ätten fått sit ifrån de Tyska Härmästarna, lærer ingen tro. Lika bragder, nemligen tapperhet och krigsdater, hafva således förmodeligen gifvit anledning til lika sköldemärke.

Detta alt sammanlagt torde säkrare, än andra gifvisningar, visa rätta ursprunget til Wafa-vapnet.

SE-

a) *Math. Waiselii Cronica* altes Preussisches Liffändisches und Churländisches Hist. Königsb. 1599. p. 62. 90. 92. 100. &c.

och Giffast Zucht pa Wydberghen Swerige forstant. Gudz vertigt at
 Iaa Bon wapsna stad och ande wapsid i dēt grotland Goffed wapsite
 wint oc uilantid aff wardenygi wardeny ehuē Guez och Pedrud inkid
 zwad Zephe och zulfens forpand atz the moette och stela bēpaga i
 Bēdskōpung iuz the stamēd Rōpand som tūt aff stulna sōka bēhup
 Rikung Gomuz sōkōpung woz, nanz the the i forta sigza eger.
 Duffna Zesule och at the stela tofii wā i Anderkōpung wptz wpenen
 zwad hēst unteplike iuz the owa Zuffna Daa samtiker jagz och
 sadana theze Būdaga och wū zwad Tulla oforkerung i alle moette
 Zis forbindz jagz alle o hō the hēst are besindulika wpostre hēze
 wēfaze och wadz i sēwēnda Stad Bredskōpung i de matts moeta
 quēdia atz forsaug Gōra forsaugna wafstena bēpaga wēd wēkus och
 wōmā Strungia wēte Tēndō sōcty och wōctye Bēpand i fornd
 wafstena Dano Gm wēkē Anglis bēstfōbōmē wēdē wēt pūgile

Likheten med Originaldet beqväm
 Uno samfund, Åke, 1771.

SECRETERRARENS SVAR

Til

Herr Baron ADELCRANTZ och
Herr Biskopen v. TROIL.

Mine Herrar.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academien, som inom en kort tid räknat få många glada dagar, har största skäl at jemväl til deras antal föra denna, då hon har den fägnaden at emottaga eder, Mine Herrar, hvilkas utnämmande til des Ledamöter, vittnar ej mindre om Konungens nåd för Academien än om Hans Maj:ts kännedom af förtjenster. Hon igenkänner i den ena af sina nykomne Medlemmar en Styresman för en annan Academie, hvilken helgad åt Fria Konsterne, lika som denna, erkänner Apollo för skyddsgud; en Anförare för inhemska Konstnärer, som genom snille och smak, förädlade genom kunskap, granskning och öfning, hedra

hedra et hyffadt tidehvarf med fina arbeten; en Mästare, som uprett sig sjelf varaktiga ärestoder i flera bygnader, uprundna ur hans upfinningsgåfva, fullkomnade under hans inseende, fäderneslandet til prydnad. Den andra Ledamot som nu med Academien förenas, har länge förtjent hennes aktning genom vittra skrifter, frukter af en vid inhemska och fremmande Lärosäten förvärfvad lärdom, som dels uplyst Svenska märkvärdigheter, dels et folkflags, hvilket i polens skugga och liksom utom den bebodda verdens gränts fordom fökte en tillflykt för friheten och inrättade en för Nordens älska kunskaper. Sedan han ock upnått et af Kyrkans yppersta äreställen, har han ej mindre utmärkt sit nit för nyttiga vetenskapers förkofran genom en öm vård om upfostringsverket, än han i närvarande stund äger tillfälle, såsom Ordförande för sit Stånd, at i Rikets värf gagna Konung och Fosterland genom sin trohet och uplysning. Academien hedrad af sådana Ledamöter, får ej allenast genom mig, helpa eder, Mine Herrar, välkomna, utan äfven hos eder aflägga tackfägelser. J hafven redan upfyldt hennes anspråk på
edra

edra personer; J hafven befästat eder förbindelse med henne genom tvänne lärorika tal. Hon har hört sammanhaget emellan Vitterheten och de Fria Konsterna föreställas med styrka, tydlighet och behag. Hon har emottagit en historisk uplysning, som förtjenar all upmärksamhet, i anseende til den Hjelte den angår och den tidepunkts fastställande, hvarifrån Sverges sjelfständighet kan räkna sin senare ålder. At säga mera, vore at försvaga uttrycket af Academiens tänkefätt för eder. De yttras otillräckligen med ord; men innefattas fullkomligen i den upriktighet, hvarmed hon önskar eder beständiga välgång.

INTRÄDES - TAL,

Om

*Grekerne's Vitterhet och des fort-
plantande til andra folkslag,*

Hållit den 28 Maji 1786,

*Uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien,*

Af

JOHAN FLODERUS,

Græcæ Linguae Professor vid Kongl. Academien i Upsala.

Mine Herrar.

Då, genom hög Kongelig Nåd, jag i dag får intaga et rum i detta Vitterhets-Samfund, blandas min underdåniga fägnad deröfver med fruktan och blygsamhet. Jag känner förväl min svaghet, för at låta egen kärlek förleda mig at tro, det något skulle af mig kunna åstadkommas, som bidroge til de med denna inrättning påsyftade ändamål. In-
gen

gen förmäthenhet, intet förtroende til egen skickelighet, utan underdånig lyd-
nad af en nådig befallning hafver sale-
des öfvervunnit en billig fruktan, at
visa mig på et så lysande ställe.

Uppfödd uti en liten mörk vrå, och
endast van at tala i små Lärohus för et
ringa och obetydeligt folk, märker jag
nu brist både på frimodighet at tala in-
för et så uplytt och vittert Samhälle,
och på värdiga ord at uttrycka min un-
derdåniga erkänsla. Det torde derföre
nådigst tillåtas mig, at nu, och så länge
jag lefver, i tyfthet vörda denna mig
bevilta oförkylda Kongelige nåd, och
vid närvarande tilfälle, i det ställe, an-
föra några korta anmärkningar om *Gre-
kernas Vitterhet och des fortplantande til
andra folkslag*.

Alle egenteligen så kallade veten-
skaper hafva det gemensamt, at de äro
uti ständig tilväxt, vinna dageligen, ge-
nom nya rön och försök, nytt ljus, nytt
skick, större fullkomlighet, och kunna
dock aldrig upnä den högd, at icke nå-
got kan tilläggas. De vackre konsterna,
som man kallar vitterhet, hafva der-
emot, inom et visst tidevarf, uti en
fruktsam jordmon, under stora mästares,

Grekernas, vård, upstigit til den högd, som i alla sekler icke sedan kunnat öfverträffas. Andre folkslag, långt ifrån at trott sig med de största snillesgåfvor kunna bringa dem til större fullkomlighet, hafva varit nöjde, at, då de på afstånd följt desse mästares spår, någorlunda kunna framställa dem hvar på sit modersmål, uti den prydnad hvaraf de prålat uti sit fosterland.

Man kan väl icke namngifva de källor, utur hvilka Grekerne hemtat sina kunskaper: men Egypten, Phœnicien och Chaldæen berättas dock hafva varit vetenskapernes första hemvist, och at de derifrån flyttat til Grekeland, der de af lyckeliga och til prydeliga konster dånade snillen blifvit updrifne til en förundransvärd högd. Som man förgäfves söker lemningar af de vitterhetsstycken, som blifvit författade för Homeri tid, så tros han först hafva uptänt det ljus, som efterkommanderne följt. Vellejus Paterculus anlörer såsom något besynnerligt om honom, at han icke haft någon företrädare, och at icke efter hans tid någon upkommit, som med honom kunnat jemföras. Et öfverdrifvit smicker på Homeri mull. Ty at Poëter varit före
 honom

honom är otvifvelaktigt. Han berättar
 sjelf, at Grekerne haft fångare och skal-
 der, som under deras måltider sungit
 Gudars och Hjeltars lof. Linus och
 Amphion, Orpheus och Musæus måtte
 väl icke eller vara tillskapade uti senare
 Poeters hjernor, utan hafva verkligen
 varit til, och med sina fångers förkjufan-
 de behagelighet mildrat de tidens vild-
 het, hvilket gifvit anledning til de be-
 kanta dikter, at de uplifvat stenar och
 trän. Men så länge desse äro okände,
 så må Homerus hafva den heder at hafva
 stadtgat smak för vitterhet hos Grekerne.
 Ty om man än skulle medgifva at det
 äger grund, som någre granskare velat
 lägga honom til last, at han icke varit
 nog lyckelig uti val af ämne, då han
 uti sin dikt kallad Ilias, tagit sig före at
 affkildra Achilles, som, utom et i alla
 faror oförskräckt hjerta, med de egen-
 skaper, som honom tilläggas, icke kan
 blifva mönster af en rätt hjelte: at han
 ofta viker för långt ifrån sit ämne och
 tycks glömma bort sin hjelte, som dock
 hade bordt vara hans ledstjerna, den han
 icke skolat släppa utur ögnafigtet: at han
 oroar för ofta sina Gudar, nedkallar dem
 til hjelp, äfven då, när saken icke är

mer inträslad, än at den, med medelmåttig eftertänka, utan gudahjelp kunnat utredas, och at han icke håller dem i den helgd och aktning, som deras majestät tillhör, med mera: om man än, säger jag, skulle medgifva alt detta, så kan likväl det loford honom icke betagas, at hans skrif-art är okonstlad, naturlig, lätt och enfaldig, utan at vara låg och krypande, hög och präktig, när ämnet lå fordrar, utan svullstighet och onödigt ordaprång: at han haft en levande och vidsträckt inbillningskraft, för hvilken inga af naturens skönheter kunnat undangöma sig, och at han afmålat dem med de behageligaste färgor. Om hans hjeltar icke altid framte sig med de konstlade behag och artigheter uti tal och upförande, som våra tiders smak fordrar, så kan derigenom värdet af hans dikter icke förringas; ty seder och lefnadsfätt äro icke altid och hos alla folkslag enahanda. Det som stöter vår tids läckerhet, var den tiden icke oanständigt: när han framställer dem i det skick, som de då hade, hafver han icke vikit ifrån den föreskrift, som han bort följa. Den del af naturen, som genom tidens omskiten icke undergår förändring,

dring, såsom characterer på människors
nas åldrar, deras åtskilliga lidelser eller
passioner, den liflösa naturens enfaldiga
majestätlighet, hafver han så lifligen af-
bildat, at hans målningar varit och blifva
de fullkomligaste mönster til efterfölgd.

Efter Homeri tid hafva flere än 300
år förflutit, dem man kallar Grekernes
mörka tidehvarf. Åtminstone finnas nu
inga spår hvaraf man kan sluta i hvad
skick vitterheten då varit. Hesiodus,
som förmenes hafva lefvat icke långt ef-
ter Homerus, var en lyckelig versmakare:
hans skrifter kunna med nytta läsas för
språkets skul och des versers otvungna
sammanfättning: men uti dem lyser dock
icke det snille, den inbillningskraft, den
eld och styrka, som kan gifva honom
rättighet til rum ibland Grekernes vittre
Skalder. Utom honom hafve vi af Al-
ceus, Sappho, Anacreon och flere alle-
nast några obetydeliga lemningar, som
utmärka en qvickhet, den Venus och
Bacchus tyckas hafva hos dem uptänt
och styrt.

Pindarus, som lefvat 4 eller 500
år efter Homerus, hafver valt värdigare
ämne: ty han hafver sungit deras lof,
hvilkas skickelighet utmärkt sig uti Gre-

kernas riddarespel. Han öfverträffar i vifst affeende Ijelfva Homerus: ty då denne stundom förnöjer läfaren med löjliga berättelser och infall, så är Pindarus alltid jemn och alfvarsam. Om man undantager några drag der han fölgt fina tiders villfarelser, kan man icke upföka något som icke står at förena med en fund Gudalära. Alt syftar på at in-
 skärpa vördnad för Gudarne, nit för Fäderneslandet, behjertenhet i faror, kärlek för sanskyldig dygd, som är grund til en stats lyckfalighet. Så ädla tankar försvagas icke af låga uttryck: det ene är passadt efter det andra. Dock torde någon kunna säga at hans målningar och metaphorer stundom äro nog djurfva och ovanliga. Han har haft en oförliknelig uppfinningsgåfva: ty ibland så många fånger öfver lika ämnen, är den ene icke den andra lik. Hans rediga och rika snille hafver ock väl förstått konsten at nätt sammanbinda flera färskilda ämnen, så at det ene följer i naturlig ordning på det andra, och alle förena sig til hufvud-ändamålet, som är den segrandes, des fäderneslands och förfäders beröm. Grekerne fatte så flort värde på hans skaldestycken, at de trodde sig
 icke

icke vara få mycket hedrade af segerkranfen, som deraf, at deras minnen blefvo förvarade uti hans fånger. När en vid namn Pytheus hade legrat uti de Nemeiske spelen, villé hans vänner öfvertala Pindarus, at emot anse-
 lig vedergällning skrifva til hans lof, och då Poëten sade, at de för det, som honom erböds, kunde til den se-
 grandes åminnelle upresa en årestod, svarade de, at jern och koppar blifva förr eller senare et rof för åldern och våldsamma händer, men hans verser kunna trotsa alla tidens oförrätter. Perault, som bemödar sig at förringa de gamle skriftställare i jemförelse med de nyare, hafver budit til at framställa Pindarus på en löjelig sida uti en öfversättning af et stycke uti den första Olympiska Oden; men den, som vil jemföra öfversättningen med des urbild, lærer finna skillnaden; det som här är högt, blifver i den förra matt och lågt. Rousseau hafver nyttjat samma stycke såsom mönster til en Ode och lyckeligen uttryckt styrkan deraf.

Detta tidehvarf hafver ock fram-
 alstrat flera lyckeliga Skalder: en Che-
 rilus, som skrifvit om Athenienernes

feger öfver Perferne: en Panyafis, som fungit om Herculis bedrifter med sådan behagelighet, at han blifvit satt i jemförelse med Homerus. Desses och fleres namn äro förvarade uti ålderdomens skrifter, men deras arbeten äro förlorade.

De dramatiska vitterhetsöfningarne lågo ännu uti sin råhet. När Bacchi högtid firades, uprestes en slät och oprydlig läktare, der framkommo fångare, hvilke då och då allöfdes af en person, som gjorde en torr berättelse uti något ämne. Eschylus var den, som gaf dem et annat anseende. Han lät någon märkvärdig händelse genom samtal föreställas: gjorde fång, som förr varit hufvudfåken, til et bihang. Han lät upbygga en präktig theater, utfira den med stoder, bilder och målningar, som förestälde städer, palais och tempel: lät ock, när så behöfdes, trompeteljud och vapengny höras, för at kunna lå mycket lättare råda öfver åtkådarnes sinnen. Han var sjelf soldat, och hade bivistat flere fälttog: kunde således med naturliga färgor afmåla det, som hade gemenskap med hvad han sjelf sett och erfårit på Martis blodiga fält. Hans Tragedier om de Sju Anförare för Thebens murar och om Sa-
la-

laminska flaget, kunna derpå vara bevis. Om det skulle kunna förevisas honom at han låter sin inbillning ofta för trutt utsväfva, utan at tygla den med förnöf-tet: at scenerne icke alltid äro så väl sammanhängande: at hans skrif-art stundom är mörk och inbunden, med mera, så hafva hans efterträdare, Sophocles och Euripides, erfatt den bristen: ty de hafva gifvit de Grekiske skådespelen den glans och anseende, som sednare tiders gran-skare icke kunnat förringa. De som gifvit skaldekonsten lagar, Aristoteles, Dionysius, Longinus, hafva låtit väg-leda sig af dessa mältare: äfven som nyare tiders store män, Corneille, Racine, Fenelon, hafva utur dessa rika skattkamrar hemtat de prydnader, hvarmed de gjort sina arbeten behagliga.

Aristophanes, hvilken lefde på sam-ma tid som Euripides, hafver förvärvat sig anseende på en annan väg: han gick derpå längre än hans företrädare Eupo-lis och Cratinus: ty han utströdde sit comiska salt med all den nätthet som prydde det Attiska språket, men der-jemte med större djerfhet än en fri stat borde tola. Hans ändamål var at skydda friheten, som hotades af de mäktigares

tiltagfenhet, at kufva högmod och up-
 täcka lasten, som ofta gömer sig under
 fkenfagra täckelser. Til den ändan vå-
 gade han utan försyn, at til allmänhetens
 åtlöje framdraga på theatren republikens
 störste män. Cleon, som i sin tid var en
 ibland de mäst betydande Herrar i Athen,
 Nicias, Demosthenes, Pericles, Alcibiades
 och flere blefvo föremål för hans galla.
 Han påklädde sig sjelf Socratis person,
 förestälde honom såsom en löjelig sophist,
 en religionsföraktare och den, som för-
 ledde ungdomen. Et så öfverdrifvit sjelfs-
 våld måste til slut tyglas af lagen: det
 förböds at utmärka någon person med
 des eget namn. Men kitslighet och ill-
 vilja funno utväg at göra gäck af et så
 hellsamt förbud. De togo sig före at,
 under diktade namn, så listigen afmåla
 vissa personer, at ingen kunde mistaga
 sig på dem. Hvarföre ock detta miss-
 bruk vardt hämmadt och Comedier
 blefvo sedan en spegel, deri man fick
 skåda både lastens och dygdens bild,
 och igenkänna sig sjelf då man var träf-
 fid, utan at blottställas för andras åt-
 löje. Menander hafver tillskapat detta
 slag af Comedier: och är det en stor
 förlust för vitterheten, at allenast några
 brutna

brutna öfverlefvor af hans många snilleverk äro kvar. Ty Plutarchus och Quintilianus gifva honom det loford, at han varit mästare at göra behageliga målningar af människors olika seder och lefnadsart, samt at hans stil varit ren, nätt och naturlig.

Grekerne voro mästare uti all slags bunden vältalighet, förr än någon medelmåttig skrift i obunden stil visade sig. Herodotus skref först en ordentlig historia, upläste den under de olympiska spelen, och vann allmänt bifall, ty han hade utsmyckat dem med poetiska färgor. Man finner der åtskilliga drag, hvaraf Homeri ande igenkännes. Thucydides skref sedan om det Peloponnesiska kriget med större allvarsamhet och noggranhet. Åtskillige andre utmärkte sig ock, hvar i sin väg. Demosthenes genom sin manliga styrka, Xenophon genom sin okonstlade snygghet, Isocrates genom sina nätt svarfvade meningar hafva blifvit ämne för efterverldens förundran och täflan.

När Grekerne i de senare tider begynt gå en annan väg än desse store Mästare banat: när de ville synas konstige, med tvungit bemödande uplöka

hvar₃

hvarjehanda blomster, at dermed utfira fina ikrifter, och således öfvergifva naturens behageliga enfaldighet, så förföll vitterheten mer och mer, men tiltog i samma mon hos Romarne.

Det tros i allmänhet at Romarne hafva ända intil de Puniske krigen, då de begynte föra sina segrande vapen utom Italien, varit grofve och ohyssade, utan feder, utan upfostran, endast forslått at handtera sina plogar och vapen. Detta torde i visst afseende icke utan skäl kunna sägas, i thy de egentligen så kallade Vetenskaper och Fria Konstler voro hos dem i ältta tider okände. Men at derföre säga, det de legat nedfänkte i mörker, vore at göra dem för stor orätt. De, som på alla sidor voro kringvärfde af Grekiska colonier och med dem efterhand sammanmulto, måste nödvändigt hafva insupit något af deras feder, hvarom äfven de lemningar, som historien ofs förvarat af deras snillefoster, bära vitnesbörd.

Sedan Siciliens inkräktande hade öpnat hafvet för dem, begynte den Romerska ungdomen resa til Grekland, för at der inhemta de kunskaper, hvar-til tilfalle saknades i deras fädernesland.

Smak

Smak för den Grekiska lärdomen tiltog mer och mer. Skolar inrättades: Grekiska handkrifter samlades och lästes. Det berättas at Cato ofta i sittande Råd läst Grekiska auctorer under det Rådsherrarne samlades och förr än rådplägingarne begyntes. Man började nu at lägga för sig Grekiska mönster, då man ville författa vitterhets-stycken. Lucius Andronicus gaf åt Romerska theatern nytt skick, ny prydnad, efter Grekisk smak. Honom efterföljde Nævius och Pacuvius. Men ännu hade man icke med afvare begynt tänka på det som hufvudsakligen skulle bidraga til vitterhetens upkomst. Philosophie, lagkunnighet, riks-historien och modersmålet lågo ännu i vanhäfd. Grekerne hade lå tillvunnit sig de Romares högaktning, at desse trodde, det ingen kunde anses för lärd, som icke både tänkte och talade lika som de. Undervisningen och alla öfningar i deras Skolar skedde derföre på Grekiska. Cicero berättar, at Crasus, då han var Censor, utöfvat sit embetes myndighet emot en Professor, som hållit föreläsningar på modersmålet. Månge märkte väl detta fel, men ingen vågade sätta sig emot et gammalt och genom

nom öfverhetens beskydd stadgadt bruk. Plotius Gallus var den förste som lade grund til sina landsmäns befrielse ifrån en så slafvisk vana. Han öppnade i Rom en Latinsk Skola, dit den förnämste ungdomen efterhand flyttade ifrån de Grekiska lärohufen: ty han brukade et nätt och naturligt undervisningsfätt: han förklarade på modersmålet grunderna til filosofien och talkonsten: gaf sina lärningar vissa ämnen at sjelfve utarbeta: förelade dem utfökta stycken utur Grekiska skrifställare, at ikläda Romersk drägt. Cicero, som äfven gått uti Plotii Skola, fullbordade detta storverk. Han hade märkt hvad som bruflit hos både äldre och samtida talemän, icke allenast i anseende til språkets nätthet och renhet, utan ock i fättet at utföra et förefatt ämne. Företog sig derföre en resa til Athén, denna berömliga stad, högaktad af Romarne äfven i des ruiner. Der omgicks han med den tidens lärde, gjorde samling af de störste mästaress skrifter, läste dem med granlagad urskillning och inföp småningom den läckra smak, det rediga fätt at tänka, och med väl afpassade ord uttrycka höga och ädla tankar, som förvärfvat Greker

kernas skrifter det värde, som af inga tiders längd kunnat förminskas. Efter sin återkomst til Rom, upreste han på de grunder, som han utfökt utur Aristotelis, Demosthenis och fleres skrifter, sin förträffeliga lärobyggnad om talkonsten. Och för at få mycket mer blifva i stånd, at genom sit språks och vitterhetens upodlande hedra sit fosterland, utfökte han sig til hjälp de skickeligaste snillen, delte så arbetet dem emellan, at någre skulle framleta och uplysa Romarnes urhäfder, andre utföka grunderna och ursprunget til Latinska språket, andre öfversätta fremmande arbeten på modersmålet. På detta sätt riktade han mer och mer både språk och vetenskaper med de skatter, som hemtades utur Grekernas guldgrufvor.

Täflan upmuntrade ock då andra lyckeliga snillen at utveckla sig. Virgilier och Horatier hedrade den Romerska Parnassen med de prydnader, som de länt af Homerer, Pindarer, Theocriter. Cæsar, Cornelius, Salustius täflade på de historiska fälten med Thucydides och Xenophon. Och jag är vifs, at om man hade qvar alt som skrefs af Grekerne uti deras lysande tidehvarf,
och

och jemförde med det, som utkom denna tid i Rom, så skulle man finna, at Latmerne hemtät utur Grekernas källor alt hvarmed de prålat, och at de det allenast något omskapat efter ämnens beskaffenhet, tidernas och regements-författningens ställning.

Smaken var i dessa tider at skrifva okonstladt, tydeligen och nätt, lemna åt läfaren at tänka mer, än det som fades. Men denna smak förföll uti Tiberii och senare tider, af samma orsak, som den aftynade hos Grekerne. Sedan vitterheten hade uti Augusti tid upnått den högd, at den tycktes icke kunna komma längre; och någre snillen, som ville lyfa på detta fält, sågo sig icke kunna uphinna mindre öfvergå sina företrädare, tänkte de vinna anseende genom et nytt skriffätt, med utvärtes såfång prakt, med svallande ord och inveklade meningar; Den gamla och naturliga smaken uplifvades något uti Trajani tid och hade sedan sina skiften, til des änteligen uti femte århundrade all lärdom och vitterhet bortgömdes i mörker.

Förfynen hade så visligen blandat orsakerna til sakernas omväxling uti verlds-systemet, at det samma land, det
vittra

vittra Grekeland, som först uptänt ljus uti Italien, skulle ock skingra de mörka skuggor, under hvilka vitterheten hade i flere hundra år legat fördold. Sedan det Österländska Riket, som länge svigat under svaga Kejsares styrfel, hade fallit uti Barbarers händer, togo någre lärde Greker sin tillflykt til Italien, at der njuta skygd och lugn. De förde med sig några ålderdomens arbeten, som våldsamma händer och Clericiets blinda nit hade skonat: andre framletades i Italien utur sina mörka gömor, renades, granskades och utgäfvos til allmänt nyttjande. Smak för Grekiska språket uplifvades. Man hafver at tacka denna tid för en stor del af de Grekiska skrifterns öfversättning på Latin, som vi nu hafve. Latinska språket idkades äfven med flit och lyckelig framgång. Angelus Politianus, Flaminius, Vida och flere utmärkte sig i denna lærdoms-del. Lycklige snillen, upmuntrade af de mäktigares ynnest och frikostighet, begynte efterhand at upodla landets språk och dit inflytta Grekernes och de gamla Romares behagligheter. Det sextonde århundrade var fruktamt på både lyckliga Skalder at alla slag och annan Vitterhets-idkare.

Det ljus som var upständt i denna verldsdel spridde snart sina strålar til andra länder. Både Fransoser och Engelsmän nyttjade samma ledare, gingo smånningom fram på samma stig til den högd, hvarifrån de i senare tider tillvunnit sig allmän högaktning. Det som i Frankrike är skrifvit af lådane män, som förstått at nyttja sina läromästares handledning, som läst deras skrifter med estertanka och urskillning, icke för at endast fylla minnet med ord, utan at rikta förståndet med höga tankar, och at vänja sig vid deras konst at uttrycka dem med prydeliga ord på et nätt och naturligt sätt, utan onödig och konstig granlåt, som väl kan kitla de utvärtes sinnen, men gifver själen ingen stadig föda; på en tid, då Grekiska och Latinska språk-kunskapen icke var ansedd för onyttigt gräl, tjenligt endast för små själar hvilka natur och födsel dömt til skolestoftet; det, säger jag, äger styrka och behåller sit värde i alla tider. Om Engelmännerna jemt bibehållit et så stadigt skriffätt, så torde orsaken kunna förkas deruti, at de gamle språken ingenstädes fått hugna sig af så oafbruten vård, som hos dem. De förnämre anse icke

icke för vanhederligt, at fätta sina barn uti de allmänna lärohusen, för at der undervisas både uti Grekiska och Latin: den smak de hemta utur dessa för-rådshus, röjer sig sedan då de sjelfve blifva författare.

Sedan i vårt fädernesland redan i Sturens och derefter i Kong GUSTAF den Förstes tid, någon grund var lagd, stadgades än mer lärdom och vitterhet under den Store GUSTAF ADOLPHS och des Dotters Drottning CHRISTINAS samt senare Regenters hägn och kraftiga upmuntringar. Grekiska och Latinska väl-taligheten var förnämsta föremålet för dem, som ville vinna anseende på lär-doms-vägen. Man kan ifrån den tid fram-visa, så i bunden som obunden stil, äf-ven så vackra på båda dessa språk för-fattade skrifter, som någon annan nation i Europa. Men ändå hade man icke begynt at använda dessa rika skrifter til Svenska språkets och vitterhetens up-hjelpande: den goda smak, som lyfte uti de Lärdas Grekiska och Latinska ar-beten, röjer sig icke uti det som skrefs på modersmålet. Det hafver varit våra tider förbehållit at se denna brist afhul-pen. Vi hafve til en stor del at tacka

Deras Högfälige Majestäter, ADOLPH FRIEDRIC och LOVISA ULRICA, för det ljus som redan uprunnit och nu bestrålar Svenska Parnassen. Hennes Maj:ts fälsynte nit om Fria Konstler upeldade Svenska Snillen, at under inbördes täflan hvar i sin mon bidrağa til det ändamål, som Hennes Maj:ts påsyftade. Och då äfven nu ifrån Konunga-thronen framte sig de mäkt lyfande efterdömen, de kraftigaste upmuntringar, de visaste inrättningar til befrämjande af alla ädla Konstler och Vetenskaper, så är at förmoda, det äfven Vitterheten får härifrån räkna sit gyllene tidehvarf.

Hans Kongl. Maj:ts vår Allernådigste Konungs höga egenskaper och ärofulla bemödande at stadga Rikets fähet, heder och anseende, som medlef-vande endast våga at med en stilla förundran vörda, ikola åt efterkommande, som få hemta mogna frukter af de frö som Hans Maj:ts utfår, gifva de aldri-rikaste, de högste och ädlaste vitterhets-ämnen.

SECRETARARENS SVAR.

Min Herre,

Då Konungen beslöt at uplifva och i verklamhet återbringa denna Academie, kunde Hans Majestäts upmärksamhet ej annat än fästas på en man, hvilken med allmänt bifall innehar et rum ibland sit tidehvarfs lärde; hvilken enkannerligen ägnat sit lyckliga snille, sin vidsträckta forskning åt et folkslags handlingar och språk som gifvit de förträffligaste mönster i skaldekunst, vältalighet och alla vitterhets-grenar; hvilken, med faktmodighet inskränkt inom vetenskapernas lugna krets vid Fäderneslandets första Lärosäte, upoffrat en mångårig möda, hvars värde han ensam synes misškänna, at utbreda grundelig kunskap och sund smak ibland Rikets ungdom. Desse äro de förtjenster som ledsagat eder, Min Herre, til det ställe J hos oss i dag intagen, der Aca-
demiens längtan eder väntat och des
fägnad och tilgifvenhet äro eder til mö-
tes.

tes. Den frukt hon på denna stund fått
 ikörda af edra insigter har varit ganska
 behaglig, icke oförväntad. Edert grun-
 deliga Tal om vitterhetens fortplantning
 från äldre til nyare tider, innebär för
 oss en nyttig upmuntran at följa de gam-
 las säkra spår; en lika så gagnelig var-
 ning för de afsteg som tvungit den äkta
 smaken at ombyta climater och hemvist.
 Genom et sådant bearbetande, genom
 en sådan varsamhet, kan vår Nord göra
 sig hopp, at äfven en gång lemna sin
 kalla bygd til stamhåll och nytt fädernes-
 land för denna Grekernes ädla afkomma;
 och sådane Ledamöter som J, Min Herre,
 smickra oss ännu dertil med den för-
 modan, at denna Academie til et slikt
 verk blifver et ganska verkande medel.

BESKRIFNING på de Penningar, som til Pris för gillade Försök i framställda Täflingsämnen, af HANS KONGL. MAJ:tblifvit anslagne, och af Des Vitterhets-Historie- och Antiquitets-Academie, enligt Statuterna, utdelas.

N:o 1. I det Historiska ämnet, samt i det som til Afhandlingar på fremmande Språk årligen upgifves.

Första sidan: Högstfälig Hennes Maj:t Drottning LOVISA ULRICAS Bröstmild och titel: LUDOVICA ULRICA D. G. REGINA SVEDIAE.

Andra sidan: Et Bord hvaruppå hvilat tre Kranzar och hvilket är märkt med Skaldekonstens, Vältalighetens och Antiquitets-kunskapens Sinnebilder, en Lyra, en Mercurii Staf och en Phœnix. Öfverskriften heter: CERTAMEN LITERARIUM CONSTITUTUM; och nederst läses årtalet MDCCLIII.

Denne Penning, slagen redan öfver Vitterhets-Academiens första inrättning och tilförne såsom belöning derstädes utdelt, har sit affeende på de för samma

Academie då enkannerligen fastställda tre hufvudyrken, Historien, Antiquiteterna och Svenska Språkets odling få i bunden som obunden skrif-art.

N:o 2. I Antiquitets - ämnet.

Första sidan: Enke - Drottningens och Konungens Bröstkbilder emot hvarannan vände, hvaromkring läses: LUDOVICA ULRICA CREATRIX GUSTAVUS III. INSTAURATOR ACADEMIÆ LITERARUM HUMANIORUM.

Andra sidan: En Qvinna, som under fötterne trampar Tiden, förestäld så som en gammal Man med lia i handen, undan hvilkens våld hon förvarar en samling af mynt, minnesmärken och pappersrullar. Öfverskriften heter: SCIENTIA VICTRIX, och nederst läses: INVESTIGATIO ANTIQUITATUM.

N:o 3. För Sinnebilder och Påskrifter.

Första sidan lika med första sidan til N:o 2.

Andra sidan: En Obelisk försedd med Hieroglypher. Öfverskriften förklarar ändamålet och är hemtad utur Horatii Epodon L. II. Ep. I. v. 130. ORIENTIA TEMPORA NOTIS INSTRUIT.

*BESKRIFNING på den Kastpenning;
hvaraf 50 Exemplar i silfver, vid Aca-
demiens månadteliga sammankomster om
sommaren mellan närvarande
Ledamöter utskiftas.*

Första sidan lika med första sidan til Be-
löningspenningarne N:o 2 och 3.

Andra sidan: En Timvisare, uplyst af
solen, med öfverkrift: **LUCIS ME-
TITUR PROGRESSIBUS;** utmärkande
Academiens afsigt at mäta sin tid
med den uplysning hon sprider.

Rättelser:

<i>Sid.</i>	<i>Rad.</i>	<i>Innehållet, står:</i>	<i>läs:</i>
2	6	Vitterheten	Vitterheten
<i>Sid.</i>	<i>Rad.</i>	<i>står:</i>	<i>läs:</i>
125	1	Not. Ruotsi ;	Ruotsi.
165	15	qväst	qväst
167	28	Arctos Alexandria	Arctos Alexandria
205	27	Goldastus .	Goldastus.
241	1	har och	har jag ock
242	13	Not. pufiong och idrotte	pufiones och idiotæ.
253	15	pars animarum	pars animarum
268	2	Zieger	Ziegler.
293	29	famt författ	famt ej allenast författ
304	11	colon (:)	bör i stället vara comma (,)
<i>ibid.</i>	14	merar	menar
359	13	Samniterna	Samiterna
389	8	kalta	kallar
39*	5	Nemeciska	Nemeciska
397	12	Pacuvius	Pacuvius

Underrättelse för Bokbindaren.

Kopparstycket infättes näst efter pag. 380.

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 2125 01049 6483

